

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Andrius Mamontovas

VALSTYBIŲ SUDARYTŲ
TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJOS
IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007–2011 metais Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedroje

Mokslinis vadovas:
prof. dr. Lyra Jakulevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

Vartojamų santraukų sąrašas.....	6
ĮVADAS	7
I. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJŲ IR JŲ SPRENDIMO BŪDŲ SAMPRATA TEISĖS DOKTRINOJE.....	15
1.1. Tarptautinių sutarčių kolizijos samprata	15
1.2. Tarptautinių sutarčių kolizijų rūšys.....	20
1.3. Bendrųjų ir <i>lex specialis</i> normų tarpusavio santykis ir jų įtaka sutarčių kolizijų sprendimui	23
1.4. Teisiniai sutarčių kolizijų sprendimo būdai	26
1.4.1. Koliziją sukėlusios sutarties negaliojimo doktrina.....	27
1.4.2. Koliziją sukėlusios sutarties galiojimo doktrina.....	28
1.5. Tarptautinio ginčo nagrinėjimo procesą reguliuojančių normų įtaka ir reikšmė tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimui	31
1.6. Apibendrinimas.....	33
II. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJŲ SPRENDIMAS REMIANTIS BENDROSIOMIS TARPTAUTINĖS TEISĖS NORMOMIS	35
2.1. Kolizijų sprendimas remiantis Vienos konvencijos normomis.....	35
2.1.1. <i>Travaux préparatoires</i> įtaka konvenciniams kolizijų sprendimo būdams	36
2.1.1.1. Hersh Lautepacht pasiūlyti kolizijų sprendimo būdai	36
2.1.1.2. Gerald Fitzmaurice pasiūlyti kolizijų sprendimo būdai	37
2.1.1.3. Humprey Waldock pasiūlytos kolizijų sprendimo būdų gairės	39
2.1.2. Vienos konvencijoje įtvirtinti sutarčių kolizijų sprendimo būdai	40
2.1.2.1. Kolizijos sprendžiamos sutarčių negaliojimą nustatančiomis teisės normomis	41
2.1.2.2. Kolizijos sprendžiamos sutarčių taikymą nustatančiomis teisės normomis	41
2.1.2.2.1. Į Vienos konvencijos 30 straipsnio reguliavimo dalyką patenkančios kolizijų kategorijos	43
2.1.2.2.2. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis JTO Chartijos taikymo prioriteto principu	50
2.1.2.2.3. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis kolizinėmis klauzulėmis	54
2.1.2.2.4. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principu	56
2.2. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis valstybių atsakomybę nustatančiomis normomis.....	61
2.2.1. Valstybių atsakomybę nustatančių normų pobūdis ir taikymo apimtis.....	62
2.2.2. Esminiai valstybių atsakomybės principai.....	62
2.2.3. Valstybių atsakomybės teisinių santykių turinys	65
2.2.3.1. Valstybės pažeidėjos pareiga toliau vykdyti pažeistą įsipareigojimą	65

2.2.3.2. Valstybės pažeidėjos pareiga nutraukti pažeidimą ir užtikrinti jo nepasikartojamumą.....	66
2.2.3.3. Valstybės pažeidėjos pareiga suteikti reparaciją	67
2.2.3.4. Nukentėjusios valstybės teisė imtis atsakomųjų priemonių	67
2.2.4. Valstybių atsakomybės normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas.....	69
2.2.4.1. „Neišsprendžiamos“ kolizijos ir „politinės preferencijos“ doktrina.....	69
2.2.4.2. Valstybių atsakomybės taikymo atskiroms kolizijų rūšims ypatumai	71
2.3. Teisminio ginčo nagrinėjimo procesą reguliuojančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas	75
2.3.1. Jurisdikciją nagrinėti ginčą nustatančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas	76
2.3.1.1. Jurisdikcijos samprata ir reikšmė.....	76
2.3.1.2. Ginčo sprendimo įtaka trečiųjų šalių teisėms ir pareigoms kaip jurisdikcijos nebuvimo pagrindas.....	77
2.3.1.3. Jurisdikciją nustatančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas.....	80
2.3.2. Trečiųjų valstybių teisinių interesų apsauga sprendžiant sutarčių kolizijas	83
2.3.2.1. Teisinio intereso samprata ir reikšmė	83
2.3.2.2. Teismo sprendimo įtaka trečiųjų valstybių teisiniams interesams kaip įstojimo į ginčo nagrinėjimo procesą pagrindas	84
2.3.2.3. Trečiųjų valstybių įstojimą į bylą nustatančių normų taikymas sprendžiant kolizijas.....	87
2.4. Apibendrinimas.....	89

III. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJŲ SPRENDIMAS REMIANTIS

SPECIALIOSIOMIS TARPTAUTINĖS TEISĖS NORMOMIS	91
3.1. ES teisėje nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai.....	91
3.1.1. ES teisės samprata ir jos santykis su bendrąja tarptautine teise.....	91
3.1.2. ES teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai.....	92
3.1.2.1. ES teisėje įtvirtintos kolizinės klauzulės.....	93
3.1.2.2. ES Teisingumo teismo jurisdikcija ir jos įtaka sprendžiant ES Sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas.....	99
3.1.2.3. ES Teisingumo teisme taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant sutarčių kolizijas.....	100
3.1.2.4. ES narių atsakomybė už ES teisės pažeidimus kolizijų atveju	104
3.2. PPO teisėje nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai.....	105
3.2.1. PPO teisės samprata ir jos santykis su bendrąja tarptautine teise.....	105
3.2.2. PPO teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai.....	107
3.2.2.1. PPO teisėje įtvirtintos kolizinės klauzulės.....	108
3.2.2.2. PPO ginčų sprendimo institucijos jurisdikcija ir jos įtaka sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas.....	111
3.2.2.3. PPO ginčų sprendimo institucijoje taikytina teisė ir jos įtaka sprendžiant sutarčių kolizijas.....	114
3.2.2.4. Trečiųjų suinteresuotų valstybių dalyvavimas kolizijos sprendimo procese ir jo įtaka kolizijų sprendimui	118

3.2.2.5. PPO narių atsakomybė už PPO sutarčių pažeidimus kolizijų atveju	119
3.3. EŽTK nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai	123
3.3.1. EŽTK samprata ir jos santykis su bendrąja tarptautine teise	123
3.3.2. EŽTK įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai	125
3.3.2.1. EŽTK įtvirtintos kolizinės klauzulės	125
3.3.2.2. EŽTT jurisdikcija ir jos įtaka sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas.....	127
3.3.2.3. EŽTT taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas	128
3.3.2.4. Trečiųjų suinteresuotų asmenų dalyvavimas kolizijos sprendimo procese ir jo įtaka kolizijų sprendimui.....	130
3.3.2.5. Valstybių atsakomybė už EŽTK pažeidimus kolizijų atveju.....	131
3.4. Apibendrinimas.....	132
IŠVADOS	133
PASIŪLYMAI.....	136
SUMMARY.....	137
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	151

Vartojamų santraukų sąrašas

- Angl. k.** – anglų kalba;
Apeliacinė taryba – PPO apeliacinė taryba;
Dalyvė – valstybė, kuri yra pasirašiusi, patvirtinusi, pritarusi sutarties tekstui, nepriklausomai nuo to, ar sutartis jai jau įsigaliojo ar ne;
d. – dalis;
EB – Europos Bendrijos;
ES – Europos Sąjunga;
ES Sutartys – ES Sutartis bei Sutartis dėl ES Veikimo;
ES veikimo sutartis – Sutartis dėl ES Veikimo;
ETT – Europos Sąjungos Teisingumo teismas;
EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
EŽTT – Europos Žmogaus teisių teismas;
Ginčo sprendimo grupė – PPO ginčo sprendimo grupė
Ginčų sprendimo susitarimas – PPO ginčų sprendimo susitarimas;
GSI – Pasaulinės Prekybos Organizacijos ginčų sprendimo institucija;
GSS – PPO ginčų sprendimo susitarimas;
Institucija – PPO ginčų sprendimo institucija;
Jungtinė Karalystė – Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė;
Strasbūro teismas – Europos Žmogaus teisių teismas;
Sutartis – tarptautinė sutartis sudaryta tarp valstybių¹;
TTT; Tarptautinis teisingumo teismas – Jungtinių tautų organizacijos tarptautinis teisingumo teismas;
JTO – Jungtinių Tautų organizacija;
JTO Chartija – Jungtinių Tautų organizacijos chartija;
Kolizija – tarptautinių sutarčių kolizija;
Kolizinė klauzulė – nuostata dėl sutarties tarpusavio santykio su kitomis sutartimis, nustatanti sutarčių taikymo taisykles kilus kolizijai;
Komisija – Jungtinių Tautų organizacijos Tarptautinės Teisės Komisija;
Konvencija – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
Liet. k. – lietuvių kalba;
Liuksemburgo teismas – Europos Sąjungos Teisingumo teismas;
NTTT – Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas;
PPO – Pasaulinės prekybos organizacija;
PPO sutarys – PPO steigianti Marakešo sutartis ir šios sutarties prieduose išdėstyti tarptautiniai susitarimai;
Pranc. k. – prancūzų kalba;
Sutartis – tarptautinė sutartis, sudaryta tarp valstybių;
TVF – Tarptautinis valiutos fondas;
Valstybių atsakomybė – valstybių atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimus;
Vienos konvencija – Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969 m.;
Vok. k. – vokiečių kalba.

¹ Disertacijos tikslais „sutarties“ sąvoka tikslingai susiaurinta, kadangi disertacijos tyrimo objektu pasirinktas tik valstybių sudarytoms sutartims taikomas teisinis reguliavimas ir jo keliamos problemos. Doktrinoje sutarties sąvoka turi platesnę reikšmę (žr. Bernhardt, R. *Treaties, Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000, p. 926 – 932).

„Nepaisant to, jog teisininkai gali nesutarti dėl sisteminio normų, sprendimų ir principų tarpusavio ryšio, retai kada nesutariama dėl to, jog vienas iš teisinio argumentavimo uždavinių yra ši ryšį sukurti“²

ĮVADAS

XX a. pradžioje, sparčiai plečiantis tarptautinėmis sutartimis (toliau – „**sutartimis**“) reguliuojamų tarpvalstybinių santykių ratui vis dažniau pasitaikydavo skirtingų tarp valstybių sudarytų sutarčių prieštaravimo viena kitai atvejų. Jau pirmuosiuose mokslininkų atliktuose sutarčių teisės tyrimuose bei kodifikacijose buvo nustatyta prieštaravimų tarp valstybių sudarytų sutarčių tipologija. Tokie prieštaravimai tarp sutarčių skirstyti į prieštaravimus, kylančius tarp sutarčių įpareigojančių tas pačias valstybes (toliau – **sutarčių konkurencija; konkurencija**), bei prieštaravimus, kylančius tarp skirtingų valstybių (jų grupių) sudarytų sutarčių (toliau – **sutarčių kolizija; kolizija**). Klasikinis tokios kolizijos pavyzdys – situacija, kurioje valstybė A sudaro sutartį su valstybe B, o vėliau ta pati valstybė A sudaro koliziją sukeliančią sutartį su valstybe C, priimdama ankstesnei sutarčiai (sudarytai su valstybe B) prieštaraujančius įsipareigojimus. Sutarčių konkurencija paprastai sprendžiama vadovaujantis bendraisiais sutarčių aiškinimo bei taikymo teisės principais (pvz., *lex posterior derogat lex priori*, *lex specialis derogat lex generalis* ir kt.). Tuo tarpu kolizijos, priklausomai nuo situacijos, gali būti sprendžiamos taikant sutarčių (ne)galiojimo, (ne)taikymo bei valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus (toliau – **valstybių atsakomybė**) normas. Šia linkme buvo plėtojama pirmųjų sutarčių kolizijų teisminių ginčų sprendimo praktika. Centrinės Amerikos Teisingumo Teisme bei Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teisme spręstose bylose konstatuota, kad vėliau sudaryta tarptautinė sutartis, kuri prieštarauja ankstesnei, laikoma negaliojančia, todėl netaikytina. Panašios nuomonės laikėsi ir tuometinės tarptautinės teisės mokslo elitas (A. McNair, H. Lauterpacht, G. Fitzmaurice ir kt.). Vis dėlto pažangios mokslinės idėjos nevisiškai atsispindėjo 1969 m. parengtoje Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės (toliau – „**Vienos konvencija**“), ir tai sudarė prielaidas teigti, jog buvo suformuotas nenuoseklus ir neišsamus tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimo būdų teisinis reglamentavimas, kuris paliko ir keletą esminių teisinio reguliavimo „spragų“, susijusių tiek su tarptautinių sutarčių teise, tiek ir su valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus teise. Šią Vienos konvencijos problemą pripažino ir jos rengėjai (JTO Tarptautinės teisės komisija), neseniai atlikę papildomus tyrimus šioje srityje ir patvirtinę straipsnius „Dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus“ (2001 m.) bei užbaigę studiją „Tarptautinės teisės

² Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 23. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <[http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdblikuotas ateityje kaip Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II ir prieinamas <http://untreaty.un.org/ilc>](http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdblikuotas%20ateityje%20kaip%20Yearbook%20of%20International%20Law%20Commission,%202006,%20Part%20II%20ir%20prieinamas%20http://untreaty.un.org/ilc)>.

fragmentacija: dėl tarptautinės teisės diversifikacijos ir plėtos kylančios problemos“ (2006 m.). Šie tyrimai taip pat parodė, kad prie neišsamos kolizijų sprendimo būdų teisinio reguliavimo problemos prisidėjo ir nauja jos teisinio reguliavimo diversifikavimosi problema. Šią problemą tinkamai iliustruoja faktas, jog šiuo metu JTO Sekretariate yra užregistruota daugiau nei 50 000 sutarčių. Toks sutarčių skaičius, jų išsidėstymas laike, skirtinga jų taikymo geografija ir skirtingi subjektai, taip pat besiskiriančios teisinio reguliavimo sritys kelia sudėtingas sutarčių, o kartu ir valstybių tarpusavio santykių problemas. Pastaruoju metu vis daugiau sutartimis reguliuojamų klausimų priskiriami jau ne bendrosios, o specialiosios tarptautinės teisės kategorijai, pasižyminčiai itin diversifikuotu teisiniu reguliavimu, vaizdingai prilyginamu net specialiojo tarptautinio teisinio reguliavimo „saloms“³. „Salomis“ tokius teisinius režimus vadinti išties galima, kadangi jie ypatingi ne tik dėl individualaus materialinio teisinio reguliavimo, bet ir dėl režimo-centristinės teisės taikymo sampratos, kurią užtikrina specialios jurisdikcijos ginčų sprendimo institucijos. Pačiais ryškiausiais diversifikuoto teisinio reguliavimo pavyzdžiais, pasižyminčiais kai kuriais aukščiau nurodytais ypatumais, laikytini Europos Sąjungos teisės (toliau – ES), Pasaulinės Prekybos Organizacijos teisės (toliau – PPO) bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK; **Konvencija**) sukurti teisiniai režimai. Jie pasižymi ne tik specifinio turinio materialinės teisės normomis ir specifiniu kolizijų sprendimo būdus nustatančiu teisiniu reguliavimu, bet ir ginčų nagrinėjimo proceso normomis, taikomomis už režimo normų oficialų aiškinimą ir taikymą atsakingų institucijų.

Atsižvelgiant į tai, disertacijoje siekiama išanalizuoti sutarčių kolizijoms skirtą bendrąjį ir specialiųjų tarptautinių teisinių reguliavimą bei jo keliamas problemas, jas įvertinti ir pasiūlyti kolizijų sprendimo būdus.

Disertacijoje tiriamos problemos. Tarptautinės teisės moksle šiuo metu nėra kompleksiskai ištirtas kolizijų sprendimo būdus nustatantis teisinis reguliavimas. Tai kelia keletą mokslinių problemų, kurios tiriamos šioje disertacijoje.

1. *Funkcionalios kolizijos sąvokos nebuvimo problema.* Konsensuso dėl tarptautinių sutarčių kolizijos sąvokos, integruojančios savyje esminius kolizijos požymius, nebuvimas yra pirminė problema, kliudanti teisės mokslui surasti bei praktikai pasiūlyti conceptualius tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimo būdus galiojančio teisinio reguliavimo kontekste. Dėl to disertacija pradedama nuo kolizijos sąvokos, apimančios kolizijų sprendimo būdus nustatančiam teisiniam reguliavimui svarbius jos elementus, suformulavimo.

2. *Vienos konvencijos teisinio reguliavimo neišsamumo ir sisteminio ryšio su valstybių atsakomybės teise nebuvimo problema.* Vienos konvencijos normų, taikytinų sprendžiant sutarčių kolizijas, neapibrėžtumas yra antra šioje disertacijoje tiriama problema. Ją tinkamai iliustruoja keletas Vienos konvencijos nuostatų tekstinės išraiškos conceptualus neišbaigtumas, tiesioginio ryšio su tarptautinės valstybių atsakomybės teisės normomis nebuvimas. Pavyzdžiui, Vienos konvencijos tekstas nepateikia atsakymo, kokios sutartys laikytinos reguliuojančiomis „tą patį dalyką“; kokiais kriterijais remiantis turi

³ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 516.

būti nustatoma, kuri iš kolizijoje esančių sutarčių yra ankstesnė, o kuri vėlesnė; kokią reikšmę reikia suteikti Vienos konvencijos 30 str. 5 dalies normoms, nukreipiančioms tiek į sutarčių, tiek ir į valstybių atsakomybės teisę, ir kt.

3. *Valstybių atsakomybės normų įtakos sutarčių kolizijų sprendimui neįvertinimo problema.* Valstybių atsakomybės normų taikymo ypatumai sutarčių kolizijų atveju yra įtraukti į šioje disertacijoje tiriamų problemų sąrašą, kadangi iki šiol atliktuose moksliniuose tyrimuose skiriama nepagrįstai mažai dėmesio šio instituto reikšmei sprendžiant sutarčių kolizijas. Valstybių atsakomybės normos šiame darbe tiriamos siekiant kritiškai įvertinti „politinės preferencijos“ doktriną, deklaruojančią valstybės teisę pasirinkti jai palankesnės sutarties taikymą kilus sutarčių kolizijai. Be to, valstybių atsakomybės teisės tyrimas ne mažiau svarbus įrodinėjant, kad tarptautinė teisė formuoja aiškius imperatyvus koliziją sukėlusioms valstybėms. Dėl to ji taip pat laikytina integralia kolizijų sprendimo būdus nustatančio teisinio reguliavimo dalimi.

4. *Bendrojoje ir specialiojoje tarptautinėje teisėje nustatytų kolizijų sprendimo būdų tarpusavio santykio problema.* Bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės normomis nustatytų kolizijų sprendimo būdų santykis yra itin problemiškas, kadangi kelia pačių „kolizijų sprendimo būdų kolizijos išsprendimo problemą“, t.y. reikalauja atsakyti į klausimą, kuris kolizijų sprendimo būdas turi būti taikomas, kai sprendžiama bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės normomis reguliuojama sutarčių kolizija. Šiuo aspektu disertacijoje analizuojami ES teisėje, PPO teisėje bei EŽTK įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai.

Disertacijos tyrimo objektas. Šios disertacijos tyrimo objektas – bendrosiomis ir pasirinktomis specialiosiomis (ES, PPO, EŽTK) tarptautinės teisės normomis nustatytas sutarčių kolizijų sprendimo būdų teisinis reguliavimas ir jo keliamos problemos.

Disertacijos tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šios disertacijos tyrimo tikslas – išanalizuoti bendrojoje tarptautinėje teisėje ir pasirinktuose specialiuosiuose tarptautinės teisės režimuose įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus, išryškinti jų taikymo problemas bei pasiūlyti šių problemų sprendimo būdus. Šiam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Suformuluoti sutarčių kolizijos sąvoką, pateikti sutarčių kolizijų klasifikaciją, išanalizuoti bei kritiškai įvertinti doktrinoje išskiriamus sutarčių kolizijų sprendimo būdus, identifikuoti sutarčių kolizijų sprendimui reikšmingus teisinius institutus;

2. Išanalizuoti bendrojoje tarptautinėje teisėje nustatytus kolizijų sprendimo būdus ir jų keliamas teisės taikymo ir aiškinimo problemas;

3. Išanalizuoti pasirinktuose specialiuosiuose tarptautinės teisės režimuose nustatytus kolizijų sprendimo būdus ir jų keliamas teisės taikymo ir aiškinimo problemas.

Ginamieji disertacijos teiginiai. Disertacijoje įrodinėjamas šių ginamųjų teiginių pagrįstumas:

1. Tarptautinės teisės moksle pateikiama sutarčių kolizijos sąvoka yra nefunkcionalė, kadangi neapima visų sutarčių kolizijai apibrėžti reikšmingų sutarčių kolizijos požymių.

2. Bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės normos nesuteikia teisės valstybėms kolizijos atveju pasirinkti, kurią iš kolizijoje esančių sutarčių jos turi taikyti.

3. Bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės normos reglamentuojančios ginčų nagrinėjimo procesą sukuria keletą procesinių kliūčių materialinėje teisėje nustatytiems sutarčių kolizijų sprendimo būdams taikyti.

Disertacijos struktūra. Disertacija susideda iš įvado, trijų dėstomųjų dalių ir išvadų bei pasiūlymų. Įvade aptariamos disertacijoje sprendžiamos problemos, tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai, keliami hipotezė, nurodomi ginamieji teiginiai, paaiškinama disertacijos struktūra, apžvelgiami ankstesni tyrimai disertacijos tema, akcentuojamas disertacijos naujumas, praktinė jos reikšmė, išvardijami naudoti tyrimo metodai.

Pirmosios disertacijos dalies pagrindinis tikslas – sukurti teorinę tolesnio tyrimo „matricą“, t.y. identifikuoti kolizijų sprendimo būdų analizei reikšmingus tarptautinės teisės institutus bei normas, tiriamus antrojoje ir trečiojoje disertacijos dalyse. Pirmojoje dalyje pateikiama kolizijos sąvoka ir samprata, reikšminga atribojant kolizijas nuo kitų „kvazikolizinių“ reiškinių. Pateikiama kolizijų klasifikacija, leidžianti skirstyti kolizijas į tam tikras kategorijas, kurioms spręsti gali būti taikomi individualizuoti jų sprendimo būdai. Analizuojamos pagrindinės kolizijų sprendimo būdus pagrindžiančios mokslo doktrinos, išryškinama jų keliami sutarčių ir valstybių atsakomybės teisės taikymo problematika. Šioje dalyje taip pat aptariama fragmentacijos kontekste išryškėjusi bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės normomis nustatytų kolizijų sprendimo būdų koegzistavimo problematika. Galiausiai teorinėje disertacijos dalyje trumpai aptariama galima konkrečių tarptautinio ginčų nagrinėjimo proceso institutų įtaka kolizijų sprendimo būdų praktiniam taikymui.

Antrosios disertacijos dalies tikslas – ištirti bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų teisinio reguliavimo ypatumus ir problematiką. Trijuose šios dalies skyriuose analizuojamos kolizijų sprendimo būdams reikšmingos sutarčių teisės, valstybių atsakomybės teisės ir teismo proceso teisės aiškinimo ir taikymo problemos.

Pirmasis antrosios dalies skyrius skirtas Vienos konvencijos parengiamųjų darbų, atskleidžiančių skirtingų kolizijų sprendimo būdų atsiradimo priežastis, analizei. Toliau tiriami negaliojimo doktrinos įtakoje sukurti kolizijų sprendimo būdai. Po to analizė tęsiama tiriant sutarčių taikymo instituto normomis nustatytus kolizijų sprendimo būdus. Probleminiams pastarojo instituto taikymo klausimams ištirti prireikė kompleksinės Vienos konvencijos 30 straipsnio ir su juo susijusių tarptautinės teisės normų analizės, todėl šiam institutui skirtas ženkliai didesnis dėmesys. Atlikta sutarčių taikymo instituto analizė atskleidė nemažai jame vartojamų terminų daugiareikšmiškumo bei instituto nesuderinamumo su kitais giminiais institutais problemų. Dėl šios priežasties su sutarčių taikymo institutu susijusių problemų analizė vykdyta išryškinant visam instituto taikymui bendras terminijos problemas, vėliau koncentruojantis ties atskiroms šio instituto sprendžiamoms kolizijoms (kolizija su JTO Chartija, kolizija su subordinacinę klauzulę turinčia sutartimi, į šias kategorijas nepatenkančios kolizijos) aktualiomis problemomis.

Antrajame antrosios disertacijos dalies skyriuje analizuojamas valstybių atsakomybės teisinių santykių turinys ir šios teisės taikymo kolizijų atveju problemos. Pirmiausiai šiame skyriuje analizuojamas valstybių atsakomybę nustatančių normų pobūdis ir jų taikymo apimtis. Po to atskleidžiami reikšmingi kai kurių valstybių atsakomybės principų taikymo ypatumai. Vėliau atliekama valstybių atsakomybės teisinių santykių turinio analizė. Atlikus valstybių atsakomybės institutų analizę paneigtas „politinės preferencijos“ doktrinos pagrįstumas ir sumodeliuoti konkretūs valstybių atsakomybės taikymo skirtingoms sutarčių kolizijoms scenarijai.

Trečiajame antrosios disertacijos darbo dalies skyriuje analizuojamos Tarptautinio Teisingumo Teismo reglamento nuostatos, susijusios su šio teismo teise nagrinėti dėl kolizijos kilusį ginčą tuomet, kai su šio teismo jurisdikcija nėra sutikusių visos ginčo šalys. Šiame skyriuje taip pat analizuojama suinteresuotų valstybių galimybė dalyvauti kolizijos ginčo nagrinėjimo procese trečiuoju suinteresuotu asmeniu informuojant teisumą apie savo teisinius interesus, modeliuojami tokio dalyvavimo scenarijai.

Trečiosios disertacijos dalies tikslas – ištirti atskiruose specialiuosiuose tarptautinės teisės režimuose įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų teisinio reguliavimo problematiką. Posistemėse nustatytų kolizijų sprendimo būdų įtraukimą į šio tyrimo objektą lėmė objektyvus tarptautinės teisės fragmentacijos fenomenas. Be šios dalies tyrimas būtų neišsamus. Tuo tarpu konkrečiai ES, PPO ir EŽTK nustatytų kolizijų sprendimo būdų tyrimą lėmė šių posisteminių normų charakteristikos. *Pirmajame* šios dalies skyriuje atliekama ES teisėje nustatytų kolizijų sprendimo būdų analizė buvo pasirinkta dėl *sui generis* ES teisės pobūdžio ir specifinės kolizinės klauzulės. *Antrajame* šios dalies skyriuje atliekama PPO teisėje nustatytų kolizijų sprendimo būdų analizė buvo pasirinkta dėl abipusiškumo principo dominantės PPO narių tarpusavio santykiuose. *Trečiajame* šios dalies skyriuje atliekama EŽTK nustatytų kolizijų sprendimo būdų analizė buvo pasirinkta dėl ypatingos žmogaus teisių svarbos Europos regione bei realiausias fizinių asmenų galimybės pasinaudoti kolizijų sprendimo būdais. Faktai, jog visos šios posistemės turi teismų institucijas, o jų normos taikytinos Lietuvos Respublikai, taip pat buvo ne mažiau reikšmingi formuojant tyrimo objektą. Visuose trijuose šios disertacijos dalies skyriuose problemų analizė atliekama naudojant pirmoje disertacijos dalyje sukurtą „matricą“, kuri dėl objektyvių teisinio reguliavimo ypatumų buvo pritaikyta kiekvienam disertacijos skyriui, šitaip siekiant išryškinti ir kiekvienoje posistemėje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų individualumą.

Disertacija baigiama išvadomis bei pasiūlymais.

Ankstesnių tyrimų apžvalga. Moderniojoje tarptautinėje teisėje fundamentaliais mokslinio tyrimo darbais sutarčių kolizijų klausimu laikytini šiame tyrime įvairiais aspektais vertinami G. Binder⁴, S.A. Sadat-Akhavi⁵, J. Klabbers⁶ bei J. Pauwelyn⁷ darbai.

⁴ Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984.

⁵ Sadat-Akhfavi, S. A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*, Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003.

⁶ Klabbers, J., *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

⁷ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Be minėtų autorių, tam tikras sutarčių kolizijų ir jų sprendimo būdų keliamas problemas nagrinėjo ir kiti mokslininkai.

Kolizijų sąvokos ir sampratos klausimu gana svarbūs yra H. Grotius⁸, E. de Vattel⁹, H. Lauterpacht¹⁰, A. McNair¹¹, J. Mus¹², E. Vranes¹³ tyrimai.

Skirtingus Vienos konvencijoje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų teisinio reguliavimo aspektus tyrė J. Mus¹⁴, A. Aust¹⁵, A. McNair¹⁶, Sh. Rossene¹⁷, K. Wolfram¹⁸ ir kt.

Specialiuosiuose tarptautinės teisės režimuose įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus išsamiau tyrė J. Klabbers (ES teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai)¹⁹ ir J. Pauwelyn (PPO teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai)²⁰. Taip pat paminėtinas ir L. Šaltinytės tyrimas, kuriame be kitų klausimų taip pat skirta dėmesio ES teisėje įtvirtintiems kolizijų sprendimo būdams²¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors tarptautinės teisės moksle bendroms valstybių atsakomybės, proceso teisės ir bendrosios bei specialiosios tarptautinės teisės tarpusavio santykio problemoms yra skirta nemažai dėmesio, tačiau kolizijų kontekste šios problemos analizuotos itin ribotai. Valstybių atsakomybės klausimas už kolizijos sukėlimą iš dalies buvo tirtas J. Mus²² ir Sh. Rossene²³ darbuose. Bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės tarpusavio santykio problema buvo gvildinama Komisijos studijoje

⁸ Grotius, H., *The Law of War and Peace*, L.Loomis translation, 1949, p. 137 (kaip cituojama Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984).

⁹ E. De Vattel, *The law of Nations*, J.Chitty trans., 1852 (kaip cituojama Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984).

¹⁰ Lauterpacht, H., Covenant as the "Higher Law", *British Yearbook of International Law*, 1931: 17, p. 59 – 65; Lauterpacht, H. Contract to Break the Contract, *Law Quarterly Review*, 1936: 52, p. 527 – 529.

¹¹ McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961, p. 220 – 224.

¹² Mus, J. B., Conflicts between treaties in International Law, *Netherlands Yearbook of International Law*, 1998: 45, p. 21.

¹³ Vranes, E., The Definition of 'Norm Conflict' in International Law and Legal Theory, *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, No. 2., p. 397. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.ejil.org/pdfs/17/2/80.pdf>>

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Aust, A. *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge University Press: Cambridge, 2000, p. 173.

¹⁶ McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961, p. 220 – 224.

¹⁷ Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, p. 85.

¹⁸ Wolfram, K. Treaties, Conflicts Between, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 1984, p. 936.

¹⁹ Klabbers, J. *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

²⁰ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

²¹ Šaltinytė, L. *Užsienio investicijų apsauga energetikos sektoriuje: teisės aiškinimo ir taikymo problemos* (daktaro disertacija). Vilnius, 2009, p. 135 – 159. Atkreiptinas dėmesys, kad disertacijos autorė tyrime vartoja sutarčių „konkurencijos“ terminą, nors iš konteksto galima suprasti, jog ji analizuoja ir šiame tyrime sutarčių kolizija vadinamą reiškinių.

²² Mus, J. B. Conflicts between treaties in International Law, *Netherlands Yearbook of International Law*, 1998: 45, p. 210.

²³ Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, p. 85.

fragmentacijos klausimu²⁴ ir B. Simma bei D. Pulkowski atliktuose tyrimuose²⁵. Tuo tarpu kolizijų sprendimo būdams reikšmingo teismo proceso teisės aspektai, autoriaus žiniomis, iki šiol praktiškai iš viso nebuvo tirti.

Disertacijos mokslinis naujumas. Ankstesnių tyrimų disertacijos tema apžvalga rodo, kad sutarčių kolizijų sprendimo būdai moderniojoje tarptautinėje teisėje nėra išsamiai ištirti, o esami tyrimai reikalingi papildymo. Dėl to šiame darbe siekiama atlikti platesnį kolizijų sprendimo būdų tyrimą ir iškelti iki šiol tarptautinės teisės mokslo kolizijų kontekste netirtas problemas. Tokiomis pirmiausiai laikytinos valstybių atsakomybės, teismo proceso ir specialiosios bei bendrosios tarptautinės teisės santykio problemos, kylančios taikant kolizijų sprendimo būdus. Tyrimo mokslinis naujumas yra tas, jog išplėtus tyrimo objektą pavyko kompleksiskai išanalizuoti visą tarptautinių sutarčių kolizijoms reikšmingą teisinį reguliavimą, o ne atskiras jo dalis. Taip pat disertacijoje ne tik išanalizuotos ankstesniuose darbuose netirtos problemos, bet ir pasiūlyti nauji kolizijų sprendimo būdai, reikšmingi mokslui ir praktikai.

Praktinė disertacijos reikšmė. Atliktas kompleksinis tyrimas kolizijų klausimu užpildys doktrinoje egzistuojančią spragą. Teorinėje darbo dalyje išanalizuotos kolizijų sprendimo būdams reikšmingos mokslinės problemos sudarys galimybę praktikuojantiems teisininkams visapusiškai įvertinti kolizijų atveju taikytino teisinio režimo apimtį, rasti efektyvius kolizijų sprendimo būdus susidūrus su tarptautinių sutarčių kolizijomis. Teisės mokslui šis darbas reikšmingas tuo, jog kolizijų problema čia analizuojama neapsiribojant sutarčių teise ar konkrečia tarptautinės teisės posisteme, o siekiant visapusiškai įvertinti bendrosios tarptautinės teisės įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus, juos sugretinti ir palyginti su kolizijų sprendimo būdais, įtvirtintais kai kuriose specialiosiose tarptautinės teisės normose. Atsižvelgiant į vis glaudžiau susisiejančią nacionalinės, bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės reguliavimą, šis tyrimas turėtų būti įdomus tiek privačia praktika besiverčiantiems teisininkams, tiek teisės aiškinimą ir taikymą užtikrinantiems teisėjams, tiek valstybės tarnautojams, teisės, tarptautinių ir politikos mokslų studentams, tarptautinius įvykius stebintiems žurnalistams, diplomatinėms atstovybėms darbuotojams, taip pat ir kitiems tarptautinės teisės problemomis besidomintiems žmonėms.

Disertacijos tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo naudojami šie metodai: metaanalizės, lingvistinis, istorinis, dokumentų analizės, sisteminės analizės, kritinės analizės, loginis-analitinis, lyginamosios analizės ir modeliavimo metodai.

Metaanalizės metodu tyrimo objektas atskleidžiamas teoriniu, filosofiniu ir teisiniu aspektais. Šis metodas naudotas analizuojant kolizijų sąvoką ir sampratą, vertinant dok-

²⁴ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 23. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdf>>. Tekstas turėtų būti publikuotas ateityje kaip *Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II* bei prieinamas <<http://untreaty.un.org/ilc>>.

²⁵ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 516.

trinoje analizuojamus skirtingus kolizijų sprendimo būdus bei jų tarpusavio santykį, tiriant bendrojoje ir specialiojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų atsiradimo priežastis ir jų taikymo ypatumus.

Lingvistinis metodas naudotas atskleidžiant disertacijoje tirtų teisės sąvokų (kolizija, sutarties sudarymas, ankstesnė ir vėlesnė sutartis, susitarimas, dalykas, teisės ir pareigos, taikymas, suderinimas ir kt.) reikšmę bei jų tarpusavio santykį galiojančio teisinio reguliavimo kalbinės išraiškos kontekste.

Istorinis metodas naudotas tiriant Vienos konvencijoje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų sukūrimo priežastis bei atskleidžiant neaiškią lingvistinę reikšmę turinčio Vienos konvencijos teisinio reguliavimo turinį.

Dokumentų analizės metodu analizuoti dokumentai (sutartys, jų parengiamieji darbai, oficialūs ir neoficialūs dokumentų komentarai, teismų sprendimai), taip pat mokslininkų tyrimai bei kita tyrimo objektui svarbi informacija.

Sisteminės analizės metodu buvo tiriamas kolizijų sprendimo būdų teisinis reguliavimas konkrečios sistemos bei posistemės viduje, taip pat tiriant jo įtaką kitiems susijusiems elementams (pvz., bendrai sistemai ir kitoms jos posistemėms).

Kritinės analizės metodas taikytas tiriant mokslo doktrinas, teismų sprendimus, sutartis ir jų parengiamuosius darbus, įtvirtinančius tarptautinės teisės disfunkciją, identifikuojant galiojančio teisinio reguliavimo spragas, vertinant siūlomų problemų sprendimo būdus.

Loginis-analitinis metodas iš esmės taikytas vertinant kolizijos sąvokos funkcionalumą bei siūlomų kolizijų sprendimo suderinamumą su galiojančiu teisiniu reguliavimu.

Lyginamosios analizės metodas naudotas tiriant bendrojoje ir specialiojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus, atskleidžiant jų panašumus ir skirtumus.

Modeliavimo metodas pasitelktas vertinant sumodeliuotoms kolizijų kategorijoms siūlomus taikyti jų sprendimo būdus.

I. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJŲ IR JŲ SPRENDIMO BŪDŲ SAMPRATA TEISĖS DOKTRINOJE

Šios tyrimo dalies tikslas – išgryninti mokslui aktualias sutarčių kolizijų (toliau – „**sutarčių kolizijų; kolizijų**“) ir jų sprendimo būdų keliamas teorines problemas bei jų pagrindu numatyti toliau atliekamo tyrimo gaires. Šiuo tikslu pirmajame šios dalies skyriuje analizuojamos skirtingos kolizijos sąvokos ir atliekamas skirtingų kolizijų sąvokų kritinis vertinimas. Taip siekiama sukurti funkcionalią kolizijos definiciją, jungiančią savyje tarptautinių sutarčių kolizijų mokslinio vertinimo ir teisinio kvalifikavimo (sprendimo) reikšmingus elementus. Antrasis šios darbo dalies skyrius iliustruoja tarptautinių sutarčių (toliau – „**sutarčių**“) rūšis, reikšmingas klasifikuojant jų kolizijas pagal požymius. Trečiajame šios tyrimo dalies skyriuje identifikuojami kolizijoms taikytino bendrojo ir specialiojo teisinio režimo probleminiai aspektai. Ketvirtajame šios dalies skyriuje pateikiama kolizijų sprendimo būdų sąvoka, taip pat analizuojamos kolizijų sprendimo būdų doktrinos. Pirmoji tyrimo dalis baigiama penktuoju skyriumi, kuriame analizuojama tarptautinių ginčų sprendimą reguliuojančių normų įtaka kolizijų sprendimui. Šioje darbo dalyje aptartos problemos sudaro tolesnio tyrimo matricą, taikomą tiriant bendrojoje ir specialiojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus.

1.1. Tarptautinių sutarčių kolizijos samprata

Kolizijos sąvoka²⁶ nėra įtvirtinta pozityviojoje tarptautinėje teisėje. Šis terminas sukurtas kolizijas analizavusių tarptautinės teisės mokslininkų²⁷. Bendriausia prasme kolizija tarptautinės teisės moksle apibrėžiama kaip situacija, kai keletas skirtingas valstybes įpareigojančių sutarčių prieštarauja viena kitai ir dėl to jos visa apimtimi negali būti taikomos kartu. Kadangi sutarčių kolizijas tiriantys tarptautinės teisės mokslininkai svarbiems priskiria skirtingus kolizijos sąvokos elementus, šio reiškinio sąvoka ir samprata skirtingų mokslininkų darbuose suprantamos nevienodai. Vieni mokslininkai sutarčių kolizijas apibrėžia plačiai, kiti kolizijos sąvoką aiškina daug siauriau – mažesniu tarp sutarčių kylančių prieštaravimų skaičiumi, trečioji mokslininkų grupė kaip alternatyvą tarptautinių sutarčių kolizijų definicijai kuria naujus pavadinimus ar vartoja tarptautinės teisės institutus atitinkančius terminus²⁸. Nevienodos tarptautinių sutarčių kolizijos

²⁶ Užsienio mokslininkų doktrinos angl. k. vartojamas „*conflict of treaties*“, pranc. k. – „*conflits des traites*“, vok. k. – „*Vertragskonkurrenz*“ terminai.

²⁷ Aust, A. *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge University Press: Cambridge, 2000, p. 173; Brownlie, I., *Principles of Public International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 600; Elias, T.O., *The Modern Law of Treaties*, A.W. Sijthoff: Leiden 1974, p. 54 – 58; McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961, p. 220 – 224; Oppenheim, *Oppenheim's International Law*, 9 ed., Volume I, 1992, p. 1211– 1212; Reuter, P., *Introduction to the Law of Treaties*, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2 ed., 1995, p. 133 – 134.

²⁸ Pvz.: H. Lauterpacht vartoja nesuderinamumo (angl. k. – „*inconsistency*“) terminą, Lauterpacht, H. Covenant as the “Higher Law”, *British Yearbook of International Law*, p. 55 – 65, 1931; Sh. Rossene vartoja pažeidimo (angl. k. – „*breach*“) terminą, Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Pub-

sąvokos diktuoja ir skirtingą šio reiškimo sampratą. Šių sąvokų bei sampratų skirtumai sukelia mokslinę ir praktinę painiavą dėl kolizijoms priskiriamų sutarčių prieštaravimo atvejų, todėl reikalauja kritinio jų vertinimo bei tarptautinės teisės mokslo ir praktikos poreikius atitinkančių kolizijos sąvokos formuluotės.

Siaurosios kolizijos sąvokos šalininkams galima priskirti G. Binder, nurodantį, jog: „*tarptautinių sutarčių kolizija kyla, kai valstybė sudaro tarptautinę sutartį, sukuriančią jai pareigas, kurių vykdymas būtų nesuderinamas su pareigų, prisiimtų ankstesne sutartimi kitos valstybės atžvilgiu, vykdymu*“²⁹. Tokiai kolizijos sąvokai doktrinoje iš esmės pritaria K. Wolfram³⁰, J. Mus³¹, C. W. Jenks³², J. Klabbers³³, savo darbuose nagrinėję probleminius kolizijų ir jų sprendimo būdų aspektus. Šie mokslininkai laikosi principinės nuostatos, kad koliziją sukelia tik tarp skirtingų valstybių grupių sudarytų sutarčių prieštaravimas. „Vadovėlinis“ tokios kolizijos pavyzdys – situacija, kurioje valstybė A sudaro sutartį su valstybe B, o vėliau ta pati valstybė A sudaro koliziją sukeliančią sutartį su valstybe C. Šitaip valstybė A prisiima nesuderinamus įsipareigojimus dviejų skirtingų valstybių atžvilgiu, kurių įvykdyti abiem valstybėms ji nėra pajėgi. Dėl to ji sukelia koliziją.

Plačiąją kolizijos sąvoką pateikia S. A. Sadat – Akhfavi, nurodantis, jog „*kolizija kyla, kai neįmanoma paklusti visiems skirtingomis normomis numatytiems reikalavimams*“³⁴. Šis autorius kolizijas nagrinėja pasitelkdamas bendrąją H. Kelsen suformuluotą normų kolizijos sąvoką. Šios sąvokos pritaikymas sutarčių teisei lemia visų rūšių sutarčių tarpusavio prieštaravimų priskyrimą kolizijoms ir apima tiek kolizijas aukščiau nurodyta – siaurąja prasme, tiek ir tas situacijas, kai tarpusavyje prieštarauja tarp tų pačių valstybių sudarytos sutartys bei prieštaravimas kyla tarp koliziją sukeliančia sutartimi ankstesnės sutarties šalies įgyjamų teisių.

Vertinant šias kolizijos sąvokas iš tarptautinės teisės mokslo pozicijų, akcentuotina, kad plačiąją sąvoką pateikiantys mokslininkai sutartį vertina kaip „dokumentą“ (angl. k. – „*instrument*“), tuo tarpu siaurosios definicijos šalininkai sutartį vertina kaip „susitarimą“ (angl. k. – „*agreement*“). Dėl šios priežasties, vieni kolizijomis laiko bet kokius prieštaravimus tarp sutartis įtvirtinančių dokumentų (sutarčių tekstų), tuo tarpu siaurosios sąvokos šalininkai kolizijomis linkę laikyti tik šalių valios kolizijas, suku-

lications Limited, 1985, p. 85; panašios pozicijos laikosi Reuter, P., *Introduction to the Law of Treaties*, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2 ed., 1995, p. 133; C.W. Jenks vartoja susidūrimo (angl. k. – „*congestion*“) terminą, Jenks, C.W. *The Conflict of Law-Making Treaties*, *British Yearbook of International Law*, 1953, 30: 401– 453.

²⁹ Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984, p. 7.

³⁰ Wolfram, K. *Treaties, Conflicts Between*, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000, p. 936.

³¹ Mus, J. B., *Conflicts between treaties in International Law*, *Netherlands Yearbook of International Law*, 1998: 45, p. 210.

³² Jenks, C.W. *The Conflict of Law-Making Treaties*, *British Yearbook of International Law*, Oxford: Oxford University Press, 1953: 30, p. 426.

³³ Klabbers, J., *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 18.

³⁴ Mus, J. B., *Conflicts between treaties in International Law*, *Netherlands Yearbook of International Law*, 1998: 45, p. 210; Sadat-Akhfavi, S. A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*, Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003, p. 5.

riančias tarpusavyje prieštaraujančius įsipareigojimus. Pastarieji nepriskiria kolizijoms prieštaravimų tarp sutarčių, kuriuos galima išspręsti taikant sutarčių aiškinimo normas, t.y. išsiaiškinus tikrąją sutarties šalių valią. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad skirtingas kolizijų sąvokas „diktuoja“ skirtinga pačios sutarties samprata.

Sutarties sampratos klausimu šiuolaikinės tarptautinės teisės doktrina nėra itin gausi bei ribotos apimties³⁵, dėl to šis klausimas reikalauja individualios analizės. Vertingas informacijos šaltinis sutarties sampratos klausimu yra Vienos konvencijos³⁶ *travaux préparatoires*³⁷. Šiuo klausimu itin daug buvo diskutuota siekiant apibrėžti Vienos konvencijos reguliuosimus teisinius santykius bei šiuo tikslu susitarti dėl Vienos konvencijoje naudosis sutarties definicijos. Už Vienos konvencijos rengimą atsakinga Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinės Teisės Komisija (toliau – „Komisija“) palaipsniui sutiko, kad vietoj ambicingo tikslo parengti išsamų sutarčių teisės kodeksą Komisija parengs Vienos konvenciją, kuri „neišspręs visų *ex contractu* kylančių klausimų“³⁸. Dėl to buvo apsisota ties kuklesniu tikslu – sutarties (angl. k. – „*treaty*“) apibrėžimu, pagrįstu teisiniu reguliavimu, ribojančiu Vienos konvencijos taikymą tik konkrečiai apibrėžtomis sutartims³⁹. Dėl to sutartis apibrėžta kaip „*tarp valstybių raštu sudarytas tarptautinis susitarimas, kuriam taikomos tarptautinės teisės normos, įtvirtintos viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose, nesvarbu, koks būtų to susitarimo pavadinimas*“⁴⁰. Būtent „sutarties“ terminas buvo pasirinktas dėl to, kad valstybių praktikoje jis dažniausiai reiškė „susitarimą“⁴¹, t.y. suderintos valstybių valios aktą. Rašytinė forma (vienas iš sąvokos elementų) buvo įtraukta į sutarties definiciją, kadangi tai leido tiksliausiai įrodyti valstybių valios tam tikru klausimu sutapimą⁴² – konkretaus susitarimo buvimą. Kai kurie Komisijos nariai rengdami Vienos konvenciją akcentavo, kad terminas „susitarimas“ gali būti suprantamas plačiau negu „dokumentas“⁴³. Dėl to buvo pasiūlyta sutartį prilyginti „susitarimą įtvirtinančiam dokumentui“⁴⁴ ir taip išvengti galimo neatitikimo tarp tikrosios valstybių valios ir jos rašytinės išraiškos formos. Vis dėlto šiai pozicijai pritarta nebuvo, o galutiniame Vienos konvencijos tekste buvo apsisota ties „*tarptautinio susitarimo, sudaryto tarp valstybių rašytine forma įtvirtinto viename ar keliuose susijusiuose dokumentuose*“⁴⁵ formuluote. Ši formuluotė leidžia įtvirtinti

³⁵ Klabbers, J. *The Concept of Treaty in International Law*, 2006, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers; Radušytė, E., *Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje*. 2001, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, p. 13 – 31.

³⁶ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.13-480;

³⁷ Pranc. k. – *parengiamieji darbai*.

³⁸ Waldock, H. *Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur*, Yearbook of the International Law Commission, 1964, Volume I, New York: United Nations Publication, 1965, p. 4 – 6.

³⁹ Brierly, J. L. *Report by J. L. Brierly, Special Rapporteur*, Yearbook of International Law Commission, 1950, Volume II, p. 226.

⁴⁰ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.13-480, 2 straipsnis;

⁴¹ Brierly, J. L. *Report by J.L. Brierly, Special Rapporteur*, Yearbook of International Law Commission, 1950, Volume II, p. 226.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.13-480, 2 (a) straipsnis.

„susitarimą“, kaip fundamentalų sutarties elementą, kuris atspindėtas rašytiniame dokumente ir kurio nesant valstybių nesieja tarptautiniai sutartiniai teisiniai santykiai. Vienos konvencijos 31 – 32 straipsniai taip pat patvirtina, jog siekiant nustatyti tikrąją šalių valią svarbiausias vaidmuo tenka šalių intencijoms, kurios gali *expressis verbis* neatsispindėti sutarties tekste. Kaip rodo ilgametė ginčų dėl sutarčių aiškinimo ir taikymo teismuose ir arbitražuose praktika⁴⁶, jie taip pat linkę pritarti principinei pozicijai, jog susitarimas gali nesutapti su sutarties tekstu, bet gali būti už jį platesnis. Todėl galima tvirtinti, kad ir valstybių praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, jog kiekvienos tarptautinės sutarties esminis elementas yra susitarimas, kadangi jo nesant išvis netikslinga kalbėti apie teisinių santykių *ex contractu* atsiradimą. Kiti sutarties elementai (forma, pavadinimas, taikytina teisė, dokumentų skaičius) taip pat yra svarbūs, tačiau nė vienas iš jų negali pakeisti susitarimo, t.y. fundamentalaus kiekvienos sutarties elemento, be kurio sutartiniai santykiai neatsiranda.

Vadovaujantis šia nuostata, analizuojant sutarčių kolizijas ypatingą dėmesį reikia sutelkti ne į dokumentų, bet į susitarimų kolizijas. Tais atvejais, kai prieštaravimai kyla tik tarp tas pačias valstybes įpareigojančių sutarčių tekstų, reikia išsiaiškinti jų tikrąją valią ir nustatyti, kuri sutartis tarp jų turi būti taikoma, o kuri (remiantis valstybių valia) netaikoma. Šiuos normų tarpusavio neatitikimo atvejus bendrojoje teisės doktrinoje įprasta vadinti normų konkurencija⁴⁷, nes realaus prieštaravimo tarp normų turinio nėra. Priešingai nei esant normų konkurencijai, sutarčių kolizijos atveju kyla prieštaravimas tarp sutarčių turinio („susitarimų“). Tokiu atveju susiduriama su skirtingų valstybių bendrai sutartyse išreikštos valios realiu, o ne nominaliu („tekstiniu“) prieštaravimu. Dėl tokiomis veiksmis sukurtų skirtingų teisinių santykių, sprendžiant sutarčių konkurencijos ir kolizijos problemas taikytinos skirtingos tarptautinės teisės normos. Pirmuoju atveju taikytinos sutarčių aiškinimo normos, o antruoju – sutarčių galiojimo, taikymo, sutarties pažeidimo ir valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus normų kompleksas⁴⁸.

⁴⁶ *Jurisdiction of the Courts of Dancing*, 3 March 1928, PICJ, Advisory Opinion, PICJ Reports, B Series, 1928, p. 17. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <http://www.icj-cij.org/pccj/serie_B/B_15/01_Compotence_des_tribunaux_de_Danzig_Avis_consultatif.pdf>; *Corfu Channel Case, Preliminary Objections* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), 25 March 1948, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1948, p. 24. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1569.pdf>>; *Sovereignty over Certain Frontier Land* (Belgium/Netherlands), 20 June 1959, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1959, p. 225. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/38/4805.pdf>>. *Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), 25 September 1997, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1997, p. 45, 59, 63 – 64. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf>>; [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. *The Arbitration Regarding the Iron Rhine (“Ijzeren Rijn”) Railway* (The Kingdom of Belgium and The Kingdom of The Netherlands), 24 May 2005, Permanent Court of Arbitration, p. 26 (53). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.pca-cpa.org/upload/files/BE-NL%20Award%20corrected%20200905.pdf>>; *Saluka Investments BV v. The Czech Republic*, 17 March 2006, Permanent Court of Arbitration, p. 65 (300). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.pca-cpa.org/upload/files/SAL-CZ%20Partial%20Award%20170306.pdf>>; *Emilio Agustín Maffezini v. The Kingdom of Spain*, 25 January 2000, Case No. ARB/97/7, p. 12 (33). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=CasesRH&actionVal=showDoc&docId=DC565_En&caseId=C163>.

⁴⁷ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 297.

⁴⁸ Plačiau apie tai „2.2. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis valstybių atsakomybę nustatančiomis normomis“ skyriuje.

Skirtingą šių visuomeninių santykių reguliavimą lemia skirtingo pobūdžio teisiniai santykiai. Todėl teisinius santykius reguliuojant iš esmės skirtingomis teisės normomis, mokslo tikslais jų nederėtų „tapatinti“ priskiriant jiems vienodą apibrėžiamąją sąvoką, kadangi skirtingiems teisiniams santykiams suteikiant vieną apibrėžiamąją sąvoką, ji formuluojama pernelyg abstrakčiai⁴⁹ (įtraukiami ir kolizijai, ir konkurencijai bendri sąvokos elementai). Dėl šios priežasties, plačioji kolizijos sąvoka praranda mokslinį ir praktinį funkcionalumą, nes sujungia iš esmės skirtingo pobūdžio teisinius santykius, kuriems taikomos skirtingos teisės normos.

Analizuojant skirtingas kolizijų sąvokas kolizijoms taikytino teisinio reguliavimo kontekste, pastebėtina, kad kai kurių autorių sutarčių kolizijoms priskiriamus sutarčių konkurencijos atvejus reguliuoja sutarčių aiškinimo, kartais ir taikymo normos. Tuo tarpu sutarčių kolizijų (siaurąja jų sąvokos prasme) sprendimui taikomos tiek sutarčių taikymo, pakeitimo, pažeidimo, tiek ir valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus (toliau – „**valstybių atsakomybės**“) teisės normos⁵⁰. Kolizijos sukėlimu įvykdomas tarptautinės teisės pažeidimas, o ji gali kilti tiek sudarant⁵¹, tiek įsigaliojant⁵², tiek ir taikant⁵³ koliziją sukeliančią sutartį. Vertinant šiuos juridinius faktus remiantis valstybių atsakomybės teisės normomis, akcentuotina, kad visi jie gali būti vertintini kaip tarptautinės teisės pažeidimas. Tuo tarpu kolizijas analizuojančių mokslininkų priskiriami sutarčių konkurencijos atvejai tokiais nelaikytini. Dėl šios priežasties tapatinti sutarčių kolizijas su sutarčių konkurencija ir apibrėžti jas ta pačia definicija yra ydinga, nes kolizijos ir konkurencijos atvejais taikytini skirtingi teisiniai režimai. Į kolizijos sąvoką, autoriaus nuomone, taip pat netikslinga įtraukti prieštaravimo tarp kolizijų sukeliančia sutartimi ankstesnės sutarties šalies įgyjamų naujų teisių požymio, kadangi tokios teisės, remiantis tarptautinių teismų praktika⁵⁴, nelaikytinos taikytinomis, t.y. nesukuriančiomis teisinių pasekmių.

Autoriaus nuomone, teisės mokslo ir praktikos poreikius gali tenkinti tik kolizijos sąvoka, apibrėžianti vienodo turinio teisinius santykius, kuriems taikomas analogiškas teisinis režimas. Dėl to autorius yra linkęs pritarti siaurajai kolizijos sąvokai.

Kadangi kolizijų sprendimas susijęs tiek su sutarčių, tiek ir su valstybių atsakomybės teise, autoriaus nuomone, sutarčių kolizijos apibrėžime tikslinga pateikti visus sutarčių ir valstybių atsakomybės teisei reikšmingus kolizijos požymius. Šitaip suformu-

⁴⁹ Vranes, E., The Definition of 'Norm Conflict' in International Law and Legal Theory, *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, No. 2., p. 397. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.ejil.org/pdfs/17/2/80.pdf>>.

⁵⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad valstybėms tarptautinė atsakomybė gali kilti ir už žalą, sukeltą vykdant tarptautinės teisės neuždraustą veiklą (žr. Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities with commentaries, 2006. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_10_2006.pdf>).

⁵¹ Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, p. 85.

⁵² *Case of Costa Rica v. Nicaragua*, Central American Court of Justice, 30 September 1916, Judgment, *American Journal of International Law*, 1917: 11, p. 229.

⁵³ *Case of Soering v. The United Kingdom*, (Application no. 14038/88), Judgment, European Court of Human Rights, 07 July 1989. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=soering&sessionId=79197927&skin=hudoc-en>>.

⁵⁴ Žr. išnašas Nr. 168 ir 413.

luotas kolizijos apibrėžimas būtų funkcionaliai priimtinas tiek sutarčių, tiek ir valstybių atsakomybės teisės požiūriu bei tenkintų ir teisės mokslo, ir praktikos poreikius. Dėl to, autoriaus nuomone, siaurajame kolizijos apibrėžime būtina nurodyti konkrečius veiksmus, kuriais gali būti sukeliama sutarčių kolizija, bei patikslinti, kad jais sukeliamas tarptautinės teisės pažeidimas. Atsižvelgdamas į tai, autorius siūlo kiek pakoreguoti G. Binder pasiūlytą kolizijos sąvoką ir išdėstyti ją taip: **sutarčių kolizija kyla, kai valstybė sudaro⁵⁵, taiko arba jai įsigalioja tarptautinė sutartis (įskaitant jos pataisus ir pakeitimus), lemianti jos pareigų, prisiimtų jau įsigaliojusia ir taikytina tarptautine sutartimi kitai valstybei, pažeidimą**. Ši sąvoka pranašesnė tuo, kad jungia savyje valstybių atsakomybei bei sutarčių teisei reikšmingus elementus, tiksliau įvardina koliziją galintį sukelti veiksmažodį bei kolizijos kilimo momentą, tap pat nurodo, jog kolizija įvykdomas tarptautinės teisės pažeidimas.

1.2. Tarptautinių sutarčių kolizijų rūšys

Rūšinis kolizijų klasifikavimas pagal pasirinktus kriterijus yra neabejotinai svarbus kolizijų analizei, nes tuo siekiama pažinti ir identifikuoti jų požymius, galinčius lemti specifinio kolizijos sprendimo būdo joms taikymą. Šių požymių identifikavimas svarbus ir metodologiniu aspektu, t.y. mokslininkams ir praktikams pateikiamas orientyras, kokiomis tarptautinės teisės normomis remiantis reikia spręsti specifinei kolizijų rūšiai priskirtą sutarčių koliziją. Tarptautinės teisės mokslininkai skiria keletą kolizijų rūšių pagal pasirinktus kriterijus. Pirmajai grupei priskirtini požymiai, dėl universalios mokslinės kolizijos sąvokos nebuvimo artimesni sutarčių konkurencijos atvejams⁵⁶; kitos grupės požymiai svarbūs istorinio pažinimo tikslais, tačiau yra praradę aktualumą dėl spartaus šiuolaikinės tarptautinės teisės vystymosi⁵⁷; trečiajai grupei priskirtini požymiai praktiškai reikšmingi, tačiau dar nesulaukę tinkamo dėmesio kolizijų sprendimą reguliuojančiuose tarptautinės teisės šaltiniuose⁵⁸; ketvirtąją grupę skiria kolizijos sprendimui (teisiniam kvalifikavimui remiantis šiuolaikine tarptautine teise) reikšmingi požymiai. Kolizijų rūšių gausa rodo, jog klasifikacijos esmė neretai priklauso nuo tyrimo atskaitos taško, todėl visos klasifikacijos sąlyginės ir nė vienos iš jų svarba neturėtų būti nuvertinta. Vis dėlto beveik reikšmingiausia praktikai laikytina klasifikacija, leidžianti identifikuoti kolizijos sprendimo būdą, t.y. teisės normų grupes, taikytinas sprendžiant konkrečios rūšies koliziją. Autoriaus nuomone, dėl šios priežasties darbe pateikiama tik kolizijos sprendimo būdų praktikai svarbi, reikšmingais požymiais grindžiama kolizijų klasifikacija.

⁵⁵ Apibrėžimo tikslais terminas „sudaro“ reiškia tarp valstybių suderintos, tačiau dar neįsigaliojusios sutarties (įskaitant jos pakeitimą) teksto priėmimą (įskaitant teksto pasirašymą ir jo autentiškumo patvirtinimą).

⁵⁶ Sadat-Akhfavi, S.A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*, Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003.

⁵⁷ Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984; McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961; Lauterpacht, H. Covenant as the “Higher Law”, *British Yearbook of International Law*, p. 55 – 65.

⁵⁸ Klabbers, J., Re-inventing the Law of treaties: the Contribution of EC Courts, *Netherlands Yearbook of International Law*, 1999, XXX: 45 – 74.

Tarptautinių sutarčių kolizijų skirstymas pagal sutarties normų hierarchinę galią. Vienos konvencijoje yra įtvirtinta hierarchiškai aukštesnę už kitas sutarčių teisės normas galią turinčių *jus cogens* normų kategorija⁵⁹. Remiantis Vienos konvencija, *jus cogens* normas įtvirtinančiai sutarčiai prieštaraujanti sutartis *expressis verbis* laikoma niekine nuo jos sudarymo momento arba negaliojančia (kai kolizija kyla tarp naujai sukurtos *jus cogens* normos ir jau galiojusios sutarties). Toks teisinis reguliavimas suponuoja imperatyvų kolizijų sprendimo būdą, taikomą kilus kolizijai tarp skirtingą juridinę galią turinčių sutarčių. Teismai, spręsdami kolizijas, neretai linkę remtis normos priskyrimu aukštesnei vertybių grandžiai (*jus cogens*) ir sprendžia kolizijas šių normų naudai⁶⁰. Dėl šios priežasties tokios kolizijos sudaro atskirą kategoriją ir yra skiriamos nuo vienodos juridinės galios normas sukuriančių sutarčių.

Tarptautinių sutarčių kolizijų skirstymas pagal sutarties reguliavimo dalyką. Priklausomai nuo sutarties reguliavimo dalyko, kolizijas tikslinga skirstyti į „tą patį dalyką“⁶¹ ir „skirtingą dalyką“ reguliuojančių sutarčių kolizijas. „Sutarties dalyko“ pagrindū klasifikuoti tarptautinių sutarčių kolizijas yra tikslinga, nes Vienos konvencija įtvirtina teisinį režimą, taikomą tik dėl to paties dalyko sudarytų tarptautinių sutarčių kolizijoms ir nenumato normų, taikomų „skirtingą“ sutarties dalyką turinčių sutarčių kolizijai. Esamas teisinis reguliavimas kelia klausimą dėl skirtingą dalyką reguliuojančių sutarčių (pvz., aplinkos apsaugos ir laisvos prekybos) kolizijoms taikytinų tarptautinės teisės normų bei jų turinio. Kadangi normos priskyrimas vienai iš šių kategorijų lemia jai taikytiną teisinį režimą, šią kolizijų kategoriją reikia išskirti ir individualiai ištirti siekiant identifikuoti „skirtingą“ dalyką reguliuojančių sutarčių kolizijų sprendimui taikytinas teisės normas.

Tarptautinių sutarčių kolizijų skirstymas pagal sutartimi priimamų pareigų pobūdį. „Kontraktinė“ sutarties forma dažnai lemia abipusiškumo principu pagrįstą sutarties veikimą, todėl daugelis sutartimis sukuriamų pareigų yra abipusės (angl. k. – *reciprocal*). Be abipusių tarptautinių pareigų, tarptautinėmis sutartimis yra sukuriamos ir *erga omnes* (sukuriančios įsipareigojimus visų valstybių atžvilgiu)⁶², tarpusavyje susijusios (angl. k. – *interdependent*)⁶³, objektyvios (angl. k. – *abstract*)⁶⁴ ir kitokių rūšių

⁵⁹ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480, 53 straipsnis.

⁶⁰ Žr. EŽTT sprendimą *Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 52 (118).

⁶¹ Konvencijos 30 straipsnyje pavadinimas anglų kalba „*subsequent treaties relating to the same subject-matter*“ lietuviškoje Konvencijos versijoje verčiamas kaip „vėliau tuo pačiu klausimu sudarytos sutartys“ (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480).

⁶² *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (second phase)*, (Belgium v. Spain), 5 February 1970, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1970, p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5387.pdf>>; *Case Concerning East Timor*, (Portugal v. Australia), 30 June 1995, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1995, p. 102. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/84/6949.pdf>>.

⁶³ Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur, *Yearbook of the International Law Commission, 1958, Volume II*, New York: United Nations Publication, 1959, p. 26.

⁶⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.

pareigos. Skirtingo pobūdžio pareigas sukuriančių sutarčių ir jų kolizijų priskyrimas atskirai grupei yra labai svarbus, nes tik nuo konkrečios sutarties pareigos pobūdžio priklauso sutartimi priimtų pareigų apimtis ir galimybė sukelti koliziją jų nevykdant, t.y. įvykdant sutarties pažeidimą⁶⁵. Konkrečios sutarties pažeidimo nustatymui reikšmingas tokia sutartimi priimamų teisių ir pareigų pobūdis, todėl jau aukščiau tiksliai įvardintų rūšių pareigas nustatančių sutarčių kolizijos priskirtinos atskirai rūšiai, nes praktikoje tik pažeidus tokio pobūdžio pareigą bus galima konstatuoti kolizijos buvimą, o kartu ir sutarties pažeidimą.

Tarptautinių sutarčių kolizijų skirstymas pagal sutarties kolizines klauzules ir jų turinį. Neretai sutarčių tekstuose įtvirtinamos nuostatos dėl jų tarpusavio santykio su kitomis sutartimis bei taisyklės dėl sutarčių taikymo kilus sutarčių kolizijoms. Tokios sutarčių nuostatos vadinamos kolizinėmis klauzulėmis⁶⁶. Kolizines klauzules turinčios sutartys iš dalies palengvina kolizijų sprendimą. Pavyzdžiui, subordinacinę klauzulę turinti sutartis kolizijos atveju suteikia taikymo prioritetą kitai sutarčiai. Prioritetinė klauzulė, priešingai, kolizijos atveju reikalauja taikymo prioriteto. Priklausomai nuo klauzulės ne/buvimo skiriasi kolizijos sprendimo atveju taikytina teisės norma, dėl to klauzules turinčių sutarčių priskyrimas atskirai kategorijai taip pat teisiškai reikšmingas⁶⁷.

Tarptautinių sutarčių kolizijų skirstymas pagal kolizijos kilimo momentą. Tarptautinė teismų praktika patvirtina faktą, jog kolizijos, priklausomai nuo aplinkybių, gali kilti tiek sudarant sutartį, tiek sutarčiai įsigaliojus, tiek ir pradėjus taikyti sutartį. Nuo kolizijos kilimo momento priklauso valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimą kilimo bei juo sukeliamų teisinių pasekmių atsiradimo momentas⁶⁸. Dėl to ši kolizijų kategorija taip pat priskirtina atskirai rūšiai.

Tarptautinių sutarčių kolizijų skirstymas pagal sutartimi reguliuojamų teisinių santykių turinį. Sutartys reguliuoja daugybę skirtingų tarptautinių teisinių santykių, pavyzdžiui, nustatančių žmogaus teisių apsaugos standartus, skatinančių ekonominę integraciją, sanglaudos ir bendradarbiavimo pagrindus ekonomikoje, tarptautinės prekybos klausimus ir t.t. Skirtingo turinio tarptautiniai teisiniai santykiai yra reguliuojami skirtingais tarptautinės teisės principais ir normomis, kurios pasižymi savita specifika. Dėl šios priežasties būtina atskirti šias kolizijas, kaip pasižyminčias tik joms būdingais kolizijų sprendimo būdais. Šios klasifikacijos reikšmę atskleidžia trečiojoje tyrimo dalyje analizuojamos specialiosios ES, EŽTK ir PPO teisės normos, išryškinančios jų specifikos „padiktuotas“ kolizijų sprendimo būdus. Dėl šios priežasties galima teigti, kad ES, EŽTK ir PPO teisei priskiriamų sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų atveju būtina atsižvelgti

⁶⁵ Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287.

⁶⁶ *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 1966, Volume II, New York: United Nations Publication, 1967, p. 217.

⁶⁷ Žr. „2.1.2.2.3. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis kolizinėmis klauzulėmis“ poskyrio punktą.

⁶⁸ Žr. „2.2.4.2. Valstybių atsakomybės taikymo atskiroms kolizijų rūšims ypatumai“ poskyrio dalies „(a) valstybių atsakomybės normų taikymas kolizijai tarp įregistruotos ir neįregistruotos sutarties“ punktą.

į šių *lex specialis* tarptautinės teisės normų nustatytus kolizijų sprendimo būdus. Analogiškai galima daryti prielaidą, kad ir kitų *lex specialis* sutarčių kolizijų, kurių oficialus aiškinimas priskirtas specialią jurisdikciją turinčiam teismui, sprendimo atveju tokio teismo jurisprudencija sprendžiant sutarčių kolizijas bus itin reikšminga, todėl privalės būti įvertinta prieš sprendžiant tokio tipo sutarčių koliziją.

1.3. Bendrųjų ir *lex specialis* normų tarpusavio santykis ir jų įtaka sutarčių kolizijų sprendimui

Tarptautinė teisė yra konsensuso pagrindu pagrįsta teisinė sistema, kurios teisės normos kyla iš laisvos⁶⁹ suverenių valstybių⁷⁰ valios ir sudaro horizontaliai⁷¹ integruotą teisinę sistemą. Tarptautinė teisinė sistema, skirtingai nei nacionalinė, nėra integruota į hierarchiškai pagrįstą „piramidinę“ teisinę struktūrą. Nė viena tarptautinės teisės norma dėl savo teisinės formos (tarptautinis paprotys, tarptautinė sutartis, bendrasis teisės principas ir kt.) nėra laikoma hierarchiškai aukštesne už kitą⁷², nors tarptautinės teisės normos turinys, išimtiniais atvejais tokią galią bendrosios tarptautinės teisės normai gali suteikti (pvz., *jus cogens* kategorijos tarptautinės teisės normos)⁷³. Dėl riboto hierarchiškai aukštesnę galią turinčių normų skaičiaus tarptautinę teisę galima laikyti dispozityvia teisine sistema, kurioje valstybėms suteikiama teisė susitarti ne tik dėl tarpusavyje taikomų bendrųjų (*lex generalis*)⁷⁴, bet taip pat ir specialiųjų (*lex specialis*) tarptautinės teisės normų.

Bendroji tarptautinė teisė įtvirtina visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas ir išplaukia iš universalios pobūdžio papročių ar universalių sutarčių⁷⁵; jos sudaro tarptautinės teisinės sistemos branduolį. Esminės bendrosios tarptautinės teisės normos dėl kolizijų sprendimo būdų yra įtvirtintos Vienos konvencijos 30 straipsnyje ir valstybių atsakomybės teisėje.

Tarptautinės *lex specialis* normos kuriamos siekiant nustatyti nuo bendrųjų tarptautinės teisės normų nukrypstantį teisinį reguliavimą, taikomą tik susitarusių valstybių tarpusavio santykiuose. Tokių normų šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje yra itin daug. Jos gali būti pavienės, sujungtos į institutus, taip pat gali sudaryti gana savarankiškai nuo bendrosios tarptautinės teisės funkcionuojančias tarptautinės teisės normų grupes

⁶⁹ *The Case of S.S. 'Lotus'*, (French Republic v. Turkish Republic), PCIJ, 7 September 1927, Judgment, PCIJ Series A, No. 10, p. 18. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf>.

⁷⁰ *Case of the S.S. 'Wimbledon'*, (Great Britain, French Republic, Kingdom of Italy, Empire of Japan v. German Empire), PICJ, 17 August 1923, PICJ, Series A, No.1, p. 25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_01/03_Wimbledon_Arret_08_1923.pdf>.

⁷¹ Akehurst, M. Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 27.

⁷² Lauterpacht, H., Covenant as the “Higher Law”, *British Yearbook of International Law*, 1931: 17, p. 60.

⁷³ Pz.: *jus cogens* normų kategorijai priklausančios tarptautinės teisės normos, esant jų ir kitų *jus cogens* normos statuso neturinčios normų kolizijai, lemia *jus cogens* normoms prieštaraujančių teisės normų negaliojimą (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480, 53 straipsnis).

⁷⁴ Akehurst, M. Malanczuk, P., *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 26.

⁷⁵ Vadapalas, V., *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 39.

– posistemės⁷⁶. Tokių posistemų pavyzdžiais galima laikyti Europos Sąjungos teisę, Pasaulinės prekybos organizacijos teisę, Žmogaus teisių apsaugos teisę, tarptautinių investicijų skatinimo ir apsaugos teisę, humanitarinę teisę, aplinkos apsaugos teisę, jūrų teisę ir kt⁷⁷. Dėl tarptautinės teisės dispozityvumo bei *lex specialis* tipo normų gausos, jos vaidina itin reikšmingą vaidmenį reguliuojant tarptautinius teisinius santykius. Valsčių tarpusavio santykiai vis dažniau reguliuojami ne *lex generalis*, o *lex specialis* tipo normomis. Kita vertus *lex specialis* normų gausa sukelia ir nemažai problemų. Viena opiausių iš jų laikytina tarptautinės teisės fragmentacija, kuomet dėl *lex specialis* normų gausos kyla jų suderinamumo su bendrąja tarptautine teise bei vienodo jų aiškinimo skirtingose ginčų sprendimo institucijose problemų. Fragmentacijos fenomeną ir jo įtaką tarptautinei teisei nagrinėja tiek tarptautinės teisės mokslininkai, tiek ir Komisija. Ši Komisija 2006 m. baigtoje studijoje dėl tarptautinės teisės diversifikavimosi ir fragmentacijos analizavo fragmentacijos keliamas problemas ir galimus jų sprendimo būdus⁷⁸. Iš mokslininkų, rašiusių fragmentacijos klausimu, itin vertingi fundamentalūs B. Simma ir jo bendraautorių darbai⁷⁹.

Kolizijų kontekste tarptautinės teisės fragmentacijos fenomenas aktualus tuo, jog valstybėms susitariant dėl *lex specialis* kolizijų sprendimo būdų bei suteikiant teisę aiškinti juos nustatančias normas specialioms teismams, kyla tarptautinės teisės kaip vienybės teisinės sistemos vieningumo ir specialiųjų tarptautinės teisės režimų izoliavimo nuo bendrosios tarptautinės teisės grėsmė. Jeigu fragmentacija vykta tik materialinių tarptautinės teisės normų lygmeniu, jos problemas *inter alia* remiantis proceso teisės normomis galėtų spręsti universalią jurisdikciją turintis teismas. Tačiau fragmentacijai persikėlus į procesinių normų lygmenį, t.y. valstybėms susitarus dėl *lex specialis* tipo normų sukuriant ir išimtinę jurisdikciją jas aiškinti turinčias teismines institucijas, sudaromos galimybės kurti tarptautinės teisės sistemai priklausančias, tačiau nuo jos visiškai ar iš dalies „izoliuotas“ *lex specialis* posistemės⁸⁰. Problemos kulminacija gali būti pasiekama tuomet, kai *lex specialis* normos nustato specifinius kolizijų sprendimo būdus, kurie daro įtaką *lex specialis* posistemėi nepriklausančios valstybės teisiniams interesams, o ši neturi teisiųjų priemonių juos apginti. Taip sudaromos galimybės pažeisti suverenios valstybių lygybę, *pacta sunt servanda*, *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*

⁷⁶ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 516; Autoriaus nuomone, Lietuvos teisės doktrinoje „teisinės sistemos posistemės“ atitikmeniu laikytinas terminas „teisės šaka“ (žr. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 350; Kūris, P., Požarskas, M., *Tarptautinės teisės apybraižos*, p. 61), vis dėlto, autoriaus nuomone, tiriant bendrosios tarptautinės teisės ir specialiųjų jos „šakų“ santykius, tikslingiau vartoti tyrimo metodą apibūdinantį posistemės terminą.

⁷⁷ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 65 – 102. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdf>>. Tekstas turėtų būti publikuotas ateityje kaip *Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II* bei prieinamas <<http://untreaty.un.org/ilc>>.

⁷⁸ *Ibidem*, p.115 – 206.

⁷⁹ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 516.

⁸⁰ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *Ibidem*.

principus nuo kolizijos nukentėjusių valstybių atžvilgiu, nesudarant pastarosioms galimybių ginti teises išnaudojant *lex specialis* posistemų ginčų sprendimo mechanizmą. Tai, ar šie principai bus pažeisti, priklauso išimtinai nuo posistemės normų taikymą užtikrinančio teismo „atvirumo“ bendrosios tarptautinės teisės normų taikymui ir keitinimo ją taikyti.

Analizuojant šią problemą, reikia sutikti, kad sistemos ir jos posistemų santykis nėra savitiksliis. Jis grindžiamas tam tikru poreikiu bei tikslu. Pasak B. Simma ir D. Pulkovski⁸¹ tarptautinės teisinės sistemos ir jos posistemų santykį paprastai lemia posistemės funkcionalumo (efektyvumo) poreikis, kurio kartais negalima užtikrinti taikant vien tik posistemės normas⁸². Todėl sistema posistemei gali būti naudinga tik tuomet, kai posistemės normos išsamiai nereguliuoja konkrečių teisinių santykių (t.y. palieka „spragas“), kuriuos reguliuoja sistemos normos. Kolizijų kontekste bendroji tarptautinė teisė, autoriaus nuomone, gali būti reikšminga tik tose srityse, kuriose posistemės normos teisinio santykio reguliavimo nenustato. Tokiu atveju posistemės teisė turi būti aiškinama kaip nenumatanti išimčių bendrajai tarptautinei teisei, dėl to bendrosios tarptautinės teisės normos galėtų ir turėtų būti taikomos posistemės efektyvumui užtikrinti. Kitais atvejais remtis bendrosios tarptautinės teisės normomis nėra prasmės, kadangi pageidaujamas posistemės efektyvumas gali būti visiškai pasiekiamas jos pačios normomis. Autoriaus žiniomis, šiuo aspektu bendrosios tarptautinės teisės ir tiriamų *lex specialis* normų (ES, PPO, EŽTK) tarpusavio santykis kolizijų kontekste tarptautinės teisės moksle nebuvo tirtas, nors šioms problemoms keletas mokslininkų savo studijose yra skyrę šiek tiek dėmesio⁸³. Dėl to *lex generalis* ir analizuojamų *lex specialis* normų santykio problema, kylanti tarp sutarčių kolizijų sprendimą nustatančių normų, reikalauja atskiros analizės. Šiuo tikslu darbe, be bendrosios tarptautinės teisės nustatytų kolizijų sprendimo būdų, reikia ištirti ir tarptautinės teisės posistemėse nustatytus kolizijų sprendimo būdus. Disertacijoje pasirinkta tirti ES, PPO ir EŽTK teisės normas nustatančius kolizijų sprendimo būdus siekiant įvertinti, ar jas taikant sudaromos galimybės pažeisti aukščiau nurodytus tarptautinės teisės principus proceso normomis eliminuojant valstybėms jų teisių gynimo galimybes. Šias posistemas pasirinkta tirti dėl to, kad jos pasižymi dideliu „nukrypimu“ nuo bendrosios tarptautinės teisės (*lex specialis* normų gausa) ir kad jų vidaus teisės normas aiškina ginčų sprendimo institucijos.

Siekiant palyginti kolizijų sprendimo būdus nustatančias bendrąsias ir specialiąsias tarptautinės teisės normas jos tiriamos taikant tą pačią „matricą“, t.y. analizuojant esminių kolizijų sprendimo būdus nustatančių materialinės ir proceso teisės institutų grupes. Šių institutų grupių „sąrašas“ sudarytas atsižvelgiant į bendrosios tarptautinės teisės studijose kolizijų klausimu analizuojamus klausimus. Remiantis šiomis studijomis, kolizijos sprendimas gali pareikalauti kompleksinio keleto Vienos konvencijos normų ir principų taikymo: *jus cogens*, *pacta sunt servanda*, *pacta tertiis nec nocent nec*

⁸¹ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 508 – 510.

⁸² Sistemai posistemų normos taip pat gali būti reikšmingos kaip „atgalinis ryšys“, t.y. jos ilgainiui galinčios daryti įtaką sistemos struktūros pasikeitimams ir taip veikti jos vystymąsi.

⁸³ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003; Klabbers, J., *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge University Press, 2009, p. 175 – 200.

prosunt, Chartijos prioriteto, ankstesnės sutarties taikymo prioriteto, konkrečios sutarties kolizinės klauzulės, valstybių atsakomybės normų analizės ir taikymo. Kolizijų, sprendinių posistemės ginčų nagrinėjimo institucijoje, sprendimo būdą neretai nurodo *lex specialis* tipo kolizinės klauzulės (pvz.: EŽTK įtvirtintas efektyviau žmogaus teises saugančios sutarties taikymo prioriteto principas). Jei šios klauzulės kolizijų sprendimo būdo nenustato, neatmestina galimybė, kad kolizija būtų sprendžiama remiantis bendrosiomis tarptautinės teisės normos. *Lex specialis* normoms kolizijų sprendimą reguliuojant tik iš dalies, *lex generalis* normos gali būti taikomos subsidiariai, t.y. kiek kolizijos sprendimas nėra sureguliuotas *lex specialis* tipo normų. Kita vertus, jeigu *lex specialis* režimas ir nustato išsamų kolizijų sprendimo būdą, galimybė, jog bendrosios tarptautinės teisės normos nebus taikomos kolizijos atveju, taip pat neturėtų būti atmesta (tai itin aktualu nepriklausomai nuo tarptautinės teisės galinčių funkcionuoti savarankiškų *lex specialis* režimų⁸⁴ atveju). Ši problema taip pat reikalauja atskiro tyrimo.

Kolizijų atveju taikytiną teisinį režimą gali nulemti ir kolizijų sprendžianti teismų institucija ir jos turima kompetencija nagrinėti iškilusį ginčą. Pavyzdžiui, institucijai turint teisę aiškinti tik vieną iš kolizijoje esančių sutarčių, pastaroji gali būti priversta nenagrinėti kolizijos dėl jurisdikcijos trūkumo (pvz., tuomet, kai viena iš kolizijoje dalyvaujančių valstybių yra nesutikusi su institucijos jurisdikcija). Kita vertus, tokia teismų institucija dėl savo galių apribojimo gali būti priversta spręsti koliziją kaip ankstesnės *lex specialis* sutarties pažeidimą, netaikant jai bendrosios tarptautinės teisės normų. Taip patikint kolizijų sprendimą skirtingoms ginčų sprendimo institucijoms pastarosios ne tik taiko *lex specialis* kolizijų sprendimo būdus, bet neretai išreiškia savo nuomonę dėl *lex generalis* normų aiškinimo naujai atsiskleidusiam tarptautinių teisinių santykių kontekste. Dėl to bendrosiomis ir specialiosiomis tarptautinės teisės normomis nustatyti kolizijų sprendimo būdai gali būti taikomi labai individualiai, pavyzdžiui, specialiam teismui selektyviai taikant bendrosios tarptautinės teisės normas *lex specialis* normomis nustatytam kolizijų sprendimo būdui.

1.4. Teisiniai sutarčių kolizijų sprendimo būdai

Kolizijos sprendimas šio tyrimo tikslais – tai jos kvalifikavimas remiantis tarptautinės teisės normomis. Tarptautinės teisės šaltiniai įtvirtina keletą principų ir normų, taikytinų sprendžiant kilusias kolizijas. Teisinėmis kolizijų sprendimo priemonėmis laikytinos materialinės ir proceso *lex generalis* ir *lex specialis* tarptautinės teisės normos.

Sutarčių kolizijas analizavę tarptautinės teisės mokslininkai savo tyrimuose sutarčių kolizijų sprendimo būdams skyrė nemažai dėmesio. Galima skirti dvi teisės mokslininkų „stovyklas“, pateikiančias skirtingus argumentus dėl tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimo remiantis tarptautinės teisės normomis. Viena mokslininkų grupė teigia, kad koliziją sukėlusį vėlesnė sutartis yra niekinė ir nesukuria jokių teisių jos dalyvėms. Tuo tarpu kitos mokslininkų grupės nuomone, koliziją sukėlusį vėlesnė tarptautinė sutartis ne tik yra galiojanti, bet ir teisiškai įpareigojanti (kaip ir ankstesnė sutartis). Šie mokslininkai taip pat tvirtina, kad valstybė, esanti ankstesnės ir vėlesnės sutarties

⁸⁴ Angl. k. – „*self-contained regimes*“.

dalyvė, neretai turi teisę pasirinkti, kurios sutarties ji laikysis, bei prisiimti tarptautinės atsakomybės jai sukeliamas teises pasekmes už kolizijos sukėlimą kitos valstybės atžvilgiu (pvz., sumokėti kompensaciją). Trumpas vieną ir kitą poziciją grindžiančių mokslininkų argumentų apibūdinimas ir įvertinimas pateikiamas toliau.

1.4.1. Koliziją sukėlusios sutarties negaliojimo doktrina

Šios doktrinos šalininkai linkę pritarti pozicijai, kad koliziją sukelianti vėlesnė sutartis turi būti laikoma niekine *ab initio*, kadangi tokios sutarties sudarymas yra teisės pažeidimas (angl. k. – „*legal wrong*“). Tokiai pozicijai pritarė daugelis skirtingų tarptautinės teisės epochų autoritetų: H. Grotius⁸⁵, E. de Vattel⁸⁶, L. Oppenheim⁸⁷, A. McNair⁸⁸, H. Lauterpacht⁸⁹, taip pat ir kiti mokslininkai.⁹⁰ Tačiau reikia pasakyti, kad jų argumentai dėl koliziją sukėlusios sutarties pripažinimo niekine skyrėsi savo turiniu bei išplėtojimu. Prigimtinės tarptautinės teisės stovyklos atstovai laikėsi pozicijos, jog koliziją sukėlusios sutarties negaliojimas turi kilti dėl „nepažeistos teisės“ (angl. k. – „*perfect right*“), nepažeistino pažado (angl. k. – „*perfect promise*“), pažeidimo⁹¹. H. Lauterpacht nuomone, koliziją sukėlusios sutartis kvalifikuotina kaip niekinė, kadangi ja pažeidžiama pačios teisės esmė, todėl kolizija sukuriama teisinė pasekmė *per se* yra neteisėtos. Pasak šio mokslininko, koliziją sukėlusią sutarčių įgyvendinimas ardytų teisę kaip viena lytę sistemą, o „*tarptautinė teisė [...] privalo aktyviai drausti valstybėms piktnaudžiauti teisėkūros galiomis atveju*“. Nuostolių atlyginimą šis mokslininkas laikė nepakankama sankcija už kolizijos sukėlimą, nes praktikoje „*nuostolių atlyginimas savo esme nėra tinkama teisinė pasekmė teisės pažeidimo atveju*“⁹². Dėl to šis mokslininkas atmetė bet kokius kompensacinius sutarčių kolizijų sprendimo būdus, kaip neatitinkančius tarptautinių santykių esmės. Teisinės ideologijos tikslais, ši argumentacija išties reikšminga, kadangi toks kolizijų sprendimo būdas ženkliai prisidėtų prie teisės viešpatavimo principo tarptautiniuose santykiuose sustiprinimo, o kartu ir kolizijų prevencijos. Kita vertus, reikia papabrėžti ir tai, kad mokslininkai formulavę pozicijas turėjo didelį pasi-

⁸⁵ Grotius, H., *The Law of War and Peace*, L.Loomis translation, 1949, p. 137 (kaip cituojama Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984).

⁸⁶ E. De Vattel, *The law of Nations*, J.Chitty trans., 1852 (kaip cituojama Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984).

⁸⁷ Oppenheim, L. *Interinational Law: A Treatise*, Vol. I, Peace, 8 ed., (ed. Lauterpacht, H.), London: Longmans, Green and Co., 1955, p. 897 (kaip cituojama Fitzmaurice, G.G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur, *Yearbook of the International Law Commission, 1958, Volume II*, New York: United Nations Publication, 1959, p. 42).

⁸⁸ McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961, p. 221.

⁸⁹ Lauterpacht, H., Covenant as the “Higher Law”, *British Yearbook of International Law*, 1931: 17, p. 59 – 65; Lauterpacht, H. Contract to Break the Contract, *Law Quarterly Review*, 1936: 52, p. 527 – 529.

⁹⁰ Pufendorf, S. ir Wolf, C. (kaip cituojama Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984, p. 40); Philipmore, H. (kaip cituojama Jenks, C.W. *The Conflict of Law – Making Treaties*, *British Yearbook of International Law*, Oxford: Oxford University Press, 1953: 30, p. 405.

⁹¹ Grotius, Vattel (kaip cituojama Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*, New York: Praeger Publishers, 1984).

⁹² Lauterpacht, H., Covenant as the “Higher Law”, *British Yearbook of International Law*, 1931: 17, p. 64.

rinkimą siūlydami kolizijų sprendimo būdus, nes praktika sutarčių kolizijų klausimu buvo itin negausi⁹³.

Nuolat intensyvėjant tarptautiniams santykiams, o tarptautinei teisei progresyviai vystantis XX a. šeštajame dešimtmetyje šios doktrinos pagrindumas mokslininkų ir praktikų buvo iš esmės kvestionuotas kaip neatitinkantis praktinių tarptautinės praktikos teisinių realiųjų. Prielaidas aptariamoms doktrinos kvestionavimui sudarė sutarčių teisės kodifikaciją atlikusi Komisija, Vienos konvencijos rengimo darbu siekusi valstybių praktikoje patvirtintų sutarčių teisės normų kompiliacijos. Dėl to rengiant Vienos konvenciją buvo mėginta pasirinkti „praktikai priimtinesnius“ kolizijų sprendimo būdus, iš esmės modifikuojant bendrą absoliutaus koliziją sukeliančios sutarties negaliojimo doktriną. Šitaip buvo sudarytos prielaidos kurti koliziją sukeliančios sutarties galiojimo doktriną.

1.4.2. Kolizijų sukėlusios sutarties galiojimo doktrina

Remiantis šia doktrina, abi kolizijoje esančios sutartys laikomos vienodai galiojančiomis. Tai neabejotinai kelia keletą fundamentalių klausimų. Vienas iš tokių klausimų yra toks: jei abi kolizijoje esančios sutartys galioja ir turi vienodą teisinę galią, kuri iš jų turi būti taikoma?

Moksle šiuo klausimu yra įvairių nuomonių, o tai suponuoja nevienareikšmišką aptariamoms doktrinos sampratą. Vertinant istoriškai, esminę įtaką doktrinos susiformavimui padarė Vienos konvenciją rengusios Komisijos nariai. Analizuojant sutarčių kolizijų problematiką buvo rasta keletas teismuose spęstų kolizijų bylų⁹⁴, kurias Vie-

⁹³ Autoriaus žiniomis, iki 1945 m. kolizijų klausimui svarbos tarptautinėje praktikoje turėjo šios bylos. *Case of Costa Rica v. Nicaragua*, Central American Court of Justice, 30 September 1916, Judgment, *American Journal of International Law*, 1917: 11, p. 229; Observations by Judge Nyholm, N. *Jurisdiction of the Danube Commission*, Advisory Opinion, PICJ, 8 December 1927, Series B, p. 71 – 79. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_14/02_Commission_europenne_du_Danube_Opinion_Nyholm.pdf>; *Customs Régime Between German and Austria (Protocol of March 19th, 1931)*, Advisory Opinion, PICJ, 5 September 1931, Series A/B, p. 37 – 54. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_41/01_Regime_douanier_Avis_consultatif.pdf>; *The Oscar Chinn Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Kingdom of Belgium)*, Judgment, PICJ, 12 December 1934, PICJ Reports, Series A/B, p. 65 - 90. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_63/01_Oscar_Chinn_Arret.pdf>, Separate Opinion of Easinga, J. Van. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_63/05_Oscar_Chinn_Opinion_Eysinga.pdf>, Separate Opinion of Schucking, M. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_63/06_Oscar_Chinn_Opinion_Schucking.pdf>, Dis-senting Opinion of Sir Hurst, C.J.B [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_63/04_Oscar_Chinn_Opinion_Hurst.pdf>;

⁹⁴ Iš esmės buvo remiamasi Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo 1927 m. spęsta *Jurisdiction of the European Danube Commission between Galatz and Braila* byla ir 1934 m. spęsta *Oscar Chinn* byla. Paprastai teigiama, kad abiem atvejais šis teismas nekonstatavo vėlesnės sutarties negaliojimo, todėl ji laikytina galiojančia. Vis dėlto mokslo tikslais įdomu pastebėti, kad faktinės šių bylų aplinkybės neleidžia vienareikšmiškai vertinti. Teisėjų dauguma šioje byloje nekonstatavo sutarčių kolizijos buvimo ir bylas sprendė remiantis kitais motyvais. Tačiau, dviejų atskirų teisėjų tiksliai konstatuota, kad situaciją jie vertina kaip sutarčių koliziją ir mano, jog vėlesnė sutartis turi būti laikoma negaliojančia. Kai kurių autorių nuomone, remtis šia praktika pagrindžiant vėlesnės sutarties galiojimą nereikėtų, nes čia remiamasi teismo sprendimu, priimtu faktinių aplinkybių nevertinus kaip sutarčių kolizijos (žr. Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur, *Yearbook of the International*

nos konvencijos rengėjai vertino kaip nepatvirtinančias koliziją sukėlusios sutarties negaliojimo doktrinos. Tai buvo prielaida tezei *a contrario* – vienodam abiejų kolizijoje esančių sutarčių galiojimui.

Pagrindinė šios doktrinos tezė kyla iš sutarties kaip *res inter alios acta* principo, reiškiančio, kad sutartys galioja tik joje dalyvaujančioms valstybėms⁹⁵. Šis principas sąlygojo ir *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* taisyklės veikimą, o ji reiškia, jog sutartys trečiosioms valstybėms negalioja (nesuteikia joms teisių ir pareigų be pastarųjų sutikimo). Konstatavus, kad sutarčių teisės tikslais teisinio sąlyčio taškų tarp skirtingas valstybes įpareigojančių sutarčių nėra, galima prieiti išvadą, kad tokios sutartys galioja nepaisant tarp jų kilusios kolizijos. Šiuos argumentus sustiprina ir Vienos konvencijoje įtvirtintos valstybių teisės sudarinėti sutartis „absoliutumus“⁹⁶, t.y. apribojimų jam Vienos konvencijoje nenustatymas. Negalima nepastebėti ir to, kad įvedant šią doktriną buvo pasitelktas ir „praktinis“ argumentas, taikytinas sutarčių tarp tų pačių valstybių prieštaravimams, kurie nelaikytini kolizijomis šio tyrimo tikslais (tai normų konkurencijos atvejai). Rengiant Vienos konvenciją kartu su kolizijų sprendimo būdais buvo analizuojami ir normų konkurencijos klausimai. Vienos konvencijos rengimo metu atlikus kai kurių sutarčių tarpusavyje prieštaravimo atvejų analizę, buvo nustatyta, kad abipusiškumo pagrindu veikiančių sutarčių atveju valstybė skirtingų šalių atžvilgiu gali būti praktiškai pajėgi vykdyti skirtingo turinio įsipareigojimus skirtingoms valstybėms. Tokio atvejo pavyzdys galėtų būti skirtingų šviesaforo šviesos signalų naudojimas iš skirtingų valstybių atvykstantiems traukiniams⁹⁷. Nors ir ne itin praktiškas, tačiau tokių įsipareigojimų vykdymas skirtingoms valstybėms pripažintas įmanomu. Dėl to beveik nebuvo pagrindo reikalauti priešingą elgesį nustatančios sutarties negaliojimo. Vadinausi, prieštaraujančios sutarties galiojimas atitiko ir proporcingumo principą, reikalaujantį neriboti subjektų teisių daugiau nei tai reikalinga kitų subjektų teisių apsaugai. Taigi, *res inter alios acta* doktrina ir vienodo tarpusavyje prieštaraujančių sutarčių galiojimo principas buvo suformuluotas kaip bendras principas, kuris, nenumačius priešingai, „tapo taikytinas“ ir sutarčių kolizijoms. Vis dėlto ši principą taikant sutarčių kolizijai, susiduriama su keletu fundamentalių teisinių problemų. Kyla klausimas, kokiomis normomis remiantis nustatomas galiojančių sutarčių taikymo prioritetas ir kokias teises turi nuo kolizijos nukentėjusios sutarties dalyvė. Minėtų problemų sprendimo Vienos konvencijoje jos rengėjai neišsprendė, o tai sudarė prielaidas į šį klausimą atsakyti tarptautinės teisės mokslui, atvirai priskiriančiam sutarčių kolizijų sprendimą vieniems iš sudėtingesnių teisinių klausimų⁹⁸. Taigi Vienos konvencijos rengimo metu nuo išimti-

Law Commission, 1953, Volume II, New York: United Nations Publication, 1954, p. 156). Reikia pabrėžti ir tai, kad pasak G. Binder šie teismo sprendimai patvirtino civilinėje teisėje įtvirtintą nuosavybės teisės apsaugos principo netaikymą sutarčių kolizijoms apsiribojant pasekmėmis, tapačiomis nacionalinės prievolių teisės pažeidimui, t.y. koliziją sukėlusiai valstybei kyla atsakomybė atlyginti nuostolius (žr. Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*. New York: Praeger Publishers, 1984, p. 27 – 38, 49 – 67).

⁹⁵ Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur, *Yearbook of the International Law Commission*, 1958, Volume II, New York: United Nations Publication, 1959, p. 43.

⁹⁶ Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, p. 89.

⁹⁷ Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur, *Yearbook of the International Law Commission*, 1958, Volume II, New York: United Nations Publication, 1959, p. 53.

⁹⁸ Aust, A., *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press: Cambridge, 2000, p. 273;

nai kolizijoms skirto straipsnio buvo pereita prie konkurencijos ir kolizijos klausimus reguliuojančio straipsnio sukūrimo. Abipusiškumo principu veikiančioms sutartims buvo pasiūlyta palikti galiojimą „konkurencijos“ atveju remiantis *res inter alios acta* doktrina. Ilgainiui doktrina palaipsniui pritarė jo taikymui visų Vienos konvencijos 30 str. 4 d. nurodytų kolizijų atveju.

Komisijai parengus Vienos konvenciją ir pasiūlius kolizijų sprendimo gaires, tarptautinės teisės mokslo galimybės buvo realizuojamos apsiribojus vien tik Vienos konvencijoje pasiūlytų kolizijų sprendimo gairėmis. Pasak mokslininkų, konvencijai „deklaruojant“ abiejų kolizijoje esančių sutarčių galiojimą, svarbiausi tapo kolizijoje esančios sutarties taikymo prioriteto ir juo sukuriamų teisinių pasekmių klausimai. Beveik visi po Vienos konvencijos parengimo išsamiau kolizijas analizavę mokslininkai kolizijų sprendimą grindė „politinės preferencijos“ principu, suteikiančiu teisę valstybei kolizijos atveju pasirinkti, kurią sutartį taikyti, o dėl to sukeltą žalą kitai valstybei kompensuoti. „Politinės preferencijos“ doktrinos pradininku laikytinas M. Zuleeg, nurodęs, kad kolizijoje esančioms sutartims įpareigojant remiantis *pacta sunt servanda* principu ir „nesant prasmės ieškoti bendros kolizijų sprendimui būdo taisyklės“ tenka priėti prie išvados, kad valstybei belieka pasirinkti, kuriai sutarčiai teikti preferenciją⁹⁹. G. Binder, pritardamas šiai pozicijai, nurodo, jog abiejų sutarčių vienodo galiojimo poziciją pagrindžia teisminės bylos, kuriose nekonstatuotas vėlesnės sutarties negaliojimas¹⁰⁰. Pasak jo, teisminėje praktikoje pripažinus vienodą teisinę galią kolizijoje esančioms sutartims (t.y. nekonstatavus priešingo), valstybė, kaip ir kontrakto pažeidimo atveju, turi teisę pasirinkti, kurią iš sutarčių vykdyti, o kurios nevykdyti prisiimant atsakomybę už tokį nevykdymą. Šią išvadą G. Binder daro remdamasis analogijos nacionalinei teisei argumentu – sugretina tarptautinių sutarčių teisės principus su kontraktų teise. Jo teigimu, klasikų pasiūlyta koliziją sukėlusios sutarties pripažinimo niekine doktrina buvo atmesta praktikoje, ir taip buvo siekta įtvirtinti žalos nukentėjusiajai valstybei atlyginimo principą. Kitokią argumentaciją dėl pareigos atlyginti nuostolius pateikia J. B. Mus. Pasak šio mokslininko, teismų praktikoje paneigus vėlesnės sutarties negaliojimo principą, koliziją sukėlusios sutarties sukeltos teisinės pasekmės negali prilygti sutarties negaliojimui, dėl to jos pasekmėmis laikytinas patirtų nuostolių atlyginimas nuo kolizijos nukentėjusiai valstybei¹⁰¹. J. Klabbbers dėl „politinės preferencijos“ principo turi kitokią požiūrį. Jo nuomone, „politinės preferencijos“ principas yra tinkamiausias kolizijoms spręsti, kadangi kolizijų kilimo priežastis yra nuolat besikeičiančios tarptautinės teisės normos evoliucionuojant teisės vertybiniam pagrindui. Dėl to, pasak jo, neįma-

Reuter, P., *Introduction to the Law of Treaties*. Graduate Institute of International Studies, Geneva (2 ed.), 1995, p. 133; Talalaev, I.I., *Sovremenoe pravo meždunarodnich dogovorov, Tom 2*. Wolters Kluwer: Moskva, 2006, p. 47; Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1294; Villiger, M. E., *Commentary to the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhof Publishers: London/Boston, 2009, p. 409; ir kt.

⁹⁹ Zuleeg, M., *Vertrags konkurrenz im Völkerrecht. Teil I: Verträge zwischen souveränen Staaten*, *German Yearbook of International Law*, 1977, 20: 246 – 276 (kaip cituojama Klabbbers, J., *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge University Press, 2009, p. 89).

¹⁰⁰ Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*. New York: Praeger Publishers, 1984, p. 27–38.

¹⁰¹ Muss, J. *Conflicts Between Treaties in International Law*. In *Netherlands International Law Review*, Leiden: Sijthoff 1998, (45), p. 227.

noma pateikti vieno kolizijų sprendimo būdo *in abstractum*.¹⁰² „Politinės preferencijos“ doktrinos principui iš esmės pritaria ir keletas kitų mokslininkų¹⁰³.

Vis dėlto vertinant kritiškai šį doktrinos teisinį ir loginį pagrindimą, aiškėja keletas faktinių bei sisteminių šios doktrinos trūkumų. Doktrina iš esmės grindžiama *Lotus* principui artimu argumentu: leidžiama viskas, kas nėra tiesiogiai uždrausta¹⁰⁴. Vadinasi, mokslininkai neįžvelgdami draudimo sudaryti koliziją sukeliančią sutartį Vienos konvencijos tekste (pvz., valstybių teisę sudaryti sutartis formuluojant absoliučiai, joje *expressis verbis* neįtvirtintas koliziją sukėlusios sutarties negaliojimas), daro išvadą, kad sutarčių kolizijos atveju valstybė turi teisę pasirinkti, kurią sutartį taikyti, kartu kompensuodama nuo kolizijos nukentėjusiai valstybei nuostolius.

Autoriaus nuomone, „politinės preferencijos“ doktrina vertintina kritiškai, kadangi nepakankamai atsižvelgia į Vienos konvencijos parengiamuosius darbus. Ši doktrina taip pat neišlaiko sisteminio jos suderinamumo su kitomis Vienos konvencijos ir valstybių atsakomybės teisės principais ir normomis, kadangi sprendžiant kolizijas remiantis „politinės preferencijos“ principu kyla koncepciniai fundamentalaus konvencinio principo *pacta sunt servanda*, sutarties pakeitimo bei nutraukimo, valstybių atsakomybės normų tikslingumo klausimai. „Politinės preferencijos“ principą paneigia ir pokonvencinė teismų praktika taikant bendrąsias ir specialiąsias tarptautinės teisės normas.

Apžvelgus pagrindines kolizijų sprendimo būdų doktrinas, galima teigti, kad abiejų kolizijų sprendimo būdus nustatančių doktrinų autorių nuomonės iš esmės grindžiamos esminio sutarčių kolizijų sprendimo būdų principo analize, nepakankamai analizuojant specifinių kolizijų rūšių sprendimo būdus nustatančių konkrečių bendrosiomis tarptautinės teisės materialinės ir proceso normų turinį, jų tarpusavio santykį, taip pat *lex specialis* normomis nustatytų kolizijų sprendimo būdų keliamas problemas. Dėl šių priežasčių ligi šiol kolizijų klausimu suformuluota doktrina yra neišsami, o mokslo galimybės pasiūlyti praktinius kolizijų sprendimo būdus nerealizuotos.

1.5. Tarptautinio ginčo nagrinėjimo procesą reguliuojančių normų įtaka ir reikšmė tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimui

J. Pauwelyn teisingai pastebi, jog egzistuoja dviejų lygių tarptautinė bendruomenė: „ta, kurios santykius reguliuoja tarptautinės teisės normos, kuriomis remiantis teisiniu keliu galima užtikrinti jų vykdymą, bei ta, kurios santykius reguliuojančiomis teisės normomis to atlikti nėra įmanoma“.¹⁰⁵ Kalbant apie kolizijų sprendimo būdų taikymą, ši

¹⁰² Klabbers, J. *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge University Press, 2009, p. 13.

¹⁰³ Caflisch, L. Cançado Trindade, A. Les Conventions Americain et Europeenne des droits de l'homme et le droit international general, *Revue Général de Droit International Public*. 2004, 108(1): 5 – 62, 25; Sadat-Akhfavi, S.A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*. Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003, p. 66, 72.

¹⁰⁴ *The Case of S.S. 'Lotus'*, (French Republic v. Turkish Republic), PCIJ, 7 September 1927, Judgment, PCIJ Series A, No. 10, p. 18. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf>.

¹⁰⁵ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 460.

frazė yra itin tikslai, kadangi tarptautinio ginčo sprendimą reguliuojančios tarptautinės teisės normos pajėgios sukurti dvipakopę tarptautinę bendruomenę su neįveikiamomis procesinėmis kliūtėmis materialinėje teisėje nustatytų kolizijų sprendimo būdų taikymui. Dėl to materialinės tarptautinės teisės normos gali likti neįgyvendintos. Paprastai esminė kliūtis tam – jurisdikcijos nagrinėti ginčą nebuvimas. Jurisdikcija – daugiareikšmis teisės terminas¹⁰⁶. Šio tyrimo tikslais jis suprantamas kaip „adjudikatyvinė“ jurisdikcija¹⁰⁷, t.y. privalomą teisinį ginčų sprendimo būdą¹⁰⁸ įgyvendinančios institucijos (pvz., tarptautinio teismo arba arbitražo) teisė nagrinėti tarp valstybių kilusį ginčą¹⁰⁹ (pvz., dėl tarptautinių sutarčių kolizijos sprendimo būdo pritaikymo konkrečioje byloje) ir priimti ginčo šalims privalomą sprendimą tokioje byloje. Bendrojoje tarptautinėje teisėje yra pripažinti du teisinių ginčų sprendimo būdai: teismas ir arbitražas¹¹⁰. Be teisinių ginčų sprendimo būdų, tarptautiniuose santykiuose taikomi ir politiniai (diplomatiniai) ginčų sprendimo būdai¹¹¹. Pagrindinis diplomatinių ginčų sprendimų ypatumas – priimto ginčo sprendimo rezultato teisinis neprivalomumas bylos šalims. Dėl šios priežasties diplomatiniai ginčų sprendimo būdai teisiškai nėra itin reikšmingi, todėl šiame tyrime detaliau nagrinėjami nebus.

Grįžtant prie teisinių ginčų sprendimo būdų, reikia pabrėžti, kad bendrosios tarptautinės teisės normos suteikia teisę ginčo šalims patikėti jų ginčo sprendimą universalią jurisdikciją turinčiam tarptautiniam teismui (pvz., JTO Tarptautiniam Teisingumo Teismui) bei instituciniam arbitražui (pvz., Nuolatiniam Arbitražo Teismui). Be šių universaliai taikomų ginčų sprendimo būdų, ginčo šalys taip pat yra laisvos pasirinkti specifinius teismus ir institucinius arbitražus, skirtus nagrinėti teisinius ginčus, kylančius tiek iš bendrosios tarptautinės teisės normų, tiek ir iš *lex specialis* tipo tarptautinės teisės normų (pvz.: jūrų teisės, investicijų skatinimo ir apsaugos ir kt.). Valstybės neretai pasinaudoja šia teise ir sutartimi įsteigia specifinę jurisdikciją turinčias teises struktūras (teisinių ginčų sprendimo organus), kurių kompetencijai „rezervuoja“ visus ginčus, kylančius iš tam tikrų tarptautinių sutarčių. Tokių struktūrų pavyzdžiais *inter*

¹⁰⁶ Akehurst, M., Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*, Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 145; Shaw, M., N., *International Law*, (6 ed), 2008, p. 645 – 652, 1070; Brownlie, I. *Principles of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 290 – 294, 710; Advisory Opinion No. 15., *Jurisdiction of the Courts of Dancing*, 3 March 1928, PICJ, Advisory Opinion, PICJ Reports, B Series, 1928, p. 26. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_15/01_Competence_des_tribunaux_de_Danzig_Avis_consultatif.pdf>; Case *Relating to the Territorial Jurisdiction of the Commission of the River Order*, Series A. – No. 23, 1929, p. 16 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a.php?p1=9&p2=1>>; *Siemens A.G v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/8, p. 54.

¹⁰⁷ Oxman, B., H. Jurisdiction of states, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume II, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000, p. 55.

¹⁰⁸ Akehurst, M., Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 339.

¹⁰⁹ Shaw, M., N., *International Law*, (6 ed), 2008, p. 1070; Brownlie, I. *Principles of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 710.

¹¹⁰ Collier, J., Lowe V., *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 36; Akehurst, M., Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 339 – 367; Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 416.

¹¹¹ Collier, J., Lowe V. *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 36; Akehurst, M., Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 331 – 339; Shaw, M., N. *International Law*, (6 ed), 2008, p. 1011.

alia laikytini Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ES institucija), Europos Žmogaus Teisių Teismas (Europos Tarybos institucija), Pasaulinės prekybos organizacijos ginčų sprendimo institucija (PPO institucija).

Įsteigdamos šias tarptautinių teisiųjų ginčų sprendimo institucijas valstybės siekia specifinių sutarčių oficialaus taikymo ir aiškinimo klausimus patikėti būtent joms. Esminis tokių *lex specialis* teisiųjų ginčų sprendimo institucijų ypatumas – ribota jurisdikcija nagrinėti ginčus. Jurisdikcijos ribotumas tokiais atvejais gali pasireikšti ginčų, kylančių tarp *lex specialis* sutarties šalių dėl specifinės *lex specialis* sutarties normos reikšmės. Jurisdikcijos nagrinėti ginčus ribotumą lemia laisvos valstybių valios principas, todėl tik tie ginčai, kuriuos valstybės laisva valia sutinka perduoti tarptautinei teisiųjų ginčų sprendimo institucijai laikomi patenkančiais į jos jurisdikciją.

Be jurisdikcijos, kolizijų sprendimui reikšmės gali turėti ir kitos ginčų sprendimo procesą reguliuojančios tarptautinės teisės normos. Pačios aktualiausios iš jų yra susijusios su trečiųjų asmenų galimybe dalyvauti sprendžiant kolizijos ginčą. Kolizijos kilmės atveju susiklosto trišaliai teisiniai santykiai, nors ginčai dažniausiai kyla tarp dviejų valstybių. Dėl to sprendžiant dviejų valstybių ginčą kyla jo sprendimo rezultato įtakos trečiosios valstybės teisiniams interesams klausimas. Jis aktualus dviem aspektais. Pirmia, būtina išsiaiškinti, ar sprendimu tokie interesai gali būti paveikti. Antra, ne mažiau svarbu, ar trečioji valstybė turi teisę dalyvauti byloje kaip trečiasis suinteresuotas asmuo ir informuoti teismą apie savo teisinius interesus. Jeigu tokie interesai gali būti paveikiami, logiška, jog trečiajai valstybei turėtų būti sudarytos galimybės dalyvauti procese trečiuoju asmeniu. Todėl kiekvienu atveju prieš sprendžiant sutarčių kolizijas pasirinktu teisiųjų ginčų sprendimo būdu reikia įvertinti ne tik specifines sutarčių kolizijos sprendimo procese taikytinas materialines normas, tačiau taip pat ir tarptautinę teismo proceso teisę, siekiant užtikrinti teisingą kolizijos sprendimą bei suinteresuotų valstybių teisės į teisminę gynybą realizavimą.

Dėl šios priežasties neatsiejama vykdomo tyrimo dalimi laikytina šioms kategorijoms priskirtinų bendrosios ir *lex specialis* tarptautinės teisės normų, reglamentuojančių teisiųjų ginčų sprendimo procesą, analizė. Kadangi „jurisdikcija implikuoja teisę nuspręsti, kokia materialinė teisė yra taikytina byloje“¹¹², ginčą nagrinėjančios institucijos įtaka konkrečios kolizijos sprendimui yra lemiamą sprendžiant konkrečią koliziją, taip pat itin svarbi progresyviai plėtojant tarptautinę teisę šioje srityje.

1.6. Apibendrinimas

1. Atlikta analizė parodė, kad sutarčių kolizijos terminas tarptautinės teisės moksle suvokiamas nevienodai. Įvairiuose kontekstuose neretai jis yra gretinamas ir painiojamas su sutarčių konkurencijos terminu. Ši painiava lemia metodologiškai tin-

¹¹² *Jurisdiction of the Courts of Danzing*, 3 March 1928, PICJ, Advisory Opinion, Publications of the Permanent Court of International Justice, Series B. – No. 15, 1928, Collection of Advisory Opinions, p. 26. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-b.php?p1=9&p2=2>>; *Ambatielos Case*, Merits: Obligation to Arbitrate (Greece v. United Kingdom), 19 May 1953, ICJ, Judgment, ICJ Reports, p. 19. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=f7&case=15&code=guk&p3=4>>.

kamo sutarčių kolizijų tyrimo prado (funkcionalios kolizijos sąvokos) nebuvimą tarptautinės teisės moksle. Siekiant išspręsti šią problemą bei sukurti moksliskai pagrįstus ir funkcionalius sutarčių kolizijų analizės pradmenis skirtingos kolizijų definicijos šioje dalyje kritiškai vertintos per sutarties sampratos prizmę. Šiuo tikslu istorinio lyginamojo ir dokumentų analizės metodais tirti Vienos konvencijos parengiamieji darbai, Vienos konvencijos normos ir jų taikymo praktika. Tai leido padaryti išvadą, kad esminis sutarties sąvokos elementas yra „susitarimas“, o ne jo rašytinė forma. Dėl to „susitarimo“ elementą siūloma laikyti dominuojančiu sutarčių kolizijos definicijos elementu. Kolizijoms spręsti taikytino teisinio režimo apžvalga parodė, jog sprendžiant sutarčių kolizijas būtina taikyti keletą kompleksiskai susijusių tarptautinės teisės normų. Atsižvelgiant į tai, kolizijos sąvoka, nepapildanti visų elementų, darančių nuorodą į kolizijos sprendimui taikytinas teisės normas, laikytina nefunkcionalia, t.y. per daug abstrakčia. Dėl to sutarčių kolizijos sąvoką siūloma papildyti jos sprendimui reikšmingų teisės institutų bei normų fragmentais, o sutarčių kolizijos definiciją siūloma koreguoti nurodant, jog „*kolizija kyla, kai valstybė sudaro, taiko arba jai įsigalioja tarptautinė sutartis (įskaitant jos pataisas ir pakeitimus), lemianti jos pareigų, prisiimtų jau įsigaliojusia ir taikytina tarptautine sutartimi kitai valstybei, pažeidimą.*“

2. Skirtingos kolizijų rūšys šioje tyrimo dalyje tirtos dokumentų analizės metodu. Bendrąjį ir specialųjį tarptautinį teisinį reguliavimą ištyrus loginiu- analitiniu ir abstrakcijos metodu. Remiantis šia metodika buvo identifikuoti skirtingi sutarčių kolizijų požymiai, leidę metodiškai sugrupuoti kolizijų sprendimui reikšmingų požymių visumą į atskiras sutarčių kolizijų kategorijas, sprendtiną konkrečiu kolizijų sprendimo būdu.
3. Bendrosios ir specialiosios tarptautinės teisės santykis bei jo įtaka kolizijų sprendimui šioje dalyje tirti kompleksiskai taikant metaanalizės, sisteminės analizės ir kritinės analizės metodus. Atlikus analizę nustatyta, kad sprendžiant sutarčių kolizijas bendrosios ir specialiųjų tarptautinės teisės posistemų tarpusavio santykis turi esminės reikšmės konkrečiam kolizijų sprendimo būdo taikymui. Esminiu faktoriumi, nulemiančiu šio santykio turinį laikytinas posistemės „funkcionalumo laipsnis“, t.y. konkrečios posistemės pajėgumas užtikrinti jos vidaus normų efektyvumą netaikant bendrosios tarptautinės teisės normų. Atsižvelgiant į tai, „posistemės funkcionalumo“ testas laikomas tinkamu ir naudotinas tolesnėse tyrimo dalyse analizuojant, kokia apimtimi bendrosios tarptautinės teisės normos gali būti taikomos sprendžiant kolizijas su posistemės normomis.
4. Kritinės analizės metodu iširti moksle žinomi kolizijų sprendimo būdai leido išryškinti esminį jų trūkumą – per didelį jų abstrakcijos laipsnį.
5. Sisteminiu ir loginiu-analitiniu metodu šioje dalyje ištyrus tarptautinio proceso teisės normas nustatyta, kad jos gali vaidinti lemiamą vaidmenį sutarčių kolizijų sprendimo procese. Pirmiausiai tokiomis normomis gali būti sukuriamos jurisdikcinės kliūtys kolizijos ginčą spręsti teisme. Antra, jos svarbios ir taikytinos teisės prasme, kadangi nuo teismo jurisdikcijos priklauso ir taikytina teisė. Trečia, proceso teisė yra ne mažiau svarbi ir užtikrinant trečiųjų asmenų interesų apsaugą suteikiant jiems teisę dalyvauti procese trečiuoju asmeniu.

II. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJŲ SPRENDIMAS REMIANTIS BENDROSIOMIS TARPTAUTINĖS TEISĖS NORMOMIS

Šioje darbo dalyje atliekama kompleksinė bendrųjų tarptautinės teisės normų, taikytinų sprendžiant sutarčių kolizijas, analizė, identifikuojami teisinio reguliavimo trūkumai ir siūlomi būdai teisinio reguliavimo trūkumams sušvelninti. Remiantis teorine tyrimo dalimi, kolizijų sprendimui reikšmingomis laikytinos sutarčių, valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus ir ginčų sprendimą nustatančios bendrosios tarptautinės teisės normos ir jų taikymo praktika. Todėl pirmajame šios dalies skyriuje analizuojamas kolizijų sprendimą nustatančios Vienos konvencijos normos. Antrajame – reikšmingos valstybių atsakomybės normos bei jų taikymo ypatumai sprendžiant sutarčių kolizijas. Trečiajame – kolizijų sprendimui reikšmingos tarptautinių ginčų sprendimą reglamentuojančios JTO Tarptautinio Teisingumo teismo statuto normos.

2.1. Kolizijų sprendimas remiantis Vienos konvencijos normomis

Tarptautinės teisės moksle kolizijų tema analizuojama nuo H. Grocijaus laikų. Pirmieji mėginimai pasiūlyti oficialius kompleksinius sutarčių kolizijų sprendimo būdus praktikams pateikti dar XX a. pradžioje aktyviai mokslininkų vykdytose sutarčių teisės kodifikacijose.¹¹³ Už oficialią tarptautinės teisės kodifikaciją atsakinga Komisija šią problemą siekė išspręsti kodifikuodama sutarčių teisės normas Vienos konvencijoje. Paraleliai vykdytai kodifikacijai sutarčių kolizijų klausimai buvo sprendžiami ir kai kuriuose tarptautiniuose bei nacionaliniuose teismuose, kurių praktika neabejotinai buvo ir išlieka reikšminga siekiant suprasti sparčiai besiplėtojančios tarptautinės teisės kodifikuotų kolizijų sprendimo būdų turinį.

Vienos konvencijos rengimas užtruko ilgą laiko tarpą, todėl norint suprasti joje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų teisinį reguliavimą būtina atlikti Vienos konvencijos *travaux préparatoires* (parengiamųjų darbų) analizę. Jai skirtas pirmasis šio skyriaus poskyris. Išanalizavus Vienos konvencijoje įtvirtinto kolizijų sprendimo būdų atsiradimo priežastis ir jų ypatumus, antrajame šio skyriaus poskyryje atliekama juos nustatančių šios konvencijos materialinių normų turinio analizė.

¹¹³ *Harvard Draft Convention on the Law of Treaties*, Appendix A, *American Journal of International Law*, vol. 29, No. 4 (1935), p. 913. str. 22 (kaip cituojama Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1958, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1959, p. 27). Taip pat žr. *Convention on Treaties adopted by the Sixth International Conference of American States*, Havana, 20 February 1928; Bluntschli's Draft Code (*Bluntschli's Le Droit international codifié*); David Dudley Field's Draft Code (*Field's Outlines of an International Code*); Fiore's Draft Code (*Fiore's International Law Codified*.) Informacija apie tokių kodeksų buvimą surinkta iš Brierly, J. L. *Report by J. L. Brierly, Special Rapporteur, Yearbook of International Law Commission, 1950, Volume II*. New York: United Nations Publication, p. 226.

2.1.1. Travaux préparatoires įtaka konvenciniams kolizijų sprendimo būdams

Kaip minėta, Vienos konvencijos rengimas buvo patikėtas už tarptautinės teisės kodifikavimą ir progresyvių plėtojimą atsakingai Komisijai. Vienos konvencija buvo rengiama nuo 1949 m. iki 1966 m. Šios konvencijos rengimas buvo vykdomas skiriant specialųjį pranešėją (atsakingą už projektinių sprendinių parengimą bei jų pateikimą Komisijai ataskaitų forma), kurio pasiūlymai turėjo būti aptariami Komisijos posėdžiuose, o Komisijos pateiktų pastabų pagrindu darbas turėjo būti tęsiamas iki galutinio Vienos konvencijos projekto parengimo. Vienos konvencijos projekto rengimas buvo baigtas 1966 m. Po to (1968 – 1969 m.) buvo sušauktos dvi tarptautinės konferencijos, vykusios Vienoje (Austrija), kurių metu tarp valstybių buvo suderintas galutinis Vienos konvencijos tekstas. Vienos konvencijos rengimo metu buvo sukaupti išsamūs parengiamųjų darbų metraščiai, užfiksavę konvencinių normų rengimo prielaidas, jas rengusių asmenų intencijas ir normų santykį su kitomis šios konvencijos normomis.

2.1.1.1. Hersh Lauterpacht pasiūlyti kolizijų sprendimo būdai

H. Lauterpacht buvo pirmasis¹¹⁴ iš Komisijos pranešėjų sutarčių teisės klausimais, skyręs daugiausiai dėmesio sutarčių kolizijoms. Sutarčių kolizijų klausimus jis nagrinėjo pirmajame¹¹⁵ ir antrajame¹¹⁶ savo pranešime. Kolizijų problemos sprendimą šis mokslininkas priskyrė sutarčių galiojimo institutui ir kolizijų klausimą siūlė spręsti remiantis koliziją sukeliančios sutarties negaliojimo principu. Pranešėjas siūlė nustatyti, kad: „[D]višalė ar daugiašalė sutartis, ar jos nuostata yra niekinė, jei jos vykdymas sukeltų ankstesnės sutartinės pareigos pažeidimą vienai ar kelioms susitariančioms šalims. [...] tarptautinio tribunolo niekine pripažintos sutarties šalis turi teisę į nuostolių, patirtų dėl sutarties neatitikimo ankstesnei sutarčiai atlyginimą, jeigu apie tokios sutarties buvimą ji nežinojo.“¹¹⁷ Pranešėjas taip pat siekė įtvirtinti, kad sutarties negaliojimo pasekmės kiltų tik esminio ankstesnės sutarties pažeidimo, turinčio pačiam sutarties tikslui, atveju, o tarptautiniai tribunolai turėtų „išplėstinę“ jurisdikciją konstatuoti sutarties negaliojimą ir ankstesnės sutarties šalies reikalavimu¹¹⁸. H. Lauterpacht taip pat siūlė įtvirtinti dvi sutarties negaliojimo principo išimtis. Pirmąją siūlyta taikyti Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – „JTO“) Chartijai (toliau – „JTO Chartija“) dėl jos specifinio pobūdžio bei 103 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto JTO Chartijos taikymo prioriteto esant kolizijai su

¹¹⁴ Pirmuoju Komisijos pranešėju sutarčių klausimu buvo paskirtas J. L. Brierly, tačiau jis nespėjo pateikti siūlymų dėl sutarčių kolizijų klausimu keliamų problemų sprendimo.

¹¹⁵ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1953, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 90 – 231.

¹¹⁶ Lauterpacht, H. Second Report by H. Lauterpacht, Special Rapporteur. In *Yearbook of the International Law Commission, 1954, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1955, p. 123 – 138.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1953, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 156.

kitomis sutartimis.¹¹⁹ Antrąją išimtį pranešėjas siūlė taikyti visiems tarptautinės bendruomenės nariams svarbioms bendrosios tarptautinės teisės normoms (angl. k. – „*legislative enactment*“) bei tarptautinės bendruomenės interesais sudarytoms sutartims, taip pat tokių sutarčių pakeitimams tarp daugumos jų šalių, atliktiems nepažeidžiant sutarties nuostatų.¹²⁰

Pranešėjo nuomone, pasiūlyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai, sąlygojami bendrųjų teisės principų, atitiko viešosios politikos interesus (angl. k. – „*public policy*“) bei geros valios principą. Dėl to juos siūlydamas H. Lauterpacht siekė sukurti stabilų ir kartu dinamišką tarptautinės teisės normą, suderinančią sutarčių autoriteto išsaugojimą su galimybe plėtoti tarptautinę teisę nepaisant galiojančių sutartinių įsipareigojimų.¹²¹ Deja, dėl įtemptos darbotvarkės Komisija savo sesijose neturėjo galimybės svarstyti šių pranešimų ir juose išdėstytų teisinių argumentų.

Vertinant aukščiau aptartą pranešėjo darbą, reikia sutikti, kad juo buvo siekiama subalansuoti sutartinių teisinių santykių stabilumą su tarptautinės teisės vystymosi dinamika. Konceptiniu lygiu pasiūlyti kolizijų sprendimo būdai rėmėsi koliziją sukeliančios sutarties negaliojimo principu (su ribota teise reikalauti nuostolių atlyginimo koliziją sukėlusią sutartį sudariusiai trečiajai šaliai) ir nustatė tam tikras šio principo išimtis universalių sutarčių atžvilgiu.

2.1.1.2. Gerald Fitzmaurice pasiūlyti kolizijų sprendimo būdai

H. Lauterpacht įdirbį sutarčių kolizijų klausimu perėmė ne mažiau žinomas tarptautinės teisės mokslo atstovas G. Fitzmaurice. Naujasis pranešėjas pasiūlė akivaizdžių pakeitimų H. Lauterpacht pateiktiems sutarčių kolizijų sprendimo būdams. G. Fitzmaurice iš esmės sutiko, kad kolizijų sprendimo klausimas priskirtinas sutarčių galiojimo institutui, tačiau pasiūlė ir kai kurių struktūrinių pakeitimų.

Pirmiausiai jis įvedė *jus cogens* normų kategoriją, kurią įtvirtinančioms sutartims prieštaraujančias sutartis siūlė laikyti niekinėmis¹²². Jis taip pat suskirstė sutartis į dvi kategorijas: dvišales/abipuses (angl. k. – „*reciprocal*“) teises ir pareigas sukuriančias sutartis bei tarpusavyje priklausomas (angl. k. – „*interdependent*“)/bendro pobūdžio (angl. k. – „*absolute*“, „*inherent*“, „*self-existing*“) teises ir pareigas sukuriančias sutartis.

Abipusiškumo principu veikiančių¹²³ sutarčių kategorijai priskiriamų sutarčių tarpusavyje prieštaravimai kolizijas sukelia itin retai. Tarp tokių sutarčių kylantys prieštaravimai dėl abipusiškumo principo veikimo paprastai sukuria tik techninio pobūdžio neatitikimus tarp sutarčių ir nesukuria realių sutarčių kolizijų, kadangi jomis sukuriama

¹¹⁹ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1953, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 157.

¹²⁰ Lauterpacht, H. Second Report by H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1954, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1955, p. 133.

¹²¹ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1953, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 157.

¹²² Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1958, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1959, p. 27.

¹²³ Simma, B. Reciprocity, *Encyclopedia of Public International Law, Volume IV*, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000, p. 29.

tarpusavyje nepriklausomų dvišalių teisinių santykių tinklai (pvz., nustatomi skirtingai autorių teisių apsaugos, aviacijos, jūrininkystės ar kiti standartai skirtingų valstybių atžvilgiu)¹²⁴. Pagal tokias sutartis prisiimtus (net ir tarpusavyje prieštaraujančius) įsipareigojimus valstybės dažniausiai sugeba vykdyti nepažeisdamos nė vienos iš sutarčių. Vis dėlto net ir tarp tokių sutarčių gali kilti kolizijų. Tokias kolizijas pranešėjas siūlė spręsti laikantis ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principo, numatant pareigą sumokėti kompensaciją arba suteikti reparaciją¹²⁵ vėlesnės sutarties šaliai (jei pastaroji apie koliziją nežinojo)¹²⁶.

Pranešėjas siūlė abipusiškumo pagrindu veikiančių sutarčių prieštaravimų atveju netaikyti vėlesnės sutarties negaliojimo pasekmių remiantis *res inter alios acta* principu. Pasak G. Fitzmaurice, „*visa tai, ką sutarties šalys atlieka tik tarpusavyje aiškiai yra res inter alios acta ir teisėje negali lemti pareigos pagal ankstesnę sutartį paneigimo bei teisiškai daryti įtaką kitų šalių teisėms ir pareigoms [...]. Dėl to, šalys, sudarydamos atskirą sutartį, in se nedaro nieko neteisėto, o ši atskira sutartis prima facie nėra niekinė ar negaliojanti.*“¹²⁷ Atsižvelgiant į tai, nustatyti, kad prieštaravimų tarp tokių sutarčių sukūrimas padaro sutartis negaliojančias, pasak pranešėjo, nėra jokio pagrindo¹²⁸.

Šiame kontekste pranešėjas aiškiai nurodė, kad ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principą aiškinant sistemiškai su koliziją sukeliančios sutarties galiojimo principu darytina išvada, jog valstybės turi pareigą vykdyti ankstesnę sutartį suteikdamos reparaciją vėlesnės sutarties šaliai. Tačiau pranešime G. Fitzmaurice taip pat atkreipė dėmesį ir į praktikoje galinčią kilti problemą: „*kolizijos klausimas gali ir nepasiekti teismo, dėl to praktiškai gali būti neįmanoma sukliudyti valstybei pasirinkti vykdyti vėlesnę sutartį. Jei taip įvyktų, [...] ankstesnės sutarties šalis įgytų teisę į nuostolių atlyginimą arba reparaciją. Tai nereiškia, kad tarptautinė teisė suteikia „teisę pasirinkti, tačiau tik tai, kad esamoje tarptautinės bendruomenės organizacijos būsenoje gali būti neįmanoma faktiškai užkirsti kelio tokiam pasirinkimui įvykdyti.*“¹²⁹ Numatęs reparaciją, autoriaus nuomone, šis pranešėjas siekė įtvirtinti alternatyvų nuo kolizijos nukentėjusios šalies pažeistų teisių gynimo būdą.

Sutartį, sukeliančią koliziją su tarpusavyje priklausoma ir bendro pobūdžio pareigas sukuriančia daugiašale sutartimi, pranešėjas (kaip ir H. Lauterpacht) siūlė laikyti niekine.¹³⁰ Tokių sutarčių pavyzdžiais pranešėjas laikė humanitarinės teisės, nusiginklavimo, genocido klausimus reguliuojančias sutartis.

Vertinant G. Fitzmaurice požiūrį į kolizijų problemą pastebėtina, kad jis, skirtingai nei H. Lauterpacht, kolizijoms taikytiną teisinį režimą sugretino su prieštaravimais tarp abipusiškumo pagrindu veikiančių sutarčių. Taip prie sutarčių kolizijų *stricto sensu* (sutampančių su šio tyrimo tikslais pateikta kolizijos sąvoka) keliamų problemų buvo

¹²⁴ Simma, B. Reciprocity, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000, p. 29.

¹²⁵ Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1958, Volume II. New York: United Nations Publication, 1959, p. 43 – 44.

¹²⁶ Reparacijos sampratos G. Fitzmaurice pranešime nepateikė.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 27, 41, 42.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 43.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 43 – 44.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 42.

priskirta dalis sutarčių konkurencijos problemų. Dėl to termino „kolizija“ (šiam tyrimui jam suteikiama prasme) vartojimas buvo išplėstas ir kai kuriems sutarčių konkurencijos atvejams, o tai ilgainiui sudarė galimybę kolizijos termino reikšmes vartojimui ir sutarčių konkurencijos atvejais. Kaip ir ankstesnis pranešėjas G. Fitzmaurice pritarė sutarties negaliojimo doktrinai ir siūlė ją taikyti sprendžiant kolizijų su *jus cogens* normas įtvirtinančiomis sutartimis atveju bei kolizijų su bendro pobūdžio sutarčių atveju. Abipusiškumo principo pagrindu veikiančių sutarčių kolizijų atveju (kurių praktiniu realumu pats pranešėjas iš dalies abejojo) jis siūlė pakeisti koliziją sukeliančios sutarties negaliojimo principą ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principu.

Reikia pabrėžti, kad Komisija taip pat nerado laiko šioms pasiūlymams svarstyti, tačiau tie pasiūlymai turėjo esminės įtakos kolizijų sprendimo būdų kūrimą pratęsusiam ir užbaigusiam H. Waldock.

2.1.1.3. Humprey Waldock pasiūlytos kolizijų sprendimo būdų gairės

G. Fitzmaurice vietą Komisijos pranešėjo poste užėmė H. Waldock, kuriam buvo patikėta parengti galutinį Vienos konvencijos teksto projektą ir baigti sutarčių teisės kodifikaciją. Kolizijų klausimą pranešėjas analizavo 1963 m. ataskaitoje, kuri, skirtingai nei ankstesnis darbas kolizijų klausimu, buvo išsamiai aptarta Komisijoje.

Pranešėjas palaikė G. Fitzmaurice principinę poziciją dėl sutarčių konkurencijos ir kolizijų sprendimo būdų sugretinimo viename straipsnyje, tačiau H. Waldock *expressis verbis* nebeišskyrė abipusiškumo principu veikiančių ir bendro pobūdžio sutarčių. Pranešėjas laikėsi bendro principo, kad kolizijos atveju ankstesnė sutartis turi taikymo prioritetą, tačiau koliziją sukeliančios vėlesnės sutarties nepadaro negaliojančia. H. Waldock siūlė grąžinti specialią JTO Chartijos taikymo prioriteto taisyklę esant jos ir kitų sutarčių kolizijoms. Taip pat pranešėjas sutiko su koliziją sukeliančios sutarties pripažinimu niekine tuomet, kai tokia sutartis prieštaravo *jus cogens* normą įtvirtinančiam sutarčiai¹³¹. Sisteminiu požiūriu svarbu pastebėti, kad bendrai sutarčių kolizijų problema buvo iš esmės siekta sukcentruoti sutarčių taikymo institute, iškeliant kolizijos su *jus cogens* normomis atvejį į atskirą (sutarčių galiojimo klausimą reguliuojantį) straipsnį¹³². Šitaip vienodo kolizijoje esančių sutarčių galiojimo taisyklė užėmė esminio principo vietą, nors ankstesnės sutarties taikymo prioritetas kolizijos atveju buvo išlaikytas rengtame Vienos konvencijos projekte (pabrėžiant ir sutarčių taikymo, aiškinimo bei pakeitimo normų svarbą priklausomai nuo faktinių kolizijos aplinkybių). Koliziją sukėlusios sutarties negaliojimo doktrina buvo susiaurinta iki jos taikymo kolizijų su *jus cogens* normas įtvirtinančiomis sutartimis.

Komisijoje šioms problemoms buvo skirta daug dėmesio ir pateikta nemažai pasiūlymų, tačiau nė vienas iš jų nesulaukė Komisijos narių daugumos pritarimo. Komisijos nariai nesutarė ne tik dėl pasiūlytos straipsnio apimties, tačiau taip pat ir dėl jo

¹³¹ Fitzmaurice, G. G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1958, Volume II. New York: United Nations Publication, 1959, p. 28, 45.

¹³² Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1963, Volume II. New York: United Nations Publication, 1964, p. 54.

vietos Vienos konvencijoje, ir siūlė priskirti kolizijų bei sutarčių tarpusavio prieštaravimų klausimą galiojimo¹³³, taikymo¹³⁴ institutams arba bendrai valstybių atsakomybės teisei¹³⁵. Atsižvelgdamas į šias pastabas kitame pranešime H.Waldock pateikė naujų sąlygų sutarčių kolizijų bei konkurencijos sprendimo klausimais.

Paskutiniajame pranešėjo pateiktame Vienos konvencijos projekte sutarčių kolizijos ir konkurencijos klausimų sprendimas buvo priskirtas dviem institutams – sutarčių galiojimo ir taikymo institutams. Sutarčių taikymo skyriuje atsirado 63 straipsnis pavadintas „Nesuderinamas nuostatas turinčių sutarčių taikymas“, kuris, šiek tiek jį pakeitus¹³⁶, tapo dabartiniu Vienos konvencijos 30 straipsniu, pavadintu „Vėliau tuo pačiu klausimu sudarytų sutarčių taikymas.“ Šis straipsnis taikytinas tiek sutarčių konkurencijos, tiek ir sutarčių kolizijos atvejams. Tuo tarpu galiojimo institutui buvo priskirta sureguliuoti tik kolizijų tarp *jus cogens* ir kitų sutarčių atvejį¹³⁷.

Siūlomas teisinis reguliavimas įtvirtino keletą specialių normų, taikytinų sprendžiant sutarčių konkurencijos ir jų kolizijų atvejus bei bendras kolizijų sprendimo gaires atvejams, nereguliuotiems specialiomis normomis. Pirmiausiai buvo įtvirtintas absoliutus JTO Chartijos taikymo prioritetas JTO Chartijos kolizijos su kitomis sutartimis atveju. Buvo pasiūlytas naujas kolizinių klauzulių institutas, nustatęs, kad vienai iš kolizijoje esančių sutarčių suteikiant taikymo prioritetą kitai, pastaroji taikoma kolizijos atveju. Esant kolizijai su *jus cogens* normą numatančia sutartimi siekta pastarajai prieštaraujančią sutartį laikyti niekine. Kitais sutarčių kolizijų atvejais Vienos konvencija įpareigojo atsižvelgti į sutarčių pakeitimo, nutraukimo, galiojimo sustabdymo (kilus esminiam sutarties pažeidimui) bei į valstybių atsakomybės normas. Paradoksalu, tačiau galutiniam Vienos konvencijos tekste *expressis verbis* nebeliko konkrečios normos, nustatančios kolizijoje esančių sutarčių taikymo prioriteto principus. Taip Vienos konvencija buvo sukurtos tik bendros ir specialios 30 straipsnio kategorijas nepatenkančių sutarčių kolizijų sprendimo gairės.

2.1.2. Vienos konvencijoje įtvirtinti sutarčių kolizijų sprendimo būdai

Struktūriniu požiūriu sutarčių kolizijų klausimui svarbiausi yra Vienos konvencijos 30 straipsnis, pavadintas „Vėliau tuo pačiu klausimu sudarytų sutarčių taikymas“, bei sutarčių negaliojimo klausimus reguliuojantys 53 ir 64 straipsniai, nustatantys tarp *jus cogens* ir kitokių sutarčių kylančių kolizijų sprendimo būdus. Atsižvelgiant į tai, Vienos konvencijoje įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus galima skirstyti į dvi grupes: kolizijas, sprendžiamas remiantis sutarčių galiojimą nustatančiomis teisės normomis bei kolizijas, sprendžiamas remiantis sutarčių taikymą nustatančiomis teisės normomis. Tokia tvarka Vienos konvencijoje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai yra analizuojami šiame poskyryje.

¹³³ Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1963, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1964, p. 52.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 79.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 197.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 93.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 34 – 35.

2.1.2.1. Kolizijos sprendžiamos sutarčių negaliojimą nustatančiomis teisės normomis

Remiantis Vienos konvencija, esant ankstesnės *jus cogens* normas įtvirtinančios ir tokių normų neįtvirtinančios vėlesnės sutarties kolizijai, pastaroji sutartis bus laikoma niekine *ab initio*¹³⁸. Jeigu *jus cogens* normą įtvirtinanti sutartis yra vėlesnė¹³⁹, ankstesnė sutartis bus laikoma visiškai arba iš dalies¹⁴⁰ negaliojančia ir automatiškai nutrukusia¹⁴¹. Kolizijos sprendimas priklausys nuo to, ar kolizija kilo ankstesnės ar vėlesnės sutarties atžvilgiu. Vienos konvencijos 53 bei 64 straipsniai šį klausimą reguliuoja išsamiai ir numato, kad kilus kolizijai tarp *jus cogens* normas įtvirtinančios ankstesnės sutarties, pastaroji sutartis laikoma negaliojančia: *jus cogens* normai prieštaraujanti ankstesnė sutartis laikoma visiškai ar iš dalies¹⁴² negaliojančia ir automatiškai nutrukusia¹⁴³. Tuo tarpu, jeigu kolizija kyla tarp *jus cogens* normai prieštaraujančios vėlesnės sutarties, pastaroji laikoma niekine *ab initio*¹⁴⁴.

2.1.2.2. Kolizijos sprendžiamos sutarčių taikymą nustatančiomis teisės normomis

Kolizijoje esančių sutarčių taikymo klausimus reguliuojantis Vienos konvencijos 30 straipsnis įtvirtina individualų teisinį reguliavimą skirtingoms kolizijų rūšims. Jo tekstas lietuvių kalba nustato tam tikras taisykles ir reikalavimus.

¹³⁸ Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1964, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1965, p. 36.

¹³⁹ Vienos konvencijos 53 str.; E. W. Vierdag'o nuomone, sutartis turėtų būti niekinė nuo jos teksto priėmimo (pasirašymo). Plačiau apie tai žr.: Vierdag, E. W. The Time of the "Conclusion" of a Multilateral Treaty. In *British Yearbook of International Law*. 1988, 59: 75 – 111.

¹⁴⁰ Vienos konvencijos 44 str. 5 d., 53 str. ir 64 str.

¹⁴¹ Jeigu naujai sukurtai *jus cogens* normai prieštaraujančią normą, atskyrus konkrečią sutarties nuostatą, galima taikyti toliau remiantis Vienos konvencijos 44 str., ankstesnė sutartis negalioja tik prieštaraujančioje naujai sukurtai *jus cogens* normai dalyje. Plačiau apie tai žr.: Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966. Volume II*. New York: United Nations Publication, 1967, p. 261.

¹⁴² Lietuviškame Vienos konvencijos tekste nurodyta, jog sutartis yra „nutraukiama“, tačiau tai neatitinka angliško sutarties teksto bei Vienos konvencijos komentaro šiuo klausimu. Plačiau apie tai žr.: Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966. Volume II*. New York: United Nations Publication, 1967, p. 261.

¹⁴³ Jeigu naujai sukurtai *jus cogens* normai prieštaraujančią normą, atskyrus konkrečią sutarties nuostatą, galima taikyti toliau remiantis Vienos konvencijos 44 str., ankstesnė sutartis negalioja tik prieštaraujančioje naujai sukurtai *jus cogens* normai dalyje. Plačiau apie tai žr.: Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966. Volume II*. New York: United Nations Publication, 1967, p. 261.

¹⁴⁴ Lietuviškame Vienos konvencijos tekste nurodyta, jog sutartis yra „nutraukiama“, tačiau tai neatitinka angliško sutarties teksto bei Konvencijos komentaro šiuo klausimu. Plačiau apie tai žr.: Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966. Volume II*. New York: United Nations Publication, 1967, p. 261.

30 straipsnis. Vėliau tuo pačiu klausimu sudarytų sutarčių taikymas

1. Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Chartijos 103 straipsnį, valstybių, kurios yra vėliau tuo pačiu klausimu sudarytų sutarčių šalys, teisės ir įsipareigojimai nustatomi vadovaujantis tolesnių šio straipsnio dalių nuostatomis.
2. Jei sutartyje nurodoma, kad ji sudaroma atsižvelgiant į ankstesnę ar vėlesnę sutartį arba kad ji neturi būti laikoma prieštaraujančia tokiai sutarčiai, tuomet tos kitos sutarties nuostatos yra viršesnės.
3. Jei visos ankstesnės sutarties šalys taip pat yra ir vėlesnės sutarties šalys, tačiau ankstesnė sutartis nėra nutraukta ar jos galiojimas nėra sustabdytas pagal 59 straipsnį, tuomet ankstesnė sutartis galioja tik tiek, kiek jos nuostatos atitinka vėlesnės sutarties nuostatas.
4. Jei ne visos ankstesnės sutarties šalys yra vėlesnės sutarties šalys, tuomet:
 - a) *valstybėms, abiejų sutarčių šalims, galioja šio straipsnio 3 dalyje nurodytos taisyklės;*
 - b) *valstybės, abiejų sutarčių šalies, ir valstybės, vienos iš tų sutarčių šalies, tarpusavio teisės ir įsipareigojimus nustato ta sutartis, kurios šalys yra abi šios valstybės.*
5. *Šio straipsnio 4 dalis neturi poveikio nei 41 straipsniui, nei jokiai sutarties nutraukimo ar jos galiojimo sustabdymo pagal 60 straipsnį klausimui, nei jokiai valstybės atsakomybės dėl sutarties, kurios nuostatos neatitinka jos įsipareigojimų kitai valstybei pagal kitą sutartį, sudarymo ar taikymo klausimui.*

Šio straipsnio pirmoje dalyje įtvirtintas JTO Chartijos¹⁴⁵ taikymo prioritetas esant jos ir kitų sutarčių kolizijoms ir konkurencijai. Antroje dalyje įtvirtintas kolizinių klauzulių institutas, nurodantis, kad vienai iš kolizijoje arba konkurencijoje esančių sutarčių suteikiant taikymo prioritetą kitai sutarčiai, pastaroji sutartis turi taikymo prioritetą. Trečiojoje straipsnio dalyje nustatytos specialios sutarčių konkurencijos sprendimo taisyklės. Šio straipsnio 4 ir 5 dalyse nustatytas bendras teisinis režimas taikytinas į aukščiau išvardintas kategorijas nepatenkančių sutarčių kolizijos ir konkurencijos atveju, t.y. visų „kitų“ sutarčių kolizijos ir konkurencijos atveju. Reikia pabrėžti, kad į šios straipsnio dalies reguliavimo dalyką patenkančiai kolizijų kategorijai straipsnio tekste *expressis verbis* nėra priskiriamas joks konkretus sprendimo būdas (taikymo prioriteto taisyklė), tačiau nurodoma kompleksiskai taikyti Vienos konvencijos normas, reguliuojančias sutarties pakeitimą tik tarp kai kurių sutarties šalių (Vienos konvencijos 41 straipsnis), Vienos konvencijos normas reguliuojančias sutarties nutraukimą ar jos galiojimo sustabdymą kilus esminiam sutarties pažeidimui (Vienos konvencijos 60 straipsnis) ir tarptautinę valstybių atsakomybę už kolizijos sukėlimą reguliuojančias teisės normas.

Apibendrinant šiame Vienos konvencijos straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą įtvirtinančius kolizijų sprendimo būdus galima suskirstyti į tris kategorijas:

¹⁴⁵ Jungtinių Tautų Chartija. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.15-557.

- i. kolizijų sprendimo būdą, taikomą kolizijoms tarp Chartijos ir kitų sutarčių;
- ii. kolizijų sprendimo būdą, taikomą kolizijoms tarp subordinacinę klauzulę turinčių bei kitų sutarčių;
- iii. kolizijų sprendimo būdą, taikomą kolizijoms tarp į aukštesnes kategorijas nepatenkančių sutarčių.

Kadangi Vienos konvencijos taikymo tikslais šios kolizijos reguliuojamos vieno straipsnio normomis, šio straipsnio taikymo tikslais konvencinei kolizijos sampratai (visoms trimis kolizijų kategorijoms) aktualios šio straipsnio taikymo problemos analizuojamos pirmiausiai. Vėliau sprendžiamos tik analizuojamai kolizijų kategorijai taikomo teisinio reguliavimo problemos.

2.1.2.2.1. Į Vienos konvencijos 30 straipsnio reguliavimo dalyką patenkančios kolizijų kategorijos

Nors kolizijos sąvokos pozityvioji tarptautinė teisė nepateikia, ji konstruojama pirmiausiai atsižvelgiant į Vienos konvencijoje nustatytas 30 straipsnio taikymo ribas. Būtent šio straipsnio normų diktuojama kolizijos sąvoka lemia tai, ar straipsnyje nustatytas sprendimo būdas yra taikomas kolizijai ar ne. Todėl toliau aptariami visoms 30 straipsnio dalyse įvardintoms kolizijų kategorijoms aktualūs šio straipsnio taikymo klausimai.

(a) „tą patį dalyką“ reguliuojančių sutarčių samprata

Vienos konvencijos 30 straipsnio pavadinimas nurodo, jog straipsnis taikomas „tuos pačius klausimus“ reguliuojančių sutarčių kolizijoms. Aiškindamas „to paties klausimo“ (kurį siūlytume vadinti „dalyku“¹⁴⁶) reikšmę baigiamojoje Vienos konferencijoje Komisijos ekspertu-konsultantu paskirtas H. Waldock nurodė, kad ši sąvoka turi būti aiškinama siaurai, kaip neapimanti netiesioginių (hipotetinių – *aut. past.*) sutarčių kolizijų. Konsultanto siūlymu, sutarties, reguliuojančios civilinę atsakomybę dėl žalos, sukeltos eksploatuojant branduolinės energijos objektus, kuri suteikia teisę kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, ir sutarties dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo reguliavimo dalykas yra skirtingas. Dėl to, Komisijos nuomone, šio straipsnio nuostatos tokioms sutartims neturėtų būti taikomos¹⁴⁷. Šis Vienos konvencijos straipsnis, konsultanto nuomone, taikytinas vienu metu teisinius santykius reguliuojančių sutarčių kolizijoms (pvz.: kolizijai tarp autorių teisių apsaugą nustatančių sutarčių, kolizijai tarp saugumą jūroje reguliuojančių sutarčių)¹⁴⁸. Remiantis tokiu Vienos konvencijos aiškinimu, reikėtų akcentuoti ir skirtingus klausimus reguliuojančių sutarčių kolizijas, kurių sprendimo būdų Vienos konvencija *expressis verbis* nereguliuoja.

¹⁴⁶ Sąvoka „tuo pačiu klausimu“ vartojama rusiškame Vienos konvencijos tekste. Angliškame Vienos konvencijos tekste vartojamas „*subject-matter*“ terminas, kurį siūlytume versti kaip dalyką (objekto sukonkretinimą) bei loginės analizės tikslais priimtinesnį terminą.

¹⁴⁷ United Nations Conference on the Law of Treaties, Second Session. *Official Records*, 1969. New York: United Nations Publication, 1970, p. 222, 253.

¹⁴⁸ United Nations Conference on the Law of Treaties, Second Session. *Official Records*, 1969. New York: United Nations Publication, 1970, p. 222, 253.

Autoriaus nuomone, Vienos konvencijos 30 straipsnio reguliuojamų teisinių santykių nederėtų aiškinti *stricto sensu* eliminuojant iš reguliuojamų teisinių santykių grupės „skirtingą reguliavimo dalyką“ turinčių sutarčių kolizijas (pvz., tarp sutarčių reguliuojančių aplinkos apsaugą ir laisvą prekybą). Šią poziciją galima pagrįsti tiek remiantis Vienos konvencijos parengiamaisiais darbais, tiek sisteminė Vienos konvencijos normų analize, taip pat ir praktikoje kolizijų sprendimo būdams naudojama juridine technika.

Vienos konvencijos parengiamieji darbai patvirtina išvadą, kad specialieji pranešėjai ir Komisijos nariai neturėjo siekio sukurti straipsnio, taikomo tik vienušius teisinius santykius reguliuojančioms sutartims. Komisijos pranešėjų darbais kolizijų klausimu siekiant parengti bendrą visų sutarčių kolizijoms taikytiną teisinį režimą (išskiriant ir specialias *jus cogens* ir JTO Chartijos apsaugos nuostatas)¹⁴⁹. Dabartinė 30 straipsnio pavadinimo redakcija buvo pasiūlyta tik galutiniame Vienos konvencijos rengimo etape Komisijai vietoj ankstesnio straipsnio pavadinimo „Tarpusavyje prieštaraujančių tarptautinių sutarčių taikymas“ pateikus kitą „Vėliau tuo pačiu klausimu sudarytų sutarčių taikymas“. Šis pakeitimas buvo padarytas siekiant nesudaryti įspūdžio, jog straipsnio nuostatos pateisino sutarčių, prieštaraujančių ankstesnėms sutartims, sudarymą¹⁵⁰. Apie galimą straipsnio reguliavimo dalyko susiaurinimą nei Komisijos pranešėjas, nei jos nariai neužsiminė. Taip pat pabrėžtina, kad pranešėjų pasiūlyti kolizijų sprendimo būdai buvo grindžiami remiantis ligtoline teismine praktika, kurioje buvo sprendžiamos nevienarūšius teisinius santykius reguliuojančių sutarčių kolizijos¹⁵¹. Dėl to galima daryti išvadą, kad parengiamieji darbai nepatvirtina konsultanto išsakytos nuomonės.

Vienos konvencijos 30 straipsnio 1 dalyje sureguliuotas sutarčių ir JTO Chartijos kolizijų sprendimo būdas. JTO Chartija dėl itin plačios reguliavimo apimties (žmogaus teisių apsauga; taikus ginčų sprendimas; taikos ir saugumo palaikymas; ir kt.) negali būti laikoma vienušius teisinius santykius reguliuojančia sutartimi. JTO Chartija yra bendro pobūdžio tarptautinė sutartis, kurios reguliavimo dalykas yra itin platus, todėl šio tipo kolizijos sprendimo būdo įtraukimas į 30 Vienos konvencijos straipsnį būtų nesuderinamas su jo taikymu tik *stricto sensu* suprantamoms „tą patį dalyką“ reguliuo-

¹⁴⁹ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1953. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 156; Lauterpacht, H. Second report by H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1954. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1955, p. 133; Fitzmaurice, G.G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1958. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1959, p. 26 – 28; Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1963. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1964, p. 53 – 54; Waldock, H. Third Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1964. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1965, p. 34 – 35.

¹⁵⁰ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*, 1966. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1967, p. 217.

¹⁵¹ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1953, *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 156; Fitzmaurice, G.G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1958. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1959, p. 45; Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission*, 1963. *Volume II*. New York: United Nations Publication, 1964, p. 54.

jančių sutarčių kolizijoms. Dėl to šios nuostatos įtraukimas į 30 straipsnį vertintinas kaip Vienos konvencijos rengėjų siekis straipsnio taikymo neapriboti tik vienaarūšius teisinius santykius reguliuojančių sutarčių kolizijoms. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Vienos konvencijos 30 straipsnio 3 ir 5 dalyse įtvirtintos nuorodos į bendro pobūdžio sutarties pažeidimo ir pakeitimo institutus bei valstybių atsakomybės normas, kurių taikymas neapribotas vienaarūšiais teisiniais santykiais. Analogiška juridinė technika naudojama ir *jus cogens* normas įtvirtinančių sutarčių atveju, t.y. nesusiaurinant kolizijų iki vienaarūšius teisinius santykius reguliuojančių sutarčių.

Be parengiamųjų darbų ir sisteminio Vienos konvencijos aiškinimo, toks straipsnio aiškinimas atitiktų ir šiuolaikinę tarptautinę praktiką reguliuoti sutarčių tarpusavio santykius pasitelkiant būtent bendro pobūdžio sutarčių kolizines klauzules, orientuotas į visų galimų sutarčių kolizijų sprendimą¹⁵². Šitaip aiškinant Vienos konvencijos 30 straipsnį ir atsižvelgiant į „visas šalių tarpusavio santykiams taikytinas atitinkamas tarptautinės teisės normas“¹⁵³ taip pat daroma išvada, kad straipsnis taikytinas ir nevienarūšius santykius reguliuojančių sutarčių kolizijoms.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad Vienos konvencijos 30 straipsnis yra bendro pobūdžio ir taikytinas taip pat ir nevienarūšius teisinius santykius reguliuojančių sutarčių kolizijoms¹⁵⁴, o jame palikta nuoroda į tą patį dalyką reguliuojančias sutartis aiškintina plačiau nei siūlė Komisijos ekspertas-konsultantas. Dėl to jis galėtų būti taikomas ir kolizijos tarp skirtingą reguliavimo dalyką turinčių sutarčių.

(b) „ankstesnės ir vėlesnės“ sutarties samprata

Vienos konvencijos 30 straipsnyje minimi „ankstesnės“ ir „vėlesnės“ sutarties terminai, tačiau jų reikšmė neapibrėžta. Šiems terminams suteikiama teisinė reikšmė yra itin reikšminga sutarčių kolizijų sprendimui, kadangi nuo sutarties priskyrimo ankstesnei ar vėlesnei priklauso kolizijos sprendimo teisinės pasekmės. Ankstesnės ir vėlesnės sutarties nustatymo klausimą sutarčių kolizijos atveju labiausiai komplikuoja tai, kad moksle ir praktikoje nėra susitarta dėl universalios ankstesnės ir vėlesnės sutarties nustatymo kriterijaus. Galima skirti du teisės mokslo siūlomus ankstesnės sutarties nustatymo kriterijus: sutarties teksto priėmimo momento¹⁵⁵ ir sutarties įsigaliojimo valstybėms momento¹⁵⁶. Sutarties teksto priėmimo kriterijus valstybių atstovų buvo svarstytas baigiamojoje Vienos konferencijoje. Iškėlus klausimą dėl ankstesnės ir vėlesnės sutarties nustatymo principų,¹⁵⁷ Komisijos paskirtas konsultantas H. Waldock nuro-

¹⁵² Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 2-2. 307 (ex 234) str.; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.96-3016. 60 str.; Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, *Valstybės žinios*. 2003, Nr.107-4786. 311 str. 2 d.

¹⁵³ Vienos konvencijos 31 str. 3 d. (c) punktas.

¹⁵⁴ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 130. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdf>>. Tekstas turėtų būti publikuotas ateityje kaip *Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II* bei prieinamas <<http://untreaty.un.org/ilc>>.

¹⁵⁵ Angl. k. – „*adoption*“.

¹⁵⁶ Angl. k. – „*entry into force*“.

¹⁵⁷ United Nations Conference on the Law of Treaties, First Session, *Official Records, 1968*, p. 165. New York: United Nations Publication, 1969.

dė, kad, Komisijos nuomone, sutartis, kurios tekstas buvo priimtas anksčiau, laikytina ankstesne, nes atliekant šį veiksmą nustatomas valstybių valios pasikeitimas¹⁵⁸. Buvo akcentuota, kad nustatant ankstesnę sutartį remiantis sutarties įsigaliojimo kriterijumi atsiranda nereikalinga painiava, kadangi sutartis tarp konkrečių valstybių įsigalioja tik esant tų valstybių sutikimui laikyti tą sutartį įpareigojančia. Minėtu atveju ta pati sutartis skirtingų valstybių santykiuose įsigaliojotų skirtingu metu ir vienu valstybių atžvilgiu galėtų būti laikoma ankstesne, tuo tarpu kitų valstybių atžvilgiu – vėlesne. Tai neabejotinai sukeltų chaosą kilus tokios sutarties kolizijai su kitomis sutartimis, nes priklausomai nuo valstybių grupės ta pati sutartis galėtų būti laikoma ir ankstesne, ir vėlesne.

Reikėtų pasakyti, kad diskusija dėl ankstesnės sutarties nustatymo kriterijaus pasirinkimo buvo plėtojama Vienos konferencijoje analizuojant sutarčių konkurencijos klausimą. Dėl to buvo pasiūlytas kriterijus atitinkantis tas pačias valstybes sudariusių sutarčių interesus, tačiau nebuvo pagalvota apie šio kriterijaus tinkamumą susiduriant su sutarčių kolizijomis. Taip pat nebuvo tinkamai atsižvelgta į dėl tokio kriterijaus pasirinkimo galinčias kilti praktines problemas ir jo suderinamumą su kitomis tarptautinės teisės normomis. Atsižvelgiant į tai, vertėtų apsvarstyti keletą su minėtu sutarties teksto priėmimo kriterijumi susijusių trūkumų.

Svarbiausias sutarties teksto priėmimo kriterijaus trūkumas – jo neuniversalumas. Daugelis sutarčių (ypač dvišalės) įsigalioja nepriėmus jų teksto, bet jas pasirašius arba apsikeitus diplomatinėmis notomis, prisijungus ir kt. sutarčių įsigaliojimo būdais. Sutarčių, prie kurių valstybėms suteikiama teisė prisijungti, tekstai priimami tik jų rengime dalyvavusių valstybių. Dėl to problemiškas tampa sutarties teksto priėmimo kriterijaus taikymas naujai prie sutarties prisijungusioms valstybėms, nedalyvavusioms rengiant sutartį, kadangi jų valia išreiškiama tik prisijungimu prie sutarties. Sutarties teksto priėmimas paprastai yra konfidencialus aktas, apie kurio buvimą informuoti tarptautinę bendruomenę sutarties tekstą patvirtinusi valstybė pareigos neturi. Valstybės, šitaip sudarydamos sutartį, neturi nei praktinių, nei teisinių galimybių įvertinti, ar vėliau sudaroma sutartis nesukelia kolizijos su anksčiau sudaryta sutartimi, bei rizikuoja sukelti koliziją apie tai net nežinodamos.

Kaip alternatyva sutarčių teksto priėmimo kriterijui siūlomas sutarties įsigaliojimo momento kriterijus. Šis kriterijus atitinka universalumo reikalavimą, t.y. jis galėtų būti taikomas nustatant bet kurios sutarties pirmumą (jis taip pat *de facto* taikytinas vietoj teksto patvirtinimo kriterijaus, kai sutartis įsigalioja be teksto patvirtinimo). Vis dėlto šis kriterijus neužtikrina trečiųjų valstybių teisės gauti informaciją apie kitas valstybes įpareigojančias sutartis prieš sudarant vėlesnėmis laikytinas sutartis, kadangi pats sutarties įsigaliojimas negarantuoja sutarties viešumo ir prieinamumo.

Dėl šios priežasties, autoriaus nuomone, sutarties pirmumui (ankstesnei sutarčiai) nustatyti derėtų vadovautis sutarties įregistravimo JTO sekretoriato kriterijumi. Ši pareiga kyla valstybėms remiantis JTO Chartijos 102 str. 1 d., įpareigojančia valstybes registruoti įsigaliojusias sutartis¹⁵⁹. Neatlikus šio veiksmo JTO Chartijos 102 str. 2 d.

¹⁵⁸ United Nations Conference on the Law of Treaties, Second Session. *Official Records*, 1969. New York: United Nations Publication, 1970, p. 253.

¹⁵⁹ JTO Chartijos 102 str. Pastebėtina, kad lietuviškas JTO Chartijos tekstas įpareigoja įregistruoti „sudarytas“ sutartis, tačiau „sudarymo“ terminui šiuo atveju reikėtų suteikti „įsigaliojimo“ reikšmę, kadangi pareiga registruoti šiuo JTO Chartijos straipsniu nustatoma tik valstybes įpareigojančias sutartis, ku-

draudžia remtis neįregistruota sutartimi JTO institucijose (pvz., Tarptautiniame teisingumo teisme). Tiesa, reikia pabrėžti, kad kai kuriais atvejais šis teismas nebuvo linkęs riboti valstybių teisės remtis JTO Chartijos 102 straipsnio reikalavimais dėl neįregistruotų sutarčių¹⁶⁰, tačiau šiose bylose analizuoti atvejai buvo susiję su tos pačios sutarties šalių tarpusavio įsipareigojimais (t.y. valstybėms jie buvo arba turėjo būti žinomi). Tuo tarpu esminis sutarčių registravimo ir skelbimo tikslas yra apriboti slaptąją diplomatią (esamų tarptautinių įsipareigojimų slėpimą nuo trečiųjų valstybių), todėl sisteminiu požiūriu šis kriterijus pripažintinas teisiškai reikšmingu¹⁶¹. Įregistravus sutartis jos yra skelbiamos ir su jomis gali susipažinti kitos valstybės bei taip įvertinti potencialių kontrahentų įsipareigojimų apimtį. Sutarties įregistravimo data laikoma jos gavimo JTO sekretoriatare data¹⁶². Registravimą patvirtina JTO sekretoriato išduotas sertifikatas. Atitinkamai, neįregistruotomis sutartimis trečiųjų valstybių atžvilgiu (bent jau JTO) sutarties šalys neturi teisės remtis. Kilus ginčui dėl ankstesnės sutarties kolizijos, trečioji šalis galėtų užprotestuoti rėmimąsi neskelbta sutartimi, motyvuodama, jog nežinojo apie tokios sutarties buvimą bei ginčyti galimybę remtis tokia sutartimi JTO institucijose. Šitaip būtų sukurta kliūtis pripažinti neįregistruotas sutartis ankstesnėmis, o tai būtų tiesioginė paskata sutarties šalims visas sutartis registruoti JTO sekretoriatare. Praktinė problema galėtų kilti dėl „gyvais instrumentais“ tapusių sutarčių, kurių tekstas nebeatpindi faktinio susitarimo ir jo aiškinimo praktikos. Vis dėlto fakto apie sutarties buvimą žinojimas potencialiems kontrahentams turėtų būti paskata pasidomėti ne tik sutarties teksto turiniu, bet taip pat ir sutarties taikymo bei aiškinimo praktika. Atitinkamai, sutarties teksto ir jo reikšmės skirtumai neturėtų būti priežastis pripažinti atitinkamus ankstesnės sutarties punktus netaikytiniais dėl sutarties teksto glaustumo. Šiuo aspektu taip pat reikia pasakyti, kad sutarties registravimas savaime nelemia jos paskelbimo, t.y. galimybės kitoms valstybėms susipažinti su sutarties tekstu, kadangi paskelbimas atliekamas JTO sekretoriatare, o ne sutarties šalies. Tačiau praktikoje laikotarpis nuo registravimo iki paskelbimo yra gana trumpas, todėl šis laiko tarpas laikytinas nereikšmingu. Natūralu, jog gali kilti klausimas, kodėl nebūtų galima susieti sutarties pirmumo kriterijaus su jos skelbimu (publikavimu). Autoriaus nuomone, publikavimas nėra tinkamas kriterijus, kadangi neretai publikuojamas ne kiekvienas dokumentas atskirai, o jų grupė, ir jį atlieka ne sutarties šalys, o JTO sekretoriatas.

Šis sutarties pirmumo nustatymo kriterijus leistų išvengti H. Waldock minėtos painiavos ir sumažinti atvejų, kai viena iš kolizijoje esančių įsigaliojusių sutarčių bus laikoma pirmesne, o kita – vėlesne, skaičių. Dėl šios priežasties, autoriaus nuomone, teisingumo principą atitinkantis teisinis režimas turėtų maksimaliai subalansuoti visų

rios, išskyrus laikino sutarčių taikymo atvejus prieš joms įsigaliojant, tokios tampa nuo įsigaliojimo. Plačiau apie tai žr.: Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1281.

¹⁶⁰ Deter, I. *Essays on the Law of Treaties*, Stockholm: Boktryckeri AB Thule, 1967, p. 45 – 46.

¹⁶¹ Pirmą kartą šis įpareigojimas valstybėms įtvirtintas Tautų Sąjungos konvento 18 straipsnyje, kuris nustatė griežtesnę sutarčių neįregistravimo sankciją (neįregistruotos sutartys laikytos negaliojančiomis).

¹⁶² Registration and Publication of Treaties and International Agreements: Regulations to Give Effect to Article 102 of the Charter of the United Nations, adopted by the General Assembly on 14 December 1946 [Resolution 97 (I)], as modified by resolutions 364 B (IV), 482 (V) and 33/141 A, adopted by the General Assembly on 1 December 1949, 12 December 1950 and 18 December 1978, respectively. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-07]. http://treaties.un.org/xml/db/MSDB/pageRegulation_en.html

susijusių valstybių interesus. Šiuo atveju akivaizdų pranašumą turi sutarties registravimo kriterijus, kuris konkrečiu metu objektyviai leidžia nustatyti tikslų derybose dėl naujos sutarties sudarymo dalyvaujančios valstybės įsipareigojimų mastą. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, kilus sutarčių kolizijai ankstesne sutartimi turėtų būti laikoma anksčiau tarp bent dviejų kolizijoje esančių valstybių JTO sekretoriatoje įregistruota sutartis (t.y. įregistruotas jos įsigaliojimas).

Vertinant praktinį šio sutarties pirmumo nustatymo kriterijaus pritaikomumą, reikia pabrėžti, kad valstybės įpareigoja itin daug tarptautinių sutarčių ir praktikoje gali būti problemiška jas visas išanalizuoti. Tačiau vadovaujantis šiuo ankstesnės sutarties nustatymo kriterijumi, valstybės turėtų galimybę susipažinti ir įvertinti potencialias sutarties šalį įpareigojančias sutartis, o nepasinaudojusios šia galimybe valstybės turėtų prisiimti su tuo susijusias neigiamas pasekmes. Tuo tarpu remiantis Komisijos atstovo siūlytu sutarties teksto priėmimo kriterijumi, tokios teisinės galimybės valstybės neturi ir nekontroliuoja savo veiksmais sukuriamų teisinių pasekmių. Dėl to kiekvienu konkrečiu atveju valstybė turėtų savo rizika spręsti ar atsižvelgiant į sudaromos sutarties esmę verta analizuoti jos tarptautinius įsipareigojimus.

(c) sutarčių kolizijos momento samprata

Vienos konvencijos 30 straipsnis taikomas jau „sudarytom“¹⁶³ sutartims, tačiau jo tekste šis terminas nėra apibrėžtas. Šio termino reikšmė svarbi, kadangi tik nuo sutarties sudarymo galima remtis Vienos konvencijos 30 straipsnio nuostatomis kvalifikuojant sutarčių kolizijas ir taikyti joms valstybių atsakomybės normas remiantis 30 straipsnio 5 dalimi. E.Vierdag nuomone, tarptautinėje teisėje terminas „sudaryti“ turi ne vieną reikšmę. Jis gali reikšti tiek konkretų veiksmą (sėkmingą derybų pabaigimą, sutarties teksto patvirtinimą, sutarties pasirašymą, sutarties įsigaliojimą, sutarties pateikimą pasirašyti), tiek ir procesą, kurio metu išreiškiamas sutikimas laikyti sutartį įpareigojančia¹⁶⁴. Nors daugelyje Vienos konvencijos normų terminui „sudarymas“ suteikiama sutarties teksto priėmimo reikšmė, šio mokslininko nuomone, Vienos konvencijos 30 straipsnyje šis terminas reiškia sutarties įsigaliojimą. Mokslininkas daro tokią išvadą, nes 30 straipsnio 1, 3 ir 4 dalyse minimos ankstesnės ir vėlesnės sutartys, sudarytos tarp „šalių“. Terminas „šalis“ Vienos konvencijoje reiškia valstybę, kuriai sutartis jau yra įsigaliojusi¹⁶⁵.

Suteikdami „sudarymo“ terminui „įsigaliojimo“ reikšmę, Vienos konvencijos 30 straipsnio normas galėtume taikyti ne anksčiau nei tarp konkrečių sutartis sudariusių valstybių įsigalioja abi sutartys. Tokiu atveju Vienos konvencijoje įtvirtintas kolizijų sprendimo būdas galėtų būti taikomas ne anksčiau nei įsigalioja koliziją sukelianti vėlesnė sutartis. Tai galėtų sukelti akivaizdžių praktinių problemų, pavyzdžiui, jeigu koliziją sukelianti vėlesnė sutartis būtų taikoma iki jos įsigaliojimo remiantis Vienos konvencijos 25 straipsniu. Tokiu atveju kolizija negalėtų būti sprendžiama remiantis 30 straipsnio nuostatomis, o jame nustatyti kolizijų sprendimo būdai negalėtų būti tai-

¹⁶³ Angl. k. – „concluded“.

¹⁶⁴ Vierdag, E. W. The Time of the “Conclusion” of a Multilateral Treaty. *British Yearbook of International Law*. 1988, 59, p. 75.

¹⁶⁵ Vienos konvencijos 2 str. 1 d. (g) punktas.

komi. Šiuo konkrečiu atveju kolizijos sprendimui būtų galima taikyti bendras Vienos konvencijos normas, pavyzdžiui, galėtų būti taikomas Vienos konvencijos 60 straipsnis, suteikiantis teisę *inter alia* sustabdyti sutarties vykdymą esant esminiam jos pažeidimui. Šis straipsnis suteikia ir teisę nutraukti kolizija pažeistą (ankstesnę) sutartį. Deja, šis straipsnis neužtikrina ankstesnės sutarties taikymo prioriteto kolizijos atveju. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad terminą „sudaryta sutartis“ prilyginant tik „įsigaliojusioms“, atsiranda galimybė pasinaudoti Vienos konvencijos 30 straipsniu tik nuo vėlesnės sutarties įsigaliojimo. Tuo tarpu iki šio momento kolizijų sprendimas remiantis Vienos konvencijos 30 straipsniu būtų problemiškas. Aiškinant Vienos konvenciją taip būtų sudaromos prielaidos „legalizuoti“ kolizija sukurtus teisinius santykius (pvz., išprovokuoti ankstesnės sutarties sustabdymą arba nutraukimą užtikrinant koliziją sukėlusios sutarties tolesnį taikymą, kadangi ankstesnės sutarties šalis neturėtų reikalauti Vienos konvencijos 30 straipsnyje nustatytų kolizijų sprendimo būdų taikymo). Tuo tarpu aiškinant sudarymą kaip jų „pasirašymą/teksto patvirtinimą“ Vienos konvencijos 30 straipsnio taikymas galėtų būti išplėstas, o jo taikymo ribos paankstintos, t.y. straipsnis galėtų būti taikomas nuo koliziją sukėlusios sutarties pasirašymo/teksto patvirtinimo. Šitaip jis būtų suderintas su valstybių atsakomybės normomis (kurios minimos 30 straipsnio 5 dalyje), nustatančiomis, jog pažeidimas kyla tuomet, kai vykdoma veika yra nesuderinama su galiojančiu įsipareigojimu.

Atsižvelgiant į tai, kolizijos kilimo momentą autorius siūlo sutapatinti su ankstesnės sutarties pažeidimo momentu, kuris gali būti tiek vėlesnės sutarties teksto patvirtinimas, tiek vėlesnės sutarties įsigaliojimas, tiek ir jos taikymas. Kuris iš šių veiksmų laikytinas sukeliančiu koliziją, turėtų nustatyti ankstesnę sutartį aiškinanti teismų institucija, įvertinusi ankstesnės sutarties pareigų turinį.

(d) sutarčių kolizijų sukeliančių „įsipareigojimų“ samprata

Kaip minėta, Vienos konvencijos 30 straipsnis taikytinas ir sutarčių konkurencijos atvejams, todėl jis atskiria tarpusavyje prieštaraujančių sutarčių „teises ir įsipareigojimus“¹⁶⁶ bei kolizijų sukeliančių sutarčių „įsipareigojimus“¹⁶⁷. Autoriaus nuomone, kolizijos atveju straipsnis neišskiria teisių, kadangi „*remiantis tarptautinės teisės principais valstybės, prisiimdamos naujas pareigas, nesuderinamas su prieš tai sudaryta sutartimi įgytomis teisėmis, ipso facto apriboja naudojimąsi tokiomis įgytomis teisėmis apimtimi, būtina naujai prisiimtoms pareigoms vykdyti*“¹⁶⁸. Ši nuostata kildinama iš *pacta sunt servanda* principo, įpareigojančio valstybes vykdyti sutartis gera valia, ir, esant prieštaravimui tarp viena sutartimi prisiimtų teisių bei kita sutartimi prisiimtų pareigų, leidžia susilaikyti nuo teisių įgyvendinimo siekiant nepažeisti kita sutartimi prisiimtų pareigų. Dėl to, kol valstybė savo elgesiu gali paklusti dviem skirtingomis prieštaraujan-

¹⁶⁶ Vienos konvencijos 30 str. 1 d. ir 4 d. (b) punktas.

¹⁶⁷ *Ibidem*, 30 str. 5 d.

¹⁶⁸ Cheng, B. *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1987, p. 123; taip pat žr.: Byla C-10/61, *Europos Ekonominės Bendrijos Komisija prieš Italijos Respubliką* [1962] ECR 00001; Byla C-121/85, *Conegade*, 26 paragrafas, [1986] ECR 1007; Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 13 paragrafas.

čiomis sutartimis prisiimtiems išsipareigojimams, sutarčių kolizija nekyla¹⁶⁹. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad koliziją sukeliančiais veiksmais laikytini tik ankstesne sutartimi prisiimtus išsipareigojimus pažeidžiantys išsipareigojimai, prisiimti vėlesne sutartimi. Vertinant, ar sutartimi prisiimamais išsipareigojimais pažeidžiami ankstesne sutartimi prisiimti išsipareigojimai, reikia atkreipti dėmesį į sutartimis prisiimamų išsipareigojimų pobūdį. Kaip teisingai pastebėjo Vienos konvenciją rengęs G. Fitzmaurice, dėl abipusiškumo principo pagrindu veikiančiose sutartyse valstybės paprastai sukuria daugelį dvišalių teisių bei pareigų, kurios gali būti laikomos prieštaraujančiomis, tačiau valstybė sugeba jas vykdyti skirtingų partnerių atžvilgiu. Tinkama tokio atvejo iliustracija – Europos Sąjungos Teisingumo teismo sprenda *Europos Ekonominė Bendrija prieš Italijos Respubliką* byla¹⁷⁰. Šioje byloje konstatuota, kad Italija nevykdydama ankstesne sutartimi numatytos pareigos taikyti maito mokestį narių atžvilgiu nepažeis šios abipusiškumo pagrindu veikiančios sutarties. Kita vertus, daugeliu sutarčių valstybės prisiima bendro pobūdžio išsipareigojimus visoms sutarties šalims, nesukurdamos dvišalių teisinių santykių tinklo (pvz., žmogaus teises saugančios sutartys)¹⁷¹. Šių sutarčių nevykdymas dėl vėlesnės sutarties sudarymo neretai bus laikomas kolizija dėl specifinio sutarties objekto. Dėl to kiekvienu atveju net ir nustačius sutartimi prisiimtų pareigų neatitikimą, prieš konstatuojant koliziją reikia nustatyti sutartinių santykių pobūdį bei įsitikinti, ar vėlesne sutartimi buvo pažeistos konkrečios ankstesnės sutarties šalies teisės, lemiančios išsipareigojimų pagal tą sutartį pažeidimą.

Išanalizavus minėtoms kolizijų kategorijoms bendras Vienos konvencijos 30 straipsnio nuostatas, galima teigti, jog be praktinės reikšmės, jos ne mažiau svarbios ir mokslinės kolizijos sąvokos ir sampratos prasme. Išsamus „tuos pačius klausimus reguliuojančių sutarčių“ termino aiškinimas leidžia priskirti kolizijoms ir nevienarūšius teisinius santykius reguliuojančių sutarčių kolizijas. „Ankstesnės“ ir „vėlesnės“ sutarties elementas reikšmingas koliziją sukeliančiais sutarčiais identifikuoti. „Sudarymo“ terminas reikšmingas ne tik koliziją sukeliančios vėlesnės sutarties įsigaliojimo klausimu, bet taip pat ir tuo, jog diktuoja atsakomybės požymių įtraukimo į kolizijos sąvoką būtinybę. „Išsipareigojimų“ terminas taip pat reikšmingas kolizijos sąvokos elementas, nes leidžia atriboti kolizijas nuo konkurencijos, kylančios esant tiek teisių, tiek ir išsipareigojimų prieštaravimui.

Aptarus Vienos konvencijos 30 straipsnyje įtvirtintus kolizijos sampratai reikšmingus elementus, toliau bus atliekama kiekvieno 30 straipsnyje įtvirtintai kolizijos kategorijai taikytino sprendimo būdo analizė.

2.1.2.2.2. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis JTO Chartijos taikymo prioriteto principu

Konvencijos 30 straipsnio 1 d. nurodyta, jog sprendžiant sutarties taikymo prioriteto klausimus reikia atsižvelgti į Chartijos 103 straipsnio nuostatas. Šis straipsnis

¹⁶⁹ Sadat-Akhfavi, S.A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*, Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003, p. 5.

¹⁷⁰ Byla C-10/61, *Europos Ekonominės Bendrijos Komisija prieš Italijos Respubliką* [1962] ECR 00001.

¹⁷¹ Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287.

numato: „*Jeigu Jungtinių Tautų narių įsipareigojimai pagal šią Chartiją prieštarauja jų įsipareigojimams pagal kokią nors kitą tarptautinį susitarimą, jų įsipareigojimai pagal šią Chartiją turi pirmenybę.*“ Pagrindus tokiai JTO Chartijos straipsnio formuluotei padėjo Tautų Sąjungos konvento 20 straipsnis, numatęs, kad konventas pakeičia visus anksčiau priisihtus įsipareigojimus tarp Tautų Sąjungos narių *inter se*¹⁷², įpareigoja ateityje nepriisihtti konventui prieštaraujančių įsipareigojimų, o esamus prieštaravimus nedelsiant suderinti su konventu¹⁷³. JTO Chartijos 103 straipsnio tekstas leidžia teigti, kad straipsnis taikytinas ne tik iki, bet ir po narystės JTO sudarytoms sutartims. Tačiau JTO Chartijos 103 straipsnio *travaux préparatoires* leidžia teigti, jog straipsniu iš esmės siekta nustatyti jos taikymo prioritetą tik ankstesnių sutarčių atžvilgiu. JTO Chartijos prioritetas vėlesnių sutarčių atžvilgiu (jos rengėjų nuomone) buvo tiesiog „akivaizdus“ remiantis JTO Chartijos 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta valstybių pareiga sąžiningai vykdyti pagal JTO Chartiją jų priisihtus įsipareigojimus.¹⁷⁴ Neoficialių JTO Chartijos aiškintojų nuomone, rengiant JTO Chartijos baigiamąsias nuostatas, nepaisant daugelio redakcinių pasiūlymų, buvo nuspręsta apsisotiti ties bendresne JTO Chartijos 103 straipsnio formuluote, kuri būtų artima Chartijos 2 straipsnio 2 daliai¹⁷⁵. Vertinant šį teisinio reguliavimo modelį sutarčių kolizijų kontekste, reikia pabrėžti, kad Chartijos 103 straipsnį siekiant taikyti tik su ankstesnėms sutartims tuo pačiu *ipso facto* preziumuojant JTO Chartijos taikymo prioritetą vėlesnių sutarčių atžvilgiu, patvirtinamas bendras ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principas. Nors JTO Chartijoje ir neliko nuostatos dėl jos taikymo tarp narių *inter se* sudarytoms sutartims, o jos aiškintojai linkę JTO Chartiją laikyti tarptautinės bendrijos konstitucija¹⁷⁶, būtina akcentuoti, kad jos nuostatos privalomas tik JTO narėms. Trečiųjų šalių (nesančių JTO narėmis) *ipso facto* JTO Chartija ir jos 103 straipsnis neįpareigoja dėl *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* principo veikimo (apie tai kai kurios iš jų aiškiai pareiškė Vienos konvencijos rengimo metu).¹⁷⁷ Juridinės technikos požiūriu tai neabejotinai svarbus akcentas analizuojant sutarčių kolizijas, tačiau reikia pripažinti, kad šiuo metu JTO Chartijos taikymo trečioms šalims problemabeveik nebeturi didelės reikšmės, kadangi JTO narės yra vos ne visos pasaulio valstybės¹⁷⁸. Dėl to JTO Chartijos nuostatos joms taikomos kaip sutarties šalims.

JTO Chartijos 103 straipsnyje nurodyta, kad jis yra bendro pobūdžio, taigi taikytinas bet kokių kolizijų su JTO Chartija atvejais. Chartijoje minimas „pagal Chartiją

¹⁷² Tai apėmė ne tik sutartinius įsipareigojimus.

¹⁷³ Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1293.

¹⁷⁴ Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1963, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1964, p. 55 – 56.

¹⁷⁵ Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1293.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 1295.

¹⁷⁷ United Nations Conference on the Law of Treaties, Second Session. *Official Records, 1969*. New York: United Nations Publication, 1970, p. 56.

¹⁷⁸ Remiantis JTO spaudos tarnybos pranešimu, JTO narėmis yra 192 valstybės. Žr. Press Release ORG/1469 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-07]. <<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/org1469.doc.htm>>.

prisiimamų įsipareigojimų“ terminas praktikoje paprastai¹⁷⁹ aiškintinas plačiai, t.y. kaip apimantis įsipareigojimus, kylančius ne tik tiesiogiai iš Chartijos, bet taip pat ir iš ją įgyvendinančių privalomų JTO organų sprendimų¹⁸⁰. Tokią poziciją *inter alia* patvirtina *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* byloje daugumos Tarptautinio Teisingumo Teismo teisėjų¹⁸¹ išreikštos nuomonės, JTO Saugumo Tarybos rezoliucijų¹⁸² bei JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijų¹⁸³ tekstai. Tačiau straipsnis neapima neprivalomų JTO organų sprendimų, kadangi jame minimas „įsipareigojimų pagal Chartiją“ terminas, o įsipareigojimų neprivalomi sprendimai nesukuria¹⁸⁴.

JTO Chartijos 103 straipsnis nurodo, jog *inter alia* kolizijos atveju valstybių įsipareigojimai pagal JTO Chartiją „turi pirmenybę.“ Tačiau straipsnyje nėra detalizuota termino „pirmenybė“, kuris gali būti aiškinamas ir kaip „viršenybė“¹⁸⁵, reikšmė. Į Vienos konvenciją įtraukti JTO Chartijos nuostatą pirmasis pasiūlė H. Lauterpacht¹⁸⁶, priskyres JTO Chartiją visai tarptautinei bendruomenei reikšmingiems dokumentams. Šis prane-

¹⁷⁹ Pasak teisėjo F. Rezek, ši norma suteikia prioritetą tik JTO Chartijai (neįskaitant JTO Saugumo Tarybos rezoliucijų ar generalinės asamblėjos rekomendacijų); žr.: *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 1998, Separate Opinion of Judge Rezek, p. 62. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-07]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=82&case=89&code=lus&p3=4>>.

¹⁸⁰ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, ICJ Reports 1992, p. 16. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-07]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=82&case=89&code=lus&p3=4>>; Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1296, 1299 – 1302.

¹⁸¹ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, I. C.J. Reports 1998, Joint Declaration of Judges Guillaume and Fleischhauerp, p. 48. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-07]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=82&case=89&code=lus&p3=4>>; Declaration of Judge Herczegh, p. 53. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-07]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=82&case=89&code=lus&p3=4>>.

¹⁸² Žr. JTO Saugumo tarybos rezoliucijos Nr. 670 (1990). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0670.htm>>; Nr. 713 (1991). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.nato.int/ifor/un/u910925a.htm>>; Nr. 724 (1991).[interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-16]. <<http://daccess-ods.un.org/TMP/3373160.html>>; ir kt.

¹⁸³ Žr. *United Nations General Assembly Resolution 2625 (XXV) adopted on 24 October 1970 during its twenty-fifth session on „Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations“*, p. 124. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>>.

¹⁸⁴ Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1296, 1297.

¹⁸⁵ Anglų kalba JTO Chartijos tekste vartojamas terminas „prevail“, kuris *inter alia* gali būti verčiamas ir kaip „vyrauti, imti viršų, dominuoti (over)“. Žr. Anglonas, kompiuterinis ang – lietuvių; lietuvių – anglų kalbų žodynas.

¹⁸⁶ Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1953, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1954, p. 157; Panačios pozicijos H.Lauterpacht laikėsi ir Tautų Sąjungos konvento atžvilgiu (žr. Lauterpacht, H. “Covenant as the “Higher Law”. *British Yearbook of International Law*, (1931) 55-65).

šėjas siūlė JTO Chartijai prieštaraujančias sutartis laikyti niekinėmis. Su tokia pozicija nesutiko vėlesni pranešėjai G. Fitzmaurice¹⁸⁷ bei H. Waldock¹⁸⁸, nurodę, kad JTO Chartija reikalauja taikymo prioriteto kitų sutarčių atžvilgiu. Oficialaus JTO Chartijos komentaro rengėjai taip pat teigia, jog išipareigojimams pagal JTO Chartiją prieštaraujančios sutartys tarp JTO narių ir trečiųjų šalių yra negaliojančios. Tokią poziciją jie grindžia minėtu JTO Chartijos, kaip tarptautinės bendruomenės konstitucijos, argumentu¹⁸⁹, kurio neišplėtoja. Šio darbo autoriaus nuomone, šis argumentas nėra pagrįstas. Vienos konvencijoje, kuri didžiąja dalimi atitinka bendruosius tarptautinės teisės principus ir tarptautinius papročius¹⁹⁰, yra baigtinis sutarčių negaliojimo pagrindų sąrašas. Sutarties prieštaravimo JTO Chartijai tarp šių pagrindų nėra. JTO Chartija koliziją sukeliančios sutarties atžvilgiu negaliojimo pasekmių *expressis verbis* taip pat neįtvirtina. Žvelgiant į JTO Chartijos 103 straipsnį iš juo siekiamo tikslo pozicijų, manytina, kad jo tikslas yra užtikrinti JTO Chartijos 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą principą valstybėms sąžiningai (gera valia) vykdyti pagal JTO Chartiją jų prisiimtus išipareigojimus siekiant bendrų JTO Chartijos tikslų¹⁹¹. Šių išipareigojimų vykdymas gali būti užtikrinamas ir nepripažįstant koliziją sukeliančios sutarties negaliojančia, o tiesiog jos netaikant. Šią poziciją patvirtina ir Vienos konvencijos rengėjų pasirinkimas įtraukti JTO Chartijos taikymo prioriteto taisyklę į sutarčių taikymą reguliuojantį 30 straipsnį. Šiuo aspektu taip pat aktuali ir tarptautinių teismų praktika, kurioje tarptautiniai išipareigojimai valstybių atžvilgiu kyla tik iš laisvos valstybių valios ir negali būti numanomi¹⁹². Dėl to numanyti, kad valstybės sutiko su išipareigojimu laikyti JTO Chartijai prieštaraujančias sutartis negaliojančiomis/niekinėmis, nesant aiškaus jų sutikimo, nėra pagrindo. Toks sutikimas Vienos konvencijos šalių duotas tik ribotiems Vienos konvencijoje įtvirtintiems sutarčių negaliojimo pagrindams. Be abejo, reikia sutikti, kad tokios sutartys, kurios prieštarauja JTO Chartijoje įtvirtintoms *jus cogens* normoms (pvz., jėgos nenaudojimo principui) yra negaliojančios. Tačiau tokios pasekmės kyla ne *ipso facto* dėl kolizijos su JTO Chartija, o dėl kolizijos su *jus cogens* norma, kuri įtvirtinta JTO Chartijoje.

Įvertinus Vienos konvencijoje ir JTO Chartijoje įtvirtintą teisinį reguliavimą, galima teigti, kad JTO Chartijos kolizijos su kitomis sutartimis atveju JTO Chartijos rengėjai siekė įtvirtinti JTO Chartijos taikymo prioriteta ankstesnių sutarčių atžvilgiu remiantis Chartijos 103 straipsniu, o vėlesnių sutarčių atžvilgiu – remiantis JTO Chartijos 2 straipsnio 2 d. nuostatomis. JTO Chartijos rengėjai nesiekė, todėl kolizijos atveju jai neturėtų būti suteikiamas taikymo prioritetas *ipso facto*, remiantis jos, kaip tarptautinės

¹⁸⁷ Fitzmaurice, G.G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1958, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1959, p. 43.

¹⁸⁸ Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1963, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1964, p. 55 – 56.

¹⁸⁹ Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 1297, 1298.

¹⁹⁰ Aust, A. *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge University Press: Cambridge, 2000, p. 9 – 12.

¹⁹¹ Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed. 2002, p. 95.

¹⁹² *The Case of S.S. 'Lotus'*, (French Republic v. Turkish Republic), PCIJ, 7 September 1927, Judgment, PCIJ Series A, No. 10, p. 18. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf>.

bendruomenės „konstitucijos“, statusu. JTO Chartijos prioritetas kolizijos atveju gali būti grindžiamas tik jos, kaip ankstesnės sutarties, statusu.

2.1.2.2.3. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis kolizinėmis klauzulėmis

Vienos konvencijos 30 straipsnio 2 dalis nurodo: „[J]ei sutartyje nurodoma, kad ji sudaroma atsižvelgiant į ankstesnę ar vėlesnę sutartį arba kad ji neturi būti laikoma prieštaraujanti tokiai sutarčiai, tuomet tos kitos sutarties nuostatos yra viršesnės.“ Ši Vienos konvencijos nuostata suteikia valstybėms teisę spręsti sutarčių kolizijos ir konkurencijos problemas įtraukiant į sutartis kolizines klauzules. Kolizinė klauzulė¹⁹³ yra sutarties norma, skirta reguliuoti sutarties taikymo klausimus esant jos ir kitos sutarties prieštaravimui¹⁹⁴. Klauzulės *inter alia* nurodo ir kurią iš sutarčių reikia taikyti esant sutarčių kolizijai. Jos paprastai nustato prioritetinio arba subordinacinio tipo santykį su kitomis sutartimis. Prioritetinį santykį nustatanti klauzulė reikalauja taikymo prioriteto ją turinčiai sutarčiai. Vienu iš tokios klauzulės pavyzdžių laikytinas jau minėtas JTO Chartijos 103 straipsnis. Subordinacinio tipo klauzulės, priešingai, – suteikia taikymo prioritetą kitai (nei klauzulę turinčiai) sutarčiai. Tokių klauzulių pavyzdžiai galėtų būti JTO Jūrų teisės konvencijos 311 straipsnio 2 dalis, Šiaurės Atlanto sutarties 7 straipsnis, Vienos konvencijos „Dėl konsuliniių santykių“ 73 straipsnis¹⁹⁵ ir kt. Klauzulės neretai papildomos laiko elementu, t.y. reguliuoja santykius su praeityje sudarytomis bei ateityje sudarysimomis sutartimis, jas sukonkretinant¹⁹⁶ arba ne¹⁹⁷. Taigi, iš pirmo žvilgsnio klauzulės pretenduoja tapti itin patogus sutarčių kolizijų reguliatorius. Deja, priešingai nei sutarčių konkurencijos atveju, ne visų klauzulių turinys gali būti iki galo realizuojamas kilus sutarčių kolizijai, kadangi fundamentalios tarptautinės teisės normos tam tikrais atvejais riboja jų turinio taikymo apimtį. Dėl šios priežasties Vienos konvencijoje ir yra įtvirtintas tik subordinacinio tipo kolizinių klauzulių institutas, kuris universaliai taikytinas ir sutarčių kolizijos ir jų konkurencijos atveju.

Subordinacinės kolizinės klauzulės praktikoje sutarčių taikymo problemų iš esmės nesukuria¹⁹⁸, kadangi tokia klauzulė aiškintina kaip *expressis verbis* suteikianti valsty-

¹⁹³ Klauzulė – (1) *l.teis.* Atskiras punktas ar speciali pastaba sutartyje, išlyga. *Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000, p. 311.

¹⁹⁴ Jenks, C. W. The Conflict of Law-Making Treaties, *British Yearbook of International Law*, 1953, 30: 412; Mus, J. B. Conflicts between treaties in International Law, *Netherlands Yearbook of International Law*, 1998: 45, p. 214 – 216; taip pat žr. *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission*, 1966. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 217.

¹⁹⁵ Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, 311 str. 2 d. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.107-4786; Šiaurės Atlanto sutartis, 7 str. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 40-1299; Vienos konvencija „Dėl konsuliniių santykių“, 73 str. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.83-2456; ir kt.

¹⁹⁶ Šiaurės Atlanto sutartis, 7 str. *Valstybės žinios*. 2004-03-16, Nr. 40-1299.

¹⁹⁷ Vienos konvencija „Dėl konsuliniių santykių“, 73 str. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 83-2456; Konvencija dėl pabėgėlių statuso, 5 str. *Valstybės žinios*. 1997-02-07, Nr. 12.

¹⁹⁸ Nors ir kiek mažiau aktuali praktikai, tačiau teorinės analizės tikslais įdomi dvi subordinacinės klauzulės turinti sutarčių kolizija. Tokiu atveju, manytume, nesant aiškios nuostatos dėl vėlesnės sutarties subordinavimo tik ateityje sudaromoms sutartims, taikymo prioritetą turėtų turėti anksčiau sudaryta sutartis, kadangi sudarant pastarąją turi būti atsižvelgta į esamas sutartis, o to neatlikus, preziumuo-

bėms teisę nustatyti subordinacinę klauzulę turinčiai sutarčiai prieštaraujanti teisinį reguliavimą. Šitaip subordinacinės klauzulės šalys aiškiai pasilieka sau teisę taikyti sutarčiai prieštaraujantis sutartis, taip pat suteikia tokią teisę ir trečiosioms šalims sutinkamai su *pacta tertiis non prosunt* principu.¹⁹⁹ Šioms tokia teise pasinaudojus bei nukrypus nuo subordinacinę klauzulę turinčios sutarties, taikymo prioritetą turi nukrypstanti sutartis.

Vienos konvencija nepateikia specialaus prioritetinę klauzulę turinčios sutarties kolizijos su kita sutartimi (neturinčia subordinacinės klauzulės) sprendimo būdo. Dėl to darytina išvada, kad tokia kolizija turi būti sprendžiama remiantis bendromis Vienos konvencijos normomis nustatyto kolizijų sprendimo būdu. Specialių taisyklių dėl prioritetinių klauzulių nebuvimas, autoriaus nuomone, išplaukia iš *pacta tertiis non nocent* principu valstybėms nustatomų apribojimų. Šis principas numato, kad valstybės gali būti įpareigojamos pagal sutartis tik tuomet, kai su tuo raštu sutinka. Teismų praktikoje esama daug šio principo taikymo pavyzdžių. Pavyzdžiui, *Case Relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder* Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau – „NTTT“) buvo prašoma nustatyti, ar Versalio sutartimi sudaryta komisija turėjo jurisdikciją Lenkijoje esančiai Oderio upės daliai²⁰⁰. Problema šioje byloje sudarė tai, kad Versalio sutartis, kurios šalis buvo Lenkija, numatė, jog upei nustatytas režimas bus pakeistas specialia konvencija. Ši užduotis buvo įvykdyta 1921 m. priėmus Barselonos konvenciją, kurios Lenkija neratifikavo. Teismas viena-reikšmiškai nusprendė, kad Barselonos konvencijos nuostatomis “prieš Lenkiją remtis negalima”²⁰¹ ir sprendė bylą vadovaudamasis tik Versalio sutarties nuostatomis. Analogiškai nuspręsta buvo ir kitose į NTTT bei kitas teismų institucijas patekusiosiose bylose.²⁰²

tina, kad vėlesnės sutarties šalių valia buvo subordinuoti sutartį visoms anksčiau sudarytomis sutartims (įsiskaitant ir subordinacinę klauzulę turinčią ankstesnę sutartį).

¹⁹⁹ *The Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex* (France v. Switzerland), Judgment, 7 June 1932, PCIJ, Judgment, PICJ Reports, Series A/B, No. 46, 147–148. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a-b.php?p1=9&p2=3>>; Taip pat žr.: *German Interests in Polish Upper Silesia* (Germany v. Poland), 1926, Preliminary Objections, Judgment, 25 August 1925, PCIJ Reports, Ser. A, No. 7, p. 29. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a.php?p1=9&p2=1>>; *Certain Forests in Central Rhodopia* (Greece v. Bulgaria), 1933, III UNRIAA 1405, kaip cituojama McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961, p. 313; *Clipperton Island* (Mexico v. France), 1931, II UNRIAA 1105, kaip cituojama Waldock, H. *Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur*, Yearbook of the International Law Commission, 1964, Volume I, New York: United Nations Publication, 1965, p. 19.

²⁰⁰ *Case Relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder* (Czechoslovakia, Denmark, France, Germany, Sweden, Great Britain v. Poland), 10 September 1929, Judgment, PCIJ Reports, Ser. A, No. 23, p. 18–22. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a.php?p1=9&p2=1>>.

²⁰¹ *Case Relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder* (Czechoslovakia, Denmark, France, Germany, Sweden, Great Britain v. Poland), 10 September 1929, Judgment, PCIJ Reports, Ser. A, No. 23, p. 18–22. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a.php?p1=9&p2=1>>.

²⁰² *Island of Palmas* (US v. Netherlands), 1928, II UNRIAA p. 850; *Status of Eastern Carelia*, Advisory Opinion, 23 July 1923, PCIJ Reports, Ser. B, No. 5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a.php?p1=9&p2=1>>; *The Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex* (France v. Switzerland), Judgment, 7 June 1932, PCIJ, Judgment, PICJ Reports, Series A/B, No. 46, 147

Vertinant prioritетines kolizines klauzules šio principo kontekste, pasakytina, kad įtraukdamos į sutartį prioritетinę klauzulę valstybės siekia nustatyti teisinį reguliavimą užtikrinantį prioritетinę klauzulę turinčios sutarties taikymą esant jos ir kitos sutarties kolizijai. Toks teisinis reguliavimas, viena vertus, svarbus sutartį sudariusioms valstybėms, kita vertus, juo siekiama užtikrinti sutarties taikymo prioritетą ir trečiųjų šalių atžvilgiu. Kad trečiosioms šalims kolizinė klauzulė galėtų būti taikoma, ji turi įpareigoti, t.y. su tokia klauzule trečiosios šalys turi sutikti. Vienos konvencija reikalauja, kad toks sutikimas būtų pareikštas raštu.²⁰³ Tinkama rašytinio sutikimo forma gali būti laikomas subordinacinės klauzulės įtraukimas į sutartį arba kitoks rašytinis sutikimas. Pastarųjų nesant, išvados, jog trečioji šalis sutinka laikyti prioritетinę klauzulę turinčią sutartį taikytina kolizijos atveju, daryti negalima²⁰⁴. Dėl to nesant rašytinio sutikimo dėl prioritетinės klauzulės taikymo trečiajai šaliai, prioritетinė klauzulė *ipso facto* jos atžvilgiu laikytina netaikytina, nes priešingu atveju būtų pažeistas *pacta tertiis non nocent* principas. Vadinasi, jeigu tokių sutarčių kolizijų atveju prioritетinė klauzulė netaikytina, daroma išvada, kad tokių kolizijų sprendimui taikomos bendrosios Vienos konvencijos normos. Jomis nustatytas teisinis reguliavimas analizuojamas toliau.

2.1.2.2.4. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis ankstesnės sutarties taikymo prioritетo principu

Į aukščiau išvardintas kategorijas nepatenkančioms sutarčių kolizijoms Vienos konvencijoje skirtos 30 straipsnio 4 ir 5 dalys. Ketvirtosios straipsnio dalies (b) punkte įtvirtinta valstybės pareiga taikyti kolizijoje esančias sutartis abiejų sutarčių šalių atžvilgiu. Ši norma skirta sutarčių konkurencijos atvejams, kadangi tokią pareigą įvykdyti kilius sutarčių kolizijai yra neįmanoma. Kolizijų atveju Vienos konvencija nurodo taikyti jos normas, reguliuojančias sutarties pakeitimą tik tarp kai kurių sutarties šalių (Vienos konvencijos 41 straipsnis), Vienos konvencijos normas, reguliuojančias sutarties nutraukimą ar jos galiojimo sustabdymą kilius esminiam sutarties pažeidimui (Vienos konvencijos 60 straipsnis), ir tarptautinę valstybių atsakomybę už kolizijos sukėlimą reguliuojančias teisės normas. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Vienos konvencijos *expressis verbis* nepateikia bendro „kitų sutarčių“ kolizijų sprendimo būdo, tačiau tokius atvejus skirsto į dvi rūšis. Pirmajai rūšiai priskiriamos kolizijos, kylančios keičiant daugiašales sutartis tik tarp kai kurių jos šalių; antrajai – kolizijos, kylančios įvykdant esminę sutarties pažeidimą. Be kita ko, Vienos konvencijoje nurodyta, kad „kitų“ kolizijų atveju turi būti taikomos ir valstybių atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus reguliuojančios normos.

Vienos konvencijos 30 straipsnis *expressis verbis* nenustato bendros sutarčių taikymo esant jų kolizijai taisyklės. Vienos konvencijos tekstas negali prilygti jame įtvirtintam valstybių susitarimui. Tuo tarpu Vienos konvencijos parengiamųjų darbų analizė

– 148. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a-b.php?p1=9&p2=3>>; *Pablo Najare* case, 1928, Franco-Mexican Claims Commission (kaip cituojama McNair, A. *The Law of Treaties*, Oxford: Oxford University Press, 1961, p. 312-313).

²⁰³ Vienos konvencijos 35 str.

²⁰⁴ *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*. Yearbook of the International Law Commission, 1966. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 215.

patvirtina faktą, kad vėliausiam H. Waldock pranešime siūlyti kolizijų sprendimo būdai buvo grindžiami ankstesnės sutarties taikymo prioritetu, tačiau galutiniame Vienos konvencijos projekto tekste šios nuostatos nebeliko, nors ji buvo įtvirtintame anksčiau siūlytoje²⁰⁵ straipsnio redakcijoje.

Autoriaus nuomone, Vienos konvencijos 30 straipsniu reguliuojant ne tik kolizijas, bet ir normų konkurencijos atvejus, bendros ankstesnės sutarties prioriteto nuostatos palikimas galėjo būti nepriimtinas funkcinio požiūriu. Minėto principo palikimas Vienos konvencijos tekste būtų lėmęs papildomų nuostatų atsiradimą Vienos konvencijoje bei galimą prieštaravimą jos 30 straipsnio 3 dalyje ir 4 dalies (a) punkte *expressis verbis* įtvirtinto *lex posterior* principo. Šį trūkumą pastebėjo kelių valstybių atstovai analizuodami šį straipsnį Vienos baigiamojame konferencijoje. Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos (toliau – „SSRS“) atstovas siūlė Vienos konvencijos 30 straipsnio tekste įtvirtinti patikslinimą, jog kolizijos atveju turėtų būti taikomas *pacta sunt servanda* principas, pabrėžiant valstybių pareigą nesukelti sutarčių kolizijų vėlesnėmis sutartimis²⁰⁶. Kambodžos atstovas taip pat siūlė koreguoti 30 straipsnio tekstą įtvirtinant normą, suteikiančią prioritetą ankstesnei sutarčiai dėl jos pirmumo ir prezumpcijos, jog vėlesnės sutarties šalys veikė pažeisdamos geros valios principą²⁰⁷. Pasiūlyti Vienos konvencijos pakeitimai nebuvo įtraukti į straipsnio tekstą siekiant išlaikyti jos teksto nuoseklumą. *Pacta sunt servanda* principas buvo įtrauktas į Vienos konvencijos 26 straipsnį, o jį paminėjus 30 straipsnyje galėjo kilti grėsmė klaidingai interpretuoti šį principą kaip netaikomą tais atvejais, kai Vienos konvencijos normose *expressis verbis* šis principas nebuvo paminėtas²⁰⁸. Minėta SSRS pozicija buvo pakartota ir kitąmet (1969 m.) nurodant, jog šios valstybės delegacija neprieštaravo pasiūlytai 30 straipsnio redakcijai tik su sąlyga, kad vėlesnė sutartis neatleido valstybės nuo atsakomybės už *pacta sunt servanda* principo nesilaikymą ir ankstesne sutartimi prisiimtų įsipareigojimų nevykdymą. Šiuo tikslu netgi buvo pateiktas atitinkamas Vienos konvencijos pakeitimas. Pastarasis nebuvo priimtas, kadangi, redakcinio komiteto nuomone, Komisijos parengtas Vienos konvencijos projektas jau sureguliuavo šį klausimą. Atsižvelgdama į tokią komiteto poziciją SSRS delegacija pritarė esamai Vienos konvencijos 30 straipsnio redakcijai²⁰⁹. Plenariniame posėdyje ši pozicija buvo dar kartą pakartota²¹⁰, kritikos dėl jos nebuvo sulaukta, o straipsnio redakcija buvo patvirtinta balsuojant 90 – „už“, 14 – susilaikius²¹¹ ir nė vienai delegacija nebalsuojant „prieš“.

Vertinant Vienos konvencijos tekstą ir atsižvelgiant į *travaux préparatoires* ir 1968 – 1969 m. vykusius Vienos konvencijos projekto svarstymus, darytina išvada, kad kilus

²⁰⁵ Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. *Yearbook of the International Law Commission, 1963, Volume II*. New York: United Nations Publication, 1964, p. 54.

²⁰⁶ *United Nations Conference on the Law of Treaties, First Session, Official Records, 1968*. New York: United Nations Publication, 1969, p. 164.

²⁰⁷ *Ibidem*.

²⁰⁸ *Ibidem.*, p. 166

²⁰⁹ *Ibidem.*, p. 222.

²¹⁰ *Ibidem.*, p. 56.

²¹¹ SSSR buvo tarp susilaikiusių valstybių, bet tai nutiko ne dėl aukščiau nurodytų priežasčių. Žr. *United Nations Conference on the Law of Treaties, Second Session. Official Records, 1969*. New York: United Nations Publication, 1970, p. 55.

sutarčių kolizijai valstybių atstovai tuo metu ketino ankstesnei sutarčiai suteikti taikymo prioritetą netaikant atitinkamų vėlesnės sutarties nuostatų. Dalis mokslininkų²¹² su tokia Vienos konvencijos aiškinimo pozicija sutinka. Kita vertus, su tokia pozicija nesutiko grupė mokslininkų, kurių argumentai išdėstyti aukščiau²¹³. Pabrėžtina, kad keletas šių mokslininkų išvados nėra grindžiamos išsamia Vienos konvencijos parengiamųjų darbų analize, todėl vertintinos kaip neatitinkančios tikrosios valstybių valios. Tačiau su tokiomis išvadomis neleidžia sutikti ne tik Vienos konvencijos parengiamieji darbai, tačiau taip pat ir jų nesuderinamumas su esminiu sutarčių teisės principu *pacta sunt servanda*. Autoriaus nuomone, Vienos konvencijoje nesant aiškiai įtvirtintos išimties šiam principui, ji neturėtų būti sukuriama Vienos konvencijos aiškinimu, nes tai prieštarautų teisės taikymo praktikoje suformuluotai taisyklei, jog išimties pamatiniams tarptautinės teisės principams turi būti aiškiai įtvirtintos teisės normose, o kilus neaiškumams dėl išimties turinio, ji turi būti interpretuojama siaurai²¹⁴. Toks aiškinimas, be kita ko, prieštarautų ir daugeliui kitų griežtų konvencinių reikalavimų, susijusių su sutartimis, jau priimtų išpareigojimų pakeitimu, pasibaigimu bei jų galiojimo sustabdymu.

Apibendrinat Vienos konvencijos 30 straipsnio 4 ir 5 dalių normų, taikytinų sprendžiant „kitų“ sutarčių kolizijas, darytina išvada, kad Vienos konvencijos rengėjai ir jos tekstą svarsčiusios bei priėmusios valstybės siekė įtvirtinti ankstesnės sutarties taikymo prioritetą esant jos ir vėlesnės sutarties kolizijai. Atsižvelgiant į tai, toliau analizuojami Vienos konvencijos 30 straipsnio 5 dalyje nurodyti sutarčių teisės institutai, kurių taikymo kolizijų atveju konvencija neatmeta.

(a) *Sutarčių kolizijų, sukeltų ankstesnės sutarties pakeitimu tarp kai kurių sutarties šalių, sprendimo būdas*

Vienos konvencijos 30 straipsnio 4 dalyje *inter alia* nurodyta, kad ji neturi įtakos Vienos konvencijos 41 straipsniui, reguliuojančiam daugiašalės sutarties pakeitimus tarp kai kurių jos šalių. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad kolizijos, sukeltos daugiašalės sutarties pakeitimu tarp kai kurių jos šalių, sprendimui taikytinos Vienos konvencijos 41 straipsnio normos. Šios normos numato, kad pakeitimas gali būti atliekamas „susitarimu“, t.y. nebūtinai sutartimi atitinkančia Vienos konvencijos 2 (a) straipsnio definicija, tačiau taip pat ir ne rašytine forma įformintu valios aktu. Dėl ribotos tyrimo apimties analizuosime tik raštu sudarytų sutarčių pakeitimais sukeltų kolizijų sprendimo būdus.

Esminiu 41 straipsnyje įtvirtinto teisinio režimo bruožu laikytina keičiamos sutarties šalių teisių apsauga, kadangi keičiant sutartį tik tarp kai kurių jos šalių kyla grėsmė, jog bus pažeistos sutarties keisti neketinančių valstybių teisės. Komisija taikliai

²¹² Oppenheim, L. *Oppenheim's International Law (9 ed)*, USA: Oxford University Press, 1992, p. 1212; Alfaro, R.J., 'The rights and duties of States', *Academie de droit international, Recueil des cours*, 1959, tomas 97, p. 102.

²¹³ Žr. tyrimo „1.4.2. Koliziją sukėlusios sutarties galiojimo doktrina“ poskyrį.

²¹⁴ *Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), 25 September 1995, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1997, p. 64. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=8d&case=92&code=hs&p3=4>>.

pastebėjo, kad „laiko tėkmėje buvo atlikta nemažai sutarčių pakeitimų *inter se susitarimais, kurie iš esmės pakeitė sutartimi nustatytą režimą nepaisant suinteresuotų valstybių prieštaravimų.*“²¹⁵ Šis pastebėjimas lėmė į susitariančių valstybių interesų apsaugą orientuotą sutarties pakeitimų režimo parengimą. Vienos konvencijoje įtvirtintas teisinis režimas leidžia keisti sutartį tarp kai kurių jos šalių tik tuomet, jei sutartis tai numato arba sutartis to nedraudžia, o daromas pakeitimas nėra nesuderinamas su sutarties objektu ir tikslu bei netrukdo kitoms šalims naudotis pagal sutartį įgytomis teisėmis ir vykdyti pareigas. Abu šie reikalavimai taikytini kumuliatyviai. Vienos konvencija taip pat suteikia ir papildomas procedūrinės garantijas keičiamos sutarties šalims nedalyvaujančioms pakeitime, t.y. pareigą pranešti apie ketinimą keisti sutartį ir rengiamus pakeitimus²¹⁶. Pasak Komisijos, šiuo straipsniu iš esmės siekiama nustatyti *inter se* susitarimų teisėtumo ir leistinumo sąlygas.²¹⁷ Šių sąlygų neatitinkančių susitarimų taikymas ar net sudarymas galėtų sukelti valstybių atsakomybę.

Šios Vienos konvencijos nuostatas vertinant per sutarčių kolizijų prizmę, akcentuotina, kad sukėlus koliziją tarp keičiamos sutarties ir naujos sutarties, pastaroji laikytina neteisėta, kadangi neišpildo Vienos konvencijos 41 straipsnio keliamų reikalavimų. Dėl to ji vertintina kaip keičiamos (ankstesnės) sutarties pažeidimas. Atsižvelgiant į tai, kad straipsniu siekta apsaugoti pagrindinės sutarties šalių teises nuo ją pažeidžiančio sutarties pakeitimo tarp kai kurių jos šalių, autoriaus nuomone, Vienos konvencijos rengėjų siekis buvo apsaugoti pagrindinės sutarties šalis. Dėl šios priežasties taikymo prioritetas neteisėto sutarties pakeitimo tik tarp kai kurių jos šalių atveju turėtų būti suteiktas pagrindinei (ankstesnei) sutarčiai.

(b) Sutarčių kolizijų, sukeliamų sutarties pataisomis, sprendimo būdas

Sutarčių pataisų klausimus Vienos konvencijoje reguliuoja jos 40 straipsnis. Pataisomis, Vienos konvencijos tikslais, laikomi tiek dalies, tiek ir visos sutarties pakeitimai, kuriuos siekiama sudaryti tarp visų sutarties šalių. Vienos konvencijoje suformuluotos subsidiarios taisyklės dėl sutarčių pataisų²¹⁸, leidžiančios pačioms valstybėms susitarti dėl sutarties pataisoms taikomo proceso. Vienos konvencijos rengėjai pabrėžė, kad sutartys taisomos įvairiais būdais, tačiau turėjo tikslą įtvirtinti kiekvienos susitariančios šalies teisę dalyvauti sutarties pataisoje. Skirtingai nei sutarčių pakeitimams tarp kai kurių sutarčių šalių, Vienos konvencijoje nėra įtvirtinti reikalavimai dėl šalių pagal ketinamą taisyti sutartį įgytų teisių apsaugos. Autoriaus nuomone, šitaip buvo siekta subalansuoti valstybių įgytų teisių pagal sutartis apsaugą su kitų valstybių interesu pakeisti esamą sutartinį režimą keičiantis visuomeniniams santykiams.

²¹⁵ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966*. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 235.

²¹⁶ Vienos konvencijos 41 str.

²¹⁷ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966*. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 235.

²¹⁸ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission, 1966*. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 233.

Vertinant šį teisinį režimą per kolizijų prizmę, pabrėžtina, kad pataisomis irgi gali būti sukuriamos kolizijos, t.y. kai pataisa sukuriamas teisinis režimas prieštarauja taikoma sutartimi sukurtajam. Tokiu atveju Vienos konvencijoje 40 straipsnyje nurodyta, kad valstybei nesant sutarties pataisos šalimi taikomos 30 straipsnio (b) punkto nuostatos, t.y. ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principas. Tai pat atkreiptinas dėmesys, kad kilusią koliziją gali „praturtinti“ prie sutarties pataisų prisijungusi trečioji valstybė (nesanti sutarties šalimi). Tokiu atveju Vienos konvencijos 40 straipsnis nurodo, kad pastarajai valstybei prisijungiant prie pataisos ir neišreiškus kitokio ketinimo, ji laikytina ir nepataisytos sutarties šalimi jos šalių atžvilgiu. Tokios kolizijos atveju taip pat turėtų būti vadovojamasi ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principu šalių tarpusavio santykiams taikant sutartį, o ne jos pataisas²¹⁹.

(c) *Sutarčių kolizijų, sukeliamų esminiu sutarties pažeidimu, sprendimo būdas*

Vienos konvencijos 30 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad sutarčių taikymas esant sutarčių kolizijai neturi įtakos sutarties galiojimo sustabdymo ar jos nutraukimo klausimui remiantis jos 60 straipsniu, t.y. esant esminiam sutarties pažeidimui. Taip sprendžiant kolizijas, kuriomis įvykdomas esminis ankstesnės sutarties pažeidimas, turi būti taikomos Vienos konvencijos 60 straipsnio normos. Tokiam situacijos vertinimui pritaria Sh. Rossene, kuris teigia, jog „*specifine sutarties pažeidimo, galinčio prilygti ir esminiam sutarties pažeidimui, forma gali būti atvejis, kai sutarties šalis sudaro kitą dvišalę ar daugiašalę sutartį su kita valstybe, esančia ar nesančią sudarytos sutarties šalimi, kai tokios sutarties sudarymas yra draudžiamas*“²²⁰ ankstesne sutartimi.“²²¹ Esminis sutarties pažeidimas Vienos konvencijoje apibrėžiamas kaip ne bet kokių, bet šalims svarbių sutarties nuostatų pažeidimas. Šitaip siekiama subalansuoti sutartinių santykių stabilumą su nukentėjusios valstybės teisėmis pasinaudoti konvencinėmis teisinės gynybos priemonėmis. Rengdama Vienos konvenciją Komisija pasirinko „esminio“ pažeidimo terminą vietoj „fundamentalus“ pažeidimo siekdama tiksliau apibūdinti pažeidimo esmę. „*Terminas „fundamentalus“ galėtų būti suprantamas kaip reiškiantis sutarties tikslų pažeidimą [...]. Tačiau tam tikros nuostatos gali būti itin svarbios sutarties šalims siekiant užtikrinti efektyvų sutarties vykdymą, nors jos iš esmės būtų ir ne pirmajai svarbos.*“²²² Taip Vienos konvencijos rengėjai suteikė galimybę valstybėms priskirti tam tikras veikas esminiam sutarties pažeidimui. Teisės taikymo tikslais esminis sutarties pažeidimas atskirtinas nuo neesminio, kurį įvykdžius Vienos konvencijos 60 straipsnis netaikomas. Dėl to šis Vienos konvencijos 60 straipsnis taikytinas tik toms kolizijoms, kurios įvykdomos atliekant esminį sutarties pažeidimą. Tačiau tai nereiškia, kad valstybė negali

²¹⁹ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*, 1966. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 234.

²²⁰ Atrodo, jog Sh. Rossene šiame kontekste nepaaiškina, kas sudaro „draudimą“, todėl juo laikytinas bet koks aktas, kuriuo pažeidžiamas *pacta sunt servanda* principas. Žr. Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, 85.

²²¹ Rossene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, p. 85. Panašios pozicijos laikosi ir Reuter, P. Reuter, P., *Introduction to the Law of Treaties*, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2 ed., 1995, p. 131.

²²² Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. In *Yearbook of the International Law Commission*, 1966. Volume II. New York: United Nations Publication, 1967, p. 255(9).

pasinaudoti kitomis jos pažeistų teisių gynimo priemonėmis (pvz., numatytomis valstybių atsakomybės normomis)²²³. Grįžtant prie esminio sutarties pažeidimo, pabrėžtina, kad valstybei įvykdžius esminį sutarties pažeidimą, nukentėjusioji valstybė turi teisę sustabdyti arba nutraukti sutartį valstybės pažeidėjos, o tam tikrais atvejais ir kitų valstybių atžvilgiu²²⁴. Kita vertus, Vienos konvencija suteikia teises, tačiau neįpareigoja jomis naudotis, todėl kiekvienu atveju valstybė, kurios interesai pažeisti sukėlus koliziją, turi teisę spręsti ar pasinaudoti šiomis ar kitomis tarptautinės teisės suteikiamomis gynybos priemonėmis.

Vertinant šį teisinį reguliavimą sutarčių kolizijų kontekste, pasakytina, kad Vienos konvencijos normos įtvirtina kolizijų, sukeliamų esminiu sutarties pažeidimu, sprendimo būdą, suteikiantį teisę nutraukti arba sustabdyti kolizija pažeidžiamą sutartį tik tuo atveju, kai kolizija sukelia esminį ankstesnės sutarties pažeidimą. Neesminio sutarties pažeidimo atveju ankstesnės sutarties sustabdyti bei nutraukti valstybė neturi teisės. Šiuo atveju ankstesnė sutartis ir toliau turi būti vykdoma, o kilusi kolizija turi būti sprendžiama taikant normas dėl valstybių atsakomybės. Taip pat reikia pabrėžti, kad net ir tuomet, kai kolizija prilygsta esminiam sutarties pažeidimui, ankstesnės sutarties šalis gali, tačiau neprivalo pasinaudoti Vienos konvencijos 60 straipsnio suteikiamomis teisėmis ir sustabdyti ar nutraukti pažeistą sutartį²²⁵. Valstybei nusprendus nesinaudoti konvencinėmis gynybos priemonėmis, ji turi teisę naudotis kitomis tarptautinės teisės jai suteiktomis teisėmis (pvz., reikalauti valstybės atsakomybės). Šie klausimai nagrinėjami tolesniame šios darbo dalies skyriuje.

2.2. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis valstybių atsakomybę nustatančiomis normomis

Vienos konvencijos 30 straipsnio 5 dalis nurodo, jog šio straipsnio 4 d. *inter alia* neturi įtakos jokiai atsakomybės klausimui dėl kilusios sutarčių kolizijos. Šis 30 straipsnio aspektas unikalus tuo, kad nukreipia į nekonvencines normas, kurios buvo parengtos tik praėjus keletui dešimtmečių po Vienos konvencijos įsigaliojimo. Vienos konvencijos rengėjai pripažino, kad norint kompleksškai spręsti sutarčių kolizijų problemas nepakanka vien Vienos konvencijos normų taikymo, tačiau reikia taikyti ir valstybių atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimus (toliau – „**valstybių atsakomybė**“) nustatančias teisės normas. Kita vertus, kolizijų sprendimo būdai tapo priklausomi nuo ateityje sukursimo teisinio režimo, už kurio parengimą taip pat buvo atsakinga Komisija.

Šiuo metu valstybių atsakomybę reglamentuoja tarptautinės teisės principai, papročiai ir normos, kurių kompleksas pateiktas Komisijos parengtame valstybių atsa-

²²³ Žr. šio tyrimo „2.2.2. Esminiai valstybių atsakomybės principai“ poskyrį.

²²⁴ Vienos konvencijos 60 str. 2 d.

²²⁵ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV. E.2, p. 88. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

kompiuterinėmis priemonėmis, kaip ir straipsniais gali būti laikomi išplėtiniais jo dėsniams patvirtinti teisės aktai, kurie skelbiami, tačiau šiuo atveju galutinai tikėtina, šia tyrimo tikslams pasiektas tik esant kompiuterijos pagrindiniam išnaudojimui, todėl jo analizė pareigijimas, galintis įtakoti valstybių galsalonių bei valstybėms reikalingas suvaržyti šreiška. Jeigu konkrečios (net ir galiojančios) sutarties norma yra netaikytina, ji neprivaloma vykdyti, o nepilna valstybių atsakomybės nuostata nėra normų pobūdis ir valstybių atsakomybės pradžios sąlyka. Kyla tarp valstybių bei kolektyvų, nepriklausomai nuo nulypimo laipsnio.²³⁴ Tais pačiu terminu siekta apimti visus praktiškai pasitaikančius sukurtimo pažeidimus, nustatytus reikalavimus atveju, kad kiekvienas valstybės vykdytas pažeidimas sukeltų valstybei atsakomybę. Tačiau net ir principai, tarp tautinių papročių ir kt.): struktūrinis pozicinis sąrašimuose kodikuotose valstybių atsakomybės normos laikytinas antrinėmis normomis²³⁵, kurios pareigos pažeidimus sukeliančiu jai atsakomybe. Priklausomai nuo konkrečios situacijos, pažeidimas žaidus pirmineis pareigas nustatančias tarptautines teises normas (pvz.: sutartį, tarp tautinių papročių ir kt. tarptautines teises sąlymas). Ši taisyklė yra leidžia atitiktai atsikurti norma, kuri turi siekti „suapibinti“²³⁶ tiek ir su objektyviu elementu (pvz. aplinkos būklės pablogėjimas). Dėl to laikytina, kad valstybės turi teise *expressis verbis* su jami pareigas nustatančių normų galiojimo, taikymo, sukurti išpareigojimų apimtį klausimais. Pavyzdžiui, iš sutarties teksto kylančių pareigų turintis turi būti nustatoma jos įvykdymo būda, trukmė, apimtis, sukeliama pasekmė. Pavyzdžiui, ITO Chartijoje taikant sutarčių aiškinti taisyklės; sutarties normų privalomumo sutarties sąlymas vartojamas *grėsmė taikai ir saugumui*²³⁶ terminas. E.P. steigimo sutartyje „kiekybinių klausimų normomis reguliuojami teisiniai santykiai, atsiradę įvykdžius tarptautines mis normomis turi būti nustatoma, ar konkrečiai veikia sudaro sutartinio išpareigojimo pareigos pažeidimą. Jomis nustatomos valstybėms kylantios teisines pasekmes įvykdžius tarptautines teises pažeidimą.

Išanalizavus teisinius pažeidimo, sukeliančio valstybių atsakomybę, požymius reikia identifikuoti juridinius faktus lemiančius valstybių atsakomybės pasekmių kilimą. Kitaip tariant, reikia atsakyti į klausimą, ar valstybių atsakomybė ir jos sukeliama teisines pasekmes kyla dėl paties pažeidimo fakto, ar reikalingi papildomi valstybės pagrindinis valstybių atsakomybės principas yra įtvirtintas pirmajame valstybių veiksmas, pvz., iniciatyva taikyti valstybių atsakomybės normas pateikiant pretenzija ar atsakomybės projekto straipsnyje, nurodanciam, kad „kiekvienas valstybes įvykdytas įsėjini. Pasak Komisijos, valstybių atsakomybės teisiniu santykiu atsiradimo pagrindas tarptautines teises pažeidimas sukelti tos valstybes atsakomybe.“²³⁷ Esminiai tarptautines yra teises pažeidimo įvykdymas.²³⁸ Dėl to įvykdžius išpareigojimo pažeidima valstybei teises pažeidimo elementai yra du: veika, kuria pažeidžiamas tarptautines išpareigojimo pažeidėjai *ipso facto* kyla valstybių atsakomybės teisines pasekmes, t.y. be papildomo mas ber tos veikos priskyrimas valstybei²³⁹. Kad išpareigojimas galėtų būti pažeistas, jis

2.2.2. Esminiai valstybių atsakomybės principai

²³² Straipsnių projektas lietuvių kalba pateikiamas: Vadapalas, V. TARPTAUTINĖ TEISĖ Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 262 (13 str.).

²³⁶ Straipsnių projektas lietuvių kalba pateikiamas: Vadapalas, V. TARPTAUTINĖ TEISĖ Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 262 (8-2 str.).

²³⁷ Vadapalas, V. *Ne-Tarptautinė teisė*. Naujasis Europos 2006 m. 302. *internationally wrongful acts*. Official

²³⁸ Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV.E.2, p. 31. *Internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV.E.2, p. 31.

²³⁹ *Internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV.E.2, p. 31. <http://www.un.org/law/ilc/>.

²³⁰ *The breadth of liability in the European Convention on State Responsibility*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV.E.2, p. 32.

²³⁸ *Internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV.E.2, p. 31.

²³¹ *Internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp. IV.E.2, p. 31.

nukentėjusios valstybės reikalavimo taikyti atsakomybę²³⁹ (pretenzijų pareiškimo, reikalavimo taikyti atsakomybę ir pan.).

Pabrėžtinatina, kad aukščiau išanalizuoti esminiai valstybių atsakomybės principai ir pažeidimo požymiai yra bendro pobūdžio. Atsižvelgdama į tarptautinę praktiką, Komisija nusprendė straipsnių projekto 55 straipsnyje nurodyti, jog valstybės turi teisę susitarti dėl *lex specialis* tipo atsakomybės režimų ir nustatyti individualias tarptautinės teisės normas, reguliuojančias atsakomybės už specifinius tarptautinės teisės pažeidimus klausimus. Tokių režimų pavyzdžių praktikoje yra ne vienas: ES teisė²⁴⁰, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija²⁴¹, Pasaulinės Prekybos Organizacijos teisė²⁴², diplomatinė teisė,²⁴³ Monrealio Protokolas dėl medžiagų, naikinančių ozono sluoksnį²⁴⁴ ir kt. Valstybėms suteikiama teisė susitarti tiek dėl konkrečios išimties iš bendro atsakomybės režimo pavienių normų²⁴⁵, tiek ir dėl individualizuoto atsakomybės režimo funkcionuojančio nepriklausomai nuo bendrosios tarptautinės teisės normų²⁴⁶. Vis dėlto klausimas, kokia apimtimi valstybės turi teisę šia teise pasinaudoti, lieka neišspręstas. Viena vertus, *lex specialis* normomis galėtų būti pažeistos *jus cogens* normos. Tokiu atveju, Komisijos nuomone, atsakomybę nustatančios *lex specialis* normos turėtų būti laikomos negaliojančiomis²⁴⁷. Kita vertus, *lex specialis* normomis galėtų būti siekiama nukrypti nuo esminių tarptautinės teisės principų. Tokiu atveju, pasak kai kurių mokslininkų, normų galiojimo ir taikymo klausimas taip pat turėtų būti vertinamas remiantis bendrosios tarptautinės teisės normomis.²⁴⁸ Su tokia nuomone iš principo

²³⁹ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 116. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁴⁰ Žr. šio darbo III dalies „3.1.2.4. ES narių atsakomybė už ES teisės pažeidimus kolizijų atveju“ poskyrį.

²⁴¹ Žr. šio darbo III dalies „3.3.2.5. Valstybių atsakomybė už EŽTK pažeidimus kolizijų atveju“ poskyrį.

²⁴² Žr. šio darbo III dalies „3.2.2.5. PPO narių atsakomybė už PPO sutarčių pažeidimus kolizijų atveju“ poskyrį.

²⁴³ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 2. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25].<<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdf>>. Tekstas turėtų būti publikuotas ateityje kaip *Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II* bei prieinamas <<http://untreaty.un.org/ilc/>>.

²⁴⁴ Koskenniemi, M., 'Breach of the treaty or non-compliance? Reflections on the enforcement of the Montreal protocol'. *Yearbook of International Environmental Law*, (1992/3), p. 121 – 162.

²⁴⁵ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 140 – 141. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁴⁶ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 2. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25].<<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdf>>. Tekstas turėtų būti publikuotas ateityje kaip *Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II* bei prieinamas <<http://untreaty.un.org/ilc/>>.

²⁴⁷ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 140. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁴⁸ Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682), Report of the study group of the International Law Commission, p. 28. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25].<<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20>

galima sutikti, kadangi išimties galiojimo ir jos taikymo apimtis turėtų būti nustatoma atsižvelgiant į bendrąją normą (šiuo atveju bendrosios valstybių atsakomybės tarptautinės teisės normą dėl *lex specialis* atsakomybės normų ir režimų). Autoriaus nuomone, tokių normų galiojimo ir taikymo klausimas turėtų būti sprendžiamas pirmiausiai atsižvelgiant į *pacta tertiis nec nocent nec prosunt, pacta sunt servanda*, suverenios valstybių lygybės principus. Jeigu kuriant *lex specialis* atsakomybės normą/režimą nėra pažeidžiamos trečiųjų valstybių teisės ir yra prisiimti tarptautiniai įsipareigojimai, kliūčių tokio režimo teisiniam koegzistavimui kartu su bendrosiomis atsakomybės normomis kilti neturėtų.

2.2.3. Valstybių atsakomybės teisinių santykių turinys

Valstybių atsakomybės santykių subjektais laikomi pažeidimą įvykdžiusi valstybė ir nuo pažeidimo nukentėjusioji valstybė. Pirmoji turi pareigą vykdyti pirminėmis normomis nustatytus įsipareigojimus antrosios atžvilgiu bei gerbti pastarosios įgytas teises. Tačiau „*jei valstybė negerbia suverenių kitos valstybės teisių, nukentėjusioji valstybė, siekdama išlaikyti bei apsaugoti įgytas teises, turi teisę reikalauti pagarbos šioms teisėms.*”²⁴⁹ Dėl to kiekvieno teisės pažeidimo atveju nukentėjusioji valstybė įgyja teisę reikalauti iš pažeidimą įvykdžiusios valstybės tęsti prisiimtų pareigų įvykdymą; nutraukti pažeidimą (jei jis tęsiasi) bei tinkamai užtikrinti, kad pažeidimas nepasikartos; ir suteikti reparaciją nuo pažeidimo nukentėjusiai valstybei. Šias pasekmes sukelia kiekvienas tarptautinės teisės pažeidimas. Jų turinys analizuojamas toliau.

2.2.3.1. Valstybės pažeidėjos pareiga toliau vykdyti pažeistą įsipareigojimą

Ši pareiga patvirtina bendrą principą, jog valstybių atsakomybės teisiniai santykiai neturi įtakos pažeidusios tarptautinį įsipareigojimą valstybės pareigai prisiimtą įsipareigojimą toliau vykdyti²⁵⁰. Dėl šios priežasties pirminėmis normomis sukurti teisiniai santykiai nepasibaigia, tačiau tęsiasi kartu ir yra papildomi antrinėmis normomis sukurtamų teisinių santykių. Be abejo, šio principo taikymas priklauso nuo to, ar pažeista pareiga vis dar yra galiojanti valstybei pažeidėjai. Pavyzdžiui, jeigu dėl įvykdyto tarptautinės teisės pažeidimo nukentėjusioji valstybė nutraukia sutartį ar sustabdo jos galiojimą (tokią teisę valstybė turi esminio sutarties pažeidimo atveju)²⁵¹, pareiga vykdyti pažeistą įsipareigojimą pasibaigia kartu su pažeistą pareigą įtvirtinančios sutarties nutraukimo/galiojimo sustabdymu. Taip pat reikia akcentuoti, kad pareiga tęsti pažeisto įsipareigojimo vykdymą išlieka nepaisant kitų antrinėmis normomis numatytų pareigų

L682%5B1%5D.pdf>. Tekstas turėtų būti publikuotas ateityje kaip *Yearbook of International Law Commission, 2006, Part II* bei prieinamas <<http://untreaty.un.org/ilc/>>.

²⁴⁹ Alfaro, R. J., ‘The rights and duties of States’, *Academie de droit international, Recueil des cours*, 1959, tomas 97, p. 111.

²⁵⁰ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 88. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁵¹ Žr. tyrimo II dalies pirmo poskyrio „2.1.2.2.4. Sutarčių kolizijų sprendimas remiantis ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principu“ dalies (c) Sutarčių kolizijų, sukeltamų esminiu sutarties pažeidimu, sprendimo būdas“.

įvykdymo (pvz., reparacijos suteikimo)²⁵². Taigi net nutraukus pažeidimą ir suteikus reparaciją valstybei pažeidėjai privaloma toliau vykdyti pažeistą pareigą, nebent sutartis nutraukiama/sustabdomas jos galiojimas arba šalys pasiekia kitokį jas tenkinantį susitarimą.

Taigi, Komisijos sukurtu valstybių atsakomybės teisiniu režimu nepanaikinama pareiga vykdyti pažeistą įsipareigojimą nepaisant to, kad valstybė įvykdo antrinės teisės normomis nustatytas pareigas nukentėjusios valstybės atžvilgiu. Šitaip užtikrinamas tolesnis prisiimtų įsipareigojimų vykdymas eliminuojant galimybę valstybei gauti „indulgenciją“ už tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą vien tik suteikus reparaciją.

2.2.3.2. Valstybės pažeidėjos pareiga nutraukti pažeidimą ir užtikrinti jo nepasikartojamumą

*“Pareigos nutraukti įvykdytą pažeidimą paskirtis yra nutraukti tarptautinės teisės pažeidimą bei išsaugoti pirminės normos galiojimą ir efektyvumą. Tokiu būdu atsakingos valstybės pareiga nutraukti pažeidimą apsaugo ne tik nukentėjusios valstybės ar valstybių interesus, bet taip pat ir visos tarptautinės bendruomenės interesą užtikrinti bei išlaikyti teisės viešpatavimą.”*²⁵³ Pabrėždama šios pareigos svarbą, Komisija taip pat nurodė, kad „pažeidimo nutraukimas yra pirmasis teisės pažeidimo pasekmių eliminavimo reikalavimas,²⁵⁴ todėl jis yra svarbesnis nei pareiga suteikti reparaciją.²⁵⁵ Pažeidimo nutraukimas yra absoliuti įsipareigojimą pažeidusios valstybės pareiga, kuriai, skirtingai nei reparacijai, yra netaikomas proporcingumo reikalavimas. Šitaip siekiama užtikrinti tinkamas pirminių normų veikimo sąlygas, o pareigos įvykdymo sąsaja su tarptautinės bendruomenės interesais leidžia ją prilyginti *erga omnes*²⁵⁶ tipo įsipareigojimui. Be pareigos nutraukti pažeidimą, valstybė (kai aplinkybės to reikalauja) taip pat privalo užtikrinti (jai ir partnerei priimtina forma), kad pažeidimas ateityje nepasikartos.

Akcentuotina, kad pareiga vykdyti pažeistą įsipareigojimą, taip pat kaip ir išliekanti pareiga laikytis pažeisto įsipareigojimo, sudaro visai tarptautinei bendruomenei svarbos turintį atsakomybės režimo pagrindą, kuriuo siekiama grąžinti valstybių tarpusavio santykius į *status quo ante* poziciją. Praktikoje tam tikrais atvejais šių pareigų minėtam tikslui pasiekti nepakanka. Tokiu atveju valstybė pažeidėja papildomai privalo suteikti reparaciją nukentėjusiajai valstybei viena iš žemiau nurodytų formų.

²⁵² *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 88. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁵³ *Ibidem*, p. 89.

²⁵⁴ *Ibidem*.

²⁵⁵ *Ibidem*.

²⁵⁶ *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (second phase)*, (Belgium v. Spain), 5 February 1970, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1970, p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5387.pdf>>; *Case Concerning East Timor*, (Portugal v. Australia), 30 June 1995, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1995, p. 102. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/84/6949.pdf>>.

2.2.3.3. Valstybės pažeidėjos pareiga suteikti reparaciją

Reparacijos²⁵⁷ tikslas yra panaikinti visas tarptautinio įsipareigojimo pažeidimu sukeltas teises pasekmes bei gražinti nukentėjusią valstybę į prieš tai buvusią teisinę padėtį²⁵⁸. Reparacija gali turėti tris formas: restituciją, kompensaciją ir satisfakciją. Taikant šias formas kompleksiskai siekiama maksimaliai prisidėti prie ankstesnės teisinės padėties atkūrimo. Pavyzdžiui, jei restitucijos taikymas būtų neproporcingas valstybės pažeidėjos atveju, ją galima visiškai arba iš dalies pakeisti kompensacija. Ji paprastai atliekama pinigine forma ir pirmiausiai orientuota į pažeidimu sukeltų nuostolių bei turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą. Tam tikrais atvejais kartu su kompensacija gali būti reikalaujama ir palūkanų, kurios neatsiejamos nuo kompensacijos, nors sudaro atskirą teisinį institutą.²⁵⁹ Tiems atvejams, kai restitucija ir kompensacija yra netikslingos ar negražina nukentėjusios šalies į ankstesnę padėtį gali būti taikoma satisfakcija.²⁶⁰ Tai trečia ir ne itin dažnai praktikoje taikoma reparacijos forma, kuria siekiama ištaisyti neretai emociškai reikšmingus tarptautinių įsipareigojimų pažeidimus: valstybės simbolių, vadovų, diplomatinio personalo įžeidimą, ambasadų imuniteto principo nepaisymą ir pan.²⁶¹ Satisfakcija gali pasireikšti skirtingomis formomis, pvz.: atspirašymu, apgailestavimu, pažeidimo įvykdymo pripažinimu ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad reparacija – tai dar viena pozityvi pareiga taikytina valstybei pažeidėjai, kuria siekiama eliminuoti pažeidimu padarytą žalą nukentėjusiai valstybei. Jei valstybė pažeidėja nevykdo šių pareigų nukentėjusiai valstybei, antrinės normos suteikia pastarajai teisę imtis atsakomųjų priemonių valstybės pažeidėjos atveju. Šios priemonės trumpai aptariamos toliau.

2.2.3.4. Nukentėjusios valstybės teisė imtis atsakomųjų priemonių

Atsakomosios priemonės – tai nuo teisės (pvz., sutarties) pažeidimo nukentėjusios valstybės reakcija į sutarties pažeidimą, pasireiškianti prisiimtų įsipareigojimų valstybės pažeidėjos atžvilgiu nevykdymu. Šitokie nukentėjusiosios valstybės veiksmai būtų laikomi tarptautinės teisės pažeidimu, tačiau tokiais nelaikytini dėl anksčiau įvykdyto pažeidimo. Atsakomosiomis priemonėmis nelaikomi valstybės pažeidėjos atžvilgiu nedraugiški veiksmai, nesudarantys teisės pažeidimo (diplomatinių santykių nutraukimas, savanoriškos paramos nutraukimas ir pan.)²⁶². Atsakomosios priemonės – specifinis nukentėjusiosios valstybės tarptautinių teisių gynimo būdas, sudarantis galimybę efektyviai reaguoti į įvykdytą tarptautinės teisės pažeidimą ir taip priversti valstybę

²⁵⁷ Angl.k. – *atitaisyimas*; ALKONAS, B.Piesarsko anglų–lietuvių kalbų kompiuterinis žodynas.

²⁵⁸ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 91. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁵⁹ *Ibidem*, p. 108.

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 31.

²⁶¹ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 264- 265. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁶² *Ibidem*, p. 128.

pažeidėją atsakyti už pažeidimą. Dėl to juo pasinaudoti valstybė gali tik tuomet, kai neturi teisės paduoti tarptautinio ieškinio prieš valstybę pažeidėją²⁶³ arba tokios teisės negali efektyviai realizuoti. Komisija nurodė, kad tarp valstybių kilusį ginčą dėl teisės pažeidimo galint efektyviai spręsti teisiniu būdu, nukentėjusioji valstybė praranda teisę taikyti atsakomąsias priemones. Efektyvus ginčo sprendimas pirmiausiai reiškia ginčą sprendžiančios institucijos teisę pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones bei valstybės pažeidėjos bendradarbiavimą sprendžiant ginčą (pvz., operatyviai paskiriant arbitrus). Todėl nesant bent vienos iš šių sąlygų, teisinis ginčo sprendimas gali būti laikomas neefektyviu, o valstybė pažeidėja įgijusia teisę taikyti atsakomąsias priemones pažeidėjo atžvilgiu. Tik tuomet nukentėjusioji valstybė įgyja teisę reaguoti į pažeidimą taikydama atsakomąsias priemones, tačiau privalo laikytis kai kurių procedūrinių garantijų. Svarbiausia jų – pareikalavimas iš valstybės pažeidėjos nutraukti pažeidimą bei jos informavimas apie ketinimą taikyti atsakomąsias priemones iki tokių priemonių pritaikymo. Išimtiniais atvejais valstybė turi teisę netaikyti šių reikalavimų, jeigu skubus atsakomųjų priemonių nesiėmimas būtinas jos pažeistoms teisėms ginti (pvz., piniginių išteklių iš valstybės pažeidėjos banko atsiėmimas). Nustatydamą šiuos procedūrinius reikalavimus ir jų išimtis Komisija siekė sukurti valstybės pažeidėjos ir nukentėjusiosios valstybės interesų balansą atitinkantį režimą²⁶⁴.

Vadinasi, atsakomosios priemonės yra antrinių teisės normų nustatytas pažeistų teisių gynimo būdas, todėl neturėtų būti tapatinamas su teisių gynimo būdais nustatytais pirminėmis teisės normomis. Pavyzdžiui, Vienos konvencijos 60 straipsnis suteikia teisę esminio sutarties pažeidimo atveju nukentėjusiajai valstybei sustabdyti ar nutraukti pažeistą sutartį. Toks teisių gynimo būdas nelaikytinas atsakomąja priemone²⁶⁵. Komisijos nuomone, ribojimu sustabdyti/nutraukti sutartį jos neesminio pažeidimo atveju buvo siekiama išsaugoti sutartinius santykius, tačiau šios normos tikslas nėra versti nukentėjusiąją valstybę vykdyti sutartį, kai to nedaro valstybė pažeidėja²⁶⁶. Dėl to galima teigti, kad ši Vienos konvencijoje įtvirtinta teisė neriboja atsakomųjų priemonių taikymo, o laikytina pažeistų teisių gynimo priemone²⁶⁷. Taip pat reikia pabrėžti, kad nukentėjusioji valstybė bet kokio sutarties pažeidimo atveju turi teisę pasirinktinai sustabdyti ne tik pažeistos sutarties vykdymą, tačiau ir kitus nukentėjusiosios valstybės įsipareigojimus valstybei pažeidėjai, kylančius ne iš pažeistos sutarties, o iš kito tarptau-

²⁶³ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 136. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁶⁴ *Ibidem*, p. 136.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 128.

²⁶⁶ *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 1966, Volume II, New York: United Nations Publication, 1967, p. 225.

²⁶⁷ Ši Komisijos tezė vis dėlto kelia abejonių, kadangi pasinaudojant atsakomųjų priemonių instituto suteikiama teise sustabdyti sutarties vykdymą reaguojant į neesminį sutarties pažeidimą nukentėjusioji valstybė faktiškai elgtųsi priešingai nei iš jos reikalauja Vienos konvencijos 60 str., t.y. sustabdytų sutarties vykdymą nesant esminio jos pažeidimo. Analogiška problema kiltų ir tuomet, jei nukentėjusioji valstybė sustabdytų ne pažeistos sutarties vykdymą, o kitos pasirinktos sutarties vykdymą (tai leidžia valstybių atsakomybės teisė), kuris taip pat prieštarautų Vienos konvencijos 60 str. Autoriaus nuomone, taip elgiantis kiltų grėsmė pažeisti sutartinių santykių stabilumo ir tęstinumo interesus, kurių siekė Vienos konvencijos rengėjai rengdami Vienos konvenciją.

tinės teisės šaltinio²⁶⁸. Vis dėlto, atsakomosios priemonės visuomet turi būti naudojamos tik norint priversti valstybę pažeidėją vykdyti pažeistus įsipareigojimus ir gali būti naudojamos tik tol, kol pažeistos pareigos nėra vykdomos²⁶⁹. Atsakomosios priemonės taip pat turi būti proporcingos įvykdytam pažeidimui²⁷⁰. Atsakomosiomis priemonėmis negali būti nevykdomi JTO Chartijoje numatyti grasinimo jėga ir jėgos naudojimo draudimai, fundamentalių žmogaus teisių apsaugos reikalavimai, humanitarinės teisės nustatyti apribojimai taikyti represalijas, *jus cogens* normų reikalavimai, pareigos spęsti ginčus taikiai bei pareigos gerbti diplomatinis ir konsulinis imunitetus²⁷¹.

Valstybių atsakomybės teisė įtvirtina platesnes nukentėjusiosios valstybės teisių garantijas nei sutarčių teisė ir šitaip suteikia operatyvios reakcijos į įvykdytą teisės pažeidimą reagavimo priemones tinkamai subalansuodama suinteresuotų valstybių teisišius interesus.

2.2.4. Valstybių atsakomybės normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas

Kaip minėta, valstybių atsakomybės normos, remiantis Vienos konvencijos 30 straipsnio 5 dalimi, turi būti taikomos sprendžiant sutarčių kolizijas nepriklausomai nuo Vienos konvencijos normų. Tarptautinės teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad kilus sutarčių kolizijai valstybė pažeidėja turi teisę pasirinkti, kurią sutartį taikyti, todėl pirmiausiai šiame poskyryje analizuojama ir kritiškai vertinama ši doktrina. Atsižvelgiant į tai, antrojoje poskyrio dalyje analizuojami koliziją sukėlusius ir nuo kolizijos nukentėjusius valstybių teisių ir pareigų probleminiai aspektai.

2.2.4.1. „Neišsprendžiamos“ kolizijos ir „politinės preferencijos“ doktrina

Doktrinoje nėra vienodos nuomonės dėl to, kokias teises ir pareigas turi koliziją sukėlusios valstybės, tačiau pastaruoju metu vyraujančia derėtų laikyti „politinės preferencijos“ doktriną. Šios doktrinos šalininkai teigia, kad Vienos Konvencijai nepateikus aiškaus vienodos galios sutarčių kolizijų sprendimo būdo, o valstybių atsakomybės teisei nustatant bendro pobūdžio pareigą nutraukti įvykdytą pažeidimą, suteikti reparaciją ir užtikrinti pažeidimo nepasikartojamumą, koliziją sukėlusiai valstybė turi teisę pasirinkti, kurią sutartį vykdyti, o kuriai valstybei suteikti kompensaciją²⁷². Šitaip šios doktrinos autoriai prieina prie išvados, kad sutarčių kolizijos yra „neišsprendžiamos“, ir dėl to valstybė turi teisę pasirinkti, kurią iš kolizijoje esančių sutarčių ji vykdys, o kurios

²⁶⁸ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 129. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁶⁹ *Ibidem*, p. 130.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 134.

²⁷¹ *Ibidem*, p. 131.

²⁷² Žr. I dalies tyrimo „1.4.2. Koliziją sukėlusios sutarties galiojimo doktrina“ skyrių.

nevykdys ir suteiks reparaciją dėl to nukentėjusiai valstybei. Su tokiu teisės aiškinimu, autoriaus nuomone, sutikti nereikėtų.

Autoriaus nuomone, prie tokios išvados prieinama, kadangi „pasirinkimo“ doktrinos šalininkai, išskyrus J. Mus, iš esmės nenagrinėja valstybių atsakomybės teisės, kolizijų sprendimą iš esmės sieja su sutarčių teise, o pareigą suteikti kompensaciją priima kaip savaiminę duotybę be išsamios valstybių atsakomybės normų analizės. Atsižvelgdami į tai, pateikiame keletą su nepakankamu valstybių atsakomybės teisės tyrimu susijusių teisinių argumentų.

Pirmiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad sutarčių kolizijos atveju valstybių atsakomybės teisiniai santykiai atsiranda įvykus vieninteliam juridiniam faktui – sutarties pažeidimui (t.y. valstybės vardu sudarius, įsigaliojus ar pritaikius koliziją sukeliančią sutartį). Kaip minėta, „*kiekvienas teisės pažeidimas sukelia valstybei atsakomybę*“²⁷³. Vadinasi, valstybių atsakomybės teisės požiūriu, situacija, kurioje pažeidimas nesukelia atsakomybės, yra alogiška, išskyrus atvejus, kai tai numato valstybių atsakomybės išimtis nustatančios teisės normos (sutikimas, savigny, atsakomosios priemonės, nenugalima jėga, nelaimė, būtinasis reikalingumas, *jus cogens* normos vykdymas). Kaip matome, išimtis nėra priskiriamas „pasirinkimas“ laikyti ar nelaikyti konkrečią veiką pažeidimu, dėl to darytina išvada, kad atsakomybės principo išimtis „pasirinkimo“ doktrinos nepateisina. Todėl, jeigu tam tikra veika (sutarčių kolizijos sukėlimas/ar jos atsiradimo priežastis) atitinka teisės pažeidimo požymius, tokiu atveju privalomai kyla už jo sukėlimą/jos priežasties buvimą atsakingų valstybių atsakomybė. Kitais atvejais atsakomybė gali nekilti tik tuomet, jei veika nesudaro tarptautinės teisės pažeidimo. Atsižvelgiant į tai, kolizijos atveju būtina išsiaiškinti, kuri veika (ankstesnės ar vėlesnės sutarties buvimas) laikytina įsipareigojimo pažeidimu, nustatyti koks įsipareigojimas dėl to pažeistas ir pritaikyti atsakomybę.

Taip pat pabrėžtina, kad aukščiau minėtas atsakomybės principas sieja atsakomybės už teisės pažeidimą atsiradimą (pasekmių kilimą) tik su vienu juridiniu faktu – konkrečiu valstybės įvykdytu teisės pažeidimu. Šitaip atsakomybė valstybei pažeidėjai kyla *ipso facto* („automatiškai“) įvykus teisės pažeidimui. Dėl šios priežasties valstybės teisė „pasirinkti“ taip pat yra nesuderinama su automatiškai dėl pažeidimo kylančiomis valstybės atsakomybės pasekmėmis.

Pagrįstos kritikos, autoriaus nuomone, vertas ir „pasirinkimo“ doktrinos šalininkų teiginys, jog valstybė pažeidėja turi teisę apsiriboti vien kompensacija ir neprivalo toliau vykdyti pažeistos sutarties, nutraukti pažeidimo bei užtikrinti pažeidimo nepasikartojamumo. Ši tezė iš esmės grindžiama Vienos konvencijos rengimo metu Komisijos pranešėjų išsakyta nuomone, jog kolizijos atveju valstybė galėtų atsipirkti sumokėdama kompensaciją. Taip pat reikia akcentuoti, kad Vienos konvencijos rengimo metu dar nebuvo kodifikuota valstybių atsakomybės teisė, todėl šiuos Vienos konvencijos rengėjų siūlymus reikėtų vertinti itin rezervuotai. Kaip matyti iš šiuo metu kodifikuotos valstybių atsakomybės teisės, atsakomybės teisiniai santykiai pasižymi tuo, jog įvykdžius tarptautinės teisės pažeidimą, valstybė pažeidėja privalo prisiimti visą iš to kylan-

²⁷³ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

čių teisinių pasekmių kompleksą nukentėjusiosios valstybės atžvilgiu, t.y. tęsti pažeistos sutarties vykdymą, nutraukti pažeidimą, suteikti reparaciją ir užtikrinti pažeidimo nepasikartojamumą ateityje. Dėl šių priežasčių, autoriaus nuomone, argumentas, jog koliziją sukėlusioji valstybė turi teisę pasirinkti, kurią iš sutarčių taikyti ir kuriai valstybei suteikti kompensaciją, yra nesuderinamas su antrinėmis normomis, nesuteikiančiomis teisės rinktis, kurias iš šiomis normomis nustatytų pareigų valstybė pažeidėja vykdys.

Apibendrinami tai, kas aukščiau išdėstyta, darome išvadą, kad valstybių atsakomybės teisė nesuteikia teisės valstybei pažeidėjai laisva valia pasirinkti, kurią iš kolizijoje esančių sutarčių taikyti. Atsižvelgiant į tai, toliau analizuojamas valstybės pažeidėjos ir nukentėjusios valstybės teisinis statusas sutarčių kolizijos atveju.

2.2.4.2. Valstybių atsakomybės taikymo atskiroms kolizijų rūšims ypatumai

Remiantis pateikiama sutarčių kolizijos definicija, kolizijai sukelti būtinas galiojančio ir valstybei taikytino įsipareigojimo buvimas bei jo pažeidimas. Jeigu viena iš sutarties šalių pažeidžia sutartį sukeldama koliziją, kaip teisingai pastebi Sh. Rosenne²⁷⁴, šitai įvykdomas sutarties pažeidimas. Šis pažeidimas laikytinas valstybių atsakomybės teisinius santykius tarp sutarties šalių sukuriančiu juridiniu faktu – sutarties pažeidimu. Kadangi kolizija neišvengiamai kyla dėl dviejų sutarčių tarpusavio prieštaravimo, jos atveju būtina nustatyti kuri iš kolizijoje esančių sutarčių laikytina ankstesne (pažeistąja). Vertinant sutarties pirmumą laike, reikėtų atsižvelgti į sutarčių įregistravimo remiantis JTO Chartijos 102 straipsniu faktą. Pirmiausiai dėl to, kad registravimas yra tinkamiausias kriterijus nustatyti ankstesnę sutartį. Antra vertus, sutarties registravimas ne mažiau svarbus, nes tik po jo sutartimi galima remtis kaip juridiniu faktu trečiųjų valstybių atžvilgiu, t.y. laikyti sutartimi prisiimtus įsipareigojimus taikytiniais. Dėl to ne mažiau svarbi atsakomybės už kolizijos sukėlimą atsiradimo prielaida yra galimybė sutartį taikyti, t.y. remtis ja kaip juridiniu faktu sutarties šalimi nesančių valstybių atžvilgiu.

Priklausomai nuo to, ar kolizijoje esančios sutartys buvo ar nebuvo įregistruotos, galima skirti tris galimus sutarčių kolizijų tipus: (a) koliziją, kilusią tarp įregistruotos ir neįregistruotos sutarties; (b) koliziją, kilusią tarp dviejų įregistruotų sutarčių; (c) koliziją, kilusią tarp dviejų neįregistruotų sutarčių.

(a) valstybių atsakomybės normų taikymas kolizijai tarp įregistruotos ir neįregistruotos sutarties

Jeigu kolizija kyla tarp įregistruotos ir neįregistruotos sutarties, įregistruotoji laikytina ankstesne sutartimi, todėl remiantis Vienos konvencija jai turėtų būti suteikiamas taikymo prioritetas. Kadangi tokia sutartis įregistruota JTO Chartijos nustatyta tvarka, nėra jokių materialinės teisės kliūčių²⁷⁵ remtis tokia sutartimi jos šalimi nesančių vals-

²⁷⁴ Rosene, Sh. *Breach of Treaty*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985, p. 85. Panašios pozicijos laikosi ir Reuter, P. Reuter, P., *Introduction to the Law of Treaties*, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2 ed., 1995, p. 131.

²⁷⁵ Apie galimas procesines kliūtis plačiau žr. šio tyrimo II dalies „2.3. Teisminio ginčo nagrinėjimo procesą reguliuojančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas“ skyrių.

tybių atžvilgiu teismo proceso metu. Vadinasi, kilus teisiniam ginčui tokia sutartis gali būti pripažįstama ankstesne, o jos rėmimasis trečiosios valstybės atžvilgiu taip pat yra galimas, kadangi ji tinkamai įregistruota JTO Chartijos nustatyta tvarka. Nors nuo sutarties įregistravimo iki jos publikavimo paprastai praeina tam tikras laiko tarpas, autoriaus nuomone, sutarties pirmumui nustatyti šis laiko tarpas įtakos daryti neturėtų. Vis dėlto jis svarbus rėmimosi prieš trečiąją valstybę aspektu, nes remtis tinkamai įregistruota sutartimi trečiųjų valstybių atžvilgiu turėtų būti leidžiama tik nuo sutarties publikavimo momento. Taigi, išimtiniais atvejais galima situacija, kai remtis ankstesne sutartimi jos šalimi nesančios valstybės atžvilgiu teismo procese sutarties šalis gali neturėti teisės iki tol, kol tokia sutartis bus tinkamai paskelbta. Tuo tarpu laikantis JTO Chartijos nuostatų vėlesnės sutarties dalyvės JTO institucijose neturi teisės remtis neįregistruota sutartimi (Chartijos 102 str. 2 d.). Dėl to nėra teisinio pagrindo remtis šia sutartimi ginčą nagrinėjančioje institucijoje ir siekti suteikti jai ankstesnės sutarties (turtinės taikymo prioritetą) statusą.

Kolizijos kilimo momentas valstybių atsakomybės teisės tikslais sutampa su ankstesnės sutarties pažeidimo momentu. Šis momentas nustatomas remiantis ankstesnės sutarties nuostatomis ir pirminėmis normomis, taikytinomis aiškinant ankstesnę sutartį²⁷⁶.

Kvalifikuojant nuo kolizijos nukentėjusios valstybės ir koliziją sukėlusių valstybių teisinius santykius, nukentėjusiajai valstybei reikėtų priskirti ankstesnės sutarties šali mi esančią valstybę, kuri nėra vėlesnės sutarties šalis. Tuo tarpu valstybėms pažeidėjoms reikėtų priskirti vėlesnės sutarties susitariančiomis valstybėmis (šalimis) esančias valstybes. Abiejų sutarčių dalyve esanti valstybė laikytina pažeidėja, kadangi nevykdo ankstesne sutartimi prisiimtų įsipareigojimų ankstesnės sutarties šaliai. Šitaip ši valstybė pažeidžia suverenią valstybių lygybę užtikrinantį *pacta sunt servanda* principą. Tuo tarpu ankstesnės sutarties šalimi nesanti vėlesnės sutarties dalyvė laikytina prisidėjusia prie pažeidimo įvykdymo, nes nepaisant to, jog apie ankstesne sutartimi prisiimtus kontrahentės įsipareigojimus jai buvo ar turėjo būti žinoma (dėl ankstesnės sutarties registravimo ir publikavimo remiantis JTO Chartijos nuostatomis), ji sudarė vėlesnę sutartį ir taip prisidėjo prie ankstesnės sutarties pažeidimo įvykdymo. Kadangi ši valstybė nėra ankstesnės sutarties šalis, prisidėdama prie kolizijos sukėlimo ji nepažeidžia *pacta sunt servanda* principo, tačiau jos įvykdyta veika, autoriaus nuomone, vertintina kaip suverenos valstybių lygybės principo pažeidimas. Šis principas *inter alia* reikalauja pagarbos „iš suvereniteto kylančioms neatimamoms valstybės teisėms“²⁷⁷. Iš suverenite-

²⁷⁶ Tokių atvejų pavyzdžiai pateikiami „2.3.1.3. Jurisdikciją nustatančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas“ poskyrio dalies „(a) Teismo teisė nagrinėti kolizijos ginčą nesant vėlesnės sutarties dalyvės sutikimo su jurisdikcija“ punkte; „3.1.2.1. ES teisėje įtvirtintos kolizinės klauzulės“ poskyrio dalies „(a) Klauzulės taikymo apimtis *ratione materiae*“ punkte; „3.3.2.3. EŽTT taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas“ poskyryje.

²⁷⁷ „rights inherent in full sovereignty“ (Žr. „United Nations General Assembly Resolution 2625 (XXV) adopted on 24 October 1970 during its twenty-fifth session on „Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations“, p. 124 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>>.

to kyla neatimama kiekvienos valstybės teisė prisiimti tarptautinius įsipareigojimus.²⁷⁸ Šios suverenios teisės realizavimas ankstesnės sutarties šalies atžvilgiu, kaip minėta, užtikrinamas *pacta sunt servanda* imperatyvu. Tuo tarpu trečiųjų šalių (ankstesnės sutarties šalimi nesančių vėlesnės sutarties dalyvių atžvilgiu) suvereniteto realizavimas užtikrinamas Chartijos 102 straipsnio nuostata, draudžiančia remtis neįregistruota sutartimi trečiųjų valstybių atžvilgiu. Šitaip Chartija nurodo trečiosioms valstybėms, kad įregistruotos ir paskelbtos sutartys, kurių pagrindu ankstesnės sutarties šalis įgijo teises, gali būti panaudotos prieš vėlesnės sutarties šalis, t.y. užtikrina ankstesne sutartimi įgytų teisių apsaugą (saugo suvereniteto realizavimą). Tuo pačiu tikslu tarptautinė teisė *expressis verbis* nustato, jog trečiosios valstybės neturi teisės sukurti teisių ar nustatyti pareigų sutarties šalimi nesančioms valstybėms be pastarųjų sutikimo, o toks valstybių siekis (be trečiosios valstybės sutikimo) nesukuria jokių pasekmių trečiajai valstybei²⁷⁹. Dėl šios priežasties bet kokia valstybių veika, kurios tikslas ar pasekmė yra ankstesne sutartimi įgytų teisių paneigimas, vertintina kaip suverenios valstybių lygybės principo pažeidimas, prilygstantis „aukščiausių teisinių vertybių paneigimui“²⁸⁰.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad sudarydamos/vykdydamos vėlesnę sutartį jos dalyvės veikia pažeisdamos *pacta sunt servanda* bei suverenios valstybių lygybės principą, dėl to jų veika laikytina neatitinkančia minėtų bendrosios tarptautinės teisės normų. Kadangi vėlesnės sutarties dalyvių veiksmai laikytini tarptautinės teisės pažeidimu, jos privalo vykdyti antrinės teisės normomis joms nustatytas pareigas. Ankstesnės ir vėlesnės sutarties šalis privalo tęsti ankstesnės sutarties vykdymą (jei pastarasis buvo sustabdytas). Abi vėlesnės sutarties šalys privalo imtis veiksmų pažeidimui nutraukti, t.y. pakeisti, nutraukti, sustabdyti arba denonsuoti vėlesnę tarptautinę sutartį. Kokių konkrečiai veiksmų privalo imtis šios valstybės, priklauso nuo faktinių pažeidimo aplinkybių. Pavyzdžiui, jeigu ankstesnės sutarties pažeidimą sudaro vėlesnės sutarties teksto pasirašymas, pažeidimui nutraukti pakanka vienos iš šalių pranešimo apie neketinimą tapti sutarties šalimi. Tuo tarpu, kai ankstesnės sutarties pažeidimą sudaranti veika yra tik realus vėlesnės sutarties vykdymas, pažeidimui nutraukti pakanka sustabdyti sutarties vykdymą. Pažeidimo nepasikartojamumo užtikrinimas taip pat galėtų būti pasiektas skirtingais būdais. Universaliausiu iš jų laikytinas vėlesnės sutarties nutraukimas (arba atitinkamų jos nuostatų pakeitimas). Pareigos suteikti reparaciją apimtis taip pat priklauso nuo visų su pažeidimu susijusių faktinių aplinkybių. Jeigu kolizija nebuvo sukelta realios žalos nukentėjusiajai valstybei, reparacijos pareigos tinkamu įvykdymu galėtų būti laikomas vėlesnės sutarties nutraukimas/pakeitimas. Tuo tarpu, jei kolizija yra sukeliama materialinės žalos nukentėjusiajai valstybei, kiekviena iš pažeidėjų privalėtų individualiai kompensuoti savo pačios padarytais veiksmais sukeltą žalą (valstybių

²⁷⁸ *Case of the S.S. 'Wimbledon'*, (Great Britain, French Republic, Kingdom of Italy, Empire of Japan v. German Empire), PICJ, 17 August 1923, PICJ, Series A, No.1, p. 25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_01/03_Wimbledon_Arret_08_1923.pdf>; Išsami šio sprendimo analizė pateikta Klabber, J., *Clinching the concept of sovereignty: Wimbledon redux*, p. 1 – 35, [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-06] <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/Klabbers/JWimbledo.pdf>>.

²⁷⁹ Vienos konvencijos 34 – 37 str.

²⁸⁰ *Case of the S.S. 'Wimbledon'*, (Great Britain, French Republic, Kingdom of Italy, Empire of Japan v. German Empire), PICJ, 17 August 1923, PICJ, Series A, No.1, p. 25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_01/03_Wimbledon_Arret_08_1923.pdf>.

atsakomybė yra individuali, todėl jos privalo atsakyti tik už joms priskirta veika įvykdytus tarptautinės teisės pažeidimus)²⁸¹. Solidari ir subsidiari valstybių atsakomybė yra galima tik esant specialiam susitarimui šiuo klausimu.

Apibendrinant tai, kas aukščiau išdėstyta, galima daryti išvadą, kad kilus kolizijai tarp įregistruotos ir neįregistruotos sutarties, įregistruotoji sutartis laikytina ankstesne. Ankstesnės sutarties šalis, nedalyvaujanti vėlesnėje sutartyje, laikytina nukentėjusiąja valstybe. Neįregistruotos sutarties dalyvės laikytinos pažeidėjomis, kurios pažeidė suverenios valstybių lygybės principą, todėl privalo aktyviais savo veiksmais nutraukti/sustabdyti vėlesnės sutarties taikymą bei suteikti reparaciją nukentėjusiajai valstybei.

(b) valstybių atsakomybės normų taikymas kolizijai tarp dviejų įregistruotų sutarčių

Kolizijos, kilusios tarp dviejų pagal JTO Chartijos reikalavimus įregistruotų sutarčių atveju, ginčą nagrinėjant ginčų sprendimo institucijoje ginčo šalys turi teisę remtis abiem sutartimis kaip juridiniais faktais vienos kitų atžvilgiu. Dėl to kolizijos sprendimui šiuo atveju nedaro įtakos JTO Chartijoje nustatytas draudimas remtis neįregistruota sutartimi trečiųjų valstybių atžvilgiu. Sprendžiant dėl tokios kolizijos kilusį valstybių ginčą esminė svarba tenka sutarties pirmumo kriterijui. Remiantis aukščiau išdėstyta pozicija²⁸², ankstesne sutartimi turėtų būti laikoma anksčiau tarp bent dviejų kolizijoje esančių valstybių JTO sekretoriatare įregistruota sutartis (t.y. įregistruotas jos išgaliojimas), kuriai ir turėtų būti suteikiamas taikymo prioritetas vėliau įregistruotos sutarties atžvilgiu. Pasakytina, kad JTO Chartijos 102 str. nustatytą pareigą registruoti ir skelbti sutartis įgyvendinantis JTO sekretoriatas atlieka tik *prima facie* dokumento atitikimo sutarties požymiams vertinimą²⁸³ ir neturi pareigos vertinti, ar pateiktos registravimui sutartys neprieštarauja viena kitai. Dėl to JTO sekretoriatas neatlieka kolizijų prevencijos funkcijos.

Nuo tokios kolizijos nukentėjusiąja valstybe, analogiškai pirmiau aptartam atvejui, turėtų būti laikoma ankstesnės sutarties šalimi esanti valstybė, kuri nedalyvauja vėlesnėje sutartyje. Tuo tarpu valstybėmis pažeidėjomis (kaip ir pirmiau aptartos kolizijos atveju) turėtų būti laikomos vėlesnės sutarties šalys, turinčios pareigą įvykdyti visą kiekvienai jų antrinėmis normomis nustatytų pareigų kompleksą.

(c) valstybių atsakomybės normų taikymas „kolizijai“ tarp dviejų neįregistruotų sutarčių

Vertinant „kolizijos“, kilusios tarp dviejų neįregistruotų sutarčių, rūšį, pirmiausiai reikėtų pasakyti, kad šis „kolizijos“ tipas *stricto sensu* neatitinka visų mūsų kolizijos apibrėžime išvardintų sutarties „taikytinumo“ požymių. Vis dėlto šio atvejo analizė reikš-

²⁸¹ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 124. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

²⁸² Žr. šio tyrimo II dalies „2.1.2.2.1. Į Vienos konvencijos 30 straipsnio reguliavimo dalyką patenkančios sutarčių kolizijos poskyrio, (b) „ankstesnės ir vėlesnės“ sutarties samprata“ punktą.

²⁸³ *Treaty Handbook, Prepared by the Treaty Section of the Office of Legal Affairs*, p. 35 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-06]. <<http://treaties.un.org/doc/source/publications/THB/English.pdf>>.

minga praktikai, todėl jo teisinė kvalifikacija verta bent trumpo aptarimo. Šis „kolizijos“ tipas pirmiausiai unikalus tuo, jog nėra viena iš sutarčių (nepaisant galimo jų įsigaliojimo pagal konkrečias sutarties nuostatas) dėl jų neįregistravimo nelaikytina taikytina. Prisiimto įsipareigojimo taikymas yra viena iš būtinų įsipareigojimo pažeidimo (atsakomybės kilimo) prielaidų. Taip pat ne mažiau svarbu ir tai, jog iki sutarties registracijos ja draudžiama remtis prieš trečiąsias valstybes. Dėl šių priežasčių iki to momento, kol bent viena iš sutarčių nėra įregistruota remiantis JTO Chartijos nuostatomis, tokie teisiniai santykiai neturės vieno iš kolizijai būtinų „taikytino įsipareigojimo“ požymio ir nėra vienos iš tokių sutarčių nebus galima laikyti ankstesne bei remtis kitų valstybių atžvilgiu. Dėl to nėra vienai iš šių sutarčių negalės būti suteiktas taikymo prioritetas, o valstybėms negalės kilti atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimą. Pabrėžtina, jog JTO Chartija nenustato termino sutarčiai įregistruoti, todėl bet kuri iš tarpusavyje prieštaraujančių sutarčių dalyvių tokio ginčo sprendimo proceso metu galėtų siekti įregistruoti sutartį ir šitaip sudaryti prielaidas kilti kolizijai ir teisiškai ją spręsti.

Kitoks nei aukščiau nurodytas tokių teisinių santykių kvalifikavimas (taikymo prioriteto suteikimas vienai arba kitai sutarčiai), autoriaus nuomone, pažeistų suverenios valstybių lygybės principą valstybes padarant „*teisiškai nelygiomis*“²⁸⁴, nes analogiškoje situacijoje vienos valstybės teisiniai interesai būtų iškeliami virš kitos.

Apibendrinant galima teigti, kad kolizijos tarp įregistruotos ir neįregistruotos sutarties atveju taikymo prioritetą turi būti suteikiamas įregistruotai sutarčiai, o neįregistruotos sutarties dalyvės laikytinos valstybėmis pažeidėjomis, atsakingomis už kolizijos sukėlimą. Dviejų įregistruotų sutarčių kolizijos atveju ankstesne sutartimi, turinčia taikymo prioritetą, laikytina anksčiau įregistruota sutartis, o vėlesnės sutarties šalys laikytinos už kolizijos sukėlimą atsakingomis valstybėmis. Dviejų neįregistruotų sutarčių tarpusavio prieštaravimo atveju, „kolizija“ ir atsakomybė valstybėms nekyla iki tol, kol viena iš sutarčių nėra įregistruota remiantis JTO Chartijos nuostatomis.

2.3. Teisminio ginčo nagrinėjimo procesą reguliuojančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas

Aukščiau analizuotų kolizijų sprendimo būdų praktinis taikymas neretai priklauso nuo to, ar nuo kolizijos nukentėjusioji valstybė turi teisę paduoti tarptautinį ieškinį prieš koliziją sukėlusias valstybes ir teisinį ginčą nagrinėti galinčią instituciją (teismą arba arbitražą). Šiuo aspektu svarbus vienas iš tarptautinės teisės, kaip teisinės sistemos, ypatumų, skiriančių ją nuo nacionalinės teisės, – privalomos ginčų sprendimo sistemos nebuvimas. Tai reiškia, kad valstybės laisva valia sprendžia, ar kilusį ginčą patikėti teisiniu būdu ginčą galinčiai spręsti institucijai (tarptautiniam teismui arba arbitražui), ar siekti spręsti ginčą pasirinktu politiniu būdu²⁸⁵. Pastarieji šiame darbe nenagrinėjami,

²⁸⁴ *United Nations General Assembly Resolution 2625 (XXV) adopted on 24 October 1970 during its twenty-fifth session on „Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations“*, p. 124. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>>.

²⁸⁵ Apie politinius tarptautinių ginčų sprendimo būdus žr. Akehurst, M. Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 333 – 338.

kadangi jais sprendžiant ginčus priimamas teisiškai neprivalomas ginčo sprendimas, dėl to jų sprendimas teisės mokslo tikslais yra nereikšmingas. Dėl ribotos tyrimo apimties šioje disertacijos dalyje bus apsiribota kolizijų sprendimui svarbia JTO Tarptautinio teisingumo teismo (toliau – „**Tarptautinis teisingumo teismas; TTT**“²⁸⁶) praktikos ir proceso normų taikymo analize.

Remiantis galiojančiomis bendrosios tarptautinės teisės normomis, teisiniu būdu valstybių ginčas gali būti sprendžiamas tik tuomet, jei visos ginčo šalys sutinka su TTT jurisdikcija nagrinėti kilusį ginčą. Dėl šios priežasties jurisdikcijos institutas itin svarbus ir sprendžiant ginčus dėl tarptautinių sutarčių kolizijų. Skirtingai nei dauguma tarptautinių ginčų, ginčai, kylantys dėl kolizijų, ypatingi savo trinare struktūra (dėl kolizijos sukurti teisiniai santykiai apima bent tris valstybes). Todėl analizuojant procesinius kolizijų sprendimo TTT aspektus, būtina įvertinti šio kolizinių teisinių santykių ypatumo įtaką iširtų kolizijų sprendimo būdų praktiniam taikymui. Įvertinus šio ypatumo įtaką bus atsakyta į klausimą, ar TTT galiojančios proceso normos nesukuria kliūčių kolizijoms spręsti. Ginčo sprendimas priklauso nuo sutikimo su TTT jurisdikcija buvimo, todėl pirmiausiai reikia išsiaiškinti, ar dėl kolizija sukurtų teisinių santykių ypatumo kelio ginčui nagrinėti neužkirs bylos šalimi nesančios valstybės nesutikimas su TTT jurisdikcija. Kita vertus, ne mažiau svarbu rasti atsakymą ir į kitą klausimą: ar ginčo šalimi nesanti, tačiau jo sprendimu suinteresuota, valstybė turi teisę dalyvauti TTT procese trečiuoju suinteresuotu asmeniu ir pateikti savo nuomonę dėl kolizijos sprendimo. Tokiems kolizijų sprendimui įtaką darantiems klausimams ir skiriamas šis darbo skyrius.

2.3.1. Jurisdikciją nagrinėti ginčą nustatančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas

2.3.1.1. Jurisdikcijos samprata ir reikšmė

Kaip minėta, ginčo nagrinėjimas TTT grindžiamas valstybės sutikimo su jo jurisdikcija principu²⁸⁶. Sutikimas su jurisdikcija išplaukia iš laisvos valstybių valios principo, dėl to jurisdikcija beveik visuomet yra ribota²⁸⁷. Sutikimas su TTT jurisdikcija (ir jo ribos) gali būti nurodyti iki ginčo kilimo sudarytoje sutartyje; vienašalėje sutikimo su jurisdikcija deklaracijoje; valstybių sudarytame specialiaame susitarime (pranc. k. – „*compromis*“), kuriuo jau kilęs ginčas perduodamas spręsti atitinkamai TTT; taip pat gali būti išreikštas ir vykstančiame ginčo nagrinėjimo procese (*forum prorogatum*)²⁸⁸. Nesant valstybės sutikimo su TTT jurisdikcija, šis teismas neturi teisės nagrinėti ginčo ir spręsti klausimų dėl su jurisdikcija nesutikusių valstybės teisių ir pareigų buvimo²⁸⁹.

²⁸⁶ *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* (Italy v. France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America), 15 June 1954, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1954, p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=79&case=19&code=gold&p3=4>>.

²⁸⁷ *The Mavrommatis Palestine Concessions*, (Grece v. United Kingdom), 30 August 1924, PICJ, Objections to Jurisdiction, Judgment, PICJ, Series A, No. 2, p. 16. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/pcij/series-a.php?p1=9&p2=1>>.

²⁸⁸ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 437.

²⁸⁹ *Treatment in Hungary of Aircraft and Crew of United States of America* (United States of America v. Union of Soviet Socialist Republics), 12 July 1954, ICJ, Order, ICJ Report 1954, p. 105; <<http://www.icj>

Dėl to praktikoje ginčo šalys (dažniausiai valstybė atsakovė) neretai ginčija teismo jurisdikcijos buvimą. Vis dėlto remiantis *compétence de la compétence* principu²⁹⁰ galutinį sprendimą dėl jurisdikcijos priima pats TTT.

Jurisdikcijos klausimas aktualus ne tik ginčo šalimis esančių valstybių, tačiau taip pat ir ginčo sprendimu teisiškai suinteresuotų valstybių teisių apsaugos atžvilgiu. Suti- kimo su jurisdikcija principas be kita ko nustato, jog sprendžiant tarp valstybių kilusį ginčą nebūtų sprendžiama dėl ginčo šalimis neesančių valstybių teisių ar pareigų buvi- mo ar nebuvimo. Šis klausimas paprastai kyla tuomet, kai TTT sprendimu nėra konkre- čiai pasisakoma dėl trečiosios valstybės konkrečių teisių ar pareigų, tačiau sprendimas vienu ar kitu aspektu gali paveikti jos teisinius interesus. Pastarasis klausimas priskirti- nas itin “delikačių” teisinių problemų kategorijai.

Analizuojant kolizijų sprendimo būdus, jurisdikcijos klausimai taip pat vaidina itin svarbų vaidmenį. Kolizijos atveju susiklosto teisiniai santykiai tarp skirtingų vals- tybių grupių remiantis skirtingomis sutartimis, todėl kilusios kolizijos sprendimas nea- bejotinai kelia sutikimo su jurisdikcija problemą. Ši problema ypač aktuali tuomet, kai byloje reikia spręsti kolizijos sukėlimu įvykdyto ankstesnės sutarties pažeidimo klausimą, tačiau viena iš koliziją galimai sukėlusių valstybių nėra sutikusi su TTT jurisdikci- ja. Sprendžiant tokią bylą TTT neabejotinai turėtų būti pasisakyta dėl kolizijų sukėlu- sių valstybių teisių ir pareigų, nes verdiktu būtų konstatuota, jog sudarant, taikant ar įsigaliojus vėlesnei sutarčiai kolizija buvo arba nebuvo sukelta, t.y.: buvo arba nebuvo pažeistas suverenios valstybių lygybės principas. Analogiška problema kyla ir tuo atve- ju kai vėlesnės sutarties šalys ketina bylinėtis dėl vėlesnės sutarties teisėtumo neesant ankstesnės sutarties šalies sutikimo su TTT jurisdikcija. Kyla klausimas: ar šiais atvejais TTT turi teisę nagrinėti kolizijos bylą, jeigu su jo jurisdikcija yra sutikusios ne visos ko- lizijoje esančių sutarčių dalyvės? Atsakymas į šį klausimą pirmiausiai priklausys nuo to ar priimant sprendimą byloje TTT spręs su jurisdikcija nesutikusios trečiosios valstybės teisių ar pareigų pažeidimo klausimus. Vadinasi nuo to ar konkrečioje situacijoje TTT turi jurisdikciją priklausys ir paties sprendimo priėmimo klausimas. Pavyzdžiui, jeigu jurisdikcijos nagrinėti ginčą TTT neturės, jau šioje stadijoje bus užkirstas kelias ginčui dėl kolizijos spręsti.

2.3.1.2. Ginčo sprendimo įtaka trečiųjų šalių teisėms ir pareigoms kaip jurisdikcijos nebuvimo pagrindas

Locus classicus šiuo klausimu laikytinas TTT verdiktas *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* byloje. Joje TTT buvo paklaustas, ar Italija turi teisę kaip kompensaciją gauti Albanijai priklausantį auksą už Albanijos įvykdytą tarptautinės teisės

[cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=b3&case=23&code=usuh&p3=3](http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=b3&case=23&code=usuh&p3=3); *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* (Italy v. France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America), 15 June 1954, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1954, p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=79&case=19&code=gold&p3=4>>; ir kt.

²⁹⁰ *Nottebohm* (Lichtenstein v. Guatemala), 18 November 1953, ICJ, Judgment: Preliminary Objection, ICJ Reports 1953, p. 119. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=26&case=18&code=lg&p3=4>>; Plačiau apie šį principą žr. Amerasinghe, C. F. *Jurisdiction of International Tribunals*, The Hague: Kluwel Law International, 2003, p. 141.

pažeidimą Italijos atžvilgiu. Šioje byloje Albanija nebuvo sutikusi su šio teismo jurisdikcija. TTT nurodė, kad sprendžiant galimo Albanijos veiksmų neteisėtumo Italijos atžvilgiu klausimus kyla tiesioginio Italijos ir Albanijos suinteresuotumo bylos baigtimi problema, todėl siekiant įvertinti Italijos prašymo pagrįstumą reikėtų išspręsti ginčą tarp Italijos ir Albanijos dėl galimo teisės pažeidimo. TTT, nustatęs, jog sprendžiant bylą pirmiausiai turėtų būti pasisakyta dėl Albanijos tarptautinės atsakomybės (t.y. jos pareigų), atsisakė nagrinėti bylą nesant Albanijos sutikimo su jurisdikcija. Šioje byloje Albanijos atsakomybės įvertinimas buvo *conditio sine qua non* sprendimui dėl minėto Italijos pateikto reikalavimo priimti²⁹¹. Byloje buvo siekiama įrodyti, jog remiantis TTT statuto 59 straipsniu sprendimas byloje įpareigotų tik jos šalis, o ne Albaniją, todėl TTT turi jurisdikciją nagrinėti bylą. Tačiau TTT ši statuto straipsnį aiškino kaip taikytiną tik tuomet, kai jis turi jurisdikciją, bet nesuteikia teisės nagrinėti bylą jos nesant²⁹².

Jurisdikcijos klausimas šiam teismui iškilo ir *East Timor* byloje. Šią Portugalijos bylą prieš Australiją TTT atsisakė nagrinėti nesant Indonezijos sutikimo su jurisdikcija. Portugalija ieškinyje ginčijo tik Australijos veiksmų teisėtumą, motyvuodama, jog pastarajai inicijuojant, derantis ir sudarant sutartį dėl kontinentinio šelfo delimitavimo su Indonezija buvo pažeista Rytų Timoro tautos teisė į apsisprendimą. Portugalija prašė TTT pripažinti Australijos atsakomybę už *erga omnes* pareigos pažeidimą ir neprašė vertinti analogiškų Indonezijos veiksmų teisėtumo. Teismas nurodė, jog procesiniuose dokumentuose Portugalija rėmėsi prielaida, kad tik ji turi teisę sudaryti sutartis Rytų Timoro vardu. Dėl to sprendžiant bylą turėtų būti nuspręsta dėl Indonezijos teisės sudaryti sutartį su Australija buvimo, o tam būtinas Indonezijos sutikimas su jurisdikcija²⁹³. Dėl to teismas konstatavo, kad jurisdikcijos nagrinėti ginčą jis neturi.

Šios dvi bylos aiškiai iliustruoja, jog tuomet, kai sprendžiant bylą būtina pasisakyti dėl trečiųjų valstybių teisių ar pareigų nesant jų sutikimo, TTT jurisdikcijos nagrinėti ginčą neturi. Tačiau tai neatima iš jo jurisdikcijos nagrinėti ginčą, kurio sprendimu TTT *stricto sensu* neturės pasisakyti dėl su jurisdikcija nesutikusios valstybės teisių ir pareigų, kai nėra jos sutikimo. Tokio atvejo pavyzdys yra TTT spręsta *Certain Phosphate Lands in Nauru* byla. Joje Nauru valstybė siekė įrodyti, jog Australija yra atsakinga už fosfatų „laidojimą“ Nauru teritorijoje. Australija prieštaravo teismo jurisdikcijai, motyvuodama tuo, kad TTT sprendimas būtų susijęs su Australijos atsakomybe tiek pat, kiek ir su Jungtinės Karalystės bei Naujosios Zelandijos atsakomybe Nauru atžvilgiu, kadangi visoms šioms valstybėms ta pačia sutartimi buvo patikėta administruoti Nauru teritoriją kartu su Australija. Byloje nei Jungtinė Karalystė bei Naujoji Zelandija nedalyvavo. Ginčydama teismo jurisdikciją Australija mėgino remtis tuo, kad TTT sprendimas lemtų visų valstybių veiksmų vertinimą ir jų atsakomybės nustatymą. Teismas ši

²⁹¹ Kiek aiškiau nei *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* byloje tai buvo teismo pasakyta *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Report, 1992, p. 261. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=e2&c ase=80&code=naus&p3=4>>.

²⁹² *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* (Italy v. France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America), 15 June 1954, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1954, p. 32 – 33. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=79&case=19&code=gold&p3=4>>.

²⁹³ *Case Concerning East Timor* (Portugal v. Australia), 30 June 1995, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1995, p. 104. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-28]. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/84/6949.pdf>>.

argumentą atmetė kaip nepakankamą norint užginčyti jurisdikciją, nors ir sutiko, kad sprendimas gali turėti įtakos Jungtinės Karalystės ir Naujosios Zelandijos teisiniams interesams. Tačiau galimos sprendimo įtakos šių valstybių teisiniams interesams TTT nevertino kaip kliūtis savo jurisdikcijai, nurodydamas, kad šiuo atveju valstybių interesai ir galima sprendimo įtaka jiems nesusiję su sprendimo esme. TTT nurodė, kad dėl Australijos atsakomybės gali būti nuspręsta nepriklausomai nuo to, ar prieš tai bus nuspręsta dėl Jungtinės Karalystės ir Naujosios Zelandijos atsakomybės (*conditio sine qua non* aspekto paneigimas), taip atmesdamas Australijos keltą *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* bylos argumentą. Tenka apgailestauti, kad teismas apsiribojo tik trumpa pastaba, jog sprendžiant dėl Nauru reikalavimų Australijai TTT nėra būtinybės pasisakyti dėl kitų valstybių teisių ir pareigų²⁹⁴, tačiau to nedetalizavo. TTT nuomone, vertinant Nauru ieškinį dėl Australijos išipareigojimų pažeidimo pakanka pasisakyti tik dėl jos veikos administruojant Nauru, ir nėra teisinės būtinybės kartu vertinti kitų galimai už veiką atsakingų valstybių veikos, kadangi Nauru globos (administravimo) susitarime nieko, kas galėtų šiuo aspektu riboti TTT jurisdikciją, nėra numatyta. Tai neabejotinai kelia klausimą dėl praktinės sprendimo reikšmės kitoms Nauru administravusioms valstybėms, kadangi Australijos veikos vertinimas, matyt, galėtų būti analogiškai pritaikytas ir jų (kaip bendrai atsakingų už Nauru administravimą valstybių) atžvilgiu, t.y. galėtų turėti įtakos šių valstybių teisiniams interesams. Tikėtina, kad dėl to dalis teisėjų ir nesutiko su teismo daugumos sprendimu²⁹⁵. Kita vertus, nereikia pamiršti, kad valstybių atsakomybė už tarptautinės teisės pažeidimus yra individuali²⁹⁶, nebent susitarimu būtų nustatyta kitaip. Todėl pripažinus, kad aiškinant Nauru administravimo sutartį nebuvo nustatyta kolektyvinės valstybių atsakomybės faktinė aplinkybė, reikia sutikti, kad jurisdikcijos buvimas konstatuotas pagrįstai.

Panašią argumentavimo paralelę galima išvelgti ir TTT sprendime *Land, Island and Maritime Frontier Dispute* byloje (aptariama toliau), kurioje TTT taip pat konstatavo turįs jurisdikciją nagrinėti Hondūro ir Salvadoro ginčą, nepaisydamas Nikaragvos teisinių interesų. Nikaragva, siekusi įstoti į procesą, nurodė, kad sprendžiant ginčą tarp Hondūro ir Salvadoro dėl jų tarpusavio sienos *Fonseca* įlankoje delimitavimo, TTT sprendimo esmė bus susijusi su visų trijų valstybių teisių įlankoje nustatymu, kadangi jis spręs dėl kondominiumo *Fonseca* įlankoje buvimo arba nebuvimo. Teismas su šiuo argumentu nesutiko, nurodydamas, kad sienos nustatymas bus susijęs tik su bylos šalių tarpusavio teisėmis, o bylos sprendimas remiantis TTT statuto 59 straipsniu neturės įtakos Nikaragvos teisėms ir nebus susijęs su bylos sprendimo esme²⁹⁷. Šioje byloje TTT

²⁹⁴ *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Report, 1992, p. 261 – 262. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=e2&case=80&code=naus&p3=4>>.

²⁹⁵ Prezidentas R. Jennings ir teisėjai S.Oda, R.Ago, S.M.Schwebel šioje byloje pateikė prieštaraujančias nuomones. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=e2&case=80&code=naus&p3=4>>.

²⁹⁶ *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Report, 1992, p. 261. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=e2&case=80&code=naus&p3=4>>.

²⁹⁷ *Land, Island and Maritime Frontier Dispute* (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), 13 September 1990, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report, 1990, p. 122. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=0e&case=75&code=s&h&p3=4>>.

nurodė, kad jis turi jurisdikciją spręsti šalių ginčą netgi ir tuomet, kai jo sprendimas gali turėti įtakos trečiųjų valstybių interesams, jeigu tik sprendimu nebus pasisakoma dėl trečiosios valstybės teisių ar pareigų buvimo. Taip pat TTT „patikino“, kad remiantis statuto 59 straipsniu toks sprendimas įtakos Nikaragvos teisėms ir pareigoms neturės. Vėlesnėje praktikoje TTT bylos nagrinėjimo metu nustatė, jog trečiųjų valstybių interesai gali būti veikiami TTT sprendimo, *expressis verbis* nurodęs, jog sprendimas galioja tik tiek, kiek jis nepažeidžia trečiųjų valstybių teisių²⁹⁸.

Apibendrinant aukščiau išdėstytas mintis, galima teigti, jog TTT jurisdikcijos neturės, jeigu (i) sprendimo priėmimui trečiųjų valstybių teisių ir pareigų buvimas ar nebuvimas bus *conditio sine qua non* arba (ii) jo sprendimu bus pasisakoma dėl trečiųjų valstybių teisių ir pareigų. Kita vertus, jeigu sprendimą dėl ginčo TTT galės priimti įvertinęs tik su jurisdikcija sutikusios valstybės teisės ir pareigas, nepaisant to, sprendimas turės įtakos su jurisdikcija nesutikusios valstybės teisėms ir pareigoms, tai TTT turės jurisdikciją nagrinėti ginčą.

2.3.1.3. Jurisdikciją nustatančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas

Kolizijos atveju vienas iš svarbiausių preliminarinių klausimų, kurį turi išspręsti TTT yra toks: ar ginčo šalys yra sutikusios su šio teismo jurisdikcija nagrinėti dėl kolizijos kilusį ginčą. Atsižvelgiant į tai, kad kolizija yra susijusi su trimis skirtingose sutartyse dalyvaujančiomis valstybėmis, jurisdikcijos problema nekyla tik tuomet, kai su TTT jurisdikcija yra sutikusios visos ginčo šalys. Jeigu su jurisdikcija nėra sutikusi bent viena iš kolizijoje esančių sutarčių dalyvių, kyla klausimas, ar TTT iš viso turi teisę nagrinėti tokį dėl kolizijos kilusį ginčą ir priimti privalomą sprendimą šiuo klausimu. Atsižvelgiant į *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* sprendimą, galima daryti išvadą, kad tuo atveju, kai pasisakymas dėl valstybės teisių ar pareigų bus *conditio sine qua non* bylos sprendimui²⁹⁹, TTT neturės jurisdikcijos nagrinėti ginčo. Tokio atvejo pavyzdys galėtų būti byla, kurioje ankstesnės sutarties šalis kreipiasi į TTT su reikalavimu pripažinti, kad sudarydamos (leisdamos įsigalioti ar vykdydamos) vėlesnę sutartį abi jos dalyvės įvykdė tarptautinės teisės pažeidimą (pvz., pažeidė ankstesnės sutarties šalies suverenių lygybės principą). Siekiant išspręsti tokio reikalavimo tenkinimo klausimą teismui reikėtų įvertinti abiejų vėlesnės sutarties dalyvių veiksmų teisėtumą, t.y. pasisakyti dėl atsakovėmis traukiamų vėlesnės sutarties dalyvių teisių ir pareigų buvimo. Tokiu atveju nesant vienos iš valstybės atsakovės sutikimo su teismo jurisdikcija, tikėtina, kad TTT nenagrinėtų taip suformuluoto reikalavimo klausimo. Sprendžiant taip suformuluotą reikalavimą TTT privalėtų vertinti su jurisdikcija nesutikusios valstybės veiksmų sudarant (leidžiant įsigalioti ar vykdyti) vėlesnę sutartį teisėtumo klausimą, t.y. priimti neatsiejamai su tokios valstybės teisių ir pareigų buvimu susijusį sprendimą. Remiantis *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* suformuluota praktika, galima daryti išvadą, kad teismas neturėtų nagrinėti ginčo remdamasis statuto 59 straipsnio nuostata,

²⁹⁸ *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 100. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/132/14987.pdf>>.

²⁹⁹ *Monetary Gold Removed from Rome in 1943 (Italy v. France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America)*, 15 June 1954, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1954, p. 32 – 33. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=79&case=19&code=gold&p3=4>>.

nurodančia, jog teismo sprendimas neturi *res judicata* galios bylos šalimis nesančioms valstybėms. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog TTT neturėtų jurisdikcijos spręsti reikalavimo dėl abiejų vėlesnės sutarties dalyvių įvykdyto suverenios lygybės principo pažeidimo. Kita vertus, teismui galėtų būti pateiktas reikalavimas konstatuoti tik vienos (su jurisdikcija sutikusios) valstybės atsakomybę už sukeltą koliziją. Šiuo atveju galimi du scenarijai. Pirmuoju atveju teismui galėtų būti pateiktas reikalavimas nagrinėti ginčą nesant vėlesnės sutarties dalyvės, kuri nėra ankstesnės sutarties šalis, sutikimo; antruoju atveju – nagrinėti ginčą nesant ankstesnės sutarties šalies, kuri yra vėlesnės sutarties dalyvė, sutikimo.

(a) *Teismo teisė nagrinėti kolizijos ginčą neesant vėlesnės sutarties dalyvės sutikimo su jurisdikcija*

Šiuo atveju TTT galėtų būti reikalaujama konstatuoti, kad ankstesnės sutarties šalis įvykdė tarptautinės teisės pažeidimą sukeldama koliziją sudarant, taikant ar leidžiant įsigalioti vėlesnei sutarčiai. Teismui tenkinant tokį ieškovės reikalavimą valstybė atsakovė būtų priversta susilaikyti nuo koliziją sukėlusios vėlesnės sutarties vykdymo. Dėl tokio sprendimo su teismo jurisdikcija nesutikusios vėlesnės sutarties dalyvės teisės nebūtų pažeistos, o pareigos jai nebūtų nustatomos, todėl tokį kolizijos ginčą TTT nagrinėti galėtų³⁰⁰. Šią situaciją gerai iliustruoja *Costa Rica v. Nicaragua* byla, spręsta Centrinės Amerikos Teisingumo Teismo. Šis teismas patenkino Kosta Rikos reikalavimą pripažinti ankstesnės Nikaragvos ir Kosta Rikos sutarties pažeidimą, įvykdytą Nikaragvai su JAV sudarius *Bryan – Chamorro* sutartį, nors JAV su šio teismo jurisdikcija nebuvo sutikusi. Byla kilo dėl to, kad *Bryan – Chamorro* sutartimi Nikaragva išnuomojo JAV savo teritorijos dalį, planuotą vandenynus jungiančio kanalo statybai³⁰¹ tuo pažeisdama *Cañas – Jerez* sutartį, suteikusią neterminuotą laivybos teisę *San Juan* upe Kosta Rikai. Analogiškos praktikos sprendžiant ginčus dėl kolizijų laikosi ir specialūs teismai, pvz., Europos Sąjungos Teisingumo Teismas apsiribojo konstatavimu, kad sukeldami kolizijas ES valstybė narė pažeidė ES teisę³⁰². Analogiškai kolizijos sprendžiamos ir Europos Žmogaus Teisių Teisme, nurodant, jog kolizija sukeliama atitinkamo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos straipsnio pažeidimas³⁰³.

Kita vertus, TTT *Certain Phosphate Lands in Nauru* byloje³⁰⁴ nurodydamas, jog „*Nauru globos (administravimo) susitarime nieko, kas galėtų [...] riboti teismo jurisdikciją, nėra numatyta*“, leidžia teigti, kad prieš konstatuojant jurisdikcijos buvimą TTT

³⁰⁰ Apie tokio teismo sprendimo poveikį vėlesnės sutarties dalyvės interesams žr. II tyrimo dalies „2.3.2.3. Trečiųjų valstybių įstojimą į bylą nustatančių normų taikymas sprendžiant kolizijas“ poskyrio dalies „(a) Vėlesnės sutarties dalyvės teisė įstoti į procesą esant reikalavimui konstatuoti ankstesnės sutarties šalies įvykdytą ankstesnės sutarties pažeidimą“ punktą.

³⁰¹ Vėliau šios idėjos buvo atsisakyta nusprendus pastatyti Panamos kanalą.

³⁰² Žr. III tyrimo dalies „3.1. ES teisėje nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai“ poskyrio „3.1.2.3. ES Teisingumo teisme taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant sutarčių kolizijas“ dalį.

³⁰³ Žr. III tyrimo dalies „3.3. EŽTK nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai“ poskyrio „3.3.2.3. EŽTT taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas“ dalį.

³⁰⁴ *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Report, 1992, p. 261. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=e2&case=80&code=naus&p3=4>>.

turėtų vertinti vėlesne sutartimi sukuriama kliūtis jurisdikcijos buvimui³⁰⁵. Pirmiausia, tokia kliūtis galėtų būti principinės teisės aiškinti ir taikyti vėlesnę sutartį nebuvimas (pvz.: teisė aiškinti, taikyti sutartį ar spręsti ginčus dėl jos suteikiama specialiai sutarties vykdymo priežiūrą atliekančiam teismui ar arbitražui³⁰⁶). Kita panašaus pobūdžio kliūtis jurisdikcijai galėtų būti ir materialinės vėlesnės sutarties nuostatos, verčiančios TTT sprendžiant koliziją pasisakyti dėl abiejų koliziją sukėlusių valstybių teisių ir pareigų (pvz., vėlesne sutartimi nustatyta solidari ar subsidiari jos dalyvių atsakomybė).

(b) *Teismo teisė nagrinėti kolizijos ginčą nesant ankstesnės sutarties šalies sutikimo su jurisdikcija*

Kiek kitaip turėtų būti vertinamas reikalavimas TTT konstatuoti, kad vėlesnės sutarties dalyvė įvykdė suverenios valstybių lygybės principo pažeidimą, nesant ankstesnės sutarties šalies sutikimo su teismo jurisdikcija. Vertinant tokio pobūdžio reikalavimą TTT pirmiausiai reikėtų išspręsti ankstesnės sutarties galiojimo klausimą, kadangi tik konstatavus, jog ankstesnė sutartis galioja ir yra taikytina, galima būtų spręsti dėl kolizijos sukėlimu įvykdyto teisės pažeidimo. Sprendžiant sutarties galiojimo klausimą TTT turėtų konstatuoti, ar sutartis galioja ar ne, o kartu ir nurodyti, ar ja sukuriama arba nesukuriama teisė ir pareigos ankstesnės sutarties šalims. Taigi, sprendžiamas sutarties galiojimo klausimą TTT turėtų nurodyti, ar su jurisdikcija nesutikusi tokios sutarties šalis turi teisių pagal šią sutartį. Dėl to TTT, siekdamas išspręsti bylą, turėtų nuspręsti ir dėl ankstesnės sutarties šalies, nesutikusios su teismo jurisdikcija, teisių ir pareigų buvimo. Neišsprendęs šio klausimo, TTT negalėtų išspręsti bylos iš esmės. Šia situaciją vertinant per *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* verdikto prizmę, autoriaus nuomone, TTT turėtų pripažinti, jog jis neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčą nesant kitos ankstesnės sutarties šalies sutikimo. Tokiu atveju ankstesnės sutarties galiojimo juridinio fakto buvimas sudarytų bylos esmę, nes tik galiojant ankstesnei sutarčiai būtų galima konstatuoti iš jos kylančių suverenų teisių negebimą. Dėl to ankstesnės sutarties teisinio statuso nustatymas būtų laikomas *conditio sine qua non* bylos sprendimui iš esmės.

Atsižvelgiant į tai, kas čia buvo išdėstyta, galima teigti, kad TTT jurisdikcijos buvimas konkretaus ginčo atveju pirmiausiai priklausys nuo reikalavimo šiam teismui formuluotės. Todėl, jeigu reikalavimas bus suformuluotas taip, kad TTT gali išspręsti ginčą nepasisakydamas dėl nesutinkančios su TTT jurisdikcija valstybės teisių ir pareigų, TTT turės jurisdikciją nagrinėti tokį ginčą ir pritaikyti kolizijos sprendimo būdą. Su TTT jurisdikcija nesutinkant ankstesnės sutarties šaliai, šis teismas jurisdikcijos nagrinėti koliziją neturės, kadangi šiam klausimui spręsti būtina pasisakyti dėl ankstesnės sutarties šalies teisių.

³⁰⁵ Remiantis TTT Statuto 63 str., trečioji valstybė turėtų būti informuojama apie vėlesnės sutarties aiškinimą byloje ir įgytą teisę įstoti į bylą jos jurisdikcinėje stadijoje bylos dalyje dėl vėlesnės sutarties aiškinimo.

³⁰⁶ Tokių teismų pavyzdžiai galėtų būti Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, Europos Žmogaus Teisių teismas, Jūrų teisės tribunolas, Tarptautinis investicinių ginčų sprendimo centras, Nuolatinis arbitražo teismas ir kt.

2.3.2. Trečiųjų valstybių teisinių interesų apsauga sprendžiant sutarčių kolizijas

2.3.2.1. Teisinio intereso samprata ir reikšmė

Aukščiau išnagrinėti atvejai, kuomet, nustatęs, jog ginčo sprendimas gali turėti įtakos jų teisiniams interesams (pvz.: *Certain Phosphate Lands in Nauru* byloje Naujosios Zelandijos ir Jungtinės Karalystės elgesys galėtų būti vertinamas analogiškai atsakovės Australijos elgesiui), TTT pripažįsta turintis jurisdikciją nagrinėti ginčą ir gali leisti trečiajai valstybei įstoti į procesą trečiuoju suinteresuotu asmeniu. TTT statuto 62 straipsnis bylos šalimi nesančioms valstybėms suteikta teisė įstoti į procesą, jeigu jos mano, kad sprendimo byloje priėmimas gali paveikti jų „teisinius interesus“. Šio straipsnio tikslas – suteikti trečiosioms valstybėms platesnę nei TTT statuto 59 straipsniu nesuteikiama apsauga³⁰⁷, t.y. suteikti teisę būti išklaustyti, jei tokia valstybė įrodo, jog bylos sprendimo motyvuojamoji ar rezoliucinė dalis³⁰⁸ gali turėti įtakos jos teisiniams interesams. Trečiajai valstybei pateikus prašymą dėl įstojimo į bylą trečiuoju asmeniu, ginčo šalys turi teisę išsakyti savo poziciją dėl tokios valstybės galimybės įstoti į bylą, tačiau galutinį sprendimą šiuo klausimu priima TTT³⁰⁹. Trečiosios valstybės dalyvavimas procese trečiuoju suinteresuotu asmeniu (ne bylos šalimi) nesuteikia teisės TTT spręsti tokios valstybės teisių ar pareigų buvimo klausimo (įskaitant ir atsakomybę už tarptautinės teisės pažeidimą)³¹⁰. Valstybės nepasinaudojimas teise įstoti į procesą trečiuoju suinteresuotu asmeniu neužkerta kelio TTT nagrinėti ginčą tarp bylos šalių, nebent trečiosios valstybės teisių ar pareigų buvimas susijęs su bylos esme³¹¹. Svarbu pabrėžti, kad norint įstoti į bylą trečiuoju suinteresuotu asmeniu nėra būtinas „jurisdikcinis ryšys“ tarp trečiųjų valstybių ir bylos šalių (sutikimo su TTT jurisdikcija buvimas tarp visų bylos šalių ir suinteresuotų valstybių)³¹².

³⁰⁷ *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening)*, Judgment, I.C.J. Reports 2002, p. 421. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/94/7453.pdf>>.

³⁰⁸ *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia), Application for Permission to Intervene*, Judgment, I.C.J. Reports 2001, p. 596. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/102/7698.pdf>>.

³⁰⁹ *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*, 13 September 1990, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report, 1990, p. 133. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=0e&case=75&code=sh&p3=4>>.

³¹⁰ *Ibidem*, p. 116.

³¹¹ *Monetary Gold Removed from Rome in 1943 (Italy v. France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America)*, 15 June 1954, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1954, p. 32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=79&case=19&code=gold&p3=4>>.

³¹² TTT reglamentas nurodo, jog kreipiantis į TTT su prašymu įstoti į bylą būtina nurodyti jurisdikcinio ryšio su bylos šalimis teisinį pagrindą, tačiau šis reikalavimas taikomas tik siekiant įstoti į bylą jos šalimi (*Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening)*, 13 September 1990, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report, 1990, p. 135. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=0e&case=75&code=sh&p3=4>>; *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia), Application for Permission to Intervene*, Judgment, I.C.J. Reports 2001, p. 589. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/102/7698.pdf>>; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Honduras for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, *Joint Dec-*

Vertindamas valstybės teisinio intereso buvimą (juo nelaikytinas politinis, ekonominis ar strateginis interesas), TTT vertina, ar valstybė įrodė „konkrečiau ir realiai egzistuojančio valstybės reikalavimo, grindžiamo teise“³¹³, buvimą. TTT nurodo, jog teisiniam interesui įrodyti, nebūtina įrodyti egzistuojant konkrečią valstybės turimą teisę.

Atsižvelgiant į tai teisiniu interesu, autoriaus nuomone, galima vadinti faktinėmis aplinkybėmis grindžiamą valstybės reikalavimą, kuris susijęs su teisės normomis sureguliuotais tarptautiniais santykiais, nors jos prašymo įstoti į bylą metu ir nėra aišku, ar jos reikalavimas yra teisėtas (t.y. tapęs teise). Takoskyra tarp „teisinio intereso“ ir egzistuojančios „teisės“ nėra iki galo aiški. Kai kurių teisėjų nuomone, šios sąvokos yra tapčios, o įstojimo į bylą trečiuoju asmeniu institutas skirtas ne kam kitam, o būtent šios valstybės teisių apsaugai³¹⁴. Vis dėlto su šia pozicija sutikti nereikėtų, kadangi trečiosios valstybės teisių apsauga yra užtikrinta TTT statuto 59 straipsniu, tuo tarpu intereso apsaugai skirtas TTT statuto 62 straipsnis, taikytinas, kai TTT statuto 59 straipsniu suteikiama apsauga yra nepakankama. Dėl šios priežasties tapatinti „teisinio intereso“ su „egzistuojančia teise“ nėra teisinio pagrindo. Atsižvelgiant į tai, kad TTT statuto 62 straipsniu siekiama sukurti papildomą apsaugą lyginant su jo 59 straipsniu, galima teigti, kad terminas „teisinis interesas“ yra platesnis nei „teisė“, tačiau gali apimti pastarąją. Jeigu valstybei pavyksta įrodyti, kad ji norėdama įstoti į bylą siekia savo „teisinio intereso“, pasireiškiančio „egzistuojančia teise“ ar „egzistuojančia pareiga“, apsaugos, manytume, kad TTT turėtų konstatuoti neturintis jurisdikcijos nagrinėti tokio pobūdžio ginčą. Taigi, plačiąja prasme, šis institutas suteikia valstybei ne tik teisę būti išklaustyta, bet taip pat ir teisę užkirsti kelią bylos nagrinėjimui, jei byloje būtų sprendžiamas tokios valstybės teisių ar pareigų buvimas klausimas.

2.3.2.2. Teismo sprendimo įtaka trečiųjų valstybių teisiniams interesams kaip įstojimo į ginčo nagrinėjimo procesą pagrindas

Vertinant TTT praktiką įstojimo į bylą trečiuoju suinteresuotu asmeniu klausimu, reikia akcentuoti, kad teisę įstoti į bylą trečiuoju asmeniu šis teismas suteikia itin retai. Iš penkiolikos mėginimų įstoti į bylą trečiuoju asmeniu sėkmingi buvo tik du. Tokia

laration of Judges Cançado Trindade and Yusuf. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16508.pdf>>; *Dissenting Opinion of Judge Donoghue*. p. 9 – 10. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16510.pdf>>; Mach, T. A *Legal Dispute Between States: On the Conditions of the ICJ's Jurisdiction in Contentious Cases*, Aplikované Právo 1/2008, p. 81. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-7-8] <www.aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/71.pdf>.

³¹³ *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, p. 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16482.pdf>>.

³¹⁴ *Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta): Application to Intervene*, Judgment, I.C.J. Reports 1984, Dissenting Opinion Ago, p. 124. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-7-8] <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=a8&case=68&code=lm&p3=4>>; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, Dissenting Opinion of Judge Al-Khasawneh [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16484.pdf>>; Joint dissenting opinion of Judges Cançado Trindade and Yusuf [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16490.pdf>> ir kt.

teismo praktika kritikuojama tiek TTT narių³¹⁵, tiek ir kitų mokslininkų³¹⁶. Viena vertus, kritikuojamas aiškių ribų tarp „teisės“ ir „teisinio intereso“ nebuvimas. Kita vertus, kritikuojamas ir konservatyvus šio teismo požiūris, draudžiantis trečiosioms valstybėms dalyvauti teismo procese ir leisti valstybėms informuoti TTT apie savo interesus. TTT teisėjų dauguma šios kritikos nepripažįsta ir apsiriboja tipiniu nurodymu, jog remiantis TTT statuto 59 straipsniu teismo sprendimas galioja „tol, kol pasiekia ribą, nuo kurios trečiųjų šalių teisės gali būti paveiktos“³¹⁷. Vienu iš nedaugelio sėkmingo įstojimo į bylą trečiuoju suinteresuotu asmeniu pavyzdžių yra *Land, Island and Maritime Frontier Dispute* byla³¹⁸. Joje TTT, įvertinęs vienos iš šalių reikalavimą *Fonseca* įlanka laikyti kondominiumu³¹⁹, kuriame Nikaragva (kaip suinteresuota valstybė) gali turėti teisių ir pareigų, konstatavo, kad ji turi teisinį interesą sprendžiant klausimą dėl erdvių delimitavimo įlankoje. Kitose bylose dėl jūrų sienų ir kontinentinio šelfo nustatymo TTT, įvertinęs siekiančių į bylą įstoti valstybių nurodytas erdves, kuriose delimituojant sienas gali būti paveikti jų teisiniai interesai, nutarė, jog jų teismo sprendimai neturės įtakos, todėl įstoti į bylą nėra teisinio pagrindo³²⁰.

³¹⁵ TTT teisėjai dėl įvairių priežasčių neretai nesutinka su teismo daugumos nuomone, kuria atsisakoma leisti valstybei įstoti į procesą remiantis Statuto 62 str. Itin vertingų argumentų, tačiau ir prieštaringų minčių, tiek apskritai šiuo klausimu, tiek iš konkrečiai nagrinėjamos bylos kontekste neseniai pateikė teisėjai Al-Khasawneh ir Donoghue *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, Dissenting Opinion of Judge Al-Khasawneh [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16484.pdf>>; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Honduras for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, Dissenting Opinion of Judge Donoghue [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16510.pdf>>. Šiuo klausimu taip pat žr. *Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta): Application to Intervene*, Judgment, I.C.J. Reports 1984, Dissenting Opinion Ago, p. 124. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=a8&case=68&code=lm&p3=4>>.

³¹⁶ Palchetti, P., *Opening the International Court of Justice to Third States: Intervention and Beyond*, Max Planck Yearbook of United Nations, Volume 6, 2002, 139 – 181. [interaktyvus][žiūrėta 2011-7-7]. <www.mpil.de/shared/data/pdf/.../palchetti_6.pdf>; Mach, T., *A Legal Dispute Between States: On the Conditions of the ICJ's Jurisdiction in Contentious Cases*, Aplikované Právo 1/2008, p. 69 – 87. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-7-8]. <www.aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/71.pdf>.

³¹⁷ *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 131. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-11] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/132/14987.pdf>>.

³¹⁸ *Land, Island and Maritime Frontier Dispute* (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), 13 September 1990, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report, 1990, p. 122. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=0e&case=75&code=sh&p3=4>>.

³¹⁹ Kondominiumas (lot.k. – *condominium*): 1. dviejų ar daugiau valstybių vykdoma aukščiausioji valdžia vienoje teritorijoje; kondominiumas dažniausiai susidaro dėl kompromiso, kai nė viena suinteresuotoji valstybė neatsisako pretenzijų valdyti tą teritoriją [...]; kondominiumas gali būti nustatytas ir vandenynui; 2. teritorija, valdoma kelių valstybių žr. Valerijos Vaitkevičiūtės kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas.

³²⁰ *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011 p. 23 – 24. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-11] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16482.pdf>>; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Honduras for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011 p. 23 – 25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16500.pdf>>.

Valstybė, siekianti įstoti į bylą trečiuoju asmeniu, turi įrodyti, kad bylos sprendimas gali turėti įtakos jos teisiniams interesams, taip pat turi nurodyti įstojimo į bylą tikslą ir pateikti visus turimus reikalavimą pagrindžiančius įrodymus³²¹. Spręsdamas dėl teisinio intereso buvimo TTT „akylai“ vertina, ar į bylą įstoti ketinančios valstybės turi aiškų teisinio intereso apsaugos tikslą. Valstybės privalo tiksliai nurodyti TTT, koks individualus valstybės teisinis interesas gali turėti įtakos teismo sprendimu ir kuo tokia įtaka pasireikštų³²², o teismas *in concreto*³²³ vertina, ar tai yra susiję su ginčo dalyku (šalių reikalavimais). Už ginčo dalyko ribų išeinantys reikalavimai nelaikomi įstojimo į bylą pagrindu siekiant ginti „teisinį interesą“. Ginčo dalykas paprastai suprantamas kaip bylos šalių pareikštų abipusių reikalavimų visuma. Vertindamas, ar siekimas apsaugoti „teisinį interesą“ patenka į bylos dalyką, teismas vertina, ar patenkinus arba atmetus bet kurį iš šalių pateiktų reikalavimų, galės būti paveikti siekiančios įstoti į bylą valstybės deklaruojami teisiniai interesai. Dėl to TTT atmeta tuos prašymus, kurie išeina už ginčo dalyko ribų. Pavyzdžiui, TTT atsisakė leisti įstoti į *Territorial and Maritime Dispute* bylą ir Kosta Rikai, ir Hondūrai ir nurodė, kad Nikaragvos ir Kolumbijos jūrinių sienų delimitavimas nėra susijęs su Kosta Rikos ir Hondūro teisiniais interesais, kadangi delimitavimas bus vykdomas į Kosta Rikos ir Hondūro žemėlapiuose nurodytų teisinių interesų ribas nepatenkančiose erdvėse³²⁴. Panašiai *Case Concerning Continental Shelf* byloje³²⁵ šis teismas atmetė Italijos prašymą įstoti į bylą motyvuodamas, jog jos įstojimas į bylą būtų lėmęs naujo ginčo dėl Italijos ir Libijos kontinentinio šelfo delimitavimo atsiradimą. Tuo tarpu TTT jurisdikcijos ribas apibrėžė Libijos ir Maltos specialius susitarimas, kuriame ginčo ribos buvo aiškiai nusakytos.

³²¹ Rules of Court (1978) adopted on 14 April 1978 and entered into force on 1 July 1978 (Amendment entered into force on 14 April 2005), 81 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-11] <<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&p3=0>>; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, p. 16 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16482.pdf>>.

³²² Prašymo įstoti į procesą dalyje dėl jūrų sienos delimitavimo tarp Salvadoro ir Hondūro, *inter alia* apimančio išimtinės ekonominės zonos bei kontinentinio šelfo klausimus, TTT netenkino, kadangi Nikaragva konkrečiai nepaiškino, kaip jos teisinius interesus paveiktų šio klausimo sprendimas. Teismas vertino kaip nepakankamą Nikaragvos argumentą, jog iš Hondūro teismui pateiktų jūrlapių „yra akivaizdu“, kad bet koks sienos delimitavimas paveiks Nikaragvos teisinius interesus. Teismas konstatavo, kad tai nėra akivaizdu, o Nikaragvai nepasinaudojus teise aiškiai pakomentuoti, kokia apimtimi ir tvarka jūrlapiuose pasiūlytas delimitavimas paveiks jos interesus, sprendė, kad teisinio suinteresuotumo šioje byloje dalyje ji neįrodė (*Land, Island and Maritime Frontier Dispute* (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), 13 September 1990, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report, 1990, p. 118). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-11] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/75/6657.pdf>>.

³²³ *Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras)*, Application for Permission to Intervene, Judgment, I.C.J. Reports 1990, p. 118. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-11] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/75/6657.pdf>>.

³²⁴ *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011 p. 23 – 24. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-11] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16482.pdf>>; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Honduras for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011 p. 23 – 25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16500.pdf>>.

³²⁵ *Case Concerning Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta)*, 18 April 1981, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report 1981, p. 28. <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=a8&case=68&code=lm&p3=4>.

Kaip žinoma, įstojimo į bylą trečiuoju asmeniu klausimas paprastai sprendžiamas iki bylos nagrinėjimo iš esmės, todėl nėra galimybės tiksliai įvertinti, ar trečiųjų šalių interesai galėtų būti pažeisti. Analogiškai šio teismo vertinami ir hipotetinio poveikio valstybės teisiniams interesams atvejai³²⁶.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės įstojimas į bylą trečiuoju suinteresuotu asmeniu yra galimas tuomet, kai bylos dalykas yra susijęs su tiksliai įvardintu ir aiškiai apibrėžtu valstybės teisiniu interesu. Kita vertus, toks griežtas „teisinio suinteresuotumo“ TTT testas vertintinas kaip itin ženkliai ribojantis trečiųjų valstybių teises informuoti teismą apie savo interesus. Tuo tarpu teismo mažumos ir mokslininkų keliami argumentai dėl liberalesnio šio instituto taikymo galimybės, autoriaus nuomone, yra vertingi, kadangi remiantis jais ginčo šalimi nesančioms valstybėms būtų garantuojama teisė būti išklausytoms. Šitaip teismui būtų pateikiamas visapusiškas bylos vertinimas.

2.3.2.3. Trečiųjų valstybių įstojimą į bylą nustatančių normų taikymas sprendžiant kolizijas

Ginčo dėl kolizijos atveju, kai ne visos kolizijoje esančių sutarčių dalyvės yra sutikusios su TTT jurisdikcija, kyla galimos teismo sprendimo įtakos su jurisdikcija nesutikusios valstybės teisiniams interesams klausimas. Viena vertus, tokia valstybė gali siekti dalyvauti teismo procese, kad informuotų teismą apie savo teisinius interesus siekdama įstoti į bylą trečiuoju asmeniu. Kita, vertus, tokia valstybė gali siekti įrodyti TTT, kad ginčo sprendimu bus *inter alia* pasisakyta dėl jos teisių ar pareigų, ir taip būtų užkirstas kelias ginčą ar jo dalį nagrinėti teisme. Modeliuojant tokias situacijas, galima išskirti tokius scenarijus: **pirma**, nuo kolizijos nukentėjusioji valstybė į TTT kreipiasi reikalaujama konstatuoti ankstesnės sutarties šalies atsakomybę už ankstesnės sutarties pažeidimą, o vėlesnės sutarties dalyvė siekia įstoti į procesą; **antra**, nuo kolizijos nukentėjusioji valstybė į TTT kreipiasi reikalaujama konstatuoti vėlesnės sutarties dalyvės (kuri nėra ankstesnės sutarties šalimi) atsakomybę, o ankstesnės sutarties šalis siekia įstoti į procesą³²⁷.

(a) Vėlesnės sutarties dalyvės teisė įstoti į procesą esant reikalavimui konstatuoti ankstesnės sutarties šalies įvykdytą ankstesnės sutarties pažeidimą

Tokiu atveju ginčo dalykas yra ankstesnę sutartį galimai pažeidusios šalies pareigų pažeidimo ir atsakomybės klausimas. Todėl TTT išspręsdus ieškovės pateiktą reikalavimą jis turėtų konstatuoti, ar ankstesnės sutarties šalis sudarydama (leisdama įsigalioti ar vykdydama) vėlesnę sutartį įvykdė tarptautinės teisės pažeidimą ar ne. Bylos dalyką šiuo atveju sudaro ankstesnės sutarties pažeidimo buvimas ir nebuvimas. Dėl to teis-

³²⁶ Tokio atveju pavyzdys, kai bylos sprendimas valstybei svarbus kaip vienai iš tarptautinės bendruomenės narių, ar galėtų turėti panašią į prejudicinę galią jų atžvilgiu (pvz., byloje galėtų būti konstatuotas pakrantės valstybės kontinentinio šelfo delimitavimui reikšmingų teisės normų buvimas ar nebuvimas) *Case Concerning Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)*, 14 April 1981, ICJ, Judgment: Application by Malta for Permission to Intervene, ICJ Report 1981, p. 17. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/63/9501.pdf>>.

³²⁷ Atvejų dėl vėlesnės sutarties šalių kreipimosi į TTT nagrinėjimas yra netikslingas, kadangi materialinė teisė negina tokių valstybių teisių kolizijos atveju.

mas, spręsdamas dėl trečiosios valstybės teisinio suinteresuotumo, privalėtų preliminariai vertinti, ar (i) konstatavus, jog pažeidimas buvo įvykdytas; arba (ii) konstatavus, kad pažeidimas nebuvo įvykdytas galėtų būti paveikti trečiosios valstybės teisiniai interesai. Jeigu TTT išsprendęs ginčą konstatuotų, kad sukėlus koliziją ankstesnė sutartis buvo pažeista, ir valstybė atsakovė privalo vykdyti jai antrinėmis (valstybių atsakomybės) normomis nustatytas pareigas – nutraukti pažeidimą, užtikrinti jo nepasikartojamumą ir kt.,³²⁸ galima teigti, kad trečiosios valstybės teisiniai interesai būtų paveikti TTT sprendimo. Dėl tokio TTT sprendimo valstybė atsakovė būtų priversta susilaikyti nuo koliziją sukėlusios vėlesnės sutarties vykdymo, o tai lemtų trečiosios valstybės vėlesne sutartimi galimai įgytų teisių, t.y. „konkretaus ir realiai egzistuojančio valstybės reikalavimo, grindžiamo teise“³²⁹, nevykdymą. Dėl to, autoriaus nuomone, tokiu atveju trečioji valstybė turėtų teisę įstoti į bylą trečiuoju suinteresuotu asmeniu.

Kita vertus, neatmestina ir galimybė, kad trečioji valstybė siektų įstoti į procesą reikalaujama nenagrinėti ginčo TTT nesant jos sutikimo su jurisdikcija. Tokią poziciją trečioji valstybė galėtų grįsti teiginiu, jog TTT sprendimu gali būti panaikintos ar apribotos vėlesne sutartimi įgytos teisės ir pareigos. Atsižvelgiant į tai, kad TTT *Certain Phosphate Lands in Nauru* byloje³³⁰ pripažino turįs teisę spręsti dėl vienos sutarties šalies veiksmų teisėtumo nespręsdamas kitos sutarties šalies veiksmų teisėtumo klausimo, autoriaus nuomone, trečiosios valstybės reikalavimas TTT pripažinti, kad jis neturi jurisdikcijos, turėtų būti atmestas, akcentuojant, jog teismo sprendimas remiantis TTT statuto 59 straipsniu įtakos jų teisėms neturi³³¹.

(b) Ankstesnės sutarties šalies teisė įstoti į procesą esant reikalavimui konstatuoti vėlesnės sutarties dalyvės įvykdytą suverenios valstybių lygybės principo pažeidimą

Tokiu atveju ginčo dalykas yra ankstesnę sutartį galimai pažeidusios valstybės atsakomybė už suverenios valstybių lygybės principo pažeidimą. Teismui išsprendus ieškovės pateiktą reikalavimą jis turėtų konstatuoti, ar vėlesnės sutarties šalis sudarydama (leisdama įsigalioti ar vykdydama) vėlesnę sutartį įvykdė tarptautinės teisės pažeidimą ar ne. Bylos dalyką šiuo atveju sudaro suverenios valstybių lygybės principo pažeidimo buvimas ir nebuvimas. Dėl to TTT, spręsdamas dėl trečiosios valstybės (ankstesnės sutarties šalies) teisinio suinteresuotumo, privalėtų preliminariai vertinti, ar (i) konstatavus, jog šio pažeidimas buvo įvykdytas, arba (ii) konstatavus, kad pažeidimas nebuvo įvykdytas, galėtų būti paveikti ankstesnės sutarties šalies teisiniai interesai. Kaip nurodyta aukščiau³³², prieš atsakant į šį klausimą TTT privalėtų pasisakyti dėl ankstesnės

³²⁸ Žr. šio tyrimo II dalies „2.2.3. Valstybių atsakomybės teisinių santykių turinys“ poskyrį.

³²⁹ *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011, p. 12. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16482.pdf>>.

³³⁰ *Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru v. Australia)*, 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Report, 1992, p. 261. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=e2&case=80&code=naus&p3=4>>.

³³¹ *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 100. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-10] <<http://www.icj-cij.org/docket/files/132/14987.pdf>>.

³³² Žr. šio tyrimo II dalies „2.3.1.3. Jurisdikciją nustatančių normų taikymas sprendžiant sutarčių kolizijas“

sutarties šalies teisių ir pareigų nesant jos sutikimo su jurisdikcija. Dėl to, autoriaus nuomone, tokiu atveju nesant ankstesnės sutarties šalies sutikimo su TTT jurisdikcija jos teisės įstoti į bylą trečiuoju suinteresuotu asmeniu klausimas nėra aktualus dėl jurisdikcijos nebuvimo.

Atlikus trečiųjų valstybių įstojimo į TTT procesą klausimo analizę, galima teigti, kad nagrinėjant reikalavimą pripažinti, jog ankstesnės sutarties šalis įvykdė pažeidimą sudarydama vėlesnę sutartį, vėlesnės sutarties dalyvė turi teisę įstoti į procesą trečiuoju suinteresuotu asmeniu. Tuo tarpu, kadangi spręsti vėlesnės sutarties dalyvės atsakomybės klausimo nesant ankstesnės šalies sutikimo su TTT jurisdikcija TTT neturi teisės, jos dalyvavimo byloje trečiuoju asmeniu klausimas praktiškai nėra aktualus.

2.4. Apibendrinimas

1. Vienos konvencijoje parengiamųjų darbų analizė leidžia daryti išvadą, jog sukurtiems konvenciniams kolizijų sprendimo būdams nemažą įtaką padarė koliziją sukeliančios sutarties taikymo prioriteto ir negaliojimo doktrinos. Dėl abipusiškumo principo pagrindu veikiančių tarptautinių sutarčių gausos, Vienos konvencijos rengėjai kolizijoms taikytiną teisinį režimą iš pradžių sugretino, o vėliau didžiąja dalimi sutapatino su taikytinu sutarčių konkurencijai. Šitaip sutarčių negaliojimo doktrinos taikymas buvo susiaurintas iki vienos kolizijų kategorijos – prieštaravimų tarp *jus cogens* ir kitas normas įtvirtinančių sutarčių, nustatant, jog *jus cogens* normai prieštaraujanti sutartis laikoma negaliojančia. Tuo tarpu kitų kolizijų sprendimas Vienos konvencijoje buvo priskirtas sutarčių taikymo instituto nustatytam teisiniam reguliavimui, skiriančiam tris kolizijų kategorijas: JTO Chartijos ir kitų sutarčių kolizijas, subordinacinę kolizinę klauzulę turinčių ir kitų sutarčių kolizijas bei į šias kategorijas nepatenkančias sutarčių kolizijas. JTO Chartijos ir subordinacinės klauzules turinčių kolizijų atveju Vienos konvencija nustatė aiškius kolizijų sprendimo būdus, reikalaujančius JTO Chartijos ir subordinacinės klauzulės neturinčios sutarties taikymo prioriteto. Tuo tarpu į šias kategorijas nepatenkančioms kolizijoms Vienos konvencija *expressis verbis* neįtvirtino sutarčių kolizijų sprendimo būdo. Šią „spragą“ įvertinus per *travaux préparatoires*, kitų Vienos konvencijos bei valstybių atsakomybės normų prizmę galima daryti išvadą, jog tiek susitariančios Vienos konvencijos valstybės, tiek ir šiuolaikinė tarptautinė teisė kolizijos atveju taikymo prioritetą suteikia ankstesnei sutarčiai vėlesnės (koliziją sukeliančios) sutarties atžvilgiu. Vertinant, kuri iš kolizijoje esančių sutarčių laikytina ankstesne, autoriaus nuomone, reikėtų vadovautis sutarties įregistravimo JTO sekretoriato kriterijumi, leidžiančiu subalansuoti tiek sutarties šalių, tiek ir trečiųjų valstybių teisinius interesus.
2. Valstybių atsakomybės taikymo tikslais kolizijos laikytinos tarptautinės teisės pažeidimais, kuriems taikomos standartinės valstybių atsakomybės sukeltos teisinės pasekmės: išliekanti pareiga toliau vykdyti pažeistą sutartį, pareiga nutraukti

poskyrio dalies „(b) Teismo teisė nagrinėti kolizijos ginčą nesant ankstesnės sutarties šalies sutikimo su jurisdikcija“ punktą.

pažeidimą ir užtikrinti jo nepasikartojamumą bei pareiga suteikti reparaciją viena iš jos formų. Įdomu pastebėti, jog valstybių atsakomybės teisės taikymo kontekste ankstesnės sutarties nustatymo kriterijumi pasirinktas sutarties registravimas išryškėjo ne tik kaip svarbus nustatant, kuri sutartis yra ankstesnė, tačiau taip pat ir nustatant, ar sutartis laikytina taikytina, t.y. ar ja galima remtis prieš sutarties šalimi nesančią valstybę. Valstybių atsakomybės normų analizė taip pat leidžia daryti išvadą, jog teisės pasirinkti, kurią iš kolizijoje esančių sutarčių vykdyti ir kuriai nuo kolizijos nukentėjusiajai valstybei suteikti kompensaciją valstybė pažeidėja neturi. Dėl šios priežasties „politinės preferencijos“ doktrina, deklaruojanti koliziją sukėlusios valstybės teisę pasirinkti, kurią sutartį vykdyti kolizijos atveju, laikytina neišlaikiusia sisteminio atitikimo Vienos konvencijos ir valstybių atsakomybės teisės testo, todėl netaikytina sprendžiant sutarčių kolizijas.

3. Tarptautinio teisingumo teismo procesą reguliuojančių normų analizė kolizijų kontekste išryškino jurisdikcines ir trečiųjų asmenų dalyvavimo procese sprendžiant kolizijas problemas. TTT jurisdikcijos nagrinėti kolizijos ginčą neturi, jei su jurisdikcija nėra sutikusi ankstesnės sutarties šalis. Tuo tarpu, jeigu su TTT jurisdikcija nėra sutikusi vėlesnės sutarties dalyvė nesanti ankstesnės sutarties šalimi, TTT gali turėti jurisdikciją nagrinėti kolizijos, jeigu sprendimu jis galės nepasiskirti dėl tokios valstybės teisių ir pareigų buvimo. Kita vertus, tokia valstybė turi teisę informuoti TTT apie savo teisinius interesus bei siekti dalyvauti teismo procese trečiuoju asmeniu.

III. TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJŲ SPRENDIMAS REMIANTIS SPECIALIOSIOMIS TARPTAUTINĖS TEISĖS NORMOMIS

Ankstesnėje tyrimo dalyje buvo analizuojamos bendrosios tarptautinės teisės normos, nustatančios sutarčių kolizijų sprendimo būdus ir galinčios turėti įtakos sutarčių kolizijų sprendimui. Šioje darbo dalyje analizuojamos pasirinktos specialiosios tarptautinės teisės normų grupės, pasižyminčios specifinius kolizijų sprendimo būdus nustatančiu teisiniu reguliavimu. Čia siekiama identifikuoti tiriamomis specialiosiomis tarptautinės teisės normomis nustatytus kolizijų sprendimo būdus, juos išanalizuoti bei nustatyti specialiosiomis tarptautinės teisės normomis įteisintų kolizijų sprendimo būdų taikymo ypatumus ir palyginti juos su nustatytais bendrosiomis tarptautinės teisės normomis. Šią disertacijos dalį sudaro trys skyriai, kuriuose analizuojami Europos Sąjungos teisėje, Pasaulinės prekybos organizacijos teisėje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nustatyti kolizijų sprendimo būdai. Kiekvienas skyrius turi tokią pačią struktūrą – sudarytas iš poskyrių, skirtų specialiųjų normų santykio su bendrąją tarptautine teise analizei, skirtų specialiosiose normose įtvirtintų kolizinių klausulių ypatumams nustatyti, skirtų specialiąsias normas oficialiai aiškinančios ir taikančios institucijos proceso normų įtakai kolizijų sprendimui įvertinti ir valstybių atsakomybę nustatančių specialiųjų normų analizei.

3.1. ES teisėje nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai

3.1.1. ES teisės samprata ir jos santykis su bendrąja tarptautine teise

Šiuo metu galiojančios ES Sutartis bei Sutartis dėl ES Veikimo (toliau kartu – „ES Sutartys“)³³³ savo forma yra tarptautinės sutartys, sudarytos tarp valstybių narių, kurios sudaromos, keičiamos, taikomos, o neretai ir aiškinamos remiantis tarptautinės teisės principais ir normomis³³⁴. Dėl šios priežasties tarptautinės teisės mokslo požiūriu ES Sutarčių normos gali būti priskirtos tarptautinės teisės kategorijai, t.y. tarptautinės teisės normoms, reguliuojančioms *lex specialis* tipo ekonominės valstybių integracijos teisinius santykius ir sudarančioms tarptautinės teisinės sistemos posistemę³³⁵. Kita vertus, ES Sutartys laikytinos pirminėmis ES teisinės sistemos normoms (ES teisės kategorija), kuri buvo sukurta kaip nauja tarptautinės teisės sistema³³⁶, tačiau ilgainiui evoliuciona-

³³³ Europos Sąjungos Sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. [2008], OL C 115/47, p. 196.

³³⁴ Klabbers, J. Re-inventing the Law of Treaties: the Contribution of EC Courts. *Netherlands Yearbook of International Law*. 1999, XXX: 48.

³³⁵ Simma, B., Pulkowski, D. Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law. *European Journal of International Law*. 2006, 17(3): 516.

³³⁶ Byla C-26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos prieš Nederlandse administratie der belastingen* [1963] ECR 00001, 3 paragrafas; Byla C-6/64 *Flaminio Costa prieš E.N.E.L.* [1964] ECR 00585, 4 paragrafas.

vo į *sui generis* teisės sistemą, galinčią efektyviai funkcionuoti kaip savarankiškas (angl. k. – „*self-contained*“) teisinis režimas.

Vertinant ES Sutarčių normas tik ES teisės požiūriu jos laikomos ES teisinės sistemos vidaus teisės normomis *inter alia* nustančiomis ir *sui generis* normų santykį su „išorinėmis“ laikytinomis tarptautinės teisės normomis esant jų tarpusavio kolizijai. Dėl šių priežasčių ES teisės normos, įskaitant tas, kurios reguliuoja ES sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų sprendimą, gali būti vertinamos tiek kaip tarptautinės, tiek ir kaip ES vidaus teisės normos, kadangi atitinka ir tarptautinės sutarties, ir ES pirminės teisės požymius. Tarptautinės teisės požiūriu Sutarties dėl ES Veikimo (toliau – „**ES veikimo sutartis**“) normos, reguliuojančios ES teisės (įskaitant ES sutartis) ir kitų sutarčių kolizijų sprendimą, gali būti prilygintos *lex specialis* tarptautinės teisės normoms reguliuojančioms tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimo būdus. Be ES sutarčių, ES teisėje svarbi ir antrinių ES teisės normų kategorija, kurioms priskiriami ES Sutartis įgyvendinantys teisės aktai: reglamentai, direktyvos, sprendimai, rekomendacijos. Jie, nors nelaikytini pirmine ES teise (sutartimis), neretai detalizuoja bei įgyvendina ES Sutarčių nuostatas, todėl laikytini posistemės normų sudėtine dalimi. Šios normos taip pat gali nustatyti kolizijų sprendimo būdus, kurie yra taikomi ES. Be pozityviosios ES teisės, ne mažiau svarbus vaidmuo tenka ir oficialiam ES teisės aiškintojui – Europos Sąjungos teisingumo teismui (toliau – „**ETT**“).

Analizuojant ES ir tarptautinės teisės kategorijoms priskirtų normų tarpusavio santykio klausimą, pastebėtina, kad bendrosios tarptautinės teisės požiūriu net ir gana savarankiškomis laikytinos jos posistemės (pvz., ES teisė) nelaikomos izoliuotomis nuo bendrosios tarptautinės teisės (pvz., bendrųjų tarptautinės teisės principų). Tai patvirtina tiek ES sutartys, tiek ir ES teisės aiškinimą atliekantis ETT. Pavyzdžiui, ES sutarties 351 straipsnio pirmojoje dalyje yra įtvirtintas bendrosios tarptautinės teisės *pacta tertiis nec noncent nec prosunt* principas. Tuo tarpu ETT daugelyje bylų taip pat rėmėsi bendrosios tarptautinės teisės normomis sutarčių³³⁷, valstybių atsakomybės³³⁸, žmogaus teisių ir kitose srityse. Kadangi nemažai bendrosios tarptautinės teisės normų laikytinos *jus dispositivum*³³⁹, kaip minėta, jos paprastai taikomos subsidiariai, t.y. tik tuomet, kai *lex specialis* teisės normos nereguliuoja konkretaus teisinio santykio, o bendrosios tarptautinės teisės normos pritaikymas gali padidinti posistemės veikimo efektyvumą³⁴⁰.

3.1.2. ES teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai

Kaip žinia, ES narės yra ir daugelio kitų sutarčių šalys, todėl ES Sutarčių (įskaitant ir jų pakeičiamąsias) rengėjams teko išspręsti ES Sutarčių bei kitų sutarčių, kurių šalimis gali tapti narės, galimo prieštaravimo problemą. ES teisėje šiam klausimui spręsti dabar

³³⁷ Byla C-162/96, *Racke*, ECR [1998] I-3688; Byla T-115/94, *Opel Austria GmbH v Council of the European Union*, ECR [00039].

³³⁸ Valutytė, R. *Valstybių atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų (daktaro disertacija)*. Vilnius, 2010, p. 22 – 44.

³³⁹ Van Panhuys, J. H. F. Conflicts of Law between European Communities and Other Rules of International Law. *Common Market Law Review*. 1965–1966, 3: 425; Klabbers, J., Re-inventing the Law of Treaties: the Contribution of EC Courts. *Netherlands Yearbook of International Law*. 1999, XXX: 46.

³⁴⁰ Simma, B., Pulkowski, D. Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 510.

skirtos ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 1 dalies nuostatos, pakeitusios analogiškas ankstesnių sutarčių nuostatas³⁴¹. Savo esme ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 1 dalis yra kolizinė klauzulė.³⁴² Joje nurodyta, jog „[ES] Sutarčių nuostatos neturi paveikti teisių ir pareigų, kylančių iš susitarimų, sudarytų iki 1958 m. sausio 1 d. arba stojančioms valstybėms – iki įstojimo dienos, tarp vienos ar keleto valstybių narių ir vienos ar keleto trečiųjų šalių.“ Antroje šio straipsnio dalyje narėms nustatyta pareiga stengtis pašalinti esamą nesuderinamumą tarp iki narystės ES sudarytų sutarčių (toliau – „**ankstesnės sutartys**“) ir ES Sutarčių. Trečioje šio straipsnio dalyje nurodyta, kad įgyvendinant ankstesnes sutartis narės privalo atsižvelgti į visų narių ES Sutartimis priimtus įsipareigojimus (daromas nuolaidas) kuriant ES. Sisteminiis minėtų straipsnio nuostatų vertinimas leidžia daryti išvadą, kad šių nuostatų tikslas – užtikrinti vienodą ES Sutarčių normų taikymą visoms ES narėms³⁴³, įpareigojant nares suderinti esamus prieštaravimus tarp ES Sutarčių ir ankstesnių sutarčių. Be šio straipsnio, kolizijų sprendimui svarbios ir keletas kitų ES materialinių ir proceso teisės normų, nustatančių kolizijų tarp ES teisės ir tarptautinių sutarčių sprendimo būdus.

3.1.2.1. ES teisėje įtvirtintos kolizinės klauzulės

ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 1 d., nurodanti, kad ES Sutartys neturi paveikti teisių ir pareigų, kylančių iš ankstesnių sutarčių, įgyvendina fundamentalų³⁴⁴ bendrosios tarptautinės teisės principą – *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*³⁴⁵. ETT ne kartą yra nurodęs, kad šios nuostatos tikslas yra patvirtinti, jog vadovaudamasi bendrosios tarptautinės teisės principais narės privalo vykdyti įsipareigojimus pagal ankstesnes sutartis³⁴⁶, kartu numatant ES institucijoms pareigą nekliudyti narėms vykdyti šių pareigų³⁴⁷. Kadangi ES Veikimo sutartimi *expressis verbis* patvirtinamas *pacta tertiis* principas, o ETT praktikoje išaiškinta, jog tokia nuostata suteikia teisę narėms vykdyti ankstesnėmis sutartimis priimtą pareigą, darytina išvada, kad ES Sutartys suteikia taikymo prioritetą ankstesnėms sutartims esant jų kolizijoms su ES Sutartimis. Dėl to

³⁴¹ Europos Ekonominės Bendrijos sutartis, 234 straipsnis. *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-17]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=27086&p_query=&p_tr2=2>; Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti ir papildanti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus, 307 straipsnis. *Lietuvos Respublikos Seimas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-17]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686&p_query=&p_tr2=2>.

³⁴² [...] atskiras punktas ar speciali pastaba sutartyje, išlyga. Žr. Keinys, S. et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 311.

³⁴³ Generalinio advokato Mischo nuomonė, pateikta *bylose Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką*, [1999] ECR I-05171, 58 paragrafas.

³⁴⁴ Van Panhuys, J. H. F. *Conflicts of Law between European Communities and Other Rules of International Law. Common Market Law Review*. 1965–1966: 3, p. 425.

³⁴⁵ Šis principas, reiškiantis, jog sutartis neįpareigoja trečiosios šalies ir nesuteikia jai teisių, įtvirtintas 1969 m. Vienos konvencijos 34–38 str.

³⁴⁶ *Byla C-812/79 Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 8 paragrafas; *Byla C-158/91 Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 12 paragrafas; *Byla C-124/95 The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081, 56 paragrafas.

³⁴⁷ *Byla C-812/79 Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 9 paragrafas.

Sutarties dėl ES veikimo 351 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta klauzulė vertintina kaip subordinacinė, t.y. suteikianti taikymo prioritetą ankstesnėms sutartims ES Sutarčių atžvilgiu bei kartu subordinuojanti ES Sutartis anksčiau sudarytų sutarčių atžvilgiu. Subordinuojant ES Sutartis ankstesnėms sutartims, narės implikuoja ankstesnių sutarčių šalių teisę taikyti ankstesnes sutartis ES Sutarčių atžvilgiu esant jų tarpusavio kolizijai. Tai, jog ES Sutartys yra subordinuotos tik ankstesnėms sutartims, leidžia daryti išvadą, jog ES teisė patvirtina ir bendrojoje tarptautinėje teisėje galiojančią ankstesnių sutarčių taikymo prioriteto prieš vėlesnes sutartis principą³⁴⁸.

(a) *Klauzulės taikymo apimtis ratione materiae*

ETT laikosi pozicijos, kad ES veikimo sutarties 351 straipsnio 1 dalis yra bendro pobūdžio, todėl taikoma kiekvieno ankstesnio susitarimo, galinčio daryti įtaką ES Sutarčių nuostatų taikymui, atveju³⁴⁹. Pavyzdžiui, ETT praktikoje klauzulė ne kartą aiškinta sprendžiant ankstesnių sutarčių, reguliuojančių apmokestinimą, leistinas žvejybos zonas, darbo laiką, susisiekimą oru ir pan., prieštaravimus ES Sutartims. Tokia klauzulės taikymo apimtis iš esmės panaši į daugelyje tarptautinių sutarčių naudojamą juridinę techniką³⁵⁰. ES Sutarčių nuostatos ETT praktikoje suprantamos kaip apimančios ir antrinės teisės aktus, pavyzdžiui, reglamentus ir direktyvas³⁵¹. Doktrinoje toks ES Sutarčių aiškinimas kartais kritikuojamas³⁵². Tačiau vertinant šį klauzulės turinio aspektą atsižvelgiant į bendrosios tarptautinės teisės normas, reikia pasakyti, kad identiškos praktikos laikomasi aiškinant JTO Chartijos 103 straipsnį (pvz., reikalaujant taikymo prioriteto JTO Saugumo Tarybos rezoliucijoms). Kita vertus, kadangi bendrosios tarptautinės teisės normos hierarchiškai nėra aukštesnės už kitas (nesvarbu tiesiogines ar išvestines), ES antrinės teisės normos, santykio su bendrosios tarptautinės teisės normomis tikslais, taip pat gali prilygintos ES Sutartims³⁵³. Autoriaus nuomone, ES Sutarčių ir antrinės ES teisės tarpusavio santykis yra išimtinai vidinis ES, kaip *sui generis*

³⁴⁸ Analogiška išvada darytina ir išanalizavus sutarčių prieštaravimus vėlesnėms sutartims (plačiau apie tai žr. šio tyrimo skyriaus „3.1.2.3. ES teisingumo teisme taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant sutarčių kolizijas“ poskyrio dalies „(b) Teisė taikytina sprendžiant vėlesnių sutarčių ir ES Sutarčių kolizijas“ punktą).

³⁴⁹ Byla C-812/79 *Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 6 paragrafas; Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 11 paragrafas.

³⁵⁰ JTO Chartijos 103 str. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.15-557; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7, 60 str. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.96-3016; Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, 311 str. 2 d. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.107-4786; Šiaurės Atlanto sutartis, 7 str. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.40-1299; Vienos konvencija dėl konsulinių santykių, 73 str. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.83-2456.

³⁵¹ Byla C-324/93 *The Queen prieš Secretary of State for Home Department, ex parte Evans Medical Ltd ir Macfarlan Smith Ltd.* [1995] ECR I-00563; Byla C-124/95 *The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081; Byla C-62/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką* [2000] ECR I-05171; Byla C-84/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką* [2000] ECR I-05215.

³⁵² Klabbers, J. *Treaty Conflict and the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 194 – 198.

³⁵³ Van Panhuys, J. H. F. *Conflicts of Law between European Communities and Other Rules of International Law. Common Market Law Review*. 1965–1966, 3: 425, p. 434.

teisinės sistemos, klausimas, kuris įtakos ES antrinės teisės normų teisiniam statusui pagal bendrąją tarptautinę teisę neturi.

(b) *Kolizijos taikymo apimtis ratione personae*

ES veikimo sutarties tekste vartojamas ne bendrojoje tarptautinėje teisėje įprastas sutarties (angl. k. – „*treaty*“), o „susitarimo“ (angl. k. – „*agreement*“) terminas, kuris ETT praktikoje sprendžiant ankstesnių sutarčių prieštaravimo ES teisei bylas laikytinas sutarties sinonimu. Tarptautinėje teisėje teisę sudarinėti sutartis turi ne tik valstybės, bet ir tarptautinės (tarpvalybinių) organizacijos bei specifiniai tarptautinės teisės subjektai (pvz., Šventasis Sostas)³⁵⁴. Todėl susitarimo šalimis gali būti tiek valstybės, tiek ir kiti subjektai. Vis dėlto pasakytina, kad ES Veikimo sutarties aiškinimas atsižvelgiant į kitas jos versijas oficialiosiomis ES kalbomis³⁵⁵ patvirtina „šalies“ kaip „valstybės“ reikšmę³⁵⁶.

(c) *Sutarčių „sudarymo“ samprata klauzulės taikymo praktikoje*

Klauzulėje ankstesnėmis sutartimis įvardijamos iki įstojimo į ES (EB) valstybių sudarytos sutartys. Taigi, kad sutartis būtų laikoma ankstesne, ji turi būti „sudaryta“ iki valstybės narystės ES. Terminas „sudarymas“ sutarčių teisėje nėra vienareikšmis nei bendrosios tarptautinės teisės mokslo, nei praktikos prasme³⁵⁷. Autoriaus žiniomis, ETT praktikoje buvo sprendžiami tik valstybių iki narystės ES (EB) pasirašytų/patvirtintų ir narėms jau įsigaliojusių ankstesnių sutarčių galimo prieštaravimo ES teisei klausimai, todėl ETT taikant ES Sutartis nebuvo iškilęs poreikis nustatyti termino „sudaryti“ reikšmę klauzulės taikymo kontekste. ETT praktikoje paprastai apsiribota faktų, jog ankstesnė sutartis buvo pasirašyta/patvirtinta ir jau įsigaliojo narei³⁵⁸, konstatavimu.

³⁵⁴ Brownlie, I. *Principles of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 63.

³⁵⁵ Remiantis ETT praktika, aiškinant sutartis turi būti atsižvelgiama į jų versijas skirtingomis valstybių narių kalbomis (Byla C-63/06 *UAB Profisa prieš Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* [2007] ECR I-03239, 13 paragrafas).

³⁵⁶ Nors, autoriaus žiniomis, ankstesnės sutarties (su tarptautine organizacija ar kitu tarptautinės teisės subjektu) prieštaravimo ES Sutartims klausimas ETT praktikoje nebuvo spęstas, pasakytina, kad ir tokios sutartys šiandien turėtų būti saugomos vadovaujantis fundamentaliu bendrosios tarptautinės teisės principu *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* bei atsižvelgiant į būtinybę taikyti „visas šalis taikomas tarptautinės teisės normas“ aiškinant sutartis. Dėl šios priežasties, autoriaus nuomone, terminas „šalis“, nepaisant lingvistinės šio termino reikšmės, turėtų būti aiškinamas kaip apimantis narių su visais teisę sudarinėti sutartis turinčiais tarptautinės teisės subjektais sudarytas ankstesnes sutartis. Taip aiškinamos kolizinės klauzulės turinys sutaptų su bendrojo tarptautinės teisės principo *pacta tertiis* turiniu ir atitiktų bendrąsias tarptautinių sutarčių aiškinimo normas. Tuo tarpu jei klauzulės nuostatos būtų aiškinamos kaip taikomos tik narių su trečiosiomis valstybėmis sudarytomis ankstesnėmis sutartims, būtų nepagrįstai nukrypta nuo bendrosios tarptautinių sutarčių aiškinimo normos, pažeistas *pacta tertiis* ir anksčiau sudarytos sutarties taikymo prioriteto principas.

³⁵⁷ Žr. šio tyrimo II dalies „2.1.2.2.1. Į Vienos konvencijos 30 straipsnio reguliavimo dalyką patenkančios kolizijų kategorijos“ „(c) sutarčių kolizijos momento samprata“ punktą.

³⁵⁸ Byla C-286/86 *Ministère public prieš Gérard Deserbais* [1988] ECR 04907, 16 paragrafas; Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 3 paragrafas; Generalinio advokato Tesouro išvada pateikta byloje *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 3 paragrafas; Byla C-121/85 *Conegade Limited prieš HM Customs & Excise* [1986] ECR 01007, 6 paragrafas; Byla C-324/93 *The Queen prieš*

Dėl to ši praktika nesuteikia gairių nustatant terminui „sudaryti“ klauzulėje priskiriamą reikšmę.

Siekiant išsiaiškinti šio termino reikšmę, pasakytina, kad klauzulėje paraleliai vartojami ankstesnių sutarčių „sudarymo“ ir ES Sutarčių „įsigaliojimo“ terminai. Vertinant šiuos terminus juridinės technikos bei lingvistinio teisės aiškinimo metodu, galima teigti, jog klauzulėje vartojami skirtingi terminai turi būti aiškinami kaip reiškiantys skirtingus teisinius veiksmus. Dėl to terminas „sudaryti“ galėtų būti aiškinamas kaip reiškiantis ankstesnės sutarties pasirašymą/teksto patvirtinimą, o ne ankstesnės sutarties įsigaliojimą, kadangi šis terminas vartojamas toje pačioje klauzulėje *expressis verbis* siejant jį tik su ES Sutartimis. Kita vertus, toks klauzulės aiškinimas galėtų kelti metodologinę – vienodo sutarties pirmumo nustatymo kriterijaus – problemą, nes nustatant sutarčių su trečiosiomis valstybėmis pirmumą būtų taikomas sutarties pasirašymo/teksto patvirtinimo kriterijus, o ES Sutartims būtų taikomas jų įsigaliojimo šalims kriterijus. Kadangi moksle nėra pasiektas konsensusas dėl tarptautinės sutarties pirmumo nustatymo kriterijaus, o praktika šiuo klausimu nėra gausi, manytume, kad šiuo aspektu ETT turi diskreciją suteikti terminui „sudarymas“ autonominę reikšmę ES Sutarčių taikymo tikslu. Vis dėlto autoriaus nuomone, derėtų vadovautis sutarties įregistravimo JTO sekretoriato kriterijumi, kaip išreiškiančiu protingą balansą tarp ankstesnės ir vėlesnės sutarties dalyvių interesų³⁵⁹.

(d) „Teisių ir pareigų“ samprata klauzulės taikymo praktikoje

Klauzulė nurodo, kad ES Sutarčių nuostatos neturi paveikti iš ankstesnių sutarčių kylančių teisių ir pareigų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisės ir pareigos pagal sutartis valstybėms paprastai³⁶⁰ kyla nuo konkrečios sutarties įsigaliojimo valstybei momento, kai sutarties vykdymas tampa privalomas vadovaujantis *pacta sunt servanda* principu³⁶¹. Vadinas, tam, kad teisės ir pareigos būtų saugomos ES Sutarčių, jas nustatančios ankstesnės sutartys turi būti galiojančios (nepaisant to, kad tokios teisės ir pareigos gali būti kildinamos ir iš iki narystės ES narės sudarytos, bet jai dar neįsigaliojusios ankstesnės sutarties). Sutarties įsigaliojimo klausimas praktikoje neretai sureguliuojamas pačioje sutartyje numatant konkrečias taisykles dėl jos įsigaliojimo. Tradiciškai sutartys įsigalioja jas ratifikavus, pasikeitus sutartį sudarančiais dokumentais, priimant, patvirtinant, prisijungiant prie sutarties ar ją pasirašant, rečiau – „kitu sutartu būdu“³⁶². Šiuo aspektu įdomi ETT sprendžia *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę* byla, kurioje *de facto* tarp Belgijos ir Kongo Demokratinės Respublikos taikyta sutartis buvo pripažinta

Secretary of State for Home Department, ex parte Evans Medical Ltd ir Macfarlan Smith Ltd. [1995] ECR I-00563, 5 paragrafas.

³⁵⁹ Žr. šio tyrimo II dalies „2.1.2.2.1. Į Vienos konvencijos 30 straipsnio reguliavimo dalyką patenkančios kolizijų kategorijos“ (b) „ankstesnės ir vėlesnės“ sutarties samprata“ punktą.

³⁶⁰ Vienos konvencijos 18 str. suteikia teisę laikinai taikyti tarptautines sutartis ir iki jų įsigaliojimo (pvz., pasirašius sutartį), tačiau tai išimtis iš bendros taisyklės, kuri neturėtų paveikti ES Veikimo sutarties aiškinimo.

³⁶¹ Vienos konvencijos 26 str.

³⁶² Visi šie sutarčių įsigaliojimo būdai įtvirtinti Vienos konvencijos 11 str.

galiojančia (nors jos įsigaliojimui reikalingi formalumai šalių ir nebuvo įvykdyti)³⁶³. Tai leidžia daryti išvadą, kad net ir formaliai pagal konkrečios sutarties nuostatas neįsigaliojusi ankstesnė sutartis turėtų būti laikoma galiojančia klauzulės taikymo tikslais. Įdomu tai, kad ETT praktikoje susidurta ir su priešingu (formaliai galiojančios, tačiau praktikoje netaikomos ankstesnės sutarties) atveju. Tokia sutartis taip pat pripažinta galiojančia³⁶⁴ bei saugoma klauzulės. Kyla klausimas, ar reikalinga apsauga *de facto* netaikomų ankstesnių sutarčių teisėms ir pareigoms? Išties tokia apsauga beveik nereikalinga, tačiau suteikus apsaugą tokioms ankstesnėms sutartims, narės tampa įpareigtos siekti pašalinti tokių sutarčių prieštaravimus ES Sutartimis remiantis ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 2 dalimi.

Vertinant šią teismo jurisprudenciją, reikia pasakyti, kad abiem atvejais ETT sprendimai atitinka bendrosios sutarčių teisės normas: pirmuoju atveju – sutarties įsigaliojimo kitu sutartu būdu³⁶⁵ normą, antruoju – sutarties galiojimo iki jos nutraukimo ar galiojimo sustabdymo šalių susitarimu arba remiantis sutarties ar Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės nuostatomis³⁶⁶.

Atskleidžiant klauzulėje minimų teisių ir pareigų, kylančių iš ankstesnių sutarčių, sampratą, įdomu tai, kad, priešingai nei diktuoja klauzulės lingvistinė analizė, ETT praktikoje terminas „teisės“ reiškia tik trečiųjų šalių pagal ankstesnes sutartis įgytas teises, o terminas „pareigos“ – tik valstybių narių pagal ankstesnes sutartis įgytas pareigas³⁶⁷. Dėl to ES Sutartimis apsauga suteikiama tik ankstesnių sutarčių šalių (ne narių) teisėms, leidžiant narėms vykdyti ankstesnėmis sutartimis trečiųjų šalių atžvilgiu priimtą pareigą. Taigi, ankstesne sutartimi suteikiant teisę narėi, ji turi susilaikyti nuo sutartinės teisės realizavimo, jeigu tai lemtų ES teisės nuostatų netaikymą³⁶⁸. Pavyzdžiui, ankstesnei sutarčiai leidžiant nustatyti laivo prekių judėjimo apribojimus, nesuderinamus su ES teise, narė privalo susilaikyti nuo tokių apribojimų nustatymo kitų narių atžvilgiu. Aptariant termino „pareigos“ teisinę reikšmę, reikia patikslinti, kad pareigomis klauzulės taikymo tikslais laikytinos tokios narių pareigos, kurių nevykdymas pažeistų ankstesnių sutarčių šalių (ne narių) teises. Vertindamas iš ankstesnių sutarčių kylančias pareigas ETT nurodo, jog narėms siekiant pateisinti ES Sutarčių netaikymą ankstesnės sutarties vykdymu, kaskart būtina įvertinti ankstesne sutartimi narės prisi-

³⁶³ *Byla C-170/98 Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę* [1999] ECR I-05493, 3, 10, 11, 16 28, 43 paragrafai. Tikslumo dėlei reikia pasakyti, kad ši byla buvo susijusi su įstojus į ES Belgijos sudaryta sutartimi, tačiau šioje byloje pritaikytas bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintas sutarties įsigaliojimo principas, autoriaus nuomone, analogiškai gali būti taikomas ir ankstesnėms sutartims.

³⁶⁴ *Byla C-84/98 Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką* [2000] ECR I-05215, 49 paragrafas.

³⁶⁵ Vienos konvencijos 11 str.

³⁶⁶ Vienos konvencijos 54–60 str.

³⁶⁷ *Byla Europos Ekonominės Bendrijos Komisija prieš Italijos Respubliką*, sprendimo B dalis; *Byla C-812/79 Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 8 paragrafas; *Byla C-158/91 Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 12 paragrafas; *Byla C-124/95 The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081, 56 paragrafas.

³⁶⁸ *Byla C-324/93 The Queen prieš Secretary of State for Home Department, ex parte Evans Medical Ltd ir Macfarlan Smith Ltd.* [1995] ECR I-00563, 32 paragrafas; *Byla C-124/95 The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081, 61 paragrafas.

imtų pareigų pobūdį bei dėl ankstesnės sutarties nevykdymo kitai ankstesnės sutarties šaliai (ne narei) galbūt sukeliamas teises pasekmes.

Pareigų pobūdžio nustatymo svarbą gerai iliustruoja *Levy* byla, kurioje ETT buvo paprašytas prejudiciniu sprendimu atsakyti į klausimą, ar direktyvai prieštaraujanti nacionalinės teisės nuostata gali būti netaikoma, kadangi ji įgyvendina ankstesnę sutartį. Šioje byloje iškilo prieštaravimas tarp Tarptautinės darbo organizacijos Konvencijos Nr. 89, kuri ypatinga tuo, kad draudė tik moterų darbą naktį ir taip prieštaravo direktyvose įtvirtintam asmenų nediskriminavimo principui. Atsižvelgdamas į specifinį reguliavimo dalyką – žmogaus teisių apsaugą³⁶⁹, ETT pabrėžė, jog šiuo atveju privaloma išsiaiškinti, ar minėtos konvencijos nuostatų nevykdymas nepažeistų trečiųjų šalių teisių. Šioje byloje ETT suabejojo, ar ankstesne sutartimi buvo nustatytos bendro pobūdžio pareigos, kurių vykdymo gali pareikalauti ankstesnės sutarties šalis (ne narė). Dėl to ETT nurodė nacionaliniam teismui išsiaiškinti, ar šios konvencijos vykdymo gali reikalauti kitos jos šalys (ne narės)³⁷⁰. Iš to darytina išvada, kad narė turi teisę vykdyti ankstesnę sutartį netaikydama ES teisės nuostatų tik tuo atveju, jei valstybė, nevykdydama pareigų pagal ankstesnę sutartį, pažeistų kitos jos šalies (ne narės) teises. Tuo tarpu jeigu tokios trečiosios šalies teisės nebūtų pažeidžiamos, narė privalo vykdyti ES teisės nuostatas ir netaikyti ankstesnės sutarties. Tokio atvejo pavyzdys – *Komisijos prieš Italiją* byla, kurioje Italijai ankstesnėmis sutartimis nustatytą pareigą taikyti mūito tarifą prekyboje su kitomis šalimis ETT, įvertinęs tokia sutartimi priimtų pareigų pobūdį, pripažino netaikytina tarp narių, konstatuodamas, kad ES Sutarčių reguliuojamose srityse jos pakeičia sutartis, sudarytas tarp narių iki narystės ES³⁷¹. Esminis šios ir *Levy* bylos skirtumas yra ankstesnėmis sutartimis sukurtų teisinių santykių pobūdis: *Levy* byloje tarp šalių buvo sukurti bendro pobūdžio įsipareigojimai visoms ankstesnės sutarties šalims, o byloje prieš Italiją – sukurti dvišalio pobūdžio (abipusiškumo principo pagrindu veikiančios) įsipareigojimai, kurių nevykdymas tarp narių nepažeidė trečiųjų valstybių, esančių ankstesnės sutarties šalimis, teisių.

Klauzulėje nurodytam teisių ir pareigų atskyrimui pagrįsti ETT *expressis verbis* nurodė, jog toks klauzulės aiškinimas atitinka bendrąją tarptautinę teisę, kadangi „*vadovaujantis tarptautinės teisės principais, valstybės, prisiimdamos naujas pareigas, nesuderinamas su prieš tai sudaryta tarptautine sutartimi įgytomis teisėmis, ipso facto apriboja tokių įgytų teisių naudojimąsi apimtimi, būtina naujai priimtų pareigų vykdymui*“³⁷². Autoriaus nuomone, toks aiškinimas atitinka Vienos konvencijos 30 straipsnio 4 ir 5 da-

³⁶⁹ Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 21 paragrafas. Panašios pozicijos šioje byloje laikėsi ir generalinis advokatas Tesauro, žr.: generalinio advokato Tesauro nuomonė, 5, 6 paragrafai. Tokios pat pozicijos ETT laikėsi ir kitose bylose (Byla C-130/73 *Magdalena Vandeweghe ir kiti prieš Berufsgenossenschaft für die chemische Industrie* [1973] ECR 01329, 2 paragrafas).

³⁷⁰ ETT nurodė, kad kreipiantis dėl prejudicinio sprendimo, pareigą nustatyti ankstesne sutartimi valstybės narės priimtų pareigų apimtį turi nacionalinis teismas.

³⁷¹ Byla *Europos Ekonominės Bendrijos Komisija prieš Italijos Respubliką*, sprendimo B dalis.

³⁷² *Ibidem.*; Byla C-812/79 *Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 8 paragrafas; Byla C-286/86 *Ministère public prieš Gérard Deserbais* [1988] ECR 04907, 17 paragrafas; Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 12 paragrafas; Byla C-124/95 *The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081, 56 paragrafas.

lis, aiškinamas remiantis *pacta sunt servanda* principu, įpareigojančiu valstybes vykdyti sutartis gera valia. Toks bendrosios tarptautinės teisės normos aiškinimas randamas ir doktrinoje³⁷³. Pastebėtina ir tai, kad kolizija, kuriai spręsti taikoma kolizinė klauzulė, laikytina tik tokia situacija, kuomet pažeidžiama narės pareiga, kylanti iš ankstesnės sutarties, t.y. akcentuojamas kolizijai būtinas teisės pažeidimo elementas.

Vertinant *Komisijos prieš Italiją ir Levy* bylas bendrosios tarptautinės teisės aspektu, taip pat darytina išvada, kad ETT, siekdamas nepažeisti *pacta tertiis* principo, byloje prieš Italiją atliko ankstesne sutartimi priimtų pareigų pobūdį *ex officio*, o *Levy* byloje – pagrįstai nurodė tai atlikti prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikusiam nacionaliniam teismui. Taip buvo suformuluota taisyklė, kad procese dėl prejudicinio sprendimo ankstesnės sutarties aiškinimas patenka į nacionalinio teismo, o byloje dėl ES teisės pažeidimo – į ETT kompetenciją.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad ES Veikimo sutarties kolizinė klauzulė yra subordinacinė, o ją aiškindamas ETT remiasi bendrosios tarptautinės teisės principais ir normomis. Šitaip ETT nurodo, jog sprendžiant ES Veikimo sutartimi nesureguliuotus klausimus būtina remtis kai kuriais bendrosios tarptautinės teisės principais ir normomis.

3.1.2.2. ES Teisingumo teismo jurisdikcija ir jos įtaka sprendžiant ES Sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas

Remiantis ES Veikimo sutartimi ETT yra atsakingas už ES Veikimo sutartyje nurodytų ES institucijų (įskaitant įstaigas ir organus) priimtų teisės aktų, galinčių turėti teisinių padarinių trečiosioms šalims, teisėtumą. Teismas turi jurisdikciją nagrinėti valstybių narių, juridinių bei fizinių asmenų, taip pat institucijų ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, ES Sutarčių ar kokios nors su jų taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo. Teismas taip pat turi jurisdikciją nagrinėti ieškinius prieš institucijas dėl veiksmų nesiėmimo pažeidžiant ES Sutarčių³⁷⁴. Remiantis ES Veikimo sutarties 258 straipsniu, ETT turi teisę nagrinėti ES Komisijos ir valstybių narių ieškinius prieš kitas valstybes nares dėl jų įsipareigojimų pagal ES (įskaitant ir antrinę teisę) nevykdymo. ETT taip pat turi jurisdikciją priimti prejudicinius sprendimus, kuriais išaiškina ES Sutarčių nuostatas arba sprendžia ES institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo klausimus³⁷⁵. Kaip matyti, ETT neturi jurisdikcijos nagrinėti ne valstybių narių ieškinius prieš valstybes nares, taip pat neturi teisės aiškinti specialių valstybes nares įpareigojančių sutarčių (tai atlieka nacionaliniai teismai). Dėl to ETT negali būti tiesiogiai sprendžiami tarpvalstybiniai ginčai, kylantys dėl sutarčių kolizijų. Trečiosios valstybės taip pat neturi teisės dalyvauti trečiuoju asmeniu ETT vykstančiame teisminiame procese. Tačiau tai nereiškia, kad sprendžiant ginčus, inicijuotus ETT dėl valstybių įsipareigojimų, priimtų ES sutartimis, pažeidimų arba nacionaliniam teismui kreipiantis į ETT ES teisės

³⁷³ Sadat-Akhfavi, S. A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*. Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003, p. 5; Cheng, B. *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, Cambridge: Grotius Publications Limited, 1987, p. 123.

³⁷⁴ ES Veikimo sutarties 266 str.

³⁷⁵ ES Veikimo sutarties 267 str.

aiškinimo klausimu ETT negalėtų priimti sprendimų dėl ES teisės normų, nustatančių kolizijų sprendimo būdus. Kaip rodo ETT praktika, probleminiai ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos kolizinės klauzulės aiškinimo klausimu buvo išspręsti ETT praktikoje ES Komisijai reiškiant ieškinius prieš valstybes nares bei nacionaliniams teismams kreipiantis prejudicinių sprendimų. Kita vertus, ETT taip pat nemažai prisidėjo ir prie materialinių bei institucinių ES Sutarčių normų, reikšmingų kolizijų sprendimo būdai, aiškinimo. Joms skirtas tolesnis šio darbo poskyrio dalis.

Apibendrinant galima teigti, kad ETT neturi jurisdikcijos spręsti sutarčių kolizijas, tačiau turėdamas jurisdikciją aiškinti ir taikyti ES sutartis jis turi galimybę paveikti ES Sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų sprendimą, kartu atlieka ES teisės aiškinimą ir šitaip „nurodo“, kaip remiantis ES teise turėtų būti sprendžiamos sutarčių kolizijos.

3.1.2.3. ES Teisingumo teisme taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant sutarčių kolizijas

ETT yra atsakingas už ES teisės aiškinimą ir taikymą. Tai, jog aiškindamas ES Veikimo sutarties 351 straipsnį³⁷⁶ bei spręsdamas kitas bylas³⁷⁷ ETT *expressis verbis* grindžia savo sprendimus kai kuriomis tarptautinės teisės normomis, leidžia teigti, kad taikytina teisė ETT apima ir bendrosios tarptautinės teisės principus ir normas. Kita vertus, apimtis, kuria bendroji tarptautinė teisė turi būti taikoma kiekvienu atveju vertintina individualiai ir turėtų priklausyti nuo bendrosios tarptautinės teisės normos pritaikymu galimo sukurti rezultato. Kaip minėta, vienas iš atvejų, kada posistemėje gali būti taikomos sistemos normos, yra siekiamo posistemės efektyvumo nebuvimas nepritaikius sistemos normų. Šį atvejį gerai iliustruoja ETT nurodymas, jog terminas „teisės“ ir „pareigos“ aiškintinos atsižvelgiant į bendrosios tarptautinės teisės principą, kuriuo remiantis prisiimant teisėms prieštaraujančius įsipareigojimus turi būti susilaikoma nuo teisių taikymo³⁷⁸. Šie pavyzdžiai leidžia teigti, jog bendroji tarptautinė teisė buvo taikyta tuomet, kai ES normos iki galo nesunormino teisinio santykio. Dėl to kartu su ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 1 dalimi subsidiariai buvo pritaikyta ir bendroji tarptautinė teisė. Jei tai nebūtų atlikta, o pirminė ES teisės norma būtų aiškinta tik lingvistiškai, bylų sprendimo rezultatas būtų priešingas bendrosios tarptautinės teisės principams. Dėl šios priežasties galima daryti išvadą, kad sprendžiant sutarčių kolizijas, tam tikrų jų sprendimo klausimų nereguliuojant ES teise taikytina teisė ETT galėtų apimti bendrosios

³⁷⁶ *Ibidem.*; Byla C-812/79 *Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 8 paragrafas; Byla C-286/86 *Ministère public prieš Gérard Deserbais* [1988] ECR 04907, 17 paragrafas; Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 12 paragrafas; Byla C-124/95 *The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081, 56 paragrafas.

³⁷⁷ Byla C-162/96, *Racke*, ECR [1998] I-3688; Byla T-115/94, *Opel Austria GmbH v Council of the European Union*, ECR [00039]; ir kt.

³⁷⁸ Byla C-812/79 *Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787, 8 paragrafas; Byla C-286/86 *Ministère public prieš Gérard Deserbais* [1988] ECR 04907, 17 paragrafas; Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287, 12 paragrafas; Byla C-124/95 *The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081, 56 paragrafas.

tarptautinės teisės principus ir normas. Vis dėlto, kokia apimtimi tai turėtų būti atlikta, priklausytų nuo konkrečiu atveju ETT pageidaujamo ES teisės efektyvumo poreikio.

Grįžtant prie ETT taikytinos teisės, reikia pastebėti, kad be tarptautinės teisės kai kurios materialinės ES teisės normos tai pat yra itin reikšmingos sprendžiant sutarčių kolizijas ir reguliuojant kitus su jomis susijusius klausimus.

(a) *Teisė taikytina sprendžiant ankstesnių sutarčių ir ES Sutarčių kolizijas*

Be ES Veikimo sutarties kolizinėje klauzulėje įtvirtinto *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* principo bei ES Sutarčių subordinavimo ankstesnėms sutartims, ES teisėje yra ir kitų kolizijų sprendimui svarbių normų. Ankstesnių sutarčių kontekste viena iš tokių laikytina ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 2 dalis. Ji nustato pareigą narėms „stengtis pašalinti“ egzistuojančius ankstesnių susitarimų prieštaravimus ES Sutartimis. Ši pareiga nustatyta atsižvelgiant į nuolaidas, kurias narės padarė viena kitai ES Sutartimis (351 straipsnio 3 dalis), todėl siekiant vienodo ES teisės veikimo narės viena kitai padeda siekti ankstesnių susitarimų suderinimo su ES Sutartimis bei atitinkamais atvejais nustato bendrą požiūrį.

ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 2 dalies tekstas numato pareigą „siekti suderinimo“, kurios turinys *stricto sensu* turėtų būti suprantamas kaip reiškiantis tam tikrų veiksmų atlikimą, o ne rezultatų pasiekimą. Kita vertus, narių suteikiamų „nuolaidų“ išryškimas ES Veikimo sutarties 351 straipsnio 3 dalyje sufleruoja, jog šios normos tikslas turėtų būti ankstesnių sutarčių suderinimas su ES Sutartimis. Kyla klausimas: kodėl ES Sutarčių rengėjai *expressis verbis* imperatyviai nenurodė narėms suderinti ankstesnes sutartis su ES teise, t.y. pasirinko „rafinuotą“ tikslo, o ne konkretaus rezultato pareigą? Autoriaus nuomone, tokia juridinė technika buvo pasirinkta dėl sutarčių teisės nustatytų apribojimų suderinant galimus sutarčių tarpusavio prieštaravimus. Remiantis sutarčių teisės normomis, sutartys tarpusavyje gali būti suderinamos jas pakeičiant, nutraukiant, sustabdant jų veikimą, denonsuojant ar kitu sutarties šalių sutartu būdu³⁷⁹. Pasinaudojimas kiekviena iš šių nuostatų gali priklausyti nuo konkrečios sutarties normų, todėl nustačius valstybėms pareigą pasiekti konkretų rezultatą – suderinti ankstesnes sutartis su ES teise, tokia pareiga galėtų būti praktiškai neįgyvendinama kaip galbūt pažeidžianti bendrosios tarptautinės teisės normas (pvz., tam tikrų kategorijų sutartys negali būti denonsuotos³⁸⁰, todėl reikalavimas jas denonsuoti būtų neįgyvendinamas). Dėl to, autoriaus nuomone, ES Sutarčių rengėjai buvo priversti apsiriboti ne rezultato, o tikslo pareigos nustatymu narėms.

Šiuo aspektu pirmiausiai aptartinos *Komisijos prieš Portugaliją* bylos, kuriose siekta įrodyti, kad Portugalija pažeidė pareigą suderinti ankstesnes sutartis su ES teise³⁸¹. Šiose bylose Komisija kreipėsi į ETT dėl reglamento³⁸², numatančio bendrą pareigą narėms

³⁷⁹ 1969 m. Vienos konvencija, 39–41, 54–60 str.

³⁸⁰ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. In *Yearbook of the International Law Commission, 1966. Volume II*. New York: United Nations Publication, 1967, p. 250.

³⁸¹ Byla C-62/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką*, 9 paragrafas.

³⁸² Tarybos 1986 m. gruodžio 22 d. Reglamentas (EEB) Nr. 4055/86 dėl laisvės teikti paslaugas principo taikymo jūrų transporto paslaugoms tarp valstybių narių bei valstybių narių ir trečiųjų šalių. [1990] OL L353/16.

suderinti esamas sutartis su Sąjungos teisės aktais, nevykdymo. Portugalija gynėsi nurodydama, jog ES Sutartys numato tikslo pareigą „siekti jas suderinti su [ES] Sutartimis“, o Komisija remiasi reglamentu ir nustato Portugalijai „rezultato“ pareigą. Portugalija nurodė, jog siekė suderinti ankstesnes sutartis, tačiau sudėtinga politinė situacija buvusioje Jugoslavijos Respublikoje (ankstesnio susitarimo šalis) to tinkamai atlikti neleido, ir pabrėžė, kad ankstesni susitarimai buvo netaikomi ir nedarė žalos narėms³⁸³. Portugalija taip pat siekė įtikinti ETT, jog sutarties denonsavimas neproporcingai paveiktų Portugalijos ir atitinkamų trečiųjų šalių santykius, o suderinus ankstesnes sutartis, trečiųjų šalių teisėms turėtų būti pakenkta tik minimaliai³⁸⁴. ETT atmetė Portugalijos gynėbos argumentus kaip nepagrįstus nurodydamas, kad Portugalija neįvykdė reglamentu nustatytos pareigos suderinti ankstesnes sutartis. ETT verdiktą grindė daugiausia šiais motyvais: pirma, sudėtinga politinė situacija ankstesnės sutarties šalyje nepateisina narei reglamentu nustatytos pareigos nevykdymo; antra, ankstesnei sutarčiai suteikiant teisę ją denonsuoti, valstybė privalo pasinaudoti tokia ankstesnės sutarties nuostata³⁸⁵, jeigu ankstesnės sutarties nepavyksta suderinti kitu būdu; trečia, vertinant sutarties denonsavimo proporcingumą Portugalijos ir trečiųjų šalių santykiams, ETT nurodė, kad ES Sutartyse įtvirtintas teisinis reguliavimas nustato tinkamą trečiųjų šalių, konkrečios narės užsienio politikos ir kitų Sąjungos narių interesų pusiausvyrą³⁸⁶; ketvirta, kadangi reglamentu klauzulės veikimo principai nebuvo pažeisti (šiai sutarčiai apsauga, nepaisant pareigos ją suderinti, suteikiama), Komisija turėjo teisę remtis reglamentu reikalaujama suderinti šią ankstesnę sutartį pagal reglamento nuostatas, t.y. reglamentas konkretizuoja ES Sutartimis numatytą pareigą narėms siekti suderinti ankstesnes sutartis su reglamente nurodytais teisės aktais ir principais. Taip Teismas sukonkreтино abstrakčiai ES Veikimo sutartyje suformuluotą „veiksmo“ pareigą kaip įpareigojančią narės išnaudoti prieinamas ankstesnės sutarties suderinimo su ES teise priemones. Tačiau dar ekspresyviau pareigos „tarp veiksmo ir rezultato“ turinys buvo atskleistas *Budejovický Budvar* byloje³⁸⁷ ETT nurodžius, jog ankstesnį susitarimą narė gali taikyti tik iki sėkmingo ankstesnių sutarčių „suderinimo priemonių, numatytų EB Sutarties 307 straipsnyje (Veikimo sutarties 351 straipsnis – *aut. past.*), panaudojimo“³⁸⁸.

Atsižvelgiant į šiuos ETT sprendimus galima daryti išvadą, kad ES Veikimo sutartimi narėms nustatyta pareiga „siekti suderinti ankstesnius susitarimus su ES Sutartimis“ ETT aiškinama kaip „į rezultatą orientuoto veiksmo“ pareiga, kurią įgyvendindamos narės privalo aktyviai pasinaudoti visomis pagal bendrąją tarptautinę teisę teisėtomis ankstesnės sutarties ir ES teisės suderinimo priemonėmis³⁸⁹.

³⁸³ Generalinio advokato Mischo nuomonė pateikta byloje Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką, [1999] ECR I-05171, 19 paragrafas.

³⁸⁴ Byla C-62/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką*, 32 paragrafas.

³⁸⁵ Pirmą kartą ši nuostata suformuluota byloje C-170/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę*, 42 paragrafas.

³⁸⁶ Byla C-62/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką*, 40–59 paragrafai.

³⁸⁷ Byla C-245/02 *Anheuser-Busch Inc. prieš Budejovický Budvar, národní podnik* [2004] ECR I-10989.

³⁸⁸ *Ibidem*, 3 paragrafas.

³⁸⁹ Generalinio advokato Mischo nuomonė pateikta byloje Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką, [1999] ECR I-05171, 58 paragrafas.

(b) Teisė taikytina sprendžiant vėlesnių sutarčių ir ES Sutarčių kolizijas

ES Sutarčių nuostatos *expressis verbis* nereglamentuoja kolizijų, kylančių tarp ES teisės ir po įstojimo į ES narių sudarytų sutarčių. Atsižvelgiant į tai, kad ES Veikimo sutartis suteikia apsaugą bei taikymo prioritetą tik ankstesnėms sutartims, aiškinant ES Sutartis *a contrario* darytina išvada, kad tapus ES nare su trečiosiomis šalimis sudarytoms sutartims (toliau šiame skyriuje – „**vėlesnės sutartys**“) apsauga ES Sutartimis nesuteikiama, o ES Veikimo sutarties 351 straipsnis nėra taikomas. Tokią išvadą patvirtina ETT praktika, kurioje ES teisei prieštaraujantys vėlesni susitarimai vertinami kaip ją pažeidžiantys. Pavyzdžiui, *Komisijos Belgijai ir Liuksemburgui* iškeltose bylose vėlesnės sutarties nesuderinimas su reglamente nustatytais taisyklėmis vertintas kaip reglamento pažeidimas³⁹⁰. Kaip rodo ETT praktika *Open skies* byloje³⁹¹, analogiškai vertinami ir ankstesnių sutarčių pakeitimai, t.y. kaip vėlesnės sutartys, pažeidžiančios ES Sutartis. Šios bylos ES Komisijos iniciatyva buvo iškeltos daugeliui narių dėl jų įvykdytų ankstesnių sutarčių su JAV oro transporto srityje pakeitimų³⁹² bei vėlesnių sutarčių sudarymo³⁹³. Doktrinoje šios bylos sprendimai sulaukė kritikos³⁹⁴, kadangi ETT daugelyje bylų³⁹⁵ ignoravo valstybių argumentus dėl neesminių ankstesnių susitarimų pakeitimų ir būtinybės taikyti klauzulę³⁹⁶. Kritikų teigimu, ETT turėjo vertinti *Open skies* sutartis bendrosios tarptautinės teisės kontekste, nors ETT šioje byloje šalių ginčą sprendė remdamasis išimtinai ES teise. ETT konstatavo, kad narės, sudarydamos *Open skies* sutartis ir išlaikydamos anksčiau sudarytas sutartis su JAV, pažeidė ES teisės jos institucijoms suteiktą išimtinę kompetenciją³⁹⁷ veikti narių vardu oro transporto srityje

³⁹⁰ Byla C-176/97 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę ir Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę* [1998] ECR I-03557, 37 paragrafas; Byla C-170/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę* [1999] ECR I-05493, 43 paragrafas.

³⁹¹ Byla C-466/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Jungtinę Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystę* [2002] ECR I-09427; Byla C-467/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Danijos Karalystę* [2002] ECR I-09519; Byla C-468/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Švedijos Karalystę* [2002] ECR I-09575; Byla C-471/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę* [2002] ECR I-09681; Byla C-472/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę* [2002] ECR I-09741; Byla C-475/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Austrijos Respubliką* [2002] ECR I-09797; Byla C-476/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Vokietijos Federacinę Respubliką* [2002] ECR I-09855.

³⁹² Danijos Karalystė, Švedijos Karalystė, Suomijos Respublika, Austrijos Respublika ir Vokietijos Federacinė Respublika.

³⁹³ Belgijos Karalystė, Liuksemburgo Kunigaikštystė bei Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė.

³⁹⁴ Klabbers, J. *Treaty Conflict and the European Union*, p. 134, 186 – 193; Franklin, C. N. K., *Flexibility vs. Legal Certainty: Article 307 EC and Other Issues in the Aftermath of the Open Skies Cases*. *European Foreign Affairs Review*. 2005, 10: 92.

³⁹⁵ ETT vertino argumentus dėl kolizinės klauzulės taikymo tik byloje C-466/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Jungtinę Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystę*, 17–27 paragrafai.

³⁹⁶ Priešingai nei ETT, generalinis advokatas savo nuomonėje argumentuotai atmetė valstybių argumentus dėl kolizinės klauzulės taikymo, nurodydamas, jog savo esme *Open skies* sutartys laikytinos vėlesnėmis sutartimis, taip pat pateikė argumentus dėl pareigos suderinti ankstesnes sutartis su Sutartimis tuo atveju, jeigu ETT būtų nusprendęs taikyti kolizinę klauzulę (Generalinio advokato Tizzano išvada, pateikta bylose C-466/98, C-467/98, C-468/98, C-471/98, C-472/98, C-475/98, C-476/98 [2002] ECR I-09427, 109–115, 133–145 paragrafai).

³⁹⁷ Byla *Europos Bendrijų Komisija prieš Danijos Karalystę*, 98–101 paragrafai; Byla C-471/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę*, 114, 117 paragrafai; Byla C-472/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę* [2002] ECR I-09741, 45 paragrafas.

sudarant sutartis su trečiosiomis valstybėmis. Taigi, ETT šioje byloje ginčą sprendė vien tik remdamasis institucine ES teise, reguliuojančia institucijų kompetenciją. Valstybių argumentus dėl *Open skies* susitarimų kaip ankstesnių ar vėlesnių vertinimo laikė per-tekliniais, apsiribodamas konstatavimu, jog ES institucijai įgijus teisę veikti narių vardu pastarosios prarado teisę sudaryti *Open skies* tipo sutartis. Vertinant šį ETT sprendimą bendrosios tarptautinės teisės kontekste, pasakytina, jog iš ES Sutarčių kildinama ES institucijų kompetencija oro transporto išorinių santykių srityje vertintina kaip pareiga narėms nesudarinti *Open skies* pobūdžio susitarimų. Tokios pareigos nustatymas ES Sutartyse laikomas narių laisva valia prisiimtu suverenios teisės sudarinėti sutartis apribojimu³⁹⁸, todėl nelaikytinas prieštaraujančiu bendrajai tarptautinei teisei. Analogiškai iš ES Sutarčių išplaukianti laisva valia prisiimta pareiga suderinti ankstesnes sutartis (įskaitant ir oro transporto srityje) nelaikytina prieštaraujančia bendrajai tarptautinei teisei. Dėl šių priežasčių ETT sprendimai *Open skies* byloje laikytini nepažeidžiančiais bendrosios tarptautinės teisės normų. Vertinant ETT sprendimą nesiremiant klauzule, galima sutikti su autoriais, pritariančiais nuomonei, jog dėl ETT kompetencijos nustatymo ES teisės normomis, jis savo sprendimus pirmiausiai turi grįsti būtent ES teise, suteikusia ETT mandatą³⁹⁹.

Išanalizavus ETT praktiką sprendžiant vėlesnių sutarčių ir ES teisės kolizijas, galima daryti išvadą, kad ES Sutartys (remiantis ES teise) turi taikymo prioritetą vėlesnių sutarčių atžvilgiu, kurių sudarymas *ipso facto* laikomas ES teisės (ES Sutarčių ar antrinės teisės) pažeidimu. Tai atitinka bendrojoje tarptautinėje teisėje nustatytą ankstesnės sutarties taikymo prioriteto vėlesnei sutarčiai principą, kuris ES teisėje taikomas universaliai sprendžiant tiek ES, tiek ir kitų sutarčių kolizijas.

3.1.2.4. ES narių atsakomybė už ES teisės pažeidimus kolizijų atveju

ES Veikimo sutarties 260 straipsnis nurodo, kad ETT nustačius, jog valstybė narė neįvykdė kokios nors pagal ES Sutartis kylančios pareigos, ji privalo imtis priemonių ETT sprendimui įvykdyti. Šitaip ES teisė nustato pareigą valstybei narei pašalinti ES teisės pažeidimu sukurtas pasekmes. ES Komisijos nuomone, jeigu atitinkama valstybė narė nesiėmė būtinų priemonių ETT sprendimui įvykdyti, ji turi teisę kreiptis į ETT su prašymu paskirti valstybei narei sumokėti vienkartinės sumos arba periodinės baudos dydį.

Dažniausiai ES teisė nustato valstybėms pareigą perkelti į savo teisės aktus atitinkamas ES teisės nuostatas. Dėl to ES Komisijos ieškiniai prieš valstybes nares kyla dėl ES teisės neįgyvendinimo arba netinkamo įgyvendinimo. ETT priėmus sprendimą šiuo klausimu paprastai konstatuojamas šiuo būdu valstybės įvykdytas ES teisės pažeidimas. Valstybei nesiėmus priemonių įgyvendinti ES teisę, jai gali būti skiriama bauda. Kita vertus, tokių priemonių neįgyvendinimas taip pat gali lemti nuostolių fiziniams ar juri-

³⁹⁸ Slot, J. P.; de la Rochere, J. D. Case Law. *Common Market Law Review*. 2003: 40, p. 701; Van Panhuys, J. H. F. Conflicts of Law between European Communities and Other Rules of International Law. *Common Market Law Review*. 1965–1966: 3, p. 435; Schermers, H.G., Shorter Articles, Comments and Notes, Community Law and International Law. *Common Market Law Review* 1975: 12, p. 79.

³⁹⁹ Slot, J. P.; de la Rochere, J. D. Case Law. *Common Market Law Review*. 2003: 40, p. 712.

diniams asmenims kilimą. Tokiu atveju valstybė narė papildomai privalo kompensuoti tokių asmenų patirtus nuostolius.

Vertinant šias atsakomybės už ES teisės pažeidimą pasekmes, pirmiausiai pastebėtina, kad ES teisės pažeidimas nepanaikina tęstinės valstybės narės pareigos vykdyti pažeistą ES teisės normą. Antra, valstybė narė privalo imtis veiksmų, kuriais būtų pašalintos pažeidimo pasekmės (pvz.: į nacionalinę teisę perkelta ES teisė, atlyginti asmenų patirti nuostoliai (įskaitant palūkanas) ir pan.). Trečia, ES teisė numato galimybę paskirti valstybei narei finansinę sankciją už pažeidimo pasekmių nepašalinimą. Lyginant šias atsakomybės už ES teisės pažeidimą pasekmes su nustatytomis bendrosios tarptautinės teisės normomis, pastebėtina, kad ES teisė nesuteikia teisės imtis atsakomųjų priemonių kitų valstybių narių pažeidimų atveju. Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys, kad valstybės narės turi teisę kreiptis į ETT dėl kitų valstybių narių įvykdytų pažeidimų. Tokią teisę taip pat turi ir už ES Sutarčių vykdymo priežiūrą atsakinga ES Komisija. Ši turi teisę ne tik kreiptis dėl pažeidimo, bet taip pat ir dėl ETT sprendimo nevykdymo. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, ES teisė nustato išsamų valstybių atsakomybės už ES teisės pažeidimus režimą, todėl bendrosios tarptautinės teisės normos esant ES teisės pažeidimui neturėtų būti taikomos.

3.2. PPO teisėje nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai

3.2.1. PPO teisės samprata ir jos santykis su bendrąja tarptautine teise

Pozityviąją PPO teisę sudaro PPO steigianti Marakešo sutartis (angl. k. – „*Marrakesh Agreement Establishing WTO*“) ir šios sutarties prieduose išdėstyti tarptautiniai susitarimai (angl. k. – „*covered agreements*“) (toliau – „**PPO sutartys**“). D. Palmeter ir P. C. Mavroidis šias sutartis prilygina specialiosioms konvencijoms, nurodytoms TTT statuto 38 straipsnio 1 dalyje, įtvirtinančioje tarptautinės teisės šaltinių sąrašą. Todėl, pasak jų, šios sutartys laikytinos fundamentaliais PPO teisės šaltiniais, nuo kurių analizės prasideda bet koks dėl PPO teisės kilusio ginčo sprendimas⁴⁰⁰. Vertinant šias sutartis bendrosios tarptautinės teisės kontekste, reikia pasakyti, jog jos reguliuoja specifinius tarptautinės prekybos santykius, todėl yra *lex specialis* bendrosios tarptautinės teisės normų atžvilgiu. PPO sutarčių samprata yra itin svarbi, kadangi sutarties priskyrimas PPO sutarčiai leidžia remtis šia sutartimi sprendžiant ginčą PPO ginčų sprendimo institucijoje. Tuo tarpu sutarties nepriklausymas PPO sutartims iš esmės riboja galimybę ja remtis sprendžiant ginčą PPO ginčų sprendimo institucijoje. Sutartimis, kuriomis galima remtis kaip taikytina teise, laikomos PPO sutartyse tiesiogiai nurodytos sutartys⁴⁰¹ ir tokios sutartys, į kurias galima išvesti nuorodas aiškinant PPO sutartis⁴⁰². Nors reikia

⁴⁰⁰ Palmeter, D., Mavroidis, P. C. *Dispute Settlement in the World Trade Organization, Practice and Procedure*, (second ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2004: p. 49 – 51.

⁴⁰¹ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, I straipsni, 3 dalis <http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm2_e.htm>.

⁴⁰² *European Communities – Regime for Importation, Sale and Distribution of Bananas – Complain by the United States*, Report of the Appellate Body, 9 September 1997, WT/DS27/AB/R. Šiuo atveju buvo pripažinta, kad Institucija turi teisę aiškinti Lomé konvenciją, kadangi išimtis leidžianti taikyti

sutikti su tuo, jog iš principo PPO teisėje nepaminėtų sutarčių priskyrimas PPO teisės šaltiniams mokslo požiūriu yra „kontraversiškas klausimas“⁴⁰³, tokios sutartys praktikoje lemia PPO taikytinos teisės apimties „išplėtimą“ bei laikytinos svarbia PPO taikytinos teisės dalimi, nors ir nėra laikomos PPO sutartimis.

Be aukščiau paminėtų sutarčių, ne mažiau svarbiais PPO teisės šaltiniais laikytini ir PPO priimami teisės aktai, o ypač taikant PPO teisę ginčo sprendimo grupėse (angl. k. – „panels“) (toliau – „**Ginčo sprendimo grupė**“) ir apeliacinėje taryboje (angl. k. – „Appellate body“) (toliau – „**Apeliacinė taryba**“) priimti sprendimai ir rekomendacijos. Šiuose teisės aktuose, kurie vėliau turi būti patvirtinti ginčų sprendimo institucijos (angl. k. – „Dispute Settlement Body“) (toliau – „**Institucija**“), gyvai atliekamas PPO teisės aiškinimas, *inter alia* sprendžiant ir bendrosios tarptautinės teisės normų taikymo bei jų santykio su PPO teise klausimus.

Nors pagrindinė PPO teisės dalis skirta įtvirtinti specialias tarptautinės prekybos teisinius santykius reguliuojančias elgesio taisykles bei aiškinti jos normų turinį, PPO teisėje esama ir normų, tiesiogiai inkorporuojančių į ją skirtingas bendrosios tarptautinės teisės taisykles. Pavyzdžiui, *pacta tertiis nec noncent nec prosunt* principas *expressis verbis* įtvirtintas PPO steigimo sutartyje⁴⁰⁴. Pareiga aiškinti PPO sutartis remiantis paprotinėmis bendrosios tarptautinės teisės normomis nurodyta ginčų sprendimo susitarime (angl. k. – „Dispute Settlement Understanding“)⁴⁰⁵ (toliau – „**Ginčų sprendimo susitarimas; GSS**“). Kitos bendrosios tarptautinės šaltiniuose įtvirtintos teisės normos, nors ir nėra tiesiogiai nurodytos PPO sutartyse, yra taikomos tiek ginčo sprendimo grupės, tiek ir Apeliacinės tarybos praktikoje⁴⁰⁶. Pavyzdžiui, *Korea – Measures Affecting Government Procurement* byloje ginčo sprendimo grupė nurodė, kad PPO sutarčių santykis su tarptautine paprotine teise yra platesnis nei tik sutarčių aiškinimą nustatančių paprotinės tarptautinės teisės normų taikymas. Pasak jos, tarptautinė paprotinė teisė gali būti taikoma ekonominiams PPO narių santykiams tiek, kiek kiek PPO teisė numato joms išimčių (angl. k. – „contract out“)⁴⁰⁷. Savo praktikoje Apeliacinė taryba ne kartą rėmėsi ir bendraisiais tarptautinės teisės principais. Pavyzdžiui, *pacta sunt servanda* principo svarbą Apeliacinė taryba akcentavo *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*⁴⁰⁸ byloje, nurodydama, kad šis principas riboja vals-

šių konvenciją kilo iš PPO teisės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-14]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/27abr.pdf>.

⁴⁰³ Van den Bossche, P. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 59.

⁴⁰⁴ Agreement Establishing the World Trade Organization, XIII straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm>.

⁴⁰⁵ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 3 straipsnio 2 dalis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴⁰⁶ Matsushita, M., Schoenbaum, T. H., Mavroidis, P.C. *The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*, Oxford: Oxford University Press, 2003. p. 64 – 67.

⁴⁰⁷ *Korea – Measures Affecting Government Procurement, Report of the Panel*, 1 May 2000, WT/DS163/R, p. 183 – 184 (7.96). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-14]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wto-panelsfull/korea-govprocurement\(panel\)\(full\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wto-panelsfull/korea-govprocurement(panel)(full).pdf)>.

⁴⁰⁸ *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, Report of the Appellate Body, 12 October 1998, WT/DS58/AB/R, p. 61-62 (158). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-14]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanelsfull/korea-govprocurement\(panel\)\(full\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanelsfull/korea-govprocurement(panel)(full).pdf)>.

tybių elgesio laisvę bei draudžia piktnaudžiavimą teise. Remiantis šia ginčų sprendimo praktika galima teigti, kad PPO teisė nėra izoliuota nuo bendrosios tarptautinės teisės, o yra sudedamoji jos dalis (posistemė), kurioje bendrosios tarptautinės teisės normos PPO nariams taikomos taip kaip ir kitoms valstybėms⁴⁰⁹, tačiau tik tiek, kiek PPO teisė nenumato specialių normų⁴¹⁰. Kitaip tariant, bendrosios tarptautinės teisės normos taikomos tik subsidiariai. Su tokia nuomone sutinka ir PPO tiriantys teisės mokslininkai⁴¹¹.

Šios tyrimo dalies skyriaus tikslas yra išanalizuoti PPO taikomus kolizijų sprendimo būdus, todėl toliau bus atliekama kolizijų sprendimo būdams reikšmingų PPO teisės institutų analizė siekiant nustatyti, ar bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai gali būti taikomi sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas, bei įvertinti, ar PPO teisė nustato specialius kolizijų sprendimo būdus ir ar šie būdai riboja bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintų kolizijų sprendimo būdų taikymą sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas.

3.2.2. PPO teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai

PPO teisės normomis nustatytas kolizijų sprendimo būdų teisinis reguliavimas grindžiamas „tarptautinėje teisėje galiojančia bendra kolizijų nebuvimo prezumpcija“⁴¹². PPO teisėje ši prezumpcija itin aktuali, kadangi visos PPO sutartys buvo derinamos ir keičiamos tų pačių valstybių. Dėl to logiška teigti, jog esant valstybių valios „sutapčiai“ sudarant PPO sutartis vietos kolizijoms likti neturėjo. *Indonesia - Certain Measures Affecting the Automobile Industry* byloje Ginčo sprendimo grupė nurodė, kad „remiantis bendrąją tarptautine teise“, kolizijos kyla „tik išimtiniais atvejais tarp viena kitai prieštaraujančių pareigų, kylančių iš tų patį dalyką reguliuojančių sutarčių“⁴¹³. Galima teigti, kad priedama prie šios išvados Ginčų sprendimo grupė pritarė vienam siaurosios kolizijos definicijos požymiui, kuriuo remiantis prieštaravimas tarp skirtingomis sutartimis įgytų teisių nėra laikomas kolizija. Panašios kolizijos sampratos laikytasi ir kitų ginčų tarp PPO narių sprendimo praktikoje⁴¹⁴. Ginčo sprendimo grupės ir Apeliacinės tary-

⁴⁰⁹ Palmeter, D., Mavroidis, P. C. *Dispute Settlement in the World Trade Organization, Practice and Procedure*, (second ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 32.

⁴¹⁰ *Korea – Measures Affecting Government Procurement, Report of the Panel*, 1 May 2000, WT/DS163/R, p. 183 – 184 (7.96). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-14]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wto-panelsfull/korea-govprocurement\(panel\)\(full\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wto-panelsfull/korea-govprocurement(panel)(full).pdf)>.

⁴¹¹ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. p. 212 – 236; Matsushita, M., Schoenbaum, T. H., Mavroidis, P.C. *The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*, Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 76.

⁴¹² *Indonesia - Certain Measures Affecting the Automobile Industry*, Report of the Panel, 2 July 1998, WT/DS54/R, WT/DS55/R, WT/DS59/R, WT/DS64/R, p. 336 (14.29), p. 340 (14.50). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/indonesia-autos\(panel\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/indonesia-autos(panel).pdf)>.

⁴¹³ *Angl. - „[...]under public international law a conflict exists in the narrow situation of mutually exclusive obligations for provisions that cover the same type of subject matter [...]“* *Indonesia - Certain Measures Affecting the Automobile Industry*, Report of the Panel, 2 July 1998, WT/DS54/R, WT/DS55/R, WT/DS59/R, WT/DS64/R, p. 340 (14.49). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/indonesia-autos\(panel\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/indonesia-autos(panel).pdf)>.

⁴¹⁴ *Guatemala – Anti-Dumping Investigation Regarding Portland Cement from Mexico*, Report of the

bos PPO narių argumentus dėl galimų kolizijų PPO teisės viduje vertintina itin „apdairiai“, t.y. paprastai konstatuojant „kolizijos nebuvimą“⁴¹⁵. Šių ir kitų kolizijų sprendimui svarbių klausimų analizei ir skiriami tolesni šio skyriaus poskyriai.

3.2.2.1. PPO teisėje įtvirtintos kolizinės klauzulės

PPO sutartyse, skirtingai nei daugelyje kitų sutarčių, nėra bendro pobūdžio kolizinės klauzulės ar kitos normos, nustatančios PPO sutarčių santykį su visomis kitomis sutartimis. PPO teisinėje sistemoje kolizinės klauzulės ir joms analogišką poveikį lemiančios normos konkrečiai nurodo jų taikymo apimtį. Pasak J. Pauwelyn, universalios kolizinės klauzulės PPO sutartyse nėra, kadangi už PPO sutarčių rengimą buvo atsakingi prekybos bei ekonomikos ministerijų darbuotojai, taip pat ir dėl to, kad PPO santykis su tokiais tarptautinės teisės posistemėmis kaip aplinkos apsaugos teise bei žmogaus teisių apsauga yra nevienareikšmis⁴¹⁶. Skirtingi PPO narių grupių interesai derantis dėl PPO sutarčių bei itin nedidelė pačios PPO steigimo sutarties apimtis (neskaitant jos priedų) taip pat galėjo lemti tai, kad universali kolizinė klauzulė nebuvo įtraukta į PPO steigimo sutartį. Be PPO sutarties, kaip minėta, PPO teisės dalimi laikytinos jos priede nurodytos PPO sutartys (GATT, TRIPS ir kt.)⁴¹⁷. Kai kuriose iš šių PPO sutarčių ir kituose PPO dokumentuose yra kolizinių klauzulių bei analogišką klauzulėms poveikį sukuriančių nuostatų (įtvirtintų preambulėse, deklaracijose bei sutarčių tekstuose), reguliuojančių PPO teisės (įskaitant PPO sutartis) santykį su kitomis tarptautinės teisės normomis (įskaitant sutartis). Pavyzdžiui, TRIPS sutarties 2 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad TRIPS sutarties I – IV dalys neturi būti aiškinamos kaip nukrypstančios nuo PPO narių tarpusavio pareigų, nustatytų Paryžiaus, Berno Romos konvencijose ir Vašingtono Intelektinės nuosavybės apsaugos sutartyje⁴¹⁸. Ši kolizinė klauzulė yra subordinacinė, kadangi suteikia taikymo prioritetą paminėtoms sutartims TRIPS I – IV dalių atžvilgiu. Deklaracija dėl PPO ir Tarptautinio valiutos fondo (toliau – „TVF“) santykių⁴¹⁹, nurodo, kad PPO ir TVF santykiai grindžiami GATT 1947 nuostatomis. GATT

Appellate Body, 2 November 1998, WT/DS60/AB/R, p. 23 (65). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-12] <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/60abr.pdf>.

⁴¹⁵ *European Communities - Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas*, WT/DS27/AB/R, Report of the Appellate Body, 9 September 1997, p. 75 (170). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/ec-bananas\(ab\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/ec-bananas(ab).pdf)>; *United States - Measures Relating to Zeroing and Sunset Reviews Recourse to Article 21.5 of the DSU by Japan*; WT/DS322/AB/RW, Report of the Appellate Body, 18 August 2009, p. 62 (152), 78 (181). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-10]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds322_e.htm>; *United States - Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel Products from Japan*, WT/DS184/AB/R, Appellate Body Report, 24 July 2001, p. 25 (55); ir kt.

⁴¹⁶ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. p. 343.

⁴¹⁷ Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm#annex1>.

⁴¹⁸ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, I straipsnio, 3 dalis <http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm2_e.htm>.

⁴¹⁹ *Declaration on the Relationship of the World Trade Organization with the International Monetary Fund*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/34-dimf_e.htm>.

1947 numatyta keletas išimčių, suteikusių teisę PPO narėms nukrypti nuo GATT 1947 nuostatų remiantis ir TVF sutartimi⁴²⁰. Taigi, šios nuostatos taip pat gali būti vadinamos subordinacinėmis kolizinėmis klauzulėmis, kadangi suteikia teisę valstybėms nukrypti nuo GATT vykdant TVF sutartį, nors ši teisė ir neapima TVF pagrindu sudaromų susitarimų⁴²¹. Kitas PPO kolizinės klauzulės pavyzdys – jau minėto GATT 1947, esančio GATT 1994 sudedamąja dalimi⁴²², XXI straipsnis, kurio (c) dalis *expressis verbis* suteikia taikymo prioritetą su taikos ir saugumo palaikymu susijusių įsipareigojimų pagal JTO Chartiją vykdymui. Analogiška nuostata įtvirtinta ir GATS⁴²³. Kiek neįprasta, kad šios nuostatos tik iš dalies atkartoja JTO Chartijos 103 straipsnį, kadangi tai kelia JTO Chartijos taikymo prioriteto apimtį PPO atžvilgiu likusioje JTO Chartijos 103 straipsnio dalyje klausimą. J. Pauwelyn linkęs manyti, jog dėl PPO teisės „atvirumo“ bendrosios tarptautinės teisės normoms, JTO Chartijos 103 straipsnis turėtų būti taikomas visa apimtimi⁴²⁴. Autoriaus nuomone, tokia klauzulės formuluotė labiau sietina su JTO vykdomosios institucijos (Saugumo Tarybos) teise priimti privalomus sprendimus šiais klausimais, kurie JTO narėms yra privalomi. Tuo tarpu likusioje JTO Chartijos 103 straipsnio dalyje šios sutartys palieka teisę Ginčų sprendimo grupei spręsti dėl kitų JTO institucijų priimtų rezoliucijų santykio bei JTO Chartijos taikymo PPO teisėje. Kolizinė klauzulė yra įtvirtinta ir PPO dalimi esančioje⁴²⁵ Sanitarinių ir fitosanitarinių priemonių sutartyje. Šios PPO sutarties 3 straipsnio 3 d. įtvirtinta subordinacinė klauzulė, suteikianti teisę nukrypti nuo šios sutarties bei nustatyti aukštesnius apsaugos standartus atitinkančias priemones, jeigu jos grindžiamos moksliskai pagrįstais tarptautiniais standartais, rekomendacijomis ar gairėmis. Šios sutarties 11 straipsnio 3 dalis įtvirtina ir kitą subordinacinę klauzulę, suteikiančią teisę PPO narėms spręsti ginčus dėl šios sutarties kitose tarptautinėse sutartyse numatytais teisinėmis ir politinėmis priemonėmis⁴²⁶.

Be šių kolizinių klauzulių, skirtų reguliuoti PPO sutarčių ir kitų sutarčių taikymą esant jų tarpusavio kolizijai ir konkurencijai, PPO teisėje yra įtvirtinta ir keletas kitų nuostatų, kurios gali atlikti subordinacinėms kolizinėms klauzulėms artimą funkciją (sureguliuoti PPO teisės ir kitų tarptautinės teisės normų santykius), nors *stricto sensu* kolizinėmis klauzulėmis jos ir nelaikytinos. Pavyzdžiui, PPO steigimo sutarties pirmajame preambulės punkte nurodyta, jog tarptautinė prekyba turi būti vykdoma *inter alia*

⁴²⁰ The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), XIV* str. 1 d., 5 d. (a) punktas, XV str. 9 str. (a) punktas, Ad XV str., 4 paragrafas, Ad XVI str. B dalis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm>.

⁴²¹ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 348.

⁴²² Žr. The General Agreement on Tariffs and Trade 1994, 1 str. (a) punktas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt_e.htm>.

⁴²³ General Agreement in Trade in Services, XIV *bis* straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-14]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf>.

⁴²⁴ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 351.

⁴²⁵ Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm#annex1>.

⁴²⁶ Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/15sps_01_e.htm>.

atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo poreikius⁴²⁷. Subsidijų ir kompensacinių priemonių susitarime nurodyta, kokie eksporto kreditai nėra laikomi draudžiamais šiuo susitarimu, jeigu jie suderinami su EBPO (angl. k. – „OECD“; „Organization for Economic Cooperation and Development“; liet. k. – „Europos Bendradarbiavimo ir Plėtros Organizacija“) sutarties nuostatomis⁴²⁸. Kai kurie mokslininkai kolizinėms klauzulėms priskiria ir Ginčų sprendimo susitarimo 3 straipsnio 2 dalį bei 19 straipsnio 2 dalį⁴²⁹, kurios numato, jog „Institucija neturi teisės nei susiaurinti, nei išplėsti iš PPO sutarčių kylančių PPO narių teisių ir pareigų“. Praktiniu požiūriu, šių normų poveikis, yra itin artimas kolizinės klauzulės poveikiui, kadangi jų turinys draudžia ne PPO teisės taikymą sprendžiant ginčus tarp PPO narių⁴³⁰. Šitaip dėl šios normos taikymo prioritetas *de facto* yra suteikiamas PPO sutartims kitų sutarčių atžvilgiu. Vis dėlto, autoriaus nuomone, šios normos nelaikytinos kolizinėmis klauzulėmis, kadangi jomis nesiekama reguliuoti sutarčių tarpusavio santykių, o sprendžiamas taikytinos teisės klausimas nurodant Ginčų sprendimo grupei ir Apeliacinei tarybai, kokia teisė yra taikytina sprendžiant ginčus remiantis PPO teise.

Aukščiau nurodytos kolizinės klauzulės yra skirtos sureguliuoti konkrečių PPO teisės normų santykį su kitomis nacionalinės ir tarptautinės teisės normomis (įskaitant ir sutartis) bei suteikti taikymo prioritetą tokioms sutartims esant jų ir PPO sutarčių kolizijoms. Tokiomis kolizinėmis klauzulėmis išsprendžiama tik dalis PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų. Nesant tokioms kolizijoms taikytinos klauzulės klausimas dėl tokių kolizijų sprendimo būdo lieka neišspręstas.

Vertinant šią situaciją per sąlyginio PPO teisės „atvirumo“ bendrajai tarptautinei teisei prizmę, logiškai kyla klausimas: ar bendrosios tarptautinės teisės normos, nustatančios kolizijų sprendimo būdus, gali būti taikomos (visiškai ar iš dalies) sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas. Siekiant atsakyti į šį klausimą reikia išsiaiškinti, ar kitos PPO teisės normos (ne kolizinės klauzulės) nenumato apribojimų remtis bendrąja tarptautine teise sprendžiant ginčus, kylančius dėl PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų.

Šiuo tikslu reikia nustatyti, ar PPO teisės normose nėra apribojimų (a) PPO Ginčo sprendimo grupėms ir Apeliacinei tarybai nagrinėti ginčus dėl PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų, (b) ginčo šalims remtis, o Ginčo sprendimo grupėms ir Apeliacinei tarybai taikyti bendrosios tarptautinės teisės normas nustatančius kolizijų sprendimo būdus. Jeigu tokių apribojimų PPO teisėje nebūtų nustatyta, būtų galima daryti išvadą, kad PPO teisėje nesureguliuotais atvejais bendrosios tarptautinės teisės normos gali

⁴²⁷ Agreement Establishing the World Trade Organization. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm>.

⁴²⁸ Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, Annex 1, (k). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm_03_e.htm#annIII>. Plačiau apie tai žr. Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 348.

⁴²⁹ Marc Iynedjian „L'accord de l'organisation mondiale du commerce sur l'application des mesures sanitaires et phytosanitaires. Une analyse juridique“, daktaro disertacija (University of Lausanne, 2000) p. 352-2. (kaip nurodyta Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 352.).

⁴³⁰ Plačiau apie tai žr. šios tyrimo dalies „3.2.2.3. PPO ginčų sprendimo institucijoje taikytina teisė“ poskyrio dalį.

būti taikomos sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas. Priešingu atveju, reikėtų konstatuoti, kad bendrosios tarptautinės teisės normos sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas neturėtų būti taikomos, o kolizijos turėtų būti sprendžiamos remiantis PPO teisės normomis. Šie ir kiti su jais susiję klausimai analizuojami tolesniuose šio skyriaus poskyriuose.

3.2.2.2. PPO ginčų sprendimo institucijos jurisdikcija ir jos įtaka sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas

Institucijos jurisdikciją nagrinėti ginčus tarp PPO narių nustato Ginčų sprendimo susitarimas (toliau – „GSS“)⁴³¹. Jame nustatytas PPO narėms privalomas ginčų, kylančių iš PPO teisės, sprendimo mechanizmas. GSS pagrindu yra sukurta Institucija, atsakinga už Ginčo sprendimo grupių sudarymą⁴³², Apeliacinių tarybų sudarymą, jų ataskaitų tvirtinimą, priimtų rekomendacijų ir sprendimų vykdymo priežiūrą. Institucija taip pat turi teisę priimti sprendimus leisti PPO narėms sustabdyti PPO sutarčių pagrindu suteiktų nuolaidų taikymą bei įsipareigojimų vykdymą PPO narės valstybės pažeidėjos atžvilgiu, jeigu pastaroji nevykdo Institucijos priimtų rekomendacijų ar sprendimų. Institucija renkasi taip dažnai, kiek yra būtina jos funkcijų vykdymui. Institucijos sprendimai priimami automatiškai, nebent konsensu nusprenžiamas priešingai.

GSS aiškiai riboja Institucijos jurisdikciją nagrinėti ginčus tik tarp PPO narių ir tik dėl PPO steigimo sutarties bei PPO sutarčių⁴³³. Institucija ne kartą patvirtino, kad PPO ginčų sprendimo mechanizmas yra skirtas ir prieinamas tik PPO nariams⁴³⁴. Dėl šio apribojimo Institucija neturi jurisdikcijos spręsti ginčo tarp PPO narės ir PPO nare nesančios valstybės, o tokios valstybės neturi teisės dalyvauti PPO ginčų sprendimo procese. Atsižvelgiant į tai GSS galima aiškinti kaip nesuteikiantį Institucijai jurisdikcijos nagrinėti nei PPO narės, nei PPO nare nesančios valstybės reikalavimo išspręsti koliziją, kilusią tarp vienos iš PPO sutarčių ir kitos sutarties, jeigu Institucijos būtų prašoma pasisakyti dėl PPO nare nesančios valstybės teisių ir pareigų. Kadangi Institucijai sprendžiant tokio pareiškimo patenkinimo klausimą iš esmės turėtų būti pasisakoma dėl PPO nare nesančios valstybės teisių, tai prilygtų ginčo sprendimui ne tarp PPO narių. Todėl galima daryti išvadą, kad kilus tokiai kolizijai Institucija jos spręsti neturėtų teisės nesant jurisdikcijos *ratione personae*. Šis jurisdikcinis apribojimas sąlygoja kolizijos, kurią sprendžiant būtų pasisakoma dėl ne PPO narės teisių ar įsipareigojimų, išsprendimo negalimumą Institucijoje. Tokio atvejo pavyzdys galėtų būti byla, kurioje PPO narė reikalauja konstatuoti, jog PPO narė ir ne PPO narė sudarydamos (vykdyda-

⁴³¹ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴³² Palmetter, D., Mavroidis, P. C. *Dispute Settlement in the World Trade Organization, Practice and Procedure*, (second ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 7.

⁴³³ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 1.1 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴³⁴ *United States – Import Prohibition of Certain Shrimps and Shrimp Products*, Report of the Appellate Body, 12 October 1998, WT/DS58/AB/R, p. 35 (101) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-12]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/distab_e.htm#r58>; *Turkey – Restrictions on Textile and Clothing Products*, Report of the Panel, 22 October 1999, WT/DS34/AB/R, p. 14 (9.41). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/distab_e.htm#r58>; ir kt.

mos) sutartį padarė PPO sutarties pažeidimą. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog PPO narei reikalaujant konstatuoti tik PPO narės įvykdytą PPO teisės pažeidimą sudarant ar vykdant sutartį su ne PPO nare, Institucijos jurisdikcijai kliūčių remiantis *ratione personae* pagrindu kilti neturėtų. Dėl šių priežasčių galima teigti, jog Institucija neturi jurisdikcijos spręsti sutarčių kolizijų tokiu būdu, kad jas sprendžiant būtų pasisakoma dėl ne PPO narės teisių (pareigų) buvimo arba nebuvimo, tačiau tai neturėtų būti kliūtis spręsti individualios PPO narės atsakomybės klausimą dėl PPO sutartį pažeidžiančios kitos sutarties sudarymo ar vykdymo.

GSS nurodo, kad PPO ginčų sprendimo sistema yra sukurta apsaugoti PPO narių teises ir įsipareigojimus pagal PPO sutartis bei aiškinti jų nuostatas, o Institucijos sprendimai ir rekomendacijos negali sukurti naujų arba susiaurinti turimų PPO narių teisių ir įsipareigojimų⁴³⁵. Ši GSS nuostata, tinkamai atsižvelgiant į GSS 7 straipsnio 2 dalį (nustatančią procesinį reikalavimą nurodyti konkrečios PPO sutarties normas, kuriomis PPO narė pareiškėja grindžia savo pareiškimą), aiškintina kaip suteikianti Institucijai teisę nagrinėti tik tuos pareiškimus, kurie yra grindžiami PPO sutarties normomis⁴³⁶. Institucija neturi jurisdikcijos nagrinėti tų pareiškimų, kurie grindžiami PPO sutartyse nenurodytomis tarptautinėmis teisės normomis (pvz.: Vienos konvencijos 30 straipsniu, dvišalėmis ar daugiašalėmis tarptautinėmis sutartimis). Atitinkamai, kolizijos atveju Institucija turėtų jurisdikciją nagrinėti tik tokius PPO narės pareiškimus, kuriuose suformuluoti reikalavimai grindžiami PPO sutarčių normomis⁴³⁷. Tokio reikalavimo pavyzdys galėtų būti prašymas Institucijai (grindžiamas materialine PPO sutarčių norma) konstatuoti, kad kolizijoje esanti ne PPO sutarties norma prieštarauja PPO sutarties normai, ir dėl to yra pažeidžiama PPO sutartis. Tuo tarpu pareiškimas, kurio, autoriaus nuomone, Institucija neturėtų jurisdikcijos nagrinėti, galėtų skambėti kaip reikalavimas (grindžiamas Konvencijos 30 straipsniu) suteikti taikymo prioritetą ankstesnei sutarčiai vėlesnės PPO sutarties atžvilgiu⁴³⁸. Atsižvelgiant į tai, kolizijos atveju valstybė, kuri siektų PPO teisės taikymo prioriteto ir savo pareiškimą grįstų PPO teisės norma, turėtų teisę nagrinėti kolizijos ginčą Institucijoje. Tuo tarpu valstybė, kuri kolizijos atveju savo pareiškimą grįstų ne PPO teisės norma, teisės nagrinėti ginčą Institucijoje neturėtų, kadangi Institucija privalėtų atsisakyti nagrinėti jį nesant jurisdikcijos *ratione materiae*.

Šis atvejis išryškina nelygias PPO narių galimybes ginti pažeistas savo teises priklausomai nuo reikalavimo Institucijai teisinio pagrindo. Tokia situacija galėtų būti iš dalies subalansuota, jeigu ginčų, kylančių ne vien PPO teisės pagrindu (pvz., sutarčių kolizijos atvejis), Institucija įgyvendindama diskreciją galėtų pasirinkti vykdyti ar nevykdyti jurisdikciją priklausomai nuo ginčo dalyko sąsajos su PPO teise. Šitaip Institucijai atsisakant jurisdikcijos nagrinėti ginčą, jis galėtų būti nagrinėjamas kitoje

⁴³⁵ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 3.2 str. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴³⁶ Analogiškos pozicijos laikosi ir Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 443.

⁴³⁷ *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages*, Report of the Appellate Body, 6 March 2006, WT/DS308/AB/R., p. 20. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <<http://docsonline.wto.org/DDFDocuments/t/WT/DS/308ABR.doc>>.

⁴³⁸ *Ibidem*, p. 23, 34.

tarptautinėje institucijoje (pvz., labiau susijusioje su ginčo dalyku, galinčioje nagrinėti ginčą be taikytinos teisės apribojimų ir pan.). *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages* byloje kaip tik ir kilo panašus ginčas. Ginčo dalykas šioje byloje buvo Meksikos nustatyti mokesčiai ir kiti apskaitos reikalavimai, kurie buvo susiję ne tik su PPO, bet ir su NAFTA (angl. k. – „*North American Free Trade Agreement*“) sutartimi. Meksikos nuomone, Ginčų sprendimo grupė ir Apeliacinė taryba neturėjo vykdyti jurisdikcijos, kadangi ginčas buvo kilęs iš tarptautinės teisės normų (NAFTA sutarties), kurių įgyvendinimas nepriklausė PPO⁴³⁹. Meksikos teigimu, ginčas kilo dėl to, kad JAV nevykdė savo įsipareigojimų, priimtų NAFTA sutartimi, todėl Meksika taikė atsakomąsias priemones JAV atžvilgiu (nustatė minėtus mokesčius ir reikalavimus). Ginčas buvo susijęs su valstybių įsipareigojimais, priimtais NAFTA ir PPO sutartimis, tačiau dėl jo sprendimo buvo kreiptasi į Instituciją remiantis PPO normomis. Apeliacinė taryba šioje byloje palaikė Ginčo sprendimo grupės poziciją ir konstatavo, kad turi jurisdikciją nagrinėti ginčą, kadangi jis grindžiamas remiantis PPO sutartimis (GATT 1947 XX (d))⁴⁴⁰.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas mintis, galima teigti, kad Institucija turi teisę nagrinėti tik PPO narių pareiškimus dėl sutarčių kolizijų, kurių reikalavimai (a) grindžiami PPO sutartyse nustatytais subordinacinėmis klauzulėmis (toks reikalavimas būtų grindžiamas konkrečia PPO teisės norma), arba (b) grindžiami materialine PPO teisės norma, kuriai prieštarauja kolizijoje esanti ne PPO sutartis. Jurisdikcija apimtų tik reikalavimus dėl PPO narių atsakomybės už PPO teisės pažeidimus. Pirmuoju atveju Institucijos galėtų būti prašoma taikyti subordinacinę klauzulę suteikiant taikymo prioritetą PPO teisėje *expressis verbis* įvardintai sutarčiai (jos pagrindu priimtam teisės aktui). Antruoju atveju galėtų būti reikalaujama konstatuoti PPO sutarties pažeidimą reikalaujant taikyti PPO narei pažeidėjai PPO teisėje nustatytas atsakomybės normas⁴⁴¹. Tuo tarpu pareiškimų, grindžiamų bendrąja tarptautine teise, Institucija jurisdikcijos nagrinėti neturi. Tokiu teisiniu reguliavimu PPO sutartys sukuria nelygias nuo kolizijos nukentėjusių valstybių teisių gynimo galimybes eliminuojant dalies su PPO teise susijusių (tačiau remiantis ne PPO teise spręstinų) kolizijų sprendimą iš Institucijos jurisdikcijos.

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad pareiškimai grindžiami ne PPO teise negali būti nagrinėjami Institucijoje, todėl yra eliminuojami iš jos jurisdikcijos. Kita vertus, draudimas pareiškimo reikalavimą Institucijai grįsti ne PPO teise savaime nereiškia, jog ne PPO teise negali būti pateikta kaip gynybos argumentas pateikiant atsikirtimą į PPO teise grindžiamą pareiškimą. Kitaip tariant, aukščiau nurodyti jurisdikciniai apribojimai neeliminuoja kolizijų, kurių sprendimas grindžiamas ne PPO teise (tačiau ji nurodoma ne pareiškime, o atsikirtime į pareiškimą), iš Institucijos jurisdikcijos. Šis klausimas priklauso ne Institucijos jurisdikcijos, bet Institucijoje taikytinos teisės institutui, kuris ir analizuojamas toliau.

⁴³⁹ *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages*, Report of the Appellate Body, 6 March 2006, WT/DS308/AB/R., p. 4 - 5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <<http://docsonline.wto.org/DDFDocuments/t/WT/DS/308ABR.doc>>

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁴¹ Žr. Šios tyrimo dalies „3.2.2.5. PPO narių atsakomybė už PPO sutarčių pažeidimus kolizijų atveju“ poskyrio dalį.

3.2.2.3. PPO ginčų sprendimo institucijoje taikytina teisė ir jos įtaka sprendžiant sutarčių kolizijas

Aukščiau išanalizuoti Institucijos jurisdikcijos nagrinėti ginčus dėl kolizijos *ratione personae* ir *ratione materiae* aspektai atskleidė akivaizdžią PPO ginčų sprendimo sistemos „asimetriją“ pažeistų tarptautinių teisių, grindžiamų ne PPO teise, gynimo atžvilgiu. Nors tokiu teisiniu reguliavimu PPO narėms užkirsta galimybė teikti pareiškimus Institucijai grindžiant juos ne PPO teise, šis teisinis reguliavimas *ipso facto* nedraudžia PPO narėms remtis ne PPO teise ginant savo poziciją (būtent pateikiant atsikirtimą į kitos PPO narės PPO teise grindžiamą pareiškimą). Kadangi PPO teisė yra sudėtinė tarptautinės teisinės sistemos dalis, galima daryti prielaidą, kad PPO sutarčių normų nereguliuotais atvejais (kuomet netaikomos subordinacinės klauzulės), vertinant PPO teise grindžiamo pareiškimo pagrįstumą kolizijos tarp PPO sutarties ir kitos sutarties sprendimas galėtų būti grindžiamas bendrosios tarptautinės teisės normomis, nustatančiomis kolizijų sprendimo būdus⁴⁴². Tokiu atveju, nepaisant jurisdikcijos normomis nustatyto draudimo teikti pareiškimą, grindžiamą bendrąja tarptautine teise, teisė, taikytina sprendžiant sutarčių kolizijas Institucijoje, galėtų apimti bendrosios tarptautinės teisės normas, kuriomis remiantis PPO narė atsakovė galėtų ginti savo poziciją. Šia linkme doktriną uoliai plėtoja J. Pauwelyn, remdamasis „universalistinės“⁴⁴³ tarptautinės teisės sistemos doktrinos argumentais. J. Pauwelyn teigia, kad Institucija privalo taikyti bendrosios tarptautinės teisės normas tuomet, kai PPO teisės normos konkretaus santykio nereguliuoja. Šis mokslininkas taip pat nurodo, kad GSS nėra jokių apribojimų taikyti bendrosios tarptautinės teisės normas ir pateikia nemažai bendrosios tarptautinės teisės normų taikymo pavyzdžių Institucijos praktikoje⁴⁴⁴. Vis dėlto, nors ir galima sutikti su teiginiu, jog PPO teisė yra sudėtinė tarptautinės teisinės sistemos dalis, o bendroji tarptautinė teisė Institucijos gali būti taikoma, reikia pastebėti, kad Institucija, mūsų žiniomis, praktikoje iki šiol nėra pritaikiusi bendrosios tarptautinės teisės normų sprendžiant sutarčių kolizijas. Priešingai, ginčų nagrinėjimo praktikoje, kaip minėta⁴⁴⁵, Institucija „vengia“ konstatuoti kolizijų buvimą ir remtis bendrąja tarptautine teise jas sprendžiant. Atsižvelgiant į tai, šios J. Pauwelyn tezės pagrįstumas, bent jau kolizijų kontekste, reikalauja atskiro įvertinimo.

⁴⁴² Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. p. 481.

⁴⁴³ Šios doktrinos atstovai tarptautinę teisinę sistemą vertina kaip vienalytę teisinę tvarką, kurios analizės atskaitos taškas yra bendrosios tarptautinės teisės normos (angl. k. – „unified legal order“). Žr. Simma, B., Pulkowski, D. Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 495.

⁴⁴⁴ Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003. p. 459 – 472.

⁴⁴⁵ *European Communities - Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas*, WT/DS27/AB/R, Report of the Appellate Body, 9 September 1997, p. 75 (170). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/ec-bananas\(ab\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/ec-bananas(ab).pdf)>; *United States - Measures Relating to Zeroing and Sunset Reviews Recourse to Article 21.5 of the DSU by Japan*; WT/DS322/AB/RW, Report of the Appellate Body, 18 August 2009, p. 62 (152), 78 (181). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-10]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds322_e.htm>; *United States - Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel Products from Japan*, WT/DS184/AB/R, Appellate Body Report, 24 July 2001, p. 25 (55); ir kt.

Autorius linkęs pritarti B. Simma, ir D. Pulkowski nuomonei, jog tarptautinei teisei leidžiant valstybėms laisva susitarti dėl *lex specialis* normų, prioritetas turėtų būti teikiamas būtent tokių normų efektyvumui⁴⁴⁶. Dėl šios priežasties, vertinant ar bendrosios tarptautinės teisės normos gali ir turi būti taikomos Institucijai sprendžiant PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijas, pirmiausiai reikia išsiaiškinti, ar bendrosios tarptautinės teisės normos taikymas sprendžiant tokią koliziją pasitarnaus PPO teisės efektyvumui padidinti. Tai patvirtina GSS 3 straipsnio 2 dalis, nurodanti, kad PPO ginčų sprendimo sistema yra sukurta apsaugoti net tik PPO narių įsipareigojimus, bet ir jų teises, kylančias iš PPO sutarčių, o Institucija neturi teisės nei susiaurinti, nei išplėsti iš PPO sutarčių kylančių PPO narių teisių ir pareigų. GSS 3 straipsnis yra bendroji nuostata, kurioje aiškiai suformuluotas PPO ginčų sprendimo sistemos tikslas, todėl, autoriaus nuomone, šia GSS nuostata siekiama užtikrinti maksimalų PPO teisės normų efektyvumą (jų praktinį taikymą PPO narėms). Atsižvelgiant į tai, kilus kolizijai tarp PPO sutarties ir kitos sutarties, remiantis GSS 3 straipsniu, nurodančiu, jog PPO teisės ir pareigos neturi būti susiaurintos ar išplėtos, PPO sutarčiai galėtų būti suteikiamas taikymo prioritetas kitos sutarties atžvilgiu. Taip būtų pasiektas PPO teisės efektyvumas, užtikrinant jos taikymo prioritetą. Tuo tarpu analogišku atveju pritaikius bendrosios tarptautinės teisės normas nustatančius kolizijų sprendimo būdus, rezultatas nebūtinai būtų toks pat.

Jeigu PPO sutartis būtų laikoma vėlesne kitos sutarties atžvilgiu, bendrosios tarptautinės teisės normos pritaikymas ne padidintų, tačiau sumažintų PPO teisės efektyvumą, kadangi bendroji tarptautinė teisė nurodytų netaikyti PPO sutarties. Kita vertus, tuo atveju, kai PPO sutartis būtų laikoma ankstesne, bendrosios tarptautinės teisės normos nurodytų suteikti taikymo prioritetą PPO sutarčiai kitos sutarties atžvilgiu. Tačiau šiuo atveju toks pat rezultatas galėtų būti pasiektas pritaikius GSS 3 straipsnį, todėl bendrosios tarptautinės teisės taikymas tokiam atvejui irgi laikytinas netikslingu. Tai gi, „universalistinės“ tarptautinės teisės doktrinos argumentas nepateisintų bendrosios tarptautinės teisės normų taikymo PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijos atveju. Atsižvelgiant į tai, kolizijos tarp PPO sutarties ir kitos sutarties atveju bendroji tarptautinė teisė neturėtų būti taikoma.

Autoriaus nuomone, kilus PPO sutarties ir kitos sutarties kolizijai ji turėtų būti sprendžiama vienu iš dviejų būdų: arba (i) remiantis PPO teisėje įtvirtintomis subordinacinėmis klauzulėmis; arba (ii) remiantis GSS 3 straipsnio 2 dalimi. Pirmuoju atveju taikymo prioritetas turėtų būti suteikiamas ne PPO sutartims, antruoju – PPO sutartims. PPO sutarčių rengėjams *expressis verbis* numačius konkrečias išimtis PPO sistemos integralumui (subordinacinės kolizines klauzules), nėra pagrindo teigti, jog PPO teisės efektyvumas turėtų priklausyti nuo bendrosios tarptautinės teisės normų bei jomis nustatytų sutarčių kolizijų sprendimo būdų, kurių pritaikymas PPO teisės efektyvumą galėtų iš dalies sumažinti.

Autoriaus nuomone, panašia kryptimi PPO ginčų sprendimo praktiką formuoja ir Institucija, tęsianti GATT pagrindu suformuotą praktiką. Aiškindama GATT Ginčo sprendimo grupė *United States - Restrictions on Imports of Tuna* byloje nusprendė, jog remtis ginčo šalių nurodytomis dvišalėmis ir daugiašalėmis sutartimis byloje nėra

⁴⁴⁶ Simma, B., Pulkowski, D., Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 510.

teisinio pagrindo, kadangi šios sutartys sudarytos ne tarp visų GATT narių. Tokios sutartys nelaikytinos bendra GATT sutarties šalių taikymo praktika, išreiškiančia GATT šalių sutarimą dėl GATT sutarties aiškinimo. Tai, kad šioje byloje ginčų sprendimo grupė akcentavo, nors ir nevertino fakto, jog kai kurios sutartys buvo ankstesnės už GATT, leidžia teigti, kad Vienos konvencijos nuostatos dėl sutarčių taikymo (nustatančio kolizijų sprendimo būdus), nebuvo taikomos taikant GATT. Ginčo sprendimo grupė šio ginčo sprendimo atskaitos tašku laikė tikrai GATT, eliminuodama galimybę objektyviai nustatyti GATT sutarties santykį su šalių paminėtomis sutartimis. Tokiu atveju kitos sutartys vertintos tik kaip galinčios turėti arba neturėti įtakos GATT aiškinimui, o ne kaip GATT lygiaverčiai tarptautinės teisės šaltiniai, galintys turėti įtakos GATT netaikymui. Ginčo sprendimo grupė „pasinaudojo“ teise taikyti tik Konvencijos 31 straipsnio 3 dalies c punktą⁴⁴⁷ (netaikydama Konvencijos 30 straipsnio) ir taip „izoliuoti“ GATT nuo bendrosios tarptautinės teisės normų (minėtų sutarčių). Nuomonei, jog tinkamesnis šios situacijos analizei būtų buvęs Konvencijos 30 straipsnis, pritaria ir kai kurie mokslininkai⁴⁴⁸, sutinkantys, jog ginčas byloje kilo dėl „tą patį dalyką“ reguliuojančių sutarčių taikymo, o ne vien GATT sutarties aiškinimo. Bendrąją tarptautinę teisę taikyti atsakyta ir Ginčo sprendimo grupei sprendžiant *Turkey – Restrictions on Textile and Clothing Products* bylą. Joje ginčų sprendimo grupė nusprendė, jog ji neprivalo vertinti Turkijos ir ES sudarytos muitų sąjungos sutarties, kadangi jos buvimas, remiantis Vienos konvencijos 41 straipsnio sąlygomis, neatleistų Turkijos nuo PPO priimtų išpareigojimų vykdymo⁴⁴⁹. Šis Konvencijos straipsnis nustato sutarties pakeitimo tik tarp kai kurių (ne visų) sutarties šalių teisėtumo sąlygas, o remiantis Vienos konvencijos 30 straipsnio 5 dalimi, jis reikšmingas ir kolizijoje esančių sutarčių taikymui. Nors Ginčo sprendimo grupė rėmėsi Vienos konvencijos 41 straipsniu, ji taip pat papildomai konstatavo, kad ne PPO teisės turinys neturi būti vertinamas sprendžiant ginčus remiantis PPO teise. Šitaip Ginčo sprendimo grupė pirmiau nurodytoje *United States – Restrictions on Imports of Tuna* byloje atsisakė remtis Vienos konvencijos 30 straipsniu, kurio taikymas galėjo lemti PPO teisės netaikymą. Tuo tarpu *Turkey – Restrictions on Textile and Clothing Products* byloje ji pasinaudojo Vienos konvencijos 41 straipsniu, siekdama eliminuoti ne PPO teisės turinio vertinimą. Analogiškai tarptautinę teisę atsakyta taikyti ir *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages* byloje. Joje Meksika *inter alia* rėmėsi GATT 1947 XX (d) straipsniu, suteikiančiu teisę valstybėms taikyti su GATT suderinamus „teisės aktus“, siekdama jiems priskirti bendrąją tarptautinę teisę⁴⁵⁰. JAV su tokia pozicija nesutiko, nurodydama, kad XX (d) straipsnis nesuteikė teisės sustabdyti PPO pagrindu daromų nuolaidų taikymo remian-

⁴⁴⁷ *United States - Restrictions on Imports of Tuna*, Report of the Panel, 16 June 1994, DS29/R, p. 50 (5.19). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <<http://www.worldtradelaw.net/reports/gattpanels/tunadolphi-II.pdf>>

⁴⁴⁸ Matsushita, M., Schoenbaum, T. H., Mavroidis, P. C. *The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*, Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 71.

⁴⁴⁹ *Turkey – Restrictions on Textile and Clothing Products*, Report of the Panel, 22 October 1999, WT/DS34/AB/R, p. 14 (9.41). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-22]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/distab_e.htm#r58>.

⁴⁵⁰ *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages*, Report of the Appellate Body, 6 March 2006, WT/DS308/AB/R, p. 7. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <<http://docsonline.wto.org/DDFDocuments/t/WT/DS/308ABR.doc>>.

tis tarptautinės sutarties (nesančios PPO dalimi) pažeidimu. Apeliacinė taryba patvirtino, jog „teisės aktai“ apima tik nacionalinės teisės aktus. Ji taip pat akcentavo, kad tokie aktai gali įgyvendinti ir tarptautines sutartis, tačiau jie nėra skirti užtikrinti narių įsipareigojimų vykdymui pagal ne PPO sutartis⁴⁵¹. JAV šioje byloje taip pat nurodė, kad PPO ginčų sprendimo mechanizmas nėra bendro pobūdžio, todėl jis nėra skirtas vertinti PPO įsipareigojimų suderinamumui su pareigomis, kylančiomis ne iš PPO sutarčių⁴⁵². Nors Apeliacinė taryba konstatavo, kad sprendžiant ginčą ji privalo vertinti visas PPO sutartis bei sutartis, kuriomis remiasi ginčo šalys (teisės į teisingą teismą aspektas)⁴⁵³, ji sutiko, jog PPO ginčų sprendimo mechanizmas skirtas vertinti tik pareiškimus, grindžiamus PPO sutartimis⁴⁵⁴, todėl ginčų sprendimo grupės ir Apeliacinė taryba neturi teisės spręsti ginčų, kylančių ne iš PPO⁴⁵⁵. Šitaip Apeliacinė taryba *in concreto* atmetė bendrosios tarptautinės teisės taikymo galimybę ir šioje byloje bei konstatavo, jog JAV įsipareigojimų, kylančių iš NAFTA sutarties vertinti ji neturi teisės, todėl kad neturi jurisdikcijos nagrinėti ginčų, kylančių ne iš PPO sutarčių.

Atsižvelgiant į tai, kad „taikytinos teisės“ ir „jurisdikcijos“ argumentus Apeliacinė taryba pateikė kartu, be kita ko pabrėždama, kad ne PPO teisės aiškinti ir taikyti Apeliacinė taryba neturi teisės, galima teigti, kad jurisdikcijos ir taikytinos teisės klausimai, nepaisant jų priklausymo skirtingiems PPO teisės institutams, yra neatsiejami vienas nuo kito. Aiškinant šias normas sistemiškai, galima teigti, kad Institucijai neturint teisės taikyti ne PPO normas, ji neturi ir jurisdikcijos spręsti ginčų, grindžiamų ne PPO teise (nepriklausomai nuo to, ar ja grindžiamas pareiškimas ar atsikirtimas į jį), kadangi šiuo atveju būtų sudaromos nepagrįstos galimybės naudoti PPO ginčų sprendimo mechanizmą vertinant PPO narių teises ir įsipareigojimus, išeinančius už PPO teisės ribų⁴⁵⁶. Tokia Institucijos praktika neabejotinai nusipelno kritikos „universalistinės“ tarptautinės teisinės sistemos doktrinos požiūriu, tačiau ji visiškai suprantama „partikuliaristinės“⁴⁵⁷ tarptautinės teisinės sistemos doktrinos požiūriu. Pirmiausiai dėl to, kad tarnauja PPO

⁴⁵¹ *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages*, Report of the Appellate Body, 6 March 2006, WT/DS308/AB/R., p. 29. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-21]. <<http://docsonline.wto.org/DDFDocuments/t/WT/DS/308ABR.doc>>.

⁴⁵² *Ibidem*, p. 10.

⁴⁵³ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 23, 34.

⁴⁵⁶ Pastebėtina, kad PPO teisei Institucija sprendama ginčus kartais priskiria ir ne PPO sutartis, jeigu jos būna nurodytos PPO teisėje. Pavyzdžiui, *European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas*, byloje byloje PPO ginčų sprendimo grupė ir Apeliacinė taryba aiškino Lome konvenciją, kurią laikė PPO teisės dalimi, kadangi ji bei išimtis jai buvo minima GATT. Apeliacinė taryba konstatavo, kad „Lome atšaukimu“, priimtu remiantis „*Understanding in Respect of Waivers of Obligations under the General Agreement on Tariffs and Trade 1994*“, buvo nustatyta išimtis GATT I str., dėl to ši konvencija turėjo taikymo prioritetą prieš GATT I straipsnyje įtvirtintą palankiausios šalies režimo nuostatą (*European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas*, Appellate Body Report, WT/DS27/AB/R, 25 September 1997).

⁴⁵⁷ Šios doktrinos atstovai tarptautinę teisinę sistemą vertina kaip keleto jos posistemų tarpusavio sąveiką ir neretai linkę apsiriboti tik konkrečios posistemės požymių analize. Žr. Simma, B., Pulkowski, D. Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 495.

teisės normų efektyvumui užtikrinti, taip pat dėl to, kad posistemės viduje, skirtingai nei sistemos, normos nereikalauja pateisinti jų normų taikymo⁴⁵⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad sprendžiant sutarčių kolizijas Institucijoje taikytina teisė, analogiškai kaip ir Institucijos jurisdikcija, yra susijusi tik su PPO teisės normomis, todėl kolizijos atveju Institucija ją turėtų spręsti taikant išimtinai PPO teisės normas: PPO teisėje įtvirtintas subordinacinės kolizines klauzules arba konkretaus elgesio iš PPO narių reikalaujančią materialinę PPO teisės normą.

3.2.2.4. Trečiųjų suinteresuotų valstybių dalyvavimas kolizijos sprendimo procese ir jo įtaka kolizijų sprendimui

Nors PPO teisė, skirtingai nuo bendrosios tarptautinės teisės, nustato privalomą ginčų, kylančių tarp PPO narių remiantis PPO teise sprendimo mechanizmą, joje sprendžiant sutarčių kolizijas taip pat aktualus trečiųjų suinteresuotų asmenų dalyvavimo nagrinėjant bylą klausimas. Kaip rodo TTT praktikos analizė, dalyvavimas byloje trečiuoju asmeniu byloje gali būti reikšmingas siekiant apsaugoti savo teisinius interesus. Šiuo aspektu GSS skiriasi nuo TTT statuto, kadangi įpareigoja Ginčo sprendimo grupę *ex officio* atsižvelgti ne tik į ginčo šalių, bet ir į trečiųjų šalių interesus ginčo nagrinėjimo proceso metu. Tokiomis trečiosiomis šalimis GSS tikslais laikomos tik PPO narės, turinčios „apčiuopiamą interesą“ (angl. k. – „*substantial interest*“), susijusį su ginčo dalyku⁴⁵⁹. Siekdama įstoti į procesą valstybė privalo informuoti Ginčo sprendimo grupę apie savo suinteresuotumą, nes tik ji sprendžia dėl tokios PPO narės suinteresuotumo bylos dalyku. Pripažinusi PPO narės suinteresuotumą PPO narė turi teisę būti išklaušyta bei privalo pateikti rašytinius paaiškinimus. GSS taip pat numato, jog trečioji šalis mananti, kad priemonė, dėl kurios kilo ginčas, riboja jos teises, turi teisę inicijuoti ginčo sprendimą remiantis GSS nuostatomis. Toks ginčas, jeigu tik įmanoma, sprendžiamas jau sudarytoje Ginčo sprendimo grupėje⁴⁶⁰. Suinteresuotumas ginčo dalyku PPO teisėje, skirtingai nuo bendrosios tarptautinės teisės⁴⁶¹, suprantamas daug plačiau ir paprastai nesukuria PPO narėms kliūčių dalyvauti ginčo sprendimo procese. Tai patvirtina *European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas* byla. Šioje byloje Apeliacinė taryba atmesdama ES argumentą dėl teisinio suinteresuotumo nebuvimo nurodė, jog GSS nereikalauja turėti „teisinį suinteresuotumą“ bylos dalyku siekiant ją iškelti⁴⁶², nepaisant to, jog remiantis bendrąja tarptautine teise, tai yra būtina. Apeliacinė taryba nurodė, jog GSS tekstui nenumatant teisinio suinteresuotumo reikalavimo, nėra pagrindo jį taikyti.

⁴⁵⁸ Simma, B., Pulkowski, D. Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 488.

⁴⁵⁹ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 10 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴⁶⁰ *Ibidem*.

⁴⁶¹ Palyginimui žr. II šio tyrim dalies “2.3.2.1. Teisinio intereso samprata ir reikšmė” poskyrio dalį.

⁴⁶² *European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas*, Report of the Appellate Body, 9 September 1997, WT/DS27/AB/R, p. 61 (132 – 133). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/ec-bananas\(ab\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/ec-bananas(ab).pdf)>.

PPO teisėje įstojimo į bylą kartelė yra žemesnė nei TTT dėl to, jog PPO ginčų sprendimo sistema grindžiama *actio popularis* principu⁴⁶³. Šio principo taikymo poreikis kyla iš PPO teisės esmės. PPO teisei prieštaraujanti priemonė neretai dėl savo ribojančio poveikio savaime gali apriboti net paties valstybės ekonominio suinteresuotumo išplėtojimą, ir šitaip nepagrįstai sumažinti jos konkurencingumą⁴⁶⁴. Dėl šios priežasties net ir realaus ekonominio intereso nebuvimas nereiškia suinteresuotumo nebuvimo⁴⁶⁵. Tai leidžia teigti, jog PPO teisėje įstoti į bylą trečiuoju asmeniu PPO narei, taip pat kaip ir inicijuoti bylą, pakanka „potencialaus intereso“, kurį riboja PPO narės priimta gali- mai neteisėta priemonė.

Apibendrinant galima teigti, jog PPO teisės normos nenumato apribojimų PPO nariams įstoti į bylą trečiuoju asmeniu, kuomet jos įrodo turinčios apčiuopiamo intereso, susijusio su ginčo dalyku, buvimą. Kadangi apčiuopiamas interesas Institucijos praktikoje aiškinamas plačiai, autorius nuomone, PPO narių teisė įstoti į bylą nėra nepagrįstai ribojama, o jų galimybės dalyvauti byloje bei būti išklausytoms sprendžiant jų interesus paveikti galinčią koliziją yra realios. Kita vertus, ne PPO narės neturi teisės dalyvauti ginčo sprendimo procese.

3.2.2.5. PPO narių atsakomybė už PPO sutarčių pažeidimus kolizijų atveju

PPO teisės efektyvumas nebūtų pasiektas, jeigu jos normos nenustatytų teisinių poveikio priemonių PPO nariams už įvykdytus PPO teisės pažeidimus (įskaitant sutarčių kolizijas su PPO sutartimis). Šiuo tikslu GSS 3 straipsnio 7 dalis numato tris galimas teisinio poveikio priemones PPO narėms už PPO teisės normų (įskaitant PPO sutartis) pažeidimus.

Pirmoji iš jų ir pati esminė yra PPO sutarčiai prieštaraujančios priemonės pašalinimas per „protingą terminą“⁴⁶⁶. Ši priemonė savo esme yra analogiška bendrosios tarptautinės teisės normai, įpareigojančiai tarptautinės teisės pažeidimą įvykdžiusią valstybę nutraukti pažeidimą. Nors PPO teisės normos *expressis verbis* nenumato pareigos toliau vykdyti prisiimtą įsipareigojimą, ji yra neatsiejama nuo pažeidimo nutraukimo, nes įvykdžius pastarąjį veiksma yra atnaujinamas PPO įsipareigojimų vykdymas. Skirtingai nei bendroji tarptautinė teisė, PPO nenumato ir pareigos užtikrinti pažeidimo nepasikartojamumą.

Antroji PPO teisėje numatyta poveikio narei pažeidėjai priemonė yra kompensacija. Ji skiriasi nuo bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintos pareigos suteikti reparaciją

⁴⁶³ Matsushita, M., Schoenbaum, T. H., Mavroidis, P. C. *The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*, Oxford: Oxford University Press, 2003. p. 26.

⁴⁶⁴ Palmeter, D., Mavroidis, P. C. *Dispute Settlement in the World Trade Organization, Practice and Procedure*, (second ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2004: p. 33.

⁴⁶⁵ Korea – *Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products*, Report of the Panel, 21 June 1999, WT/DS98/R, p. 164 (7.13). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <[http://www.worldtrad-elaw.net/reports/wtopanel/korea-dairysafeguards\(panel\).pdf](http://www.worldtrad-elaw.net/reports/wtopanel/korea-dairysafeguards(panel).pdf)>.

⁴⁶⁶ Sąvoka „protingas terminas“ apibrėžia GSS, nurodantis, jog tokiu terminu laikomas Institucijos patvirtintas terminas; ginčo šalių suderintas arba arbitražo nustatytas terminas. Žr.: *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 22 straipsnio 3 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>; Informatyvi Institucijos praktikos šiuo klausimu apžvalga pateikiama Van den Bossche, P., *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005: p. 218 – 220.

pirmiausiai tuo, jog yra siauresnė. Reparacija, be kompensacijos, apima restituciją ir satisfakciją. Tuo tarpu PPO teisėje įtvirtinta pareiga suteikti kompensaciją savo turiniu skiriasi nuo bendrosios tarptautinės teisės kompensacijos instituto, kadangi yra skirta ne retrospektyvioms pasekmėms pašalinti (pvz., atlyginti patirtus nuostolius), o taikyti tik perspektyviai, t.y. į ateitį. Kompensacija PPO teisėje yra savanoriška⁴⁶⁷. Ji taikytina tik iki PPO teisės pažeidimo pašalinimo ir tik tuomet, jeigu greitas PPO teisės pažeidimo pašalinimas yra nepraktiškas. Kompensacija PPO teisėje paprastai suteikiama sumažinant tarifus arba kitus prekybos apribojimus. Kompensacija taikoma ne tik *vis-à-vis* nukentėjusiajai valstybei, bet ir kitoms PPO narėms. Būtent tokiu būdu kompensaciją įgyvendinti reikalauja PPO teisėje įtvirtintas palankiausios šalies režimo (angl. k. – „*Most-Favored Nation*“) principas. Kompensacijos taikymo mechanizmas gali būti pasitelktas nukentėjusios valstybės tik tuo atveju, jeigu per „protingą terminą“ Institucijos sprendimas arba rekomendacija nėra įvykdytas. Tuomet valstybė pažeidėja (esant nukentėjusiosios valstybės prašymui) iki „protingo termino“ pabaigos turi su pastarąja pradėti derybas, skirtas susitarimui dėl kompensacijos pasiekti. Neretai toki susitarimą praktikoje pasiekti pavyksta⁴⁶⁸. Vis dėlto, jeigu tokio susitarimo pasiekti nepavyksta per 20 dienų nuo „protingo termino“ pabaigos, nukentėjusioji valstybė turi teisę kreiptis į Instituciją su prašymu leisti sustabdyti nuolaidų arba išipareigojimų taikymą valstybei pažeidėjai⁴⁶⁹. D. Palmeter ir C. Mavroidis nuomone, kompensacijos PPO teisėje taikomos retai, kadangi kompensacijų suteikimas kitose nei pažeidimo įvykdymo srityse neleidžia pasiekti norimo rezultato nukentėjusiajai valstybei. Tuo tarpu valstybė pažeidėja, kuri per „protingą terminą“ neįvykdo sprendimo arba rekomendacijos, taip pat neretai nenori didinti tarptautinės konkurencijos kituose sektoriuose tik dėl to, kad apgintų pažeidimo sektorių⁴⁷⁰.

Trečioji ir išimtinė poveikio priemonė PPO narei pažeidėjai yra diskriminacinis PPO teisės nustatytų nuolaidų ar išipareigojimų netaikymas šios valstybės atžvilgiu iš nukentėjusiosios valstybės pusės. Ši priemonė neturėtų būti tapatinama su atsakomybės už PPO teisės pažeidimą pasekmėmis. Ji artimesnė bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintoms atsakomosios priemonėms⁴⁷¹, kuriomis valstybė reaguoja į įvykdytą pažeidimą. Skirtingai nei bendrojoje tarptautinėje teisėje, kur atsakomąsias priemones valstybės taiko savo iniciatyva, PPO teisėje yra nustatyta tokių poveikio priemonių taikymo procedūra ir joms keliami reikalavimai.

⁴⁶⁷ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 22 straipsnio 1 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴⁶⁸ Van den Bossche, P. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005: p. 218.

⁴⁶⁹ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 22 straipsnio 2 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

⁴⁷⁰ Palmeter, D., Mavroidis, P. C. *Dispute Settlement in the World Trade Organization, Practice and Procedure*, (second ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 266.

⁴⁷¹ Kai kurie autoriai „kompensaciją“ taip pat priskiria „PPO atsakomosios priemonės“ (Žr. Matsushita, M., Schoenbaum, T. H., Mavroidis, P.C. *The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2003. p. 87.). Su tokia nuomone sutikti nereikėtų, kadangi atsakomosios priemonės yra nukentėjusiosios valstybės reakcija į pažeidimą, tuo tarpu PPO teisėje kompensacija skiriama tik susitarimo pagrindu.

Nukentėjusioji valstybė, siekianti pasinaudoti teise sustabdyti nuolaidų ir įsipareigojimų vykdymo taikymą valstybei pažeidėjai, privalo pateikti Institucijai informaciją apie norimas netaikyti nuolaidas ir norimus nevykdyti įsipareigojimus. Remiantis GSS 22 straipsnio 3 dalimi, tokiais ribojimais pirmiausiai turi būti siekiama nustatyti ribojimus sektoriuje, kuriame įvykdytas pažeidimas. Jeigu nuolaidų pritaikymas arba įsipareigojimų vykdymo sustabdymas tokiam sektoriuje būtų neefektyvus ar nepraktiškas, tuomet turi būti siekiama nustatyti suvaržymus sektoriuose, patenkančiuose į pažeistos PPO sutarties reguliavimo dalyką. Tik tuomet, jeigu ir tokie suvaržymai valstybės pažeidėjos atžvilgiu būtų neefektyvūs ar nepraktiški, o pažeidimas jau yra sukėlęs pakankamai rimtų pasekmių, nukentėjusioji valstybė gali siekti sustabdyti įsipareigojimų vykdymą ir suteikti nuolaidų netaikymą kitų PPO sutarčių reguliuojamose srityse. Kartu su prašymu leisti sustabdyti nuolaidų taikymą bei įsipareigojimų vykdymą nukentėjusioji valstybė turi nurodyti Institucijai ir priežastis, dėl kurių ji prašo leidimo būtent tokioms poveikio priemonėms taikyti. Praktikoje valstybės paprastai Institucijai nurodo produktų sąrašus, kuriems siekia taikyti poveikio priemones. Šitai valstybė pažeidėja ir joje veiklą vykdančios subjektai iš anksto yra informuojami bei gali numatyti poveikio priemonių efektą, tikint, jog dėl planuojamo poveikio jos kuo skubiau atšauks PPO sutartį pažeidžiančią priemonę. Priimdama sprendimą leidimo taikyti poveikio priemonės klausimu, Institucija privalo vadovautis proporcingumo principu. Tačiau Institucijai net ir priėmus sprendimą dėl poveikio priemonių taikymo ginčo sprendimo procesas nėra baigtas. Suinteresuota valstybė tokiu atveju turi teisę reikalauti suformuoti arbitražą, kuris per 60 dienų⁴⁷² po „protingo termino“ pasibaigimo priimtų galutinį sprendimą dėl leidimo pritaikyti konkrečias poveikio priemones valstybės pažeidėjos atžvilgiu⁴⁷³. Tiek kompensacija, tiek ir nuolaidų bei įsipareigojimų vykdymo sustabdymas yra priemonės, taikytinos tik tuo atveju, jeigu narė pažeidėja neįvykdo Institucijos sprendimo ar rekomendacijos per „protingą terminą“ ir taikytinos tik iki sprendimo ar rekomendacijos įvykdymo.

Nors PPO ir bendrojoje tarptautinėje teisėje nustatytu valstybių atsakomybės teisiniu reguliavimu iš esmės siekiama analogiško tikslo – prisiimtų įsipareigojimų tęstinio vykdymo ir tarptautinės teisės pažeidimo nutraukimo, priemonės šiam tikslui pasiekti yra skirtingos. Bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintas atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus mechanizmas yra griežtesnis palyginti su nustatytu PPO teisėje, kadangi joje siekiama tiek visiško *status quo ante* atstatymo, tiek ir įsipareigojimų vykdymo bei jo užtikrinimo ateityje. PPO teisė šiuo atžvilgiu nėra tokia griežta, kadangi joje numatytos poveikio prieš narę pažeidėją priemonės pasižymi tik perspektyviu poveikiu, t.y. siekiu priversti narę pažeidėją vykdyti PPO prisiimtus įsipareigojimus gera valia.

⁴⁷² *European Communities – Regime for the Importation, Sale And Distribution Of Bananas – Recourse To Arbitration By The European Communities Under Article 22.6 of the DSU* byloje arbitrai sprendė, jog sprendimo aiškumo tikslais šis terminas gali būti ir ilgesnis. Žr.: *European Communities – Regime for the Importation, Sale And Distribution Of Bananas – Recourse To Arbitration By The European Communities Under Article 22.6 of the DSU*, Decision by the Arbitrators, 9 April 1999, WT/DS27/ARB, p. (2.12). [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/1735d.doc>.

⁴⁷³ *Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes*, 22 straipsnio 6 dalis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-13]. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.

Aukščiau išdėstytos PPO teisės nuostatos leidžia teigti, jog tuo atveju, kai sukėlus koliziją yra pažeidžiama PPO teisė, valstybė pažeidėja privalo per „protingą terminą“ pašalinti pažeidimą, o to neatlikus suteikti PPO teisėje numatytą kompensaciją, pasi-reiškančią laisva valia atliekamam prekybos tarifų ar apribojimų sumažinimu visoms PPO narėms. Kaip kraštutinę alternatyvą, nukentėjusioji valstybė, esant Institucijos sutikimui, turi teisę diskriminaciniais pagrindais sustabdyti PPO teisės nustatytų nuolaidų ar įsipareigojimų taikymą valstybės pažeidėjos atžvilgiu. Ginčų sprendimo grupė paprastai nenumato, kokių būdu valstybė pažeidėja privalo nutraukti įvykdytą PPO teisės pažeidimą, todėl valstybė turi teisę pasirinkti būdus ir priemones šiam pažeidimui pašalinti. Sutarčių kolizijų atveju, autoriaus nuomone, PPO teisei prieštaraujančios nuostatos praktinis netaikymas turėtų būti laikomas tinkama pažeidimo nutraukimo priemone.

Paprastai valstybės stengiasi vykdyti Institucijos patvirtintus sprendimus ir rekomendacijas, tačiau tada, kai jos nėra vykdomos, kyla PPO teisės efektyvumo problema. Tokiu atveju pagrįstai galima kelti klausimą, ar nukentėjusioji valstybė turi teisę remtis bendrosios tarptautinės teisės normomis dėl valstybių atsakomybės, kurios dėl savo griežtumo laikytinos palankesnėmis nukentėjusiajai valstybei. Mūsų žiniomis, PPO narių praktikoje bendrosios tarptautinės teisės normos dėl valstybių atsakomybės subsidiariai pritaikytos nebuvo. Kai kurių mokslininkų nuomone, GSS yra nustatytos išsamios taisyklės dėl PPO narių atsakomybės už PPO teisės pažeidimus, todėl jos laikytinos nustatančiomis išimtį bendrosios tarptautinės teisės normų dėl valstybių atsakomybės taikymui⁴⁷⁴. Tokiai pozicijai linkusi pritarti ir Komisija, komentare tarptautinės valstybių atsakomybės straipsniams pateikianti PPO atsakomybės režimą kaip *lex specialis*, kurio normos eliminuoja bendrosios tarptautinės teisės normų taikymo galimybę, pavyzdį⁴⁷⁵. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog PPO teisė nustato išsamų atsakomybės už PPO teisės pažeidimą teisinį reguliavimą, todėl bendrosios tarptautinės teisės normos, nustatančios atsakomybės už PPO teisės pažeidimo pasekmes, PPO teisės pažeidimo atveju neturėtų būti taikomos.

Apibendrinant galima teigti, jog kilus kolizijai tarp PPO sutarties ir kitos sutarties, valstybė pažeidėja privalo nutraukti įvykdytą PPO sutarties pažeidimą per „protingą terminą“. Esant nukentėjusiosios valstybės prašymui valstybė pažeidėja privalo nuolaidų forma suteikti kompensaciją, taikomą visoms PPO narėms. Ypatingais atvejais nukentėjusioji valstybė taip pat turi teisę sustabdyti suteiktų nuolaidų bei prisiimtų įsipareigojimų vykdymą pažeidėjos atžvilgiu. Nepriklausomai nuo šių PPO teisėje numatytų priemonių efektyvumo, pažeidėjos atžvilgiu negali būti taikomos bendrosios tarptautinės teisės normos dėl valstybių atsakomybės.

⁴⁷⁴ Van den Bossche, P. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005: p. 224; Simma, B., Pulkowski, D. Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3, p. 523.

⁴⁷⁵ *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 140. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

3.3. EŽTK nustatyti sutarčių kolizijų sprendimo būdai

3.3.1. EŽTK samprata ir jos santykis su bendrąja tarptautine teise

1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (angl. k. – „*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*“) (toliau – „EŽTK; Konvencija“), iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir 14, su Pirmuoju Protokolu ir papildomais protokolais Nr. 4, 6, 7, 12 ir 13⁴⁷⁶ yra Europos Tarybos priimta sutartis, kurios šalimis yra 47 Europos valstybės⁴⁷⁷. Konvencija įsigaliojo 1953 m. rugsėjo 3 dieną ir su papildomais protokolais yra taikoma iki šiol. Konvencijos aiškinimą atlieka Europos Žmogaus Teisių Teismas (angl. k. – „*European Court of Human Rights*“) (toliau – „EŽTT“), turintis užtikrinti tarptautinių valstybių įsipareigojimų, prisiimtų EŽTK pagrindu, laikymąsi⁴⁷⁸. Konvencija, kartu su papildomais protokolais, kuriuos taiko ir aiškina EŽTT, sudaro prielaidas efektyviai žmogaus teisių apsaugai Europos žemyne.

Konvencija yra regioninė tarptautinė sutartis, nustatanti Europos regionui būdingus žmogaus teisių apsaugos standartus. Nuo universalių žmogaus teises saugančių dokumentų⁴⁷⁹ ji skiriasi tuo, jog numato detalesnes žmogaus teisių apsaugos taisykles, sukuria efektyvų jų gynimo teismine tvarka mechanizmą ir sudaro sąlygas individams ginti pažeistas teises tiesiogiai paduodant tarptautinius ieškinius (peticijas). Būtent pastaroji priemonė, t.y. asmenų teisė teikti peticijas EŽTT, leido Konvencijai, nepaisant jos garbaus amžiaus, su minimaliais pakeitimais išlikti efektyvią žmogaus teisių apsaugą užtikrinančiu instrumentu. EŽTT praktika suteikė Konvencijai elastingumo išlaikant laiko išbandymus ir pavertė Konvenciją „gyvu instrumentu“, progresyviai aiškinamu atsižvelgiant į besikeičiančius visuomenės poreikius ir spartėjančią žmogaus teisių apsaugą⁴⁸⁰. Dėl šios priežasties ne mažiau svarbia EŽTK dalimi laikomos EŽTT bylose suformuluotos Konvencijos aiškinimo taisyklės, leidžiančios išplėsti Konvencijos taikymo ribas vis naujiems visuomeniniams santykiams. Dėl šios priežasties EŽTT praktika aiškinant EŽTK laikytina ne mažiau svarbiu teisės šaltiniu nei Konvencijos ir jos protokolų tekstai.

⁴⁷⁶ *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-15]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.

⁴⁷⁷ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-15]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTableau-Court.asp?MA=3&CM=16&CL=ENG>>.

⁴⁷⁸ *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 19 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-15]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.

⁴⁷⁹ *International Covenant on Civil and Political rights*, 1966. [interaktyvus] [žiūrėta: 2011-08-15]. <<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>>; *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 1966. [interaktyvus] [žiūrėta: 2011-08-15]. <<http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>>; *Convention on the Rights of the Child*, 1989. [interaktyvus] [žiūrėta: 2011-08-15]. <<http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>>; ir kt.

⁴⁸⁰ White, R., Ovey, C. *The European Convention on Human Rights*, 3 ed. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 29.

Nors didžioji EŽTT jurisprudencijos dalis skirta Konvencijos materialinių nuostatų, garantuojančių žmogaus teisių apsaugą, aiškinimui, šio teismo praktikoje protarpiais susiduriama ir su bendrosios tarptautinės teisės klausimais, taip pat ir EŽTK bei bendrosios tarptautinės teisės santykio problematika. Kai kurios bendrosios tarptautinės teisės nuostatos *expressis verbis* įtvirtintos pačios EŽTK tekste. Pavyzdžiui, EŽTK 31 straipsnis įtvirtina teismo teisę spręsti dėl jurisdikcijos. EŽTK 35 straipsnis vienu iš peticijos nepriimtino pagrindų EŽTT nurodo reikalavimą prieš paduodant tarptautinį ieškinį išnaudoti vidaus gynybos priemones⁴⁸¹. EŽTK 41 straipsnis Konvencijos pažeidimo aukai suteikia teisę į kompensaciją, kuri yra viena iš neatskiriamų atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimą pasekmių⁴⁸². EŽTK aiškinimo praktikoje EŽTT daugybę kartų rėmėsi bendrosios tarptautinės teisės normomis, aiškindamas konvencijoje visiškai ar iš dalies nsureguliuotus klausimus. Bendrosios tarptautinės teisės normomis dėl valstybių atsakomybės, (restitucijos)⁴⁸³, veikos priskyrimo valstybei⁴⁸⁴, tarptautinei organizacijai⁴⁸⁵, kankinimų⁴⁸⁶, abipusiškumo principo⁴⁸⁷, imuniteto⁴⁸⁸, jurisdikcijos⁴⁸⁹, vidaus sienų kontrolės⁴⁹⁰ ir kitais klausimais⁴⁹¹ taikytos EŽTT jurisprudencijoje. Daugelyje bylų EŽTT aiškino⁴⁹² EŽTK *inter alia* remdamasis Vienos konvencijos 31 straipsniu, nustatančiu sutarčių aiškinimo taisykles, o keliuose jų ir svarstydamas EŽTK bei kitų

⁴⁸¹ *Interhandel Case* (Switzerland v. United States of America), 21 March 1959, ICJ, Judgment (Preliminary Objections), ICJ Reports 1959, p. 27. <<http://www.icj-cij.org/doCKET/files/34/2297.pdf>>; ir kt.

⁴⁸² *Commentaries on the draft articles on State Responsibility for internationally wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2, p. 98. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-05]. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

⁴⁸³ *Case of Laska and Lika v. Albania*, (Applications nos. 12315/04 and 17605/04), Judgment, 20 April 2010, para 75; *Case of Salduz v. Turkey*, (Application no. 36391/02), Judgment, 27 November 2008, para. 6.

⁴⁸⁴ *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom*, (Application no. 27021/08), Judgment, 7 July 2011, p. 46, (75, 76, 78, 80, 82 – 86).

⁴⁸⁵ *Case of Behrami v. France*, (Application no. 71412/01), Judgment, 2 May 2007.

⁴⁸⁶ *Case of Al-Adsani v. the United Kingdom*, (Application no. 35763/97), Judgment, 21 November 2001, p. 18 – 20 (60 - 66).

⁴⁸⁷ *Case of Ausrta v. Italy* (Application no. 788/60); *Case of France and other v. Turkey* (9940-9944/82).

⁴⁸⁸ *Case of McElhinney v. Ireland*, (Application no. 31253/96), Judgment, 21 November 2001, p. 12 (35, 37); *Fogarty v. the United Kingdom*, (Application no. 37112/97), Judgment, 21 November 2001, p. 12 (34); *Case of Al-Adsani v. the United Kingdom*, (Application no. 35763/97), Judgment, 21 November 2001, p. 17 (54, 56). Plačiau apie šias bylas Konvencijoje įtvirtintos teisės į teisingą teismą kontekste, žr. Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį* (daktaro disertacija). Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2009 p. 135 – 149.

⁴⁸⁹ *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 56 (124).

⁴⁹⁰ *Case of Koktysh v. Ukraine*, (Application no. 43707/07), Judgment, 10 December 2009, para 54; *Case of Garayev v. Azerbaijan*, (Application no. 53688/08), JUDGMENT, 10 June 2010, p. 13 (67); ir kt.

⁴⁹¹ Meron, T. *The Implications of the European Convention on Human Rights for the Development of Public International Law*, Ad Hoc Committee of Legal Advisers on Public International Law, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000.

⁴⁹² *Case of Loizidou v. Turkey*, (Application no. 15318/89), Judgment, 18 December 1996, p. 13 (43); *Case of McElhinney v. Ireland*, (Application no. 31253/96), Judgment, 21 November 2001, p. 12 (36); *Case of Fogarty v. the United Kingdom*, (Application no. 37112/97), Judgment, 21 November 2001, p. 12 (35); *Case of Al-Adsani v. the United Kingdom*, (Application no. 35763/97), Judgment, 21 November 2001, p. 17 (55).

sutarčių galimų kolizijų klausimus⁴⁹³. Autoriaus nuomone, tiksliausiai EŽTK ir bendrosios tarptautinės teisės santykį apibūdina šios EŽTT sprendimų pastraipos: „Konvencija [...] negali būti aiškinama vakuume. Teismas privalo paisyti specialaus Konvencijos, kaip žmogaus teisių sutarties, pobūdžio ir privalo atsižvelgti į atitinkamas tarptautinės teisės normas [...]. Konvencija taip pat turi būti tiek, kiek įmanoma, aiškinama kaip harmoninga tarptautinei teisei, kurios dalį ji sudaro.“⁴⁹⁴ Tai, jog EŽTK yra sudedamoji tarptautinės teisės dalis, išreiškia principinį EŽTK, „atvirumą“ bendrosios tarptautinės teisės normoms ir leidžia priskirti EŽTK tarptautinės teisės posistemėms.

Apibendrinant galima teigti, kad EŽTK yra sudėtinė tarptautinės teisinės sistemos dalis, kurioje tarptautinės teisės normos gali būti taikomos Konvencijos efektyvumui užtikrinti. Kita vertus, Konvencijos normos turi būti aiškinamos kaip kiek įmanoma atitinkančios bendrąją tarptautinę teisę, t.y. preziumuojant kolizijų nebuvimą. Tačiau, nepaisant to, specialus Konvencijos pobūdis gali lemti jos ir bendrosios tarptautinės teisės kolizijas.

3.3.2. EŽTK įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai

EŽTT praktikoje neretai minima pareiga aiškinti EŽTK tiek, kiek įmanoma, kaip harmoningai tarptautinei teisei gali būti aiškinamas „kolizijų nebuvimo prezumpcijos“ siekis⁴⁹⁵. Tačiau šis siekis neturėtų būti absoliutinamas, kadangi EŽTK kaip *lex specialis* sutarties paskirtis yra užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, todėl EŽTK „neišvengiamais“ atvejais yra linkęs konstatuoti kolizijų buvimą bei spręsti ją EŽTK nustatyta tvarka. Šiuo tikslu EŽTT vertina, ar konkrečia sutartimi priimtas įsipareigojimas prieštarauja iš EŽTK kylančiai pareigai.

3.3.2.1. EŽTK įtvirtintos kolizinės klauzulės

EŽTK 53 straipsnis laikytinas vienintele kolizine klauzule, skirta reguliuoti Konvencijos ir kitų sutarčių tarpusavio santykius kilus sutarčių kolizijai. Šis straipsnis taikomas ne tik sutarčių, bet ir kitų tarptautinės ir nacionalinės teisės šaltinių atžvilgiu. Jame įtvirtinta norma yra subordinacinio tipo ir suteikia taikymo prioritetą toms teisės normoms (įskaitant sutartis), kurios efektyviau saugo Konvencijoje įtvirtintas žmogaus teises: „Jokia šios Konvencijos nuostata negali būti suprantama kaip ribojanti kokias nors žmogaus teises ir pagrindines laisves, įtvirtintas pagal kurios nors Aukštosios Susitariančios Šalies įstatymus ar bet kokią kitą jos sudarytą tarptautinį susitarimą“. Efektyvesnės

⁴⁹³ *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom*, (Application no. 27021/08), Judgment, 7 July 2011; *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010.

⁴⁹⁴ *Case of McElhinney v. Ireland*, (Application no. 31253/96), Judgment, 21 November 2001, p. 12 (36); *Case of Fogarty v. the United Kingdom*, (Application no. 37112/97), Judgment, 21 November 2001, p. 12 (35); *Case of Al-Adsani v. the United Kingdom*, (Application no. 35763/97), Judgment, 21 November 2001, p. 17 (55); *Case of Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, (Application no. 41615/07), Judgment, 6 July 2010, p. 42 (131); ir kt.

⁴⁹⁵ *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom*, (Application no. 27021/08), Judgment, 7 July 2011, p. 58, 62 (102, 109).

žmogaus teisių apsaugos „formulė“ naudojama šioje kolizinėje klauzulėje yra būdinga ir kitoms žmogaus teises saugančioms sutartims⁴⁹⁶. Šitaip kolizinė klauzulė prisideda prie evoliucinio Konvencijos aiškinimo ir panaikina kliūtis naujų žmogaus teisių standartų taikymui, jeigu pastarieji kartais prieštarautų EŽTK. Mūsų žiniomis, EŽTT praktikoje šis straipsnis aiškintas ir taikytas nebuvo⁴⁹⁷, kadangi sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas Konvencijos normos buvo aiškinamos kaip suteikiančios platesnę apsaugą nei kitų sutarčių normos. Vis dėlto keletu teisėjų atskirose nuomonėse jis buvo minimas. Pavyzdžiui, *Maaouia v. France* byloje, EŽTT nusprendė, jog Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis netaikoma procesui dėl užsieniečio išsiuntimo iš šalies, kadangi tai nesuję su „civilinio pobūdžio teisių“ nustatymu⁴⁹⁸. Tuo tarpu teisėjai Loucaides ir Traja, rėmėsi Konvencijos 7 protokolo 1 straipsniu (nustačiusiu papildomas teisminės gynybos garantijas užsieniečių išsiuntimo atveju), aiškindami, jog protokolas turi būti taikomas byloje remiantis EŽTK 53 straipsniu, kaip nustatančiu papildomas garantijas lyginant su jau nustatytomis Konvencijoje, o EŽTK 6 straipsnio 1 dalis taikoma asmens išsiuntimo iš šalies metu⁴⁹⁹.

Autoriaus nuomone, ši kolizinė klauzulė nustato aiškią taisyklę tik žmogaus teisių apribojimui valstybės atžvilgiu, tačiau keletas Konvencijoje įtvirtintų teisių yra skirtos nustatyti ne žmogaus ir valstybės, bet žmogaus ir visuomenės teisių ribas. Pavyzdžiui, Konvencijos 9 straipsnis suteikia teisę nustatyti minties, sąžinės ir religijos laisvės apribojimus, būtinus visuomenės saugumo, viešosios tvarkos, žmonių sveikatos, moralės ar kitų teisių pagrindu. Savo esme analogiškus individo teisių apribojimus visuomenės naudai nustato ir Konvencijos 10, 11 straipsnis. Kiekvienas iš šių individo teisių apribojimų visuomenės naudai turi būti proporcingas siekiamam tikslui. Tačiau toks teisinis reguliavimas nėra iki galo aiškus, kadangi neidentifikuoja, kurioms teisėms (individo ar visuomenės) turėtų būti suteikiamas taikymo prioritetas kolizijos atveju. Analogiškas Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto nuostatas tyręs M. Sepulveda linkęs pritari, jog šio tipo klauzulėmis siekiama individo teisių apsaugos⁵⁰⁰ nuo valstybės. Atsižvelgiant į tai, kad individo ir visuomenės interesų balansą valstybės paprastai sunormina įstatymų lygmenis teisės aktais, galima sutikti su tuo, jog šis klauzu-

⁴⁹⁶ *International Covenant on Civil and Political rights*, 1966, 5 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2011-08-15]. <<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>>; *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 1966, 5 straipsnis. [interaktyvus] [žiūrėta: 2011-08-15]. <<http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>>; *Convention on the Rights of the Child*, 1989, 41 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2011-08-15]. <<http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>>; *European Convention for the Prevention of Torture and inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1987, 17 straipsnis 1 dalis. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2011-08-16]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/126.htm>>; *Convention relating to the Status of refugees*, 1957, 5 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2011-08-16]. <<http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>>; *American Convention on Human Rights*, 1969, 29 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2011-08-16]. <<http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-32.htm>>; ir kt.

⁴⁹⁷ *Micallef v. Malta* byloje Teismas apsiribojo deklaratyviu patvirtinimu, jog 53 straipsnis skirtas papildomai užtikrinti nacionaliniu lygiu įtvirtintas teises, o ne jas riboti (*Case of Micallef v. Malta* (Application no. 17056/06), Judgment, 15 January 2008, p. 10 (44)).

⁴⁹⁸ *Case of Maaouia v. France*, (Application no. 39652/98), JUDGMENT, 5 October 2000, p. 10 (37).

⁴⁹⁹ *Case of Maaouia v. France*, (Application no. 39652/98), JUDGMENT, 5 October 2000, Dissenting Opinion of Judge Loucaides joined by Judge Traja, p. 22 (a).

⁵⁰⁰ Sepulveda, M., *The Nature of the Obligations under International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, Utrecht: Wiarda Institute, 2005, p. 306 – 308.

lės dviprasmiškumas aiškintinas individo, o ne visuomenės (kurios interesus atstovauja valstybė) naudai.

Apibendrinant galima teigti, kad EŽTK 53 straipsnyje yra įtvirtinta subordinacinė klauzulė, subordinuojanti Konvenciją tik efektyviau žmogaus teises saugantiems instrumentams, kuriais gali būti ir sutartys. Tuo tarpu į šio straipsnio reguliavimo dalyką nepatenkančios kolizijos sprendimas priklauso nuo EŽTT jurisdikcijos nagrinėti kolizijos ginčą ir nuo to, kaip EŽTT aiškina EŽTK materialines teisės normas.

3.3.2.2. EŽTT jurisdikcija ir jos įtaka sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas

EŽTK 32 straipsnis suteikia EŽTT išimtinę jurisdikciją aiškinti ir taikyti Konvenciją bei spręsti dėl savo jurisdikcijos apimties. Teismo jurisdikcija apima teisę nagrinėti individualias asmenų ir jų grupių peticijas⁵⁰¹ ir tarpvalstybinius ginčus⁵⁰². Pastarųjų atveju EŽTT, sprenddamas sutarčių kolizijas yra konstatavęs, jog jis remdamasis Konvencija privalo įvertinti teisinę situaciją ir Konvencijos šalimi nesančioje valstybėje, tačiau ši pareiga nesuteikia teisės spręsti ar konstatuoti tokios valstybės atsakomybės klausimo remiantis Konvencija ar kitu teisiniu pagrindu (pvz., bendrąja tarptautine teise)⁵⁰³. Taigi Teismo jurisdikcija apima teisę tik aiškinti ir taikyti Konvenciją sprendžiant individualias peticijas, taip pat ginčus tarp Konvencijos šalių ir neapima teisės spręsti dėl Konvencijos šalimi nesančių valstybių teisių ir pareigų buvimo. Taip sprendžiant sutarčių kolizijas EŽTT yra apribotas spręsti tik dėl Konvencijos šalių teisių ir pareigų sutarčių kolizijos atveju.

Nepaisant to, jog EŽTT jurisdikcija *expressis verbis* apima tik teisę aiškinti ir taikyti Konvenciją, praktikoje teismas yra nurodęs, jog ši Konvencija neturi būti aiškinama vakuume, tačiau atsižvelgiant į tarptautinės teisės normas bei, kiek įmanoma, harmoningai jai. Teisė aiškinti Konvenciją, atsižvelgiant į kitas bendrosios tarptautinės teisės normas, suteikia teisę EŽTT analizuoti tokias tarptautinės teisės normas. Tokios analizės pasekmė neabejotinai yra bendrosios tarptautinės teisės normų turinio nustatymas ir sugretinimas su Konvencija, siekiant nustatyti jų tarpusavio santykį, galintį pasižymėti tiek identišku, tiek konkuruojančiu ar kolizijoje esančiu turiniu. Ši teismo teisė aiškinti bendrąją tarptautinę teisę *ipso facto* nesuteikia teisės taikyti nekonkvencines tarptautinės teisės normas, nebent teismas nuspręstų, jog tai yra būtina, pavyzdžiui, siekiant EŽTK įtvirtintų normų efektyvumo. Tai, jog teismas pripažįsta turintis teisę aiškinti bendrosios tarptautinės teisės normas, leidžia ginčo šalims remtis jomis teisme, šitaip tikintis, jog kolizijos atveju teismas teisiniuose argumentuose apsvartys tokių normų poveikį ir remdamasis jomis galės spręsti sutarčių kolizijos klausimą valstybės

⁵⁰¹ *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 34 straipsnis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-08-16]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.

⁵⁰² *Ibidem*.

⁵⁰³ *Case of Soering v. the United Kingdom*, (Application no. 14038/88), Judgment, 07 July 1989, p. 29 (91); *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 56 (124); *Case of Elmuratov v. Russia*, (Application no. 66317/09), Judgment, 3 March 2011, p. 14 (76); ir kt.

pageidaujama kryptimi. Tai, jog pateikdamos teismui atsikirtimus valstybės nurodo, o EŽTT vertina šalių argumentus grindžiamus bendrąja tarptautine teise, leidžia teigti, jog šis teismas turi jurisdikciją nagrinėti atsikirtimus, grindžiamus tarptautine teise. Dėl šios priežasties EŽTT jurisdikcija apima teisę spręsti sutarčių kolizijas, taikant joms atitinkamas bendrosios tarptautinės teisės normas. Taikytinų teisės normų klausimas neabejotinai priklauso EŽTT taikytinos teisės institutui, todėl analizuojamas kitame poskyryje.

Apibendrinant EŽTT jurisdikciją reguliuojančių normų analizę, galima teigti, jog EŽTT jurisdikcija (*ratione personae*) apima teisę nagrinėti bylas tik tarp valstybių, tačiau jas nagrinėjant teismas turi teisę aiškinti ir nekonvencines nuostatas, kurios gali turėti reikšmės tarptautinių kolizijų sprendimui. (jurisdikcija *ratione materiae*). Nors tokia teisė neapima teisės spręsti dėl ne Konvencijos šalių teisių ir pareigų buvimo, ji sudaro galimybes EŽTT spręsti Konvencijos ir kitų sutarčių kolizijas ne tik taikant Konvenciją, bet ir bendrosios tarptautinės teisės normas.

3.3.2.3. EŽTT taikytina materialinė teisė ir jos įtaka sprendžiant EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas

EŽTT jurisprudencija leidžia teigti, jog aiškinant Konvenciją teismas atsižvelgia į bendrosios tarptautinės teisės normas. Savo jurisprudencijoje Teismas ne kartą rėmėsi šiomis normomis aiškindamas ir taikydamas Konvenciją. Pavyzdžiui, su kolizijomis susijusiose bylose dėl valstybės imuniteto nuo vidaus teismų jurisdikcijos, kuriose buvo keliamas valstybių atsakomybės už EŽTK 3 ir 6 straipsnio pažeidimo klausimas, EŽTT *inter alia* analizavo 1972 m. Europos valstybės imuniteto konvencijos nuostatas⁵⁰⁴ ir vertino valstybių įsipareigojimų įtaką taikydamas ir aiškindamas Konvenciją. Ekstradicijos ir išsiuntimo iš šalies bylose, kurios buvo keliamas EŽTK 2 straipsnio (teisė į gyvybę), 3 straipsnio (kankinimo uždraudimas), 6 straipsnio (teisė į teisingą teismą) bei 8 straipsnio (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), EŽTT taip pat rėmėsi keletu dvišalių sutarčių dėl ekstradicijos, Hagos konvencija dėl vaikų grobimo, JTO Vaiko teisių konvencija, JTO Chartija, JTO Saugumo tarybos rezoliucijomis ir kitais tarptautinės teisės šaltiniais. Teisme valstybės *inter alia* rėmėsi šiais tarptautinės teisės aktais nustatytais įsipareigojimais siekdamos įtikinti teismą, jog atitinkami jų veiksmai nesudarė Konvencijos pažeidimo.

Viena pirmųjų kolizijos klausimą teismui iškėlusių bylų laikytina *Soering v. United Kingdom* byla. Ji kilo tuomet, kai Jungtinėje Karalystėje sulaukytas asmuo paprieštaravo ekstradicijai į JAV, nurodydamas, jog tokiu būdu bus pažeista Konvencijoje įtvirtinta jo apsauga nuo nežmoniško elgesio, kadangi JAV galiojanti mirties bausmė, o asmeniui, kuris turėjo būti išduotas ji galėjo būti pritaikyta. Vien faktas, jog asmeniui gresia ši bausmė, pasak EŽTT, buvo laikomas pakankamu Konvencijos pažeidimo įrodymu. Kadangi šioje byloje iškilo kolizija tarp Konvencijos 3 straipsnio ir Jungtinių Amerikos Valstijų bei Jungtinės Karalystės dvišalės ekstradicijos sutarties, kurią vykdydama

⁵⁰⁴ *Case of Al-Adsani v. the United Kingdom*, (Application no. 35763/97), Judgment, 21 November 2001, p. 7, 16 (22, 50); *Fogarty v. the United Kingdom*, (Application no. 37112/97), Judgment, 21 November 2001, p. 6, 10, 11 (18, 30, 31); ir kt.

Jungtinė Karalystė būtų pažeidusi Konvenciją, ši situacija vertintina kaip kolizija. Šią koliziją EŽTT sprendė Konvencijos naudai, t.y. nurodydamas, jog vykdydama ekstradiciją Jungtinė Karalystė pažeistų Konvenciją. Šitaip teismas suteikė taikymo prioritetą Konvencijai, kadangi nurodė, jog kolizijos atveju valstybės privalo vykdyti Konvenciją nepaisydamos, kad taip jos pažeistų kitas sutartis. Analogiškai EŽTT sprendė ir kitas bylas prieš Italiją⁵⁰⁵, Jungtinę Karalystę⁵⁰⁶, Rusijos Federaciją⁵⁰⁷ ir kitas valstybes. Šiose bylose EŽTT nedviprasmiškai nurodė, jog Konvencijai prieštaraujančių įsipareigojimų, priimtų kitomis sutartimis, vykdymas, kuris neatleidžia valstybių nuo Konvencijos vykdymo. Pastebėtina tai, jog šiuo aspektu teismas nelaikė svarbiu kolizijoje su Konvencija esančių sutarčių sudarymo momento ir analogiškai sprendė tiek iki Konvencijos, tiek ir po jos įsigaliojimo valstybių sukurtas sutarčių kolizijas suteikdamas taikymo prioritetą Konvencijai.

Aiškindamas Konvencija priimtų įsipareigojimų santykį su kitais tarptautiniais įsipareigojimais teismas jį apibendrino *Al-Saadoon and Mufdhi v. United Kingdom* byloje. Analizuodamas koliziją su Konvencija sukeliančių pareigų įtaką valstybių atsakomybei pagal Konvenciją, teismas nurodė, kad Konvencija skirta sukurti efektyvią ir praktišką žmogaus teisių apsaugą⁵⁰⁸. Konvencijos 1 straipsnis įpareigoja valstybes garantuoti visų Konvencija priimtų įsipareigojimų vykdymą valstybių jurisdikcijai priklausantiems asmenims, dėl to jos yra atsakingos už Konvencijos vykdymą, nepaisant to, kokie yra jų priimti tarptautiniai įsipareigojimai⁵⁰⁹. Atsižvelgiant į tai, Konvencija aiškintina kaip neleidžianti Konvencijos šalims sudaryti kolizijas su Konvencija sukeliančių sutarčių⁵¹⁰, o joms kilus įsipareigojimais pagal Konvenciją turi taikymo prioritetą (angl. k. – „*override obligations*“) ⁵¹¹.

Įdomu pastebėti, jog EŽTT ši Konvencijos ir kitų sutarčių santykį apibendrino byloje, kurioje Jungtinė Karalystė Konvencija priimtų įsipareigojimų nevykdymą grindė JTO Chartijos pagrindu priimtų JTO Saugumo Tarybos rezoliucijų vykdymu. Teismas šioje byloje akylai išstudijavo ne tik Jungtinės Karalystės, ETT bei TTT praktiką JTO Chartijos taikymo prioriteto klausimu, tačiau ir nustatė, jog JTO Saugumo Tarybos rezoliucijos suteikė teisę, bet ne pareigą Jungtinei Karalystei vykdyti invaziją į Iraką, konstatavo kolizijos nebuvimą. Šitaip, autoriaus nuomone, EŽTT leido suprasti, jog Konvencijos prasme kolizijomis taip pat laikytini tik įsipareigojimų prieštaravimo atvejai. Tačiau tai atlikęs EŽTT nepadarė jokių išlygų JTO Chartijos 103 straipsniu Konvencijos atžvilgiu. Autoriaus nuomone, tai reiškia, jog EŽTT praktikoje JTO Chartija (nepaisant

⁵⁰⁵ *Case of Saadi v. Italy*, (Application no. 37201/06), Judgment, 28 February 2008, p. 30 – 31 (130 – 133).

⁵⁰⁶ *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 61 (143, 144); *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom*, (Application no. 27021/08), Judgment, 7 July 2011, p. 62 (110).

⁵⁰⁷ *Case of Ismoilov and Others v. Russia*, (Application no. 2947/06), Judgment, 24 April 2008, p. 33, 34 (125 – 128).

⁵⁰⁸ *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 57 (127).

⁵⁰⁹ *Ibidem*, p. 57 (128).

⁵¹⁰ *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 59 (138).

⁵¹¹ *Ibidem*, p. 57 (128).

jos 103 straipsnyje įtvirtintos prioritinės klauzulės) neturėtų taikymo prioriteto, jeigu jos taikymas pažeistų Konvencinių įsipareigojimų vykdymą⁵¹², kadangi ir pačia JTO Chartija *inter alia* yra siekiama žmogaus teisių apsaugos.

Apibendrinant galima teigti, jog EŽTT aiškindamas Konvenciją prie taikytinos teisės priskiria ne tik Konvenciją, bet ir kitus tarptautinės teisės šaltinius, tačiau esant įsipareigojimų tarp jų ir Konvencijos kolizijai, taikymo prioritetą teismas suteikia Konvencijai, nepaisant to, ar kolizija sukelta ankstesne ar vėlesne sutartimi. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, kad spręsdamas EŽTK ir kitų sutarčių kolizijas teismas nesivadovauja bendrojoje tarptautinėje teisėje nustatytais kolizijų sprendimo būdais.

3.3.2.4. Trečiųjų suinteresuotų asmenų dalyvavimas kolizijos sprendimo procese ir jo įtaka kolizijų sprendimui

Konvencijos 36 straipsnis suteikia teisę tretiesiems suinteresuotiems asmenims dalyvauti bylos nagrinėjimo procese. Į tokių asmenų sąrašą patenka Konvencijos šalys ir kiti suinteresuoti asmenys. Teismo proceso normos suinteresuotus asmenis apibrėžia itin plačiai, jiems priskiriami *inter alia* „bet kurie suinteresuoti asmenys, išskyrus pareiškėją“⁵¹³. Konvencijos šalys turi teisę dalyvauti procese tuomet, kai bylą inicijuoja jų piliečiai (pvz., prieš kitą Konvencijos šalį) ir byla perduodama nagrinėti kolegijai arba didžiajai kolegijai. Konvencijos šalys kartu su kitais suinteresuotais asmenimis (pvz., žmogaus teisių gynimo organizacijomis) taip pat turi teisę dalyvauti bet kurioje byloje EŽTT pirmininko prašymu arba jo leidimu. Teisę dalyvauti kolegijai arba didžiajai kolegijai paskirtoje nagrinėti byloje turi teisę ir Europos Tarybos Žmogaus Teisių Komisarai. Praktikoje dažniausiai valstybės (Konvencijos šalys) kaip tretieji asmenys dalyvauja bylose, kuriose sprendžiami visų Konvencijos šalių interesams reikšmingi klausimai arba sprendžiami žmogaus teisių apsaugai ar konkretiems asmenims⁵¹⁴ svarbūs klausimai⁵¹⁵. Ne išimtis ir bylos, kuriose sprendžiami kolizijų klausimai. Pavyzdžiui, *Al-Jedda v. The United Kingdom* byloje žmogaus teisių gynimo organizacijos nurodė, jog tarptautinių įsipareigojimų buvimas nepanaikina valstybės Konvencinių pareigų vykdymo⁵¹⁶. *Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* byloje žmogaus teisių gynimo organizacijos pateikė teismui metodinių pastabų, remiantis kuriomis turėtų būti sprendžiamos kolizijos, taip pat pakartojo, jog esant kolizijai turi būti taikoma Konvencija⁵¹⁷. Trečiųjų asmenų nuomone, sprendžiant kolizijas ypač svarbu įvertinti teisinę koliziją sukeliančio dokumento formą, įsipareigojimų neatitikimo laipsnį ir Konvencinės teisės pobūdį. Tretieji asmenys šioje byloje taip pat nurodė, jog Konvencijos taikymo

⁵¹² Pastebėtina, kad itin detali JTO Chartijos nuostatų analizė atlikta *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* bei *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom* bylose.

⁵¹³ *Rules of Court*, July 2009, 44 straipsnio 2 dalis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <www.echr.coe.int/NR/...4194.../RulesOfCourt.pdf>.

⁵¹⁴ *Case of Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, (Application no. 41615/07), Judgment, 6 July 2010, p. 2 (8).

⁵¹⁵ Haris, D., O'Boyle M. et al. *Law of the European Convention on Human Rights*, (2 ed.), Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 853.

⁵¹⁶ *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom*, (Application no. 27021/08), Judgment, 7 July 2011, p. 56 (96).

⁵¹⁷ *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010, p. 50 – 51 (114).

prioriteto kolizijų sprendimo taisyklė taikytina ne tik Konvencinių teisių atžvilgiu, bet taip pat ir Konvencijos nuostatomis dėl laikinųjų apsaugos priemonių (t.y. procesinėms normoms). Trečiųjų asmenų pareiškimai, viena vertus, yra reikšmingi EŽTT praktikos kolizijų sprendimo klausimu vertinimui, kita vertus, jie taip pat vertingi kaip turintys įtakos evoliuciniam Konvencijos normų aiškinimui.

Atsižvelgiant į šias bylas, galima teigti, jog įstojimas į teismo procesą, kuriame sprendžiami tarptautinių sutarčių kolizijų klausimai, paprastai nesukelia didesnių kliūčių suinteresuotoms valstybėms bei žmogaus teisių gynimo organizacijoms dalyvauti bylų procese ir pateikti rašytines pastabas su bylos dalyku susijusiais klausimais. Galima sutikti su nuomone, jog liberali Teismo pozicija leidžiant įstoti į bylą trečiuoju asmeniu vertintina teigiamai, nes tokiu būdu Teismas susikuria galimybę gauti visą su ginčo dalyku susijusią informaciją iš suinteresuotų asmenų (įskaitant ir Konvencijos šalimi nesančias valstybes)⁵¹⁸. Kita vertus, reikia pastebėti, kad Konvencijos šalimis nesančių valstybės į teismo procesą, nepaisant to, jog EŽTT sprendimas gali būti svarbus jų teisiams interesams, paprastai neįsitraukia.

3.3.2.5. Valstybių atsakomybė už EŽTK pažeidimus kolizijų atveju

EŽTK nustato, kad EŽTT konstatavus Konvencijos pažeidimą, valstybės narės privalo įvykdyti EŽTT sprendimą. EŽTT sprendimo vykdymo priežiūra patikima Ministrų Komitetui, kuris turi teisę kreiptis į EŽTT, jei valstybė neįvykdė EŽTT sprendimo. EŽTT savo ruožtu gavęs Ministrų Komiteto kreipimąsi sprendžia, ar valstybė įvykdė sprendimą. Jeigu EŽTT nusprendžia, kad sprendimas neįvykdytas, jis pateikia sprendimą Ministrų komitetui, kuris sprendžia dėl valstybei pažeidėjai taikytinų priemonių.

Praktikoje valstybei pažeidus Konvenciją EŽTT neretai konstatuoja, jog valstybė įvykdė Konvencijos pažeidimą. Priklausomai nuo aplinkybių EŽTT gali priteisti iš valstybės moralinės ir materialinės žalos atlyginimą, jeigu pastarosios negalima ar ji nebuvo priteista remiantis nacionaline teise. Kartais EŽTT apsiriboja tik konstatavimu, jog valstybė įvykdė pažeidimą, šitaip suteikdamas pažeidimo aukai satisfakciją. Praktikoje pasitaiko ir tokių atvejų, kuomet EŽTT ne tik konstatuoja pažeidimą, bet ir nurodo valstybei atlikti tam tikrus veiksmus pažeidimui pašalinti. Pavyzdžiui, byloje *L v. Lithuania* EŽTT *inter alia* įpareigojo Lietuvos Respubliką „per tris mėnesius nuo teismo sprendimo įsigaliojimo priimti Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso 2.27 straipsnį įgyvendinančius teisės aktus, suteikiančius teisę asmenims pakeisti lytį.“⁵¹⁹ Vertinant Konvencijos pažeidimu sukuriamas teisinės pasekmės reikia pasakyti, kad jos panašios į bendrosios tarptautinės teisės valstybių atsakomybės teisės normomis numatytas. Konstatavus EŽTK pažeidimą valstybei išlieka pareiga ir toliau vykdyti Konvenciją. Tai, jog EŽTT turi teisę nurodyti valstybei atlikti tam tikrus veiksmus pažeidimui pašalinti, tolygu bendrojoje tarptautinėje teisėje numatyti pareigai suteikti reparaciją. Savotiškomis reparacijos formomis laikytinos ir EŽTT priteisiama kompensacija, o ją atsisakius priteisti – satisfakcija. Tiesa, Konvencija nenumato galimybės taikyti atsakomąsias priemones. Tačiau bendroji tarptautinė teisė taip pat riboja atsakomųjų priemonių taikymą, kuriuo

⁵¹⁸ Haris, D., O'Boyle M. et al. *Law of the European Convention on Human Rights*, (2 ed.), Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 856.

⁵¹⁹ *Case of L. v. Lithuania* (Application no. 27527/03), Judgment, 11 September 2007, p. 15 (74).

būtų siaurinama esminių žmogaus teisių apsauga. Kita vertus, atsakomosios priemonės, atsižvelgiant į tai, kad Konvencijoje numatytų teisių turėtojai daugiausiai yra fiziniai asmenys, atsakomųjų priemonių taikymas būtų netikslingas, kadangi jų poveikis pasireikštų ne valstybės pažeidėjos, o jos jurisdikcijai priklausančių individų atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, manytume, kad valstybių atsakomybę nustatančios tarpautinės teisės normos Konvencijos pažeidimo atveju neturėtų būti taikomos.

3.4. Apibendrinimas

1. Atlikus trijų specialiųjų tarptautinės teisės režimų analizę galima daryti išvadą, jog kiekvienas iš šių režimų pasižymi savitais kolizijų sprendimo būdais bei atvirumo kolizijų sprendimą nustatančioms bendrosios tarptautinės teisės normoms laipsniu.

Nepaisant aukščiausio ES teisės integralumo lygio, ši tarptautinės teisės posistemė laikytina atviriausia bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintiems kolizijų sprendimo būdams, o joje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai laikytini labiausiai atitinkančiais bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintą ankstesnės sutarties taikymo prioriteto vėlesnės sutarties atžvilgiu principą. PPO teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai iš dalies atitinka įtvirtintus bendrojoje tarptautinėje teisėje, kadangi dalis PPO sutarčių ir kitų sutarčių kolizijų yra sprendžiamos netaikant subordinacines klauzules turinčių PPO sutarčių. Šių klauzulių, neturinčių PPO sutarčių kolizijos su kitomis sutartimis, atveju, kolizijos sprendžiamos suteikiant taikymo prioritetą PPO sutartims nepaisant to, ar jos yra ankstesnės ar vėlesnės už PPO sutartis. Analogiškai kolizijos sprendžiamos EŽTT. Šioje tarptautinės teisės posistemėje kolizijos sprendžiamos suteikiant taikymo prioritetą EŽTK, išsyrus tuos atvejus kai kolizijoje su EŽTK esanti sutartis nustatyto efektyviau žmogaus teisės saugantį teisinį reguliavimą.

2. Nepaisant kiekvienos iš šių posistemių principinio atvirumo bendrajai tarptautinės teisei, Vienos konvencijos normos, nustatančios kolizijų sprendimo būdus, bei valstybių atsakomybės normos, nustatančios kolizijos sukeliamas teises pasekmes, yra praktiškai netaikytinos dėl *lex specialis* normomis nustatytų kolizijų sprendimo būdų. Nė viena iš tirtų posistemių ginčų sprendimo institucijų neturi jurisdikcijos spręsti kolizijų ginčą, kurio šalimi yra posistemės šalimi nesanti valstybė. ES ir PPO teisėje galiojančios ginčų sprendimo normos taip pat nesuteikia teisės trečiosioms valstybėms dalyvauti procese informuojant ginčą nagrinėjančią instituciją apie valstybės teisinius interesus. Tuo tarpu procesą dėl EŽTK pažeidimo reglamentuojančios teisės normos gali būti aiškinamos kaip tokia teisė trečiosioms valstybėms suteikiančios.
3. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog kiekviena iš šių posistemių dėl jos materialinės ir proceso normų sinergijos yra pajėgi didinti jos dalyvių integraciją bei užtikrinti posistemės normų veikimo efektyvumą sprendžiant kolizijas posistemės normų taikymo naudai dažniausiai be bendrosios tarptautinės teisės „pagalbos“.

IŠVADOS

Apibendrinant atliktą tarptautinių sutarčių kolizijoms ir jų sprendimo būdams reikšmingomis teisės normomis nustatytą teisinį reguliavimą bei šių normų tarpusavio ryšius galima teigti, kad ginamieji disertacijos teiginiai pasitvirtino bei daryti tokias pagrindines išvadas:

1. Tarptautinės teisės moksle sutarčių kolizija suvokiama pernelyg abstrakčiai, t.y. jai priskiriami ne tik sutarčių kolizijai, bet ir sutarčių konkurencijai būdingi požymiai. Dėl šios priežasties sutarčių kolizijos sąvoka yra praktiškai nefunkcionaliai ir kartu metodologiškai ydinga. Per didelis šios sąvokos abstraktumas yra pagrindinė priežastis, neleidžianti teisės doktrinai iki šiol pasiūlyti konceptualiai priimtinių ir praktiškai funkcionalių kolizijų sprendimo būdų.
2. Sutarčių kolizijų sprendimo būdus nustatantis tarptautinis teisinis reguliavimas turi būti aiškinamas kaip formuojantis konkrečius imperatyvus (elgesio taisykles) koliziją sukėlusioms valstybėms, t.y. nustatantis konkrečias jų elgesio ribas sutarčių kolizijos atveju bei nesuteikiantis teisės valstybei savo nuožiūra pasirinkti, kurią sutartį ji taikys, o kurios nevykdys.
 - 2.1. Vienos konvencijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo analizė leidžia daryti išvadą, kad joje įtvirtinti abu doktrinoje analizuojami sutarčių kolizijų sprendimo būdai: pirmasis – kolizijos sprendimas pripažįstant vieną iš kolizijoje esančių sutarčių negaliojančia; antrasis – kolizijos sprendimas pripažįstant vieną iš kolizijoje esančių sutarčių netaikytina, bet galiojančia. Pirmasis būdas taikytinas sutarčių, įtvirtinančių *jus cogens* normas, kolizijų su kitomis tarptautinės teisės normas įtvirtinančiomis sutartimis atveju. Tuo tarpu antrasis būdas taikomas trims sutarčių kolizijų kategorijoms spręsti: JTO Chartijos kolizijoms su kitomis sutartimis; subordinacinę klauzulę turinčioms sutartims su kitomis sutartimis; į aukščiau išvardintas kategorijas nepatenkančių sutarčių kolizijoms. JTO Chartijos kolizijos su kitomis sutartimis atveju taikymo prioritetas turi būti suteikiamas JTO Chartijai ir jos pagrindu JTO institucijų priimtiems privalomiems teisės aktams. Subordinacinę klauzulę turinčios sutarties kolizijos su kita sutartimi atveju taikymo prioritetas turi būti suteikiamas subordinacinėje klauzulėje numatyta sutarčiai. Į aukščiau išvardintas kategorijas nepatenkančių sutarčių kolizijų atveju Vienos konvencija kolizijų sprendimo būdų *expressis verbis* nenumato. Sistemiškai ištyrus Vienos konvencijos ir valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus normas, darytina išvada, kad taikymo prioritetas turėtų būti suteikiamas ankstesnei sutarčiai jos kolizijos su vėlesne sutartimi atveju. Ankstesne sutartimi siūloma laikyti tą sutartį, kuri JTO sekretoriato tarp dviejų kolizijoje dalyvaujančių valstybių buvo įregistruota anksčiau (kolizijos su daugiašale sutartimi atveju ankstesne sutartimi siūloma laikyti tą, kuri tarp dviejų sutarčių kolizijoje dalyvaujančių valstybių buvo įregistruota anksčiau).
 - 2.2. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus normų turinio analizė leidžia daryti išvadą, jog valstybių atsakomybės teisė aiškintina kaip nesu-

teikianti teisės valstybėms pasirinkti, kurią iš kolizijoje esančių sutarčių vykdyti, o kurios ne. Valstybių atsakomybės teisės požiūriu abi vėlesnės sutarties dalyvės įvykdo tarptautinės teisės pažeidimą ankstesnės sutarties šalies atžvilgiu. Ankstesnės sutarties šalis, dalyvaujanti vėlesnėje sutartyje, laikoma pažeidusia *pacta sunt servanda* principą, todėl turi pareigą nutraukti įvykdytą pažeidimą, užtikrinti jo nepasikartojamumą ir suteikti reparaciją. Tuo tarpu vėlesnės sutarties dalyvė, nesanti ankstesnės sutarties šalies, laikytina įvykdžiusia suverenos valstybių lygybės principo pažeidimą nukentėjusios valstybės atžvilgiu, todėl privalo nekliudyti vykdyti ankstesnę sutartį, nutraukti pažeidimą ir suteikti reparaciją, jei tai yra reikalinga konkrečiu atveju.

2.3. ES, PPO ir EŽTK specialiuosiuose tarptautinės teisės režimuose įtvirtintų sutarčių kolizijų sprendimo būdų analizė leidžia daryti išvadą, jog jos formuoja skirtingo turinio imperatyvus.

2.3.1. ES teisėje įtvirtintas kolizijų sprendimo būdų imperatyvas pasireiškia ankstesnės sutarties taikymo prioriteto principu. Šis principas *expressis verbis* įtvirtintas iki įstojimo į ES valstybių narių su trečiosiomis valstybėmis sudarytų sutarčių atžvilgiu. Po narystės ES valstybių su trečiosiomis valstybėmis sudarytų sutarčių atžvilgiu šis principas įtvirtintas ETT jurisprudencijoje šiuo klausimu. Kita vertus, svarbu akcentuoti, kad ES teisė numato pareigą valstybėms suderinti kolizijoje su ES teise esančias sutartis. Atsižvelgiant į tai, ES teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai vertintini kaip iš esmės atitinkantys bendrojoje tarptautinėje teisėje įtvirtintus kolizijų sprendimo būdus.

2.3.2. PPO teisėje kolizijų sprendimo būdai grindžiami PPO sutartyse įtvirtintų subordinacinių kolizinių klauzulių instituto ir PPO sutarčių taikymo prioriteto instituto tandemu. PPO sutartys *expressis verbis* įtvirtina keletą siauro taikymo apimties subordinacinių klauzulių, suteikiančių taikymo prioritetą ne PPO sutartims. Likusios kolizijos spręstinios suteikiant taikymo prioritetą PPO sutartims esant jų ir kitų sutarčių kolizijoms. Vienintelė doktrinoje minima šio principo išimtis – JTO Chartijos taikymo prioritetas. Atsižvelgiant į tai, PPO teisėje įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai kelia jų nesuderinamumo su bendrosios tarptautinės teisės principais grėsmę. Pavyzdžiui, suteikiant taikymo prioritetą PPO sutartims gali būti paneigtos ne PPO narių teisės, įgytos ankstesnėmis sutartimis, tuo pažeidžiant *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* principą. Esminė šio nesuderinamumo priežastis – pernelyg ribota galimybė remtis bendrąja tarptautine teise sprendžiant sutarčių kolizijas PPO ginčų sprendimo institucijoje.

2.3.3. EŽTK taikymo praktikoje sutarčių kolizijos sprendžiamos taikant subordinacinių kolizinių klauzulių ir EŽTK taikymo prioriteto principus. EŽTK 53 str. įtvirtinta kolizinė klauzulė unikali tuo, kad taikymo prioritetą kolizijos atveju ji suteikia efektyviau už EŽTK žmogaus teises saugančioms sutartims. Tuo tarpu kitos EŽTK ir sutarčių kolizijos sprendžiamos suteikiant taikymo prioritetą EŽTK. Naujausių kolizinių

bylų apžvalga leidžia numanyti, jog EŽTK turėtų taikymo prioritetą ir jos kolizijos su JTO Chartija atžvilgiu, jeigu tik pastaroji nustatytų mažiau efektyvius žmogaus teisių apsaugos standartus. Nors tokią praktiką neabejotinai galima vadinti nauja tendencija, nustatančia kitokius nei bendrosiomis tarptautinės teisės normomis nustatyti kolizijų sprendimo kolizijų sprendimo būdai, būtina pabrėžti ir tai, kad pati situacija balansuoja ant kolizijos-konkurencijos ribos, kadangi dėl itin didelio JTO Chartijos šalių skaičiaus prieštaravimai tarp jos ir EŽTK gali apimti tas pačias valstybes. Dėl to EŽTK įtvirtinti kolizijų sprendimo būdai taip pat vertinami kaip sudarantys galimybes pažeisti *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* principą.

3. Bendrosios ir specialiosios tarptautinės proceso teisės normos sukuria kelias procesines kliūtis materialinėje bendrojoje tarptautinėje teisėje nustatytiems sutarčių kolizijų sprendimo būdams taikyti.
 - 3.1. Tarptautinio teisingumo teismo statusas nesuteikia teisės nagrinėti kolizijos ginčą, jeigu bent viena iš kolizijoje dalyvaujančių valstybių nesutinka su jurisdikcija, o sprendimu būtų pasisakoma dėl tokios valstybės teisių ir pareigų buvimo arba toks klausimas būtų *conditio sine qua non* bylos dėl sutarčių kolizijos išsprendimui. Vis dėlto šis ribojimas neužkerta galimybės bylinėtis tik su viena iš kolizijoje dalyvaujančių valstybių, jeigu teismo sprendimu nereikės pasisakyti tik dėl trečiosios šalies (valstybės) teisių ir pareigų. Trečioji valstybė tokiu atveju turi itin ribotą galimybę įstoti į procesą trečiuoju asmeniu, kadangi jai būtina įtikinti teismą, kad sprendimas byloje turės įtaką trečiosios valstybės teisiniam interesui, t.y. „konkrečiam ir realiai egzistuojančiam valstybės reikalavimui, grindžiamam teise“.
 - 3.2. Remiantis ES, PPO ir EŽTK teismo proceso teisės normomis, jurisdikciją nagrinėti sutarčių ir ES, PPO bei EŽTK kolizijas turi teisę tik šių posistemų vidaus teismai, o ginčo šalimis šiose bylose turi teisę būti tik posistemų narėmis esančios valstybės. Trečiosios valstybės kaip bylos šalys neturi teisės dalyvauti sprendžiant kolizijas, o jų dalyvavimas trečiaisiais asmenimis nėra aiškiai sureglamentuotas. Dėl šių priežasčių ES, PPO ir EŽTK taikomi kolizijų sprendimo būdai vertintini kaip sukuriantys reikšmingas procesines kliūtis objektyviam sutarčių kolizijų tarp posistemės bei sistemos normų sprendimui.

PASIŪLYMAI

1. Teisės moksle sutarčių koliziją siūloma apibrėžti kaip situaciją, kada valstybės sudaro, taiko arba joms įsigalioja tarptautinė sutartis (įskaitant jos pakeitimus), lemianti jos pareigų, prisiimtų jai anksčiau įsigaliojusia ir taikytina tarptautine sutartimi kitai valstybei, pažeidimą. Šitaip suformuluota kolizijos sąvoka sudaro prielaidas atriboti sutarčių kolizijas nuo jų konkurencijos, t.y. nominalių prieštaravimų tarp sutarčių tekstų, nuo realių prieštaravimų tarp valstybių valios („susitarimo“).
2. Tarptautinę teisę aiškinančioms ir taikančioms institucijoms, taikant kolizijų sprendimą nustatančias Vienos konvencijos ir tarptautinės valstybių atsakomybės normas, siūloma atsižvelgti į sisteminius jų tarpusavio ryšius ir santykių su bendraisiais suverenios valstybių lygybės, *pacta sud servanda* bei *pacta teris nec nocent nec prosunt* tarptautinės teisės principais. Atsižvelgdamas į tai, autorius siūlo aiškinti Vienos konvencijos 30 straipsnio ir tarptautinės valstybių atsakomybės straipsnių projekto nuostatas daug plačiau nei rašoma jų tekstuose. Pirmą, siūloma Vienos konvencijos 30 straipsnį aiškinti kaip nustatantį ir sutarčių kolizijų, kilusių tarp „skirtingą dalyką reguliuojančių sutarčių“, sprendimo būdus. Antra, Vienos konvencijos 30 straipsnio pavadinime vartojamą terminą „sudaryti“ siūloma aiškinti kaip reiškiantį ne tik įsigaliojusias, bet taip pat ir valstybių pasirašytas, patvirtintas ar iki įsigaliojimo taikomas sutartis. Trečia, aiškinat Vienos konvencijos 30 straipsnyje vartojamus „ankstesnės“ ir „vėlesnės“ sutarties terminus siūloma vadovautis sutarties įregistravimo JTO Sekretariate kriterijumi, t.y pirmiau įregistruotą sutartį laikyti ankstesne. Ketvirta, taikant Vienos konvencijos 30 straipsnio 4 ir 5 d. sutarčių kolizijoms siūloma jas aiškinti kaip suteikiančias taikymo prioritetą ankstesnėms sutartims. Penkta, valstybių atsakomybę už sutarčių kolizijos sukėlimą nustatančias normas siūloma aiškinti kaip įpareigojančias vėlesnės sutarties dalyves nutraukti kolizija sukeltą sutarties pažeidimą, užtikrinti jo nepasikartojamumą bei suteikti reparaciją nuo kolizijos nukentėjusiai valstybei.
3. Tarptautinę teisę aiškinančioms ir taikančioms institucijoms aiškinant bendrąsias ir specialiąsias teisminių ginčų nagrinėjimą reguliuojančias tarptautinio teismo proceso teisės normas siūloma atsižvelgti į trečiųjų suinteresuotų valstybių siekius ginti savo teisinius interesus ir būti išklaustyti. Proceso teisės normas aiškinant teleologiniu teisės aiškinimo metodu galėtų būti didinamos trečiųjų suinteresuotų valstybių dalyvavimo teismo procese nagrinėjant koliziją galimybės, o jų teisių apsaugai būtų suteikiamos reikšmingos garantijos.

CONFLICT OF TREATIES CONCLUDED BETWEEN STATES AND THE WAYS TO RESOLVE THEM

Summary

At the beginning of the 20th century, when the range of interstate relations, regulated by international agreements (hereinafter – “**the treaties**”), rapidly expanded, there more often occurred various inconsistencies among the treaties, concluded between states. The treaty law studies and codifications, conducted by publicists, established typology of inconsistencies of treaties, concluded between states. The inconsistencies between treaties were divided into cases of inconsistencies occurring when treaties bind states-parties to the same treaty (group of treaties) (hereinafter – **treaty competition; competition**) and conflicts of treaties concluded between different states (groups of states) (hereinafter – **treaty conflict; conflict**). A classic example of such a conflict is a situation when A state concludes a treaty with the B state; then, the same A state concludes a treaty with C state and assumes obligations contrary to the preceding treaty (concluded with B state). Treaty competition is usually resolved in accordance with general principles and norms on treaty interpretation and application (i.e., *lex posterior derogat lex priori*, *lex specialis derogat lex generalis*, etc.). Treaty conflicts, depending on the circumstances of the case, may be resolved by applying norms governing (in) validity, (non)application of treaties, and state responsibility for the breaches of international law (hereinafter – **state responsibility**). This was the way of developing a judicial dispute resolution practice regarding the first treaty conflicts as well. Cases, resolved in the Central American Court of Justice and the Permanent International Court of Justice, show that an earlier treaty which is contrary to the later one, shall be void, and, therefore, non-applicable. Aristocracy of international legal scholarship of that time (A. McNair, H. Lauterpacht, G. Fitzmaurice, etc.) reckoned the similar attitude as well. However, the advanced scientific ideas were not fully reflected in the Vienna Convention on the Law of Treaties adopted in 1969 (hereinafter – **the Vienna Convention**). During the process of drafting of the Vienna convention various proposals as to how to resolve treaty conflicts were tabled by the drafters. First special rapporteur of the UN International Law Commission that has dealt with the topic was H. Lauterpacht. He attempted to create the model for conflict resolution based on the principle of invalidity of the later treaty. His main argument stated that international law shall discourage the abuse of treaty making power by states and shall not tolerate treaty conflicts. G. Fitzmaurice, the second rapporteur that has dealt with the topic, supported this idea in general, carving out, however, the conflict cases where states were tied with reciprocal obligations. He argued that everything that states do *inter se* is clearly *res inter alios acta* and shall not, in law, lead to the invalidity of obligations under a treaty or have any legal impact on rights acquired by the parties. According to him, when concluding later treaty parties do nothing illegal *in se*, therefore such

treaty shall not be *prima facie* void or invalid. This rapporteur was substituted by H. Waldock, that has finalised the text of the Vienna Convention. This rapporteur has introduced the question of competition of treaties under the umbrella of conflict of treaties, and contributed to the puzzle of application of the similar rules to distinct legal cases of treaty conflict and treaty competition. In the final Vienna conference conflicts were also devoted some attention, and, that, to say the least, made the regime was even more confused. All this allows to assume, that the international legal regulations on resolution of treaty conflicts is inconsistent, incomplete and has a number of key legal regulation's "gaps". It shall be noted, that these gaps apply in relation to both the international treaty law and the state responsibility law. The later problems were even not covered by the Vienna Convention, and was only finalised when UN International Law Commission has drafted the articles on state responsibility for internationally wrongful acts (2001). The Commission itself has acknowledged these problems when executing additional research in this area accomplishing study "On the Fragmentation of International Law: Problems Arising Due to Diversification and Development of International Law" (2006). This study also proved that, besides the problem of incompleteness of legal regulation on conflict resolution methods, there is a new issue on diversification of legal regulation. This problem is properly demonstrated by the fact that currently, more than 50,000 treaties are registered in the United Nations Secretariat. They quantity of treaties, period of their validity, their differences in geography and states involved, as well as divergent regulatory areas, raise complex problems of treaties and mutual states' relations. Recently, an increasing number of issues, regulated by treaties, are assigned not to the general category but to the specific international law category, distinguished by highly diversified legal regulation, figuratively comparable to "islands" of specific international legal regulation. Such legal regimes can be truly named "islands", since they are special not only for the specific substantive legal regulation but also for application of regime-centric approach, offered by courts of special jurisdiction. The most distinguishing examples of diversified legal regulation with the above-mentioned features are considered to be legal regimes formed by the European Union, the World Trade Organization, and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. They are characterised not only by specific-content-having substantive law norms and specific conflict resolution legal regulations, but also by legal procedure norms applied by their authorities responsible for official interpretation and application of the internal regime norms. For instance EU law has developed from limited economic integration to a kind of "confederation" with *sui generis* internal legal system. By virtue of this, treaties have created primary and secondary norms capable of functioning independently from international law, the conflicts with which are resolved by ways established in the Treaty on the Functioning of the EU. Due to direct application of EU law, resolution of the conflicts of treaties has moved from interstate level to interpersonal level. WTO law, in contrast with the EU, is intended to regulate trade relations between states which, could belong to *res inter alios acta* area and shall not lead to conflicts. However, one shall not take it for granted, as members of WTO do raise on occasion the questions of conflict of treaties in front of WTO dispute settlement bodies, and WTO institutions face on occasion with

requests of WTO members to declare conflict and apply provisions governing conflict resolution rules of the WTO. The case of treaty conflict with ECHR is not less attractive and demands a separate analysis due to its conflict resolution technique providing for priority of application for treaties that protect human rights more effectively than ECHR. All these subsystems of international law have dispute settlement constitutions responsible for application and interpretation of their norms, *inter alia* governing the question of conflict resolution.

In this context, the thesis aims to analyse the general and specific international legal regulation applicable to treaty conflicts and its problems, to evaluate them and propose recommendations how to solve them.

Problems examined in the thesis. Legal regulation, which defines ways of resolving conflicts between treaties, has not been yet comprehensively explored in the international legal scholarship. This raises a number of scientific problems examined in the thesis.

1. *A problem of absence of a functional definition of conflict.* An absence of consensus on the definition of treaty conflict, that integrates the key features of this phenomenon, is a primary problem which prevents legal scholarship from finding and the practice from offering conceptually acceptable ways for conflict resolution in the light of existing legal regulatory context. Therefore, the thesis starts from formulation of the definition of conflict that would encode elements of legal regulatory regime significant for the ways in which treaty conflicts may be resolved.
2. *A problem of incompleteness of the Vienna Convention's legal regulation and absence of systematic connection with the state responsibility law.* Open-endedness of norms of the Vienna Convention applicable to treaty conflict resolution is the second problem examined in the thesis. It is duly illustrated by the conceptual incompleteness of textual expressions in several Vienna Convention's provisions, as well as absence of direct relation to norms of the international law on the state responsibility. For example, the text of the Vienna Convention does not respond to such issues as: what treaties are to be considered as regulating the "same subject-matter"; what criteria should be applied for identifying which of the treaties in conflict is prior and which – later; how significant are the Vienna Convention's provisions of Art. 30. part 5 referring both to the law of treaties and the law of state responsibility; and so on.
3. *A problem of failure to evaluate the impact of state responsibility norms on the treaty conflict resolution.* Peculiarities of application of the state responsibility norms in case of treaty conflicts are included into the list of problems examined in this thesis, since the scientific researches, implemented up to nowadays, paid unreasonably low attention to the significance of this institute of law in terms of treaty conflict resolution. The paper examines certain state responsibility norms in order to critically evaluate the "political preference" doctrine, declaring that a state facing treaty conflict is free to choose which of the treaties in conflict it will perform in case of a treaty conflict. In addition, examination of the state responsibility law is no less significant in arguing that international law clearly develops imperatives against

the states which induce treaty conflict. As a result, law on state responsibility shall be also regarded as an integral part of legal regulation, which governs the ways for solving treaty conflicts.

4. *A problem of correlation between the conflict resolution ways defined in general and special international law.* Correlation between the conflict resolution ways defined in general and special international law is highly problematic since it causes “the problem of conflicts between ways in which treaty conflicts may be resolved”, i.e., requires an answer to the question of which conflict resolution way should be applied when resolving treaty conflicts regulated by norms of general and special international law. In this respect, the thesis analyses ways for treaty conflict resolution established by the EU law, WTO law, and the ECHR.

Object of the thesis research. The object of this thesis research – legal regulation governing ways in which treaty conflicts shall be resolved, embodied in general and selected special norms of international law (EU, WTO, ECHR) and the problems caused by such regulations.

Objects and tasks of the thesis research. Object of the thesis research - to analyse ways for resolving treaty conflicts, established by the general international law and selected special regimes of international law; to highlight the problems of application thereof; and to propose solutions to these problems. The following tasks are set to achieve this object:

1. To construct a definition of a treaty conflict; to provide a treaty conflict classification; to analyse and critically evaluate ways of treaty conflict resolution highlighted in the legal scholarship; to identify institutions of law significant to treaty conflict resolution;
2. To analyse ways of treaty conflict resolution, established in the general international law, and problems of application and interpretation of law caused by them;
3. To analyse ways of treaty conflict resolution, established in the selected special regimes of international law, and problems of application and interpretation of law caused by them.

Arguments defended in the thesis. The thesis defends the validity of the following arguments:

1. A concept of treaty conflict, provided in the international legal scholarship, is not functional, since it does not cover all the treaty conflict features essential for definition of the treaty conflict.
2. Norms of general and special international law do not entitle state to choose which treaty it shall apply in case of the treaty conflict.
3. Norms of general and special international law, which regulate the dispute resolution process, cause a number of procedural barriers to application of ways for resolving treaty conflicts established in the substantive international law.

Structure of the thesis. The thesis consists of introduction, three reporting sections, conclusions and recommendations. Introduction summarizes problems solved in the thesis, object of research, purpose, tasks, lists of arguments defended, explains the structure of the thesis, provides a review of previous researches on the topic of the thesis, emphasises a freshness of the thesis and its practical significance, and lists the methods applied in the research.

The main goal of the first section of the thesis - to create a theoretical “matrix” for further study, i.e., to identify institutions and norms of international law, significant to analysis of ways for resolving treaty conflicts, that are analysed in the second and third sections of the thesis. The first section covers question of definition and concept of conflict required to separate conflicts from other “quasi-conflict” factors. Classification of conflicts is provided as well allowing to divide conflicts into certain categories the settlement of which may be made by applying customized resolution ways. The section includes analysis of the key scientific doctrines which advocate certain ways for resolving conflicts, highlights the problems of application of law on the state responsibility and treaties raised in these doctrines. This section also discusses the issue of co-existence of conflict resolution ways established by norms of general and special international law in the context of fragmentation. Finally, the theoretical part of the thesis briefly discusses the potential influence of specific international dispute resolution institutions of law on practical application of ways for resolving treaty conflicts.

Having completed the analysis of the questions raised in part one, it was found that the term of conflict of treaties is confused with the term of competition of treaties, which leads to methodologically unacceptable (functionless) notion of conflict of treaties in the legal scholarship. In authors view, the main element of the treaty is „agreement“ and not its written form, therefore definition of treaty conflict shall be construed based on this element. This drawback has led to the fact that the definition of conflict of treaties is to abstract in the legal scholarship of international law. Having completed the analysis of this section of thesis it was determined that the relationship between the norms of general and special international law is of paramount importance for the application of particular conflict resolution technique. Essential factor in determining the content of relationship between general and special international law is the degree of functionality of the special international law without invocation of provisions of general international law, namely the ability of subsystem to assure the effectiveness of its internal norms without applying general international law. With this in mind, author regards that the test of functionality of the subsystem shall be reliable and shall be used in the subsequent parts of the research when deciding the degree of application of general international law for resolution of conflict of treaties with the norms of the subsystem. The analysis of norms of legal process conducted in this part has showed that that they may play a key role in the process of treaty conflict resolution. Firstly, such norms may create jurisdictional obstacles for resolution of the dispute in particular court. Secondly, they are of importance from the viewpoint of applicable law, which depends on the jurisdiction of the court. Third, norms of legal process are not less important for the protection of assurance of rights of third states to participate in the process in the capacity of third party.

The purpose of the second section of the thesis - to explore peculiarities and a problem of legal regulation of ways for resolving treaty conflicts established in the general international law. Three parts of the section analyse problems of interpretation and application of the law on treaties, law on the state responsibility, and the law of judicial process.

The first part of the second section is focused on analysis of works developed by the Vienna Convention, that reveal causes of occurrence of various ways for resolving treaty conflicts. Further, there follows an analysis of ways for resolving treaty conflicts stemming from legal institution of invalidity of treaties. Next, there follows an investigation of ways for resolving treaty conflicts established by norms of a treaty application. Analysis of application of the above-mentioned institutions has demanded a conduct of complex analysis of the Vienna Convention's Article 30 and related provisions of international law. Analysis of a treaty application institution revealed problems of ambiguity of terms used in it and incompatibility of the institution with other related institutions. For this reason, analysis of the problems, related to the treaty application institution, was conducted by highlighting terminology issues relevant for the whole application of the institution, later by focusing on issues relevant to separate conflicts addressed by the institution (conflict with the UN Charter, conflict with a treaty of a subordinate clause, other conflicts (not falling into any of the above-mentioned categories)).

The second part of the second section of the thesis analyses the content of legal relations of the state responsibility and problem of application of the law in case of conflicts. First, this section analyses the nature of norms establishing states responsibility and scope of their application. Then, it reveals the significance of application peculiarities regarding a number of state responsibility principles. Next, the analysis of the content of the state responsibility legal relations is conducted. Following the analysis of the state responsibility legal relations, a justification of the "political preference" doctrine is developed, and specific scenarios of states' responsibility application to various treaty conflicts are modelled.

The third part of the second section of the thesis examines provisions of Statute of the International Court of Justice relating to the jurisdiction of this court to resolve conflict-related dispute when not all of the parties to the dispute agree with the jurisdiction of this court. This section also analyses possibility of the states concerned to participate in the conflict-related dispute proceedings by informing the court about their legal interests through institution of third party participating in the case; scenarios of such participations are modelled.

The research conducted in the second part of the thesis allows to conclude that conventional ways for resolving treaty conflicts were largely influenced by the doctrines of priority of application and invalidity of the treaty. Due to substantial amount of treaties working on the basis of reciprocity drafters of the Vienna Convention have paralleled and thereafter merged the regimes applicable to conflict resolution with resolution of cases of competition. Due to this, the doctrine of invalidity of conflicting treaties was narrowed down to only one instance of treaty conflict – inconsistencies between treaties having norms of *jus cogens* and other norms having treaties. The rest of conflict cases in the Vienna Convention were covered by the regulation of norms on

application of treaties, separating three different cases of conflict of treaties: conflicts with UN Charter; conflicts with treaty having subordinate clause; conflicts not falling under these two categories. The later category is raising most practical and scientific problems due to the fact that the rule for its resolution is not provided in the text of the Vienna convention *expressis verbis*. Therefore it is the task of the doctrine to fill in this gap. The analysis of the norms of state responsibility completed in this part of the research allows to conclude that for the purposes of state responsibility law conflict of treaties is regarded as ordinary breach of the obligations attracting typical consequences of state responsibility: continued duty of performance, obligation to cease the breach, assure its non-repetition and provide reparation in one of the conventional forms. Having said this, there is no ground to state that in case of conflict state is free to choose which of the treaties it will apply and which it will not. Due to this there is no ground to regard doctrine of political preference (declaring the freedom of state to choose which treaty it will perform in case of conflict), as scientifically grounded. This part of the research has also revealed some problems of legal proceedings in International Court of Justice. The main problem is related to absence of jurisdiction of ICJ when party to earlier treaty does not consent to jurisdiction. However, if the state participating in the later treaty has not consented to jurisdiction, ICJ may give a ruling, provided it will not pronounce on the rights and obligations of such state.

The purpose of the third section of the thesis - to explore problematic issues of legal regulation of ways for resolving treaty conflicts established in separate special regimes of international law. An objective phenomenon of international law fragmentation facilitated inclusion of conflict resolution ways, established in subsystems, into the object of the research. In authors view, the research would be incomplete without this part. Meanwhile, characteristics of subsystem norms of EU, WTO, and ECHR particularly influenced analysis of conflict resolution ways, established by them. *In the first* part of this section, the analysis of conflict resolution ways, established by EU law, is conducted. EU law was included into the object of research due to *sui generis* nature of EU law and the specific conflict clauses it has. *In the second* part of this section, the analysis of ways for resolving treaty conflicts, established by WTO law is conducted. WTO law was included into the object of research because of dominance of principle of reciprocity between relations of members of the WTO. *In the third* part of this section, the analysis of conflict resolution ways, established by ECHR law is conducted. ECHR was included into the object of research due to particular importance of human rights in the European Region and the completely open access for natural persons to use the conflict resolution ways. The facts, that all of these subsystems have judicial bodies responsible for interpreting and applying the law of each such subsystem, and their norms are applied to the Republic of Lithuania, as well were no less important in creating the object of research. Analysis of problems in all three parts of this section of the thesis is performed using "the matrix" developed in the first section of the thesis and applied to each section of the thesis due to general features of the legal regulation, in order to highlight individuality of conflict resolution ways, established by each subsystem.

In the third part of the research the analysis of three special regimes of international law is being conducted. Upon completion of this analysis it can be said that each of

these regimes has its particular methods for resolving conflicts between treaties and the degree of openness of each such regime to the framework of general international law is different. Regardless of the highest degree of integration and *sui generis* character of EU law, this subsystem of international law is most open to general international law methods for resolving conflicts between treaties and the methods applied in it are regarded as most closely corresponding to the ones established in general international law (namely the priority of application of earlier treaty in case of conflict). The methods for resolving conflicts of treaties in WTO law do correspond in part to those established in general international law as certain conflicts are resolved by applying the principle of subordinate clause setting aside WTO treaties conflicting with other treaties. However, other treaty conflicts (not covered by subordinate clauses) are resolved in favour of WTO treaty regardless of the fact that other treaty might be earlier in time than WTO treaty. Analogical method for resolving treaty conflict is applied in case of conflicts of treaties with ECHR. In this subsystem of international law, conflicts of treaties are resolved by giving priority of application to ECHR, except for the cases where treaty in conflict provides for more effective protection of human rights and fundamental freedoms than ECHR itself. Regardless of the openness of these subsystems to general international law, methods for resolving treaty conflicts established in the Vienna Convention and the law of state responsibility are practically dissapplied due to special conflict resolution methods applied in these subsystems. None of the judicial bodies of these three subsystems has the jurisdiction to resolve conflict of treaties when non-party to the subsystem is involved. Rules governing the settlement of disputes in the EU and WTO even do not grant the right for third parties to participate in the proceedings with a view to inform judicial bodies about their legal interests. Whereas the procedural rules governing the process concerning violation of ECHR in the European Court of Human Rights shall be interpreted as granting the rights to third parties to participate in the process. Having said this, it could be stated that each subsystem due to synergy of its substantive and procedural rules is capable to increase the integration of its members and assure effectiveness of norms of such subsystems in most cases without invocation of general international law.

The thesis ends with conclusions and recommendations.

Overview of previous studies. In the modern international law, fundamental treaty conflict-related researches, which are considered in this research in various aspects, include the studies of G. Binder, S. A. Sadat-Akhavi, J. Klabbers, and J. Pauwelyn. In addition to these authors, other researchers as well addressed certain problems caused by treaty conflicts and their resolution.

Considering definition and concept of treaty conflict, quite significant studies belong to H. Grotius, E. deVattel, H. Lauterpacht, A. McNair, J. Mus, and E. Vranes.

Various aspects of legal regulation of ways for resolving treaty conflicts, established in the Vienna Convention, were studied by J. Mus, A. Aust, A. McNair, Sh. Rossene, K. Wolfram, etc.

Ways for resolving treaty conflicts established in the special regimes of international law were examined in more detail by J. Klabbers (conflict resolution established in EU

law) and J. Pauwelyn (conflict resolution established in WTO law). The study of L. Šaltinyte is also worth mentioning, who, among others issues, as well focuses on certain parts of conflict resolution established in EU law.

It should be noted that although, in international legal scholarship significant attention is paid to general problems of the state responsibility, procedural law, general and special international law, the problems of relationship between general and special international law, these problems were not analysed in-depth in the context of treaty conflicts. The issue of state responsibility for causing the conflict was partially researched by J. Mus and Sh. Rossene. Problems of reciprocal relations in general and special international law were addressed in the study of the Commission on the fragmentation and in researches conducted by B. Simma and D. Pulkowski. Meanwhile, to the best author's knowledge, aspects of the judicial process law, significant to ways for resolving treaty conflicts, have not been studied yet at all.

Scientific newness of the thesis. Review of previous studies on the topic of the thesis demonstrate that ways for resolving conflicts between treaties are not fully investigated yet in the modern international law, while existing studies need to be supplemented. Thus, this paper is aimed to extend the research on conflict resolution ways and to disclose problems which have not been studied yet in the context of legal regulation resolving conflicts between treaties. First and foremost, such problems include legal relations in state responsibility law, judicial process law, general and special international law arising from application of conflict resolution ways. Scientific newness of the research lies in the fact that the extension of the research object helped to analyse in complex the whole legal regulation, significant to ways for resolving conflicts between treaties, rather than its individual parts. Besides, the thesis has not only analysed the problem which had not been studied in previous researches, but also offers new conflict resolution ways, significant to legal scholarship and practice.

The practical significance of the thesis. The complex study conducted in this research can fill an existing gap in the doctrine. Scientific issues analysed in the theoretical part of the paper and significant to ways for resolving conflicts between treaties will help practicing lawyers to fully assess the scope of the legal regime applicable in case of conflicts, to find effective conflict resolution ways when facing treaty conflicts. This work is important for legal scholarship because the a problem of conflict is analysed here without being restricted by the law of treaties or a specific subsystem of international law; it is possible to comprehensively evaluate conflict resolution ways, established in the general international law, by contrasting and comparing them with ways for resolving conflicts between treaties established in some norms of special international law. Given the ever-closer binding regulation of national, general and special international law, this study should be attractive both to lawyers engaged in private practice and judges providing interpretation and application of the law, as well as civil servants, students of law, political, and international sciences, journalists who monitor international events, diplomatic staff, and others individuals interested in international law problems.

Methods of research. The research is based on the following methods: a meta-analysis, linguistic, historical, document analysis, systematic analysis, critical analysis, logical and analytical, comparative analysis, and modelling techniques.

A meta-analysis disclosed the object of research in theoretical, philosophical, and legal aspects. This method is used for analysing a concept of conflicts, evaluating different conflict resolution ways and their mutual relationship analysed in the doctrine, examining ways for conflict resolution established by general and special international law and peculiarities of their application.

Linguistic method was used to identify significance of all the legal concepts analysed in the thesis (conflict, conclusion of treaty, the preceding and subsequent treaties, treaty, object, rights and obligations, application, coordination, etc.) as well as their importance and reciprocal relationship in the context of verbal expression of the current legal regulation.

The historical method was used for examining reasons for creating ways for resolving treaty conflicts established in the Vienna Convention and disclosing the content of the Vienna Convention legal regulation which contain obscure linguistic concepts.

Document analysis was applied to analyse documents (treaties, preparatory work, formal and informal comments of the documents, judicial decisions), as well as scientific research and other information important for the studies.

Systematic analysis helped to examine legal regulation of ways for resolving treaty conflicts within a specific system or subsystem, as well as to analyse its impact of other associated elements (i.e., the general system and its other subsystems).

Critical analysis was used for analysis of science doctrines, judicial decisions, treaties, and preparatory work, which establishes dysfunction of international law, identifies existing gaps in legal regulation, and evaluates proposed solutions to problems.

Logical and analytical analysis - mainly applied in assessment of functionality of conflict's definition and compatibility of the offered ways for resolving treaty conflicts to the existing legal regulation.

Comparative analysis was used in research of ways for resolving treaty conflicts established in the general and special international law, by revealing their similarities and differences.

Modelling was applied to assess the offered ways for resolving treaty conflicts by examining specific models of conflict instances.

Conclusions. In conclusion of the research of legal regulation governing the conflict of treaties, as well as relationship of these norms, it can be stated that the arguments defended in this thesis hold true; besides, the following key findings can be made:

1. The definition of treaty conflict given in the legal scholarship is too abstract, that is, it is labelled by features of both treaty conflicts and competition of treaties. For this reason, the concept of treaty conflict is not functional and, thus, methodologically faulty. Excessive abstractness of this definition is the main reason preventing legal scholarship from offering conceptually acceptable and practical ways to resolve conflicts.

2. International legal regulations, governing ways for resolving treaty conflicts, should be interpreted as imposing specific imperatives (behavioural rules) against the states causing the conflict, i.e., establishing the boundaries for their specific behaviour in case of treaty conflicts, and prohibiting the state, at the one's discretion, to choose which treaty it would execute, and which – would not.
 - 2.1. Analysis of the legal regulation established in the Vienna Convention, leads to conclusion that it establishes both treaty conflict resolution ways analysed by legal scholarship: the first - conflict resolution by voidance of one of the treaties of the conflict; the second - conflict resolution by making one of the treaties in the conflict non-applicable but valid. The first way is applied for conflict of treaties *jus cogens* obligations (in case of conflict with other treaty that does not impose such norms). While the second way addresses three treaty conflict instances: UN Charter conflicts with other treaties; treaty conflicts with treaties having subordinate clauses; treaty conflicts not covered by the above-listed categories. In case of UN Charter's conflicts with other treaties, the priority of application must be given to UN Charter and to applicable mandatory legislative acts approved by UN institutions. In case of treaty conflicts, having a subordinate clause, with other treaties, the priority of application must be given to the treaty specified in the subordinate clause. In case of treaty conflicts being outside the above-listed categories, the Vienna Convention does not provide conflict resolution ways *expressis verbis*. A systematic study of the Vienna Convention and the law of state responsibility, showed that the priority of application in case of conflict should be given to the earlier treaty if it contradicts to a later treaty. The earlier treaty should be the treaty that was registered as the first one in the UN Secretariat between two countries involved in the conflict (in case of conflict with multilateral treaty, the earlier treaty should be deemed the treaty which was registered as the first one between two countries involved in the treaty conflict).
 - 2.2. Analysis of the law of state responsibility leads to the conclusion that the law on the state responsibility is to be interpreted as abolishing the right of states to choose which treaty it would execute, and which – would not, in case of conflict. From the viewpoint of the law on the state responsibility, both participants of the later treaty commit violation of international law in respect of the party to earlier treaty. A party of the earlier treaty, involved in the subsequent treaty, shall be deemed to have breached the principle of *pacta sunt servanda*, therefore, it is obliged to eliminate the committed violation, to ensure its non-repetition, and to provide reparation. Meanwhile, a participant of the later treaty, which is not a party of the earlier treaty, shall be deemed to have breached the principle of sovereign equality of states in respect of the suffered state, therefore it is obliged not to execute the later treaty, to eliminate the violation and to provide reparation, if it is necessary for the particular case.

- 2.3. Analysis of the ways for resolving treaty conflicts established in the special regimes of international law of EU, WTO, and ECHR, suggests that they create imperatives of the different content.
- 2.3.1. The rule for resolving treaty conflicts in EU law is embodied by in the principle of application of earlier treaty. This principle is *expressis verbis* established for treaties of Member States concluded prior to joining EU with non EU-members. After joining the EU, in respect of the treaties concluded with the third countries, the same principle is established in the jurisprudence of the ECJ on this issue. On the other hand, it is important to note that EU law stipulates an obligation of states to coordinate the treaties conflicting with EU law. In this context, ways for resolving conflicts established in EU law are to be mainly considered as being in harmony with those established in the general international law.
- 2.3.2. Conflict resolution ways in WTO law are based on the tandem of the institution of subordinate conflict clauses established in WTO treaties and institution of priority of application of WTO treaties over conflicting treaties. WTO treaties incorporate certain subordinate clauses of limited application giving priority to non-WTO treaties in case of conflict. The rest of the conflicts are resolved by giving priority to application of WTO treaties in case of their conflict with other treaties. The only one exception that could be mentioned is the following – the priority of application of UN Charter in case of its conflict with WTO treaties. Having said this, one has to note, that conflict resolution techniques established in WTO law cause a risk of their incompatibility with the general principles of international law. For example, by giving priority to the application of WTO treaties, the rights of non-WTO members, acquired on the basis of earlier treaties, can be negated, thus, leading to violation of principle of *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*. The main reason for this incompatibility is existence of jurisdictional and applicable law limits for invoking arguments on the general international law in WTO Dispute Settlement Body resolving treaty conflict.
- 2.3.3. Treaty conflicts applicable in case of ECHR involving treaty conflict are resolved by applying principle of subordinate conflict clause and principle of priority of ECHR application. Article 53 of ECHR establishes conflict clause which is unique as it provides for priority of application to treaty that protects human rights more effectively than ECHR. Meanwhile, other ECHR and treaty conflicts are solved by giving priority of application to ECHR. Recent review of treaty conflict cases implies that ECHR would have application priority in respect of its conflict with the UN Charter (should such occur), if the latter would be interpreted as imposing standards of protection of human rights lower than ones established in ECHR. Although this practice can

be undoubtedly called as a new trend, establishing conflict resolution techniques differing from those established by norms of general international law, it is important to emphasize that the same situation is teetering on the threshold of conflict and competition, since due to a very large number of countries of the UN Charter, conflicts between it and ECHR may include the same countries. As a result, ways for resolving treaty conflicts with ECHR should be regarded as posing the threat of potential violation of principle of *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*.

3. Norms of general and special international judicial process law cause a number of procedural barriers to application of ways for resolving treaty conflicts embodied in the norms of substantive general international law.
 - 3.1. The Statute of International Court of Justice does not grant a right to hear disputes on treaty conflict, if at least one of the countries, involved in conflict, does not agree with the jurisdiction of the court, or if the ruling would concern rights or obligations of non-participating states, or such question would be *conditio sine qua non* for the resolution of treaty conflict. These restrictions, however, do not prevent from lodging a claim in case of treaty conflict if the claim is lodged against only one state involved in treaty conflict, provided the court would not pronounce on the rights and duties of third party (state). A third party, in this case has extremely limited access to join the process in the capacity of the third party, as it has to convince the court that its decision will influence real and concrete legal interests of third state.
 - 3.2. According to norms governing the judicial process in EU, WTO, and ECHR, jurisdiction to hear treaty conflicts involving EU, the WTO and the ECHR is limited to the courts of these internal subsystems of international law and the parties in these proceedings may only be parties to these legal systems. Third parties do not have the right to participate in legal proceedings as parties to the case for resolving treaty conflicts, and their participation in role of third party is not clearly established. For these reasons, ways for resolving conflicts applicable in the EU, WTO, and ECHR shall be regarded as posing significant procedural obstacles to the objective resolution of treaty conflicts in case of treaty conflict involving norms of general international law system and its sub-systems.

RECOMMENDATIONS

1. For the purposes of legal scholarship, it is recommended to define a conflict of the treaties as a situation in which the state concludes, applies, or for which the treaty enters into force (including its modifications) leading to the breach of its obligations under prior applicable treaty in force concluded with another state. Thus formulated the definition of conflict of treaties is separated from the definition of competition of treaties, i.e., nominal discrepancy between treaty texts, from the real conflict between agreements of states.

2. When resolving treaty conflicts institutions applying and interpreting international shall take into account systemic ties existing between Vienna Convention and norms of state responsibility as well as relationship between the principles of sovereign equality of States, *pacta sunt servanda*, *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*. With this in mind, the author recommends to interpret Article 30 of the Vienna Convention and the provisions of the law of state responsibility in the broader manner than dictated by their texts. First, it is proposed to interpret Article 30 of the Vienna Convention, as establishing ways for resolving treaties relating to different subject-matter. Second, the term “to conclude” mentioned in the title of the Article 30 of the Vienna Convention should be interpreted as meaning not only treaties in force, but also in treaties signed, approved or applied prior to their to the entry into force. Third, in determining meaning of “earlier” and “later” of Article 30 of the Vienna Convention registration of the treaty in UN Secretariat of shall be taken into account, treaty registered earlier in time shall be regarded as earlier. Fourth, part 4 and 5 of Article 30 of the Vienna Convention shall be interpreted as giving priority to the application of earlier treaties in case of treaty conflict. Fifth, the rules on state responsibility in case of conflict shall be interpreted as obliging the participants of the later treaty to terminate conflict caused by a breach of treaty, to ensure the non-repetition of it to provide reparation to state suffering from the conflict of treaty.
3. When interpreting general and special procedural rules institutions applying and interpreting law shall take into account the wish of the third parties to protect their interests and their right to be heard. Procedural rules shall be interpreted teleologically in order to increase participation of interested third parties in conflict resolution, and granted substantial guarantees to protection of their rights.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Tarptautinės sutartys

1. Konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*. 1997-02-07, Nr. 12.
2. Vienos konvencija „Dėl konsulinių santykių“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr.83-2456.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.96-3016.
4. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.13-480.
5. Jungtinių Tautų Chartija. *Valstybės žinios*. 2002, Nr.15-557.
6. Konvencija „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį“. *Valstybės Žinios*. 2002, Nr. 23-855.
7. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, *Valstybės žinios*. 2003, Nr.107-4786.
8. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.2-2.
9. Šiaurės Atlanto sutartis, 7 str. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.40-1299.
10. The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947). <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm>.
11. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.
12. The Treaty Establishing the European Community, 1957. <http://europa.eu.int/eur-lex/en/search/search_treaties.html>.
13. Europos Ekonominės Bendrijos sutartis, 1957. *Lietuvos Respublikos Seimas*. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=27086&p_query=&p_tr2=2>
14. International Covenant on Civil and Political rights, 1966. <<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>>.
15. American Convention on Human Rights, 1969. <<http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-32.htm>>.
16. Convention relating to the Status of refugees, 1957. <<http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>>.
17. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966. <<http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>>.
18. European Convention for the Prevention of Torture and inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1987. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/126.htm>>.
19. Convention on the Rights of the Child, 1989. <<http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>>.
20. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, 1994. <http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm2_e.htm>.
21. Agreement Establishing the World Trade Organization, 1994. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm>.
22. The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1994). <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/06-gatt_e.htm>.
23. General Agreement in Trade in Services, 1994. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf>.

24. Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures, 1994. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/15sps_01_e.htm>.
25. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti ir papildanti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus, 1997. *Lietuvos Respublikos Seimas*. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=29686&p_query=&p_tr2=2>.
26. Agreement Establishing the World Trade Organization, 1994. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm>.
27. Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, 1994 <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm_03_e.htm#annIII>.
28. Sutarties dėl ES veikimo suvestinė redakcija, 2010. Europos Sąjungos Oficialus leidinys, C 83/47.

Tarptautinės teisės komisijos parengti dokumentai

29. *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from Diversification and Expansion of International Law (A/Cn.4/L.682)*, Report of the study group of the International Law Commission. <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/A%20CN4%20L682%5B1%5D.pdf>>.
30. *Draft Principles on the Allocation of Loss in the Case of Transboundary Harm Arising out of Hazardous Activities with Commentaries*, 2006. <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_10_2006.pdf>.
31. *Brierly, J. L., Report by J. L. Brierly, Special Rapporteur*, Yearbook of International Law Commission, 1950, Volume II.
32. *Lauterpacht, H. Report by Mr. H. Lauterpacht*, Special Rapporteur, Yearbook of the International Law Commission, 1953, Volume II, New York: United Nations Publication, 1954.
33. *Lauterpacht, H. Second Report by H. Lauterpacht*, Special Rapporteur. Yearbook of the International Law Commission, 1954, Volume II. New York: United Nations Publication, 1955.
34. *Fitzmaurice, G.G. Third Report by G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur*. Yearbook of the International Law Commission, 1958, Volume II, New York: United Nations Publication, 1959.
35. *Waldock, H. Second Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur*. Yearbook of the International Law Commission, 1963, Volume II. New York: United Nations Publication, 1964.
36. *Waldock, H. Third Report on the Law of Treaties by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur*. Yearbook of the International Law Commission, 1964. Volume II. New York: United Nations Publication, 1965.
37. *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*. Yearbook of the International Law Commission, 1966, Volume II, New York: United Nations Publication, 1967.
38. *United Nations Conference on the Law of Treaties, First Session*. Official Records, 1968. New York: United Nations Publication, 1969.
39. *United Nations Conference on the Law of Treaties, Second Session*. Official Records, 1969. New York: United Nations Publication, 1970.

40. *Commentaries on the Draft Articles on State Responsibility for Internationally Wrongful acts*. Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.2. <<http://www.un.org/law/ilc/>>.

Kiti tarptautiniai dokumentai

41. *United Nations General Assembly Resolution 2625 (XXV) adopted on 24 October 1970 during its twenty-fifth session on „Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations“*. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>>.
42. Rules of Court (1978) adopted on 14 April 1978 and entered into force on 1 July 1978 (Amendment entered into force on 14 April 2005). <<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=3&p3=0>>.
43. Resolution 670 (1990), adopted by the Security Council on 25 September 1990. <<http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm>>.
44. Resolution 713 (1991), adopted by adopted by the Security Council on 25 September 1991. <<http://www.un.org/Docs/scres/1991/scres91.htm>>.
45. Resolution 724 (1991), adopted by adopted by the Security Council on 15 December 1991. <<http://www.un.org/Docs/scres/1991/scres91.htm>>.
46. Registration and Publication of Treaties and International Agreements: Regulations to Give Effect to Article 102 of the Charter of the United Nations, adopted by the General Assembly on 14 December 1946 [Resolution 97 (I)], as modified by resolutions 364 B (IV), 482 (V) and 33/141 A, adopted by the General Assembly on 1 December 1949, 12 December 1950 and 18 December 1978, respectively. <http://treaties.un.org/xml/db/MSDB/pageRegulation_en.html>.
47. Press Release ORG/1469. <<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/org1469.doc.htm>>.
48. Treaty Handbook, Prepared by the Treaty Section of the Office of Legal Affairs. <<http://treaties.un.org/doc/source/publications/THB/English.pdf>>.
49. Tarybos 1986 m. gruodžio 22 d. Reglamentas (EEB) Nr. 4055/86 dėl laisvės teikti paslaugas principo taikymo jūrų transporto paslaugoms tarp valstybių narių bei valstybių narių ir trečiųjų šalių. [1990] OL L353/16.
50. Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, 1994. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/28-dsu.doc>.
51. Declaration on the Relationship of the World Trade Organization with the International Monetary Fund. <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/34-dimf_e.htm>.
52. Rules of Court, July 2009. <www.echr.coe.int/NR/...4194.../RulesOfCourt.pdf>.

Teismų ir arbitražų praktika

Centrinės Amerikos teisingumo teismas

53. *Case of Costa Rica v. Nicaragua*, Central American Court of Justice, 30 September 1916, Judgment, *American Journal of International Law*, 1917: 11.

Nuolatinis tarptautinio teisingumo teismas

54. *Case of the S.S. 'Wimbledon'*, (Great Britain, French Republic, Kingdom of Italy, Empire of Japan v. German Empire), PICJ, 17 August 1923, PICJ, Series A, No.1.
55. *Status of Eastern Carelia*, Advisory Opinion, 23 July 1923, PCIJ Reports, Ser. B, No. 5.
56. *The Mavrommatis Palestine Concessions*, (Grece v. United Kingdom), 30 August 1924, PICJ, Objections to Jurisdiction, Judgment, PICJ, Series A, No. 2.
57. *German Interests in Polish Upper Silesia* (Germany v. Poland), 1926, Preliminary Objections, Judgment, 25 August 1925, PCIJ Reports, Ser. A, No. 7.
58. *The Case of S.S. 'Lotus'*, (French Republic v. Turkish Republic), PCIJ, 7 September 1927, Judgment, PCIJ Series A, No. 10.
59. *Observations by Judge Nyholm, N., Jurisdiction of the Danube Commission*, Advisory Opinion, PICJ, 8 December 1927, Series B.
60. *Jurisdiction of the Courts of Dancing*, 3 March 1928, PICJ, Advisory Opinion, PICJ Reports, B Series, 1928.
61. *Customs Régime Between German and Austria (Protocol of March 19th, 1931)*, Advisory Opinion, PICJ, 5 September 1931, Series A/B.
62. *Case Relating to the Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder* (Czechoslovakia, Denmark, France, Germany, Sweden, Great Britain v. Poland), 10 September 1929, Judgment, PCIJ Reports, Ser. A, No. 23.
63. *The Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex* (France v. Switzerland), Judgment, 7 June 1932, PCIJ, Judgment, PICJ Reports, Series A/B, No. 46.
64. *The Oscar Chinn Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Kingdom of Belgium)*, Judgment, PICJ, 12 December 1934, PICJ Reports, Series A/B.
65. *Separate Opinion of Easinga, J. Van., The Oscar Chinn Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Kingdom of Belgium)*, PICJ, 12 December 1934, PICJ Reports, Series A/B.
66. *Separate Opinion of Schucking, M., The Oscar Chinn Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Kingdom of Belgium)*, PICJ, 12 December 1934, PICJ Reports, Series A/B.
67. *Dissenting Opinion of Sir Hurst, C.J.B, The Oscar Chinn Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Kingdom of Belgium)*, PICJ, 12 December 1934, PICJ Reports, Series A/B.

Tarptautinis teisingumo teismas

68. *Corfu Channel Case, Preliminary Objections* (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), 25 March 1948, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1948.
69. *Ambatielos Case*, Merits: Obligation to Arbitrate (Greece v. United Kingdom), 19 May 1953, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1953.
70. *Nottebohm* (Liechtenstein v. Guatemala), 18 November 1953, ICJ, Judgment: Preliminary Objection, ICJ Reports 1953.
71. *Monetary Gold Removed from Rome in 1943* (Italy v. France, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America), 15 June 1954, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1954.

72. *Treatment in Hungary of Aircraft and Crew of United States of America* (United States of America v. Union of Soviet Socialist Republics), 12 July 1954, ICJ, Order, ICJ Report 1954.
73. *Interhandel Case* (Switzerland v. United States of America), 21 March 1959, ICJ, Judgment (Preliminary Objections), ICJ Reports 1959.
74. *Sovereignty over Certain Frontier Land* (Belgium/Netherlands), 20 June 1959, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1959.
75. *Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), 25 September 1997, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1997.
76. *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (second phase)*, (Belgium v. Spain), 5 February 1970, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1970.
77. *Dissenting Opinion Ago, Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta): Application to Intervene*, Judgment, I.C.J. Reports 1984.
78. *Land, Island and Maritime Frontier Dispute* (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening), 13 September 1990, ICJ, Judgment: Application to Intervene, ICJ Report, 1990.
79. *Case Concerning Continental Shelf* (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), 14 April 1981, ICJ, Judgment: Application by Malta for Permission to Intervene, ICJ Report 1981.
80. *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, ICJ Reports 1992.
81. *Joint Declaration of Judges Guillaume and Fleischhauerp, Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 1998.
82. *Declaration of Judge Herczegh, Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 1998.
83. *Separate Opinion of Judge Rezek, Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 1998.
84. *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1992.
85. *Dissenting opinion of President Schwebel, Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1992.
86. *Dissenting opinion of Judge Ago, Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1992.
87. *Dissenting opinion of Vice-President Oda, Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1992.
88. *Dissenting opinion of President Jennings, Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), 26 June 1992, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1992.
89. *Case Concerning East Timor*, (Portugal v. Australia), 30 June 1995, ICJ, Judgment, ICJ Reports, 1995.
90. *Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), 25 September 1995, ICJ, Judgment, ICJ Reports 1997.
91. *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia), Application for Permission to Intervene*, 23 May 2008, Judgment, ICJ Reports 2001.

92. *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening)*, 10 October 2002, ICJ, Judgment, ICJ Reports 2002.
93. *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, Judgment, I.C.J. Reports 2009.
94. *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16482.pdf>>.
95. *Joint Declaration of Judges Cançado Trindade and Yusuf, Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Honduras for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16508.pdf>>.
96. *Dissenting Opinion of Judge Donoghue, Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Honduras for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16510.pdf>>.
97. *Dissenting Opinion of Judge Al-Khasawneh, Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16484.pdf>>.
98. *Joint dissenting opinion of Judges Cançado Trindade and Yusuf, Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia) Application by Costa Rica for Permission to Intervene*, Judgment of 4 May 2011. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/124/16490.pdf>>.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

99. Byla C-10/61 *Europos Ekonominės Bendrijos Komisija prieš Italijos Respubliką* [1962] ECR 00001.
100. Byla C-26/62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos prieš Nederlandse administratie der belastingen* [1963] ECR 00001.
101. Byla C-6/64 *Flaminio Costa prieš E.N.E.L.* [1964] ECR 00585, 4 paragrafas.
102. Byla C-130/73 *Magdalena Vandeweghe ir kiti prieš Berufsgenossenschaft für die chemische Industrie* [1973] ECR 01329.
103. Byla C-812/79 *Attorney General prieš Juan C. Burgoa* [1980] ECR 02787.
104. Byla C-121/85 *Conegate Limited prieš HM Customs & Excise* [1986] ECR 01007.
105. Byla C-286/86 *Ministère public prieš Gérard Deserbais* [1988] ECR 04907.
106. Byla C-158/91 *Ministère public ir Direction du travail et de l'emploi prieš Jean-Claude Levy* [1993] ECR I-04287.
107. Byla T-115/94, *Opel Austria GmbH v Council of the European Union* ECR [00039].
108. Byla C-324/93 *The Queen prieš Secretary of State for Home Department, ex parte Evans Medical Ltd ir Macfarlan Smith Ltd.* [1995] ECR I-00563.
109. Byla T-115/94 *Opel Austria GmbH prieš Europos Sąjungos Tarybą* [1997] ECR II-00039.
110. Byla C-124/95 *The Queen, ex parte Centro-Com Srl prieš HM Treasury ir Bank of England* [1997] ECR I-00081.
111. Byla C-162/96 *Racke GmbH & Co. prieš Hauptzollamt Mainz* [1998] ECR I-03655.
112. Byla C-176/97 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę ir Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę* [1998] ECR I-03557.
113. Byla C-62/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką* [2000] ECR I-05171.

114. Byla C-84/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką* [2000] ECR I-05215.
115. Byla C-170/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę* [1999] ECR I-05493.
116. Byla C-466/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Jungtinę Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystę* [2002] ECR I-09427.
117. Byla C-467/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Danijos Karalystę* [2002] ECR I-09519.
118. Byla C-468/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Švedijos Karalystę* [2002] ECR I-09575.
119. Byla C-471/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Belgijos Karalystę* [2002] ECR I-09681.
120. Byla C-472/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę* [2002] ECR I-09741.
121. Byla C-475/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Austrijos Respubliką* [2002] ECR I-09797.
122. Byla C-476/98 *Europos Bendrijų Komisija prieš Vokietijos Federacinę Respubliką* [2002] ECR I-09855.
123. Byla C-245/02 *Anheuser-Busch Inc. prieš Budějovický Budvar, národní podnik* [2004] ECR I-10989.
124. Byla C-63/06 *UAB Profisa prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* [2007] ECR I-03239.

Generalinių advokatų nuomonės

125. Generalinio advokato Mischo nuomonė, pateikta *bylose Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką*, [1999] ECR I-05171.
126. Generalinio advokato Tizzano išvada, pateikta *bylose C-466/98, C-467/98, C-468/98, C-471/98, C-472/98, C-475/98, C-476/98* [2002] ECR I-09427.

PPO ginčų sprendimo institucija

127. *United States - Restrictions on Imports of Tuna*, Report of the Panel, 16 June 1994, DS29/R. <<http://www.worldtradelaw.net/reports/gattpanels/tunadolpinII.pdf>>.
128. *European Communities – Regime for Importation, Sale and Distribution of Bananas – Complain by the United States*, Report of the Appellate Body, 9 September 1997, WT/DS27/AB/R. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/27abr.pdf>.
129. *Indonesia - Certain Measures Affecting the Automobile Industry*, Report of the Panel, 2 July 1998, WT/DS54/R, WT/DS55/R, WT/DS59/R, WT/DS64/R. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/indonesia-autos\(panel\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/indonesia-autos(panel).pdf)>.
130. *European Communities - Regime for the Importation, Sale And Distribution Of Bananas - Recourse To Arbitration By The European Communities Under Article 22.6 of the DSU*, Decision by the Arbitrators, 9 April 1999, WT/DS27/ARB. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/1735d.doc>.
131. *Korea – Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products*, Report of the Panel, 21 June 1999, WT/DS98/R. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/korea-dairysafeguards\(panel\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/korea-dairysafeguards(panel).pdf)>.
132. *United States - Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, Report of the Appellate Body, 12 October 1998, WT/DS58/AB/R. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/full/korea-govprocurement\(panel\)\(full\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanel/full/korea-govprocurement(panel)(full).pdf)>.

133. *Guatemala – Anti-Dumping Investigation Regarding Portland Cement from Mexico*, Report of the Appellate Body, 2 November 1998, WT/DS60/AB/R. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/60abr.pdf>.
134. *Turkey – Restrictions on Textile and Clothing Products*, Report of the Panel, 22 October 1999, WT/DS34/AB/R. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/distab_e.htm#r58>.
135. *Korea – Measures Affecting Government Procurement, Report of the Panel*, 1 May 2000, WT/DS163/R. <[http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanelsfull/korea-govprocurement\(panel\)\(full\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanelsfull/korea-govprocurement(panel)(full).pdf)>.
136. *United States – Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel Products from Japan*, WT/DS184/AB/R, Appellate Body Report, 24 July 2001. <[www.worldtradelaw.net/.../us-hotrolled\(panel\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/.../us-hotrolled(panel).pdf)>.
137. *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and other Beverages*, Report of the Appellate Body, 6 March 2006, WT/DS308/AB/R. <<http://docsonline.wto.org/DDFDdocuments/t/WT/DS/308ABR.doc>>.
138. *United States – Measures Relating to Zeroing and Sunset Reviews Recourse to Article 21.5 of the DSU by Japan*; WT/DS322/AB/RW, Report of the Appellate Body, 18 August 2009. <http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds322_e.htm>.

Europos Žmogaus Teisių Teismas

139. *Case of Soering v. The United Kingdom*, (Application no. 14038/88), Judgment, 07 July 1989.
140. *Case of Loizidou v. Turkey*, (Application no. 15318/89), Judgment, 18 December 1996.
141. *Case of Maaouia v. France*, (Application no. 39652/98), Judgment, 5 October 2000.
142. *Dissenting Opinion of Judge Loucaides joined by Judge Traja, Case of Maaouia v. France*, (Application no. 39652/98), Judgment, 5 October 2000.
143. *Case of Al-Adsani v. the United Kingdom*, (Application no. 35763/97), Judgment, 21 November 2001.
144. *Case of McElhinney v. Ireland*, (Application no. 31253/96), Judgment, 21 November 2001.
145. *Case of Fogarty v. the United Kingdom*, (Application no. 37112/97), Judgment, 21 November 2001.
146. *Case of Behrami v. France*, (Application no. 71412/01), Judgment, 2 May 2007.
147. *Case of L. v. Lithuania* (Application no. 27527/03), Judgment, 11 September 2007.
148. *Case of Micallef v. Malta* (Application no. 17056/06), Judgment, 15 January 2008.
149. *Case of Saadi v. Italy*, (Application no. 37201/06), Judgment, 28 February 2008.
150. *Case of Ismoilov and Others v. Russia*, (Application no. 2947/06), Judgment, 24 April 2008.
151. *Case of Salduz v. Turkey*, (Application no. 36391/02), Judgment, 27 November 2008.
152. *Case of Koktysh v. Ukraine*, (Application no. 43707/07), Judgment, 10 December 2009.
153. *Case of Al-Saadoon and Mufdhi v. The United Kingdom* (Application no. 61498/08), Judgment, 2 March 2010.
154. *Case of Laska and Lika v. Albania*, (Applications nos. 12315/04 and 17605/04), Judgment, 20 April 2010.
155. *Case of Garayev v. Azerbaijan*, (Application no. 53688/08), Judgment, 10 June 2010.

156. *Case of Neulinger and Shuruk v. Switzerland*, (Application no. 41615/07), Judgment, 6 July 2010.
157. *Case of Elmuratov v. Russia*, (Application no. 66317/09), Judgment, 3 March 2011.
158. *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom*, (Application no. 27021/08), Judgment, 7 July 2011.

Nuolatinis Arbitražo Teismas

159. *Saluka Investments BV v. The Czech Republic*, 17 March 2006, Permanent Court of Arbitration. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.pca-cpa.org/upload/files/SAL-CZ%20Partial%20Award%20170306.pdf>>.
160. *The Arbitration Regarding the Iron Rhine ("Ijzeren Rijn") Railway* (The Kingdom of Belgium and The Kingdom of The Netherlands), 24 May 2005, Permanent Court of Arbitration. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-25]. <<http://www.pca-cpa.org/upload/files/BE-NL%20Award%20corrected%20200905.pdf>>.

Tarptautinis Investicinių Ginčų Sprendimo Centras

161. *Emilio Agustín Maffezini v. The Kingdom of Spain*, 25 January 2000, Case No. ARB/97/7.
162. *Siemens A.G v. The Argentine Republic*, 6 February 2007, Case No. ARB/02/8.

Specialioji literatūra

163. Akehurst, M. Malanczuk, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 1999.
164. Alfaro, R. J. *'The rights and duties of States'*. Academie de droit international, Recueil des cours, 1959, tomas 97.
165. Amerasinghe, C. F. *Jurisdiction of International Tribunals*. The Hague: Kluwel Law International, 2003.
166. Aust, A. *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press: Cambridge, 2000.
167. Binder, G. *Treaty Conflict and Political Contradiction*. New York: Praeger Publishers, 1984.
168. Brownlie, I. *Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
169. Caflisch, L., Cançado Trindade, A. *Les Conventions Americain et Europeenne des droits de l'homme et le droit international general*. Revue Général de Droit International Public, 2004, 108(1): 5.
170. Cheng, B. *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*. Cambridge: Grotius Publications Limited, 1987.
171. Collier, J., Lowe V. *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
172. Deter, I. *Essays on the Law of Treaties*. Stockholm: Boktryckeri AB Thule, 1967.
173. Elias, T. O. *The Modern Law of Treaties*. A.W. Sijthoff: Leiden 1974.
174. Franklin, C. N. K. *Flexibility vs. Legal Certainty: Article 307 EC and Other Issues in the Aftermath of the Open Skies Cases*. European Foreign Affairs Review. 2005, 10: 92.

175. Haris, D., O'Boyle M. et al. *Law of the European Convention on Human Rights*. (2 ed.), Oxford: Oxford University Press, 2009.
176. Hart, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
177. Jenks, C. W. *The Conflict of Law-Making Treaties*. British Yearbook of International Law, 1953, 30.
178. Keinys, S. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2000.
179. Klabbers, J. *Clinching the concept of sovereignty: Wimbledon redux*. <<http://www.helsinki.fi/eci/Publications/Klabbers/JWimbledo.pdf>>.
180. Klabbers, J. *Treaty Conflict and the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
181. Koskenniemi, M. 'Breach of the treaty or non-compliance? Reflections on the enforcement of the Montreal protocol'. Yearbook of International Environmental Law, (1992/3).
182. Kūris, P., Požarskas, M., *Tarptautinės teisės apybraižos*. Vilnius: Mintis, 1985.
183. Lauterpacht, H., *Covenant as the "Higher Law"*, British Yearbook of International Law, 1931: 17.
184. Lauterpacht, H. *Contract to Break the Contract*, Law Quarterly Review, 1936: 52, p. 527 – 529.
185. Mach, T. *A Legal Dispute Between States: On the Conditions of the ICJ's Jurisdiction in Contentious Cases*. Aplikované Právo 1/2008. <www.aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/71.pdf>.
186. Matsushita, M., Schoenbaum, T. H., Mavroidis, P. C. *The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
187. McNair, A. *The Law of Treaties*. Oxford: Oxford University Press, 1961.
188. Meron, T. *The Implications of the European Convention on Human Rights for the Development of Public International Law*. Ad Hoc Committee of Legal Advisers on Public International Law, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000.
189. Mus, J. B. Conflicts between treaties in International Law. *Netherlands Yearbook of International Law*, 1998: 45.
190. Oppenheim L. *Oppenheim's International Law*, 9 ed., Volume I, 2003.
191. Oxman, B., H. *Jurisdiction of states*, Encyclopedia of Public International Law, Volume II, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000.
192. Pauwelyn, J. *Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to Other Rules of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
193. Palchetti, P. *Opening the International Court of Justice to Third States: Intervention and Beyond*, Max Planck Yearbook of United Nations, Volume VI.
194. Palmeter, D., Mavroidis, P. C. *Dispute Settlement in the World Trade Organization, Practice and Procedure*. (second ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
195. Radušytė, E. *Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
196. Reuter, P. *Introduction to the Law of Treaties*. Graduate Institute of International Studies, Geneva, 2 ed., 1995.
197. Rossene, Sh. *Breach of Treaty*. Cambridge: Grotius Publications Limited, 1985.
198. Bernhardt, R. *Treaties, Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000.

199. Sadat-Akhfavi, S. A. *Methods of Resolving Conflicts Between Treaties*. Leiden/Boston: Brill Academic Publishers, 2003.
200. Sepulveda, M. *The Nature of the Obligations under International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Utrecht: Wiarda Institute, 2005.
201. Simma, B. Reciprocity, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000.
202. Simma, B. (ed) et al. *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2nd ed., 2002.
203. Simma, B., Pulkowski, D. *Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law*, *The European Journal of International Law*, 2006: 17 – 3.
204. Schermers, H. G. *Shorter Articles, Comments and Notes, Community Law and International Law*. *Common Market Law Review*, 1975: 12.
205. Slot, J. P.; de la Rochere, J. D. *Case Law*. *Common Market Law Review*. 2003: 40.
206. Šaltinytė, L. *Užsienio investicijų apsauga energetikos sektoriuje: teisės aiškinimo ir taikymo problemos* (daktaro disertacija). Vilnius, 2009.
207. Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį* (daktaro disertacija). Vilnius, 2009.
208. Talalaev, I. I. *Sovremenoe pravo meždunarodnich dogovorov*, Tom 2. Wolters Kluwer: Moskva, 2006.
209. Vadapalas, V. *TARPTAUTINĖ TEISĖ Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003.
210. Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
211. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009.
212. Valutytė, R. *Valstybių atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų* (daktaro disertacija). Vilnius, 2010.
213. Van den Bossche, P. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
214. Van Panhuys, J. H. F. Conflicts of Law between European Communities and Other Rules of International Law. *Common Market Law Review*. 1965–1966, 3: 425.
215. Vierdag, E.W. The Time of the “Conclusion” of a Multilateral Treaty. *British Yearbook of International Law*. 1988, 59.
216. Villiger, M. E. *Commentary to the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhof Publishers: London/Boston, 2009.
217. Vranes, E. *The Definition of ‘Norm Conflict’ in International Law and Legal Theory*, *European Journal of International Law*, 2006, Vol. 17, No. 2.
218. White, R., Ovey, C. *The European Convention on Human Rights*, 3 ed. Oxford: Oxford University Press, 2002.
219. Wolfram, K. *Treaties, Conflicts Between*, *Encyclopedia of Public International Law*, Volume IV, Amsterdam: North-Holland: Elsevier, 2000.

Kiti šaltiniai

220. Anglonas, kompiuterinis anglų–lietuvių; lietuvių–anglų kalbų žodynas.
221. Alkonas, B. Piesarsko anglų–lietuvių; lietuvių kalbų kompiuterinis žodynas.
222. Valerijos Vaitkevičiūtės kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas.

Mamontovas, Andrius

VALSTYBIŲ SUDARYTŲ TARPTAUTINIŲ SUTARČIŲ KOLIZIJOS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2012. – 162 p.
Bibliogr. 151–160 p.
ISBN 978-9955-19-402-6

Disertacijoje tiriamas bendrasis bei specialusis tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimo būdus nustantis teisinis reguliavimas bei jo keliamos mokslinės ir praktinės problemos. Disertacijoje analizuojamas tarptautinių sutarčių teisės, valstybių atsakomybės teisės bei tarptautinio teismo proceso normų turinys bei jų tarpusavio ryšiai, o taip pat analizuojami tarptautinės teisės posistemėse (Europos Sąjungos teisėje, Pasaulinės Prekybos Organizacijos teisėje ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje) nustatyti tarptautinių sutarčių kolizijų sprendimo būdai. Disertacinio tyrimo pagrindu autorius pateikia konceptualias išvadas dėl sutarčių kolizijų sampratos, bendrojoje bei specialiojoje tarptautinėje teisėje nustatytų kolizijų sprendimo būdų santykio, bei pateikia pasiūlymus dėl sutarčių kolizijų sprendimą nustatančio teisinio reguliavimo aiškinimo bei taikymo.

In the dissertation the author conducts analysis of general and special international legal regulations governing the ways for resolving treaty conflicts. Author researches the content and systemic ties between norms of the law of treaties, state responsibility and international legal proceedings pertinent to treaty conflict resolutions, as well as ways methods of treaty conflict resolution embodied in selected subsystems of international law (European Union law, World Trade Organization law, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental freedoms). Based on this research the author provides conceptual findings concerning the notion of conflict of treaties, relationship between methods for resolving treaty conflicts in general and special international law and provides recommendations concerning interpretation and application of legal regulations governing treaty conflict resolutions.

Andrius Mamontovas
CONFLICT OF TREATIES CONCLUDED BETWEEN STATES AND
WAYS TO RESOLVE THEM

Doctoral Dissertation

Maketavo Aušrinė Ilekytė

SL 525. 2012 01 20. 13,86 leidyb. apsk. l.

Tiražas 20 egz. Užsakymas 15 227.

Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius

puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitae Litera“

Kurpių g. 5–3, Kaunas

puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt